РЕСПУБЛИКА ТАТАРСТАН	**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ**
С О В Е Т **Нижнекамского муниципального района**	**Түбән Кама муниципаль районы** **С О В Е Т Ы**
423570, г.Нижнекамск, пр.Строителей,12 факс (8555) 41-70-00, тел.42-41-41	423570, Түбән Кама шәһәре, Төзүчеләр пр., 12 факс (8555) 41-70-00, тел.42-41-41

Р Е Ш Е Н И Е **К А Р А Р**

№ 13 **2018 елның 21 феврале**

Татарстан Республикасы Түбән Кама муниципаль районы Елантау авыл җирлегенең шәһәр төзелеше проектлаштыруның җирле нормативларын раслау турында

Россия Федерациясе шәһәр төзелеше кодексының 29.4 статьясы нигезендә Түбән Кама муниципаль районы Советы

КАРАР БИРӘ:

1. Татарстан Республикасы Түбән Кама муниципаль районы Елантау авыл җирлегенең шәһәр төзелеше проектлаштыруның кушымта итеп бирелә торган җирле нормативларын расларга.
2. Әлеге карарны Түбән Кама муниципаль районының рәсми сайтында бастырырга.
3. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны төзелеш, җир төзелеше, торак-коммуналь хуҗалык һәм транспорт буенча даими комиссиягә йөкләргә.

Түбән Кама муниципаль
районы Башлыгы А.Р. Метшин

Түбән Кама муниципаль
районы Советының
2018 елның 21 февралендәге
13 нче номерлы карарына
кушымта

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТҮБӘН КАМА МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ЕЛАНТАУ АВЫЛ ҖИРЛЕГЕНЕҢ ШӘҺӘР ТӨЗЕЛЕШЕ ПРОЕКТЛАШТЫРУНЫҢ ҖИРЛЕ НОРМАТИВЛАРЫ

Кереш

Түбән Кама муниципаль районы Елантау авыл җирлегенең шәһәр төзелеше проектлаштыруның җирле нормативлары (алга таба – нормативлар) шәһәр төзелеше чаралары белән җирлек үсеше, халыкның сәламәтлеген саклау, табигый ресурслардан һәм әйләнә-тирә мохитне саклау, мәдәни мирас объектларының һәм мәдәни мирас объектларының билгеләре булган объектларны саклауга, территорияләрне табигый һәм техноген характердагы тискәре йогынтылардан саклауга, шулай ук инвалидларны һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәрен дә кертеп, социаль һәм мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү, транспорт инфраструктурасы һәм төзекләндерү объектлары белән тәэмин итү өлешендә Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән социаль гарантияләрне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыруга юнәлдерелгән.

Нормативларның төп максаты-шәһәр төзелеше планлаштыруы белән территория үсешен социаль-икътисади планлаштыруның үзара бәйләнешен тәэмин итү. Нормативлар шулай ук территориаль планлаштыру, шәһәр төзелешен зоналаштыру документларының сыйфатын бәяләү критерие булып хезмәт итә.

Әлеге нормативлар гамәлдәге федераль нормаларның төп нигезләмәләрен төгәлләштерәләр һәм үстерәләр.

Әлеге нормативлар Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә эшләнгән.

Нормативларда кеше тормышының уңай шартларын тәэмин итүнең минималь исәп-хисап күрсәткечләре бар (шул исәптән социаль һәм коммуналь-көнкүреш объектлары, мондый объектларның халык өчен уңайлы булуы (инвалидларны да кертеп), инженер-транспорт инфраструктурасы объектлары, территорияне төзекләндерү).

Нормативлар Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы, «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләре, «Татарстан Республикасында шәһәр төзелеше эшчәнлеге турында» 2010 елның 25 декабрендәге 98-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы, җирлекнең табигый-климатик, социаль, икътисадый, милли һәм территориаль үзенчәлекләрен исәпкә алып, статистик һәм демографик күрсәткечләр нигезендә эшләнгән. Нормативларны раслау һәм аларга үзгәрешләр кертү Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

1. Куллану өлкәсе

1.1. Әлеге нормативлар җирлекне проектлауга кагыла һәм аны планлаштыруга һәм төзелешкә карата төп таләпләрне үз эченә ала.

1.2. Җирлек территориясендә шәһәр төзелеше нормалаштыру объектлары: функциональ зоналар: торак, иҗтимагый-эшлекле, җитештерү, - рекреацион зоналар, инженерлык һәм транспорт инфраструктурасы, махсус билгеләнештәге, авыл хуҗалыгы кулланышындагы зоналар;

мәдәни мирас объектлары билгеләре булган тарихи-мәдәни мирас объектларын урнаштыру зоналары;

социаль хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре челтәре;

транспорт һәм инженерлык инфраструктурасы объектлары.

Җирлек территориясендә шәһәр төзелеше нормалаштыру объектларының урнашуы территориаль планлаштыру схемалары, генераль план, җирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре һәм территорияләрне планлаштыру проектлары составында яисә нигезендә билгеләнә.

1.3. Территориаль планлаштыру документларын, җирдән файдалану һәм төзелеш проектларын һәм территорияне планлаштыру документларын эшләгәндә түбәндәгеләрне үтәргә кирәк:

конкрет әйләнә-тирә районнар өчен дифференциацияләнгән территорияне куллану интенсивлыгы;

мәдәни мирас объектларын, мәдәни мирас объектлары билгеләре булган объектларны саклау һәм тарихи планлаштыру һәм төзелеш объектларын саклау таләпләре;
әйләнә-тирә мохитне һәм табигый комплекс территорияләрен саклау таләпләре; санитар-гигиена нормалары һәм янгын куркынычсызлыгы таләпләре;
инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре өчен шәһәр төзелеше объектларыннан файдалану мөмкинлеге таләпләре.
1.4. Әлеге нормативлар территориаль планлаштыру документлары проектларын, шәһәр төзелешен зоналаштыру документларын һәм территорияне планлаштыру документларын әзерләгәндә, шулай ук әлеге документларга үзгәрешләр керткәндә кулланыла.
Нормативлар проект оешмалары тарафыннан функциональ зоналар чикләрен, капиталь төзелеш объектлары өчен җир кишәрлекләре күләмен, җирле әһәмияттәге капиталь төзелеш объектларын планлаштырыла торган урнаштыру зоналары күләмнәрен, объектларның һәркем файдалана алырлык радиусларын билгеләгәндә исәпкә алына.
1.5. Шәһәр төзелешен проектлаштыру нормативлары территориаль планлаштыру документлары проектларын районның җирле үзидарә органнары белән килештергәндә исәпкә алына.
1.6. Нормативлар халык тарафыннан да, генераль план проекты, җирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре проекты, Территорияне планлаштыру проекты һәм территорияне планлаштыру документлары составында әзерләнгән территорияне межалау проекты буенча башка кызыксынган субъектлар тарафыннан ачык тыңлаулар уздырганда исәпкә алына.
1.7. Җирле үзидарә органнары тарафыннан шәһәр төзелеше эшчәнлеге турындагы законнарның үтәлешен тикшереп торуны гамәлгә ашыруга вәкаләтле Татарстан Республикасы башкарма хакимияте органы контрольлек вәкаләтләрен гамәлгә ашырганда ачыкланган бозуларны нигезләү өчен шәһәр төзелеше проектларының республика нормативлары нигезләмәләренә таяна ала.
1.8. Нормативлар 2009 елның 30 декабрендәге «биналарның һәм корылмаларның иминлеге турында Техник регламент» 384-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләренә туры килә, ул биналарга һәм корылмаларга (шул исәптән алар составына керүче инженер-техник тәэминат челтәрләренә һәм инженер-техник тәэминат системаларына), шулай ук биналар һәм корылмалар белән бәйле проектлау процессларына (эзләнүләрне дә кертеп), төзелеш, монтажлау, җайга салу, эксплуатацияләү һәм утильләштерү (сүтү), шул исәптән биналар һәм корылмалар белән бәйле таләпләргә, шул исәптән:
механик куркынычсызлык;
янгын куркынычсызлыгы;
куркыныч табигать процессларында һәм күренешләрендә һәм (яки) техноген йогынтыларда куркынычсызлык;
биналарда һәм корылмаларда яшәү һәм яшәү өчен куркынычсыз шартлар тудыру;
биналардан һәм корылмалардан файдаланучылар өчен куркынычсызлык;
инвалидлар һәм мөмкинлекләре чикләнгән башка төркемнәр өчен биналар һәм корылмалардан файдалану мөмкинлеге;
биналарның һәм корылмаларның энергетика нәтиҗәлелеге;
биналарның һәм корылмаларның әйләнә-тирә мохиткә йогынтысының куркынычсыз дәрәҗәсе.
Нормативларда билгеләнгән янгын куркынычсызлыгы таләпләре бар - 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы федераль закон нигезендә "янгын куркынычсызлыгы турында Техник регламент"»
1.9. Аеруча саклана торган табигый территорияләрдә нормативлар махсус сакланыла торган табигать территорияләрен саклау өлкәсендәге законнарга каршы килми торган өлешендә кулланыла.
1.10. Табигый һәм яшелләндерелгән территорияләр территорияләрендә нормативлар табигать һәм яшелләндерелгән территорияләрне саклау һәм куллану өлкәсендә законнар белән билгеләнгән әлеге территорияләрне саклау һәм куллану режимнарына каршы килми торган өлешендә үзгәртелә.
1.11. Территорияләрне файдалануның аерым шартлары булган зоналар территорияләрендә нормативлар федераль һәм республика законнары таләпләренә каршы килми торган өлешендә кулланыла, алар нигезендә территорияләрне файдалануның махсус шартлары булган зоналар билгеләнгән.
1.12. Тарихи-мәдәни билгеләнештәге җирләрдә нормативлар мәдәни мирас объектларын саклау һәм алардан файдалану өлкәсендәге законнарга каршы килми торган өлешендә кулланыла.
1.13. Халыкның һәм территорияләрнең, шул исәптән янгын деполарының, ашыгыч ярдәм подстанцияләренең, башка объектларның иминлеген тәэмин итә торган ашыгыч хезмәтләр объектларын урнаштыру федераль законнар нигезендә гамәлгә ашырыла.
1.14. Нормативлар расланган вакыттан гамәлгә керәләр.

2. Норматив сылтамалар

Нормативларда 1 нче кушымтада китерелгән Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы норматив хокукый актларына, норматив - техник документларына һәм стандартларына сылтамалар кулланылган. Искәрмә: нормативлардан файдаланганда, гомуми файдаланудагы мәгълүмат системасында - «Интернет» мәгълүмати - телекоммуникация челтәрендә Стандартлаштыру буенча мәгълүмат порталында яки ел саен 1 гыйнварга чыгарыла торган һәм агымдагы елда басылып чыккан тиешле мәгълүмати күрсәткечләр буенча, ссылка стандартларының һәм классификаторларның гамәлдә булуын тикшерергә кирәк.
Әгәр сылтама документы Татарстан Республикасы документы булып тора икән, Татарстан Республикасының гомуми файдаланудагы рәсми мәгълүмат системасында сылтама документларының гамәлдә булуын тикшерү максатлы.

Әгәр сылтама документы алмаштырылган (үзгәртелгән) икән, нормативлардан файдаланганда, алыштырылган (үзгәртелгән) документ белән эш итәргә кирәк. Әгәр сылтама материалын алыштырмыйча гына гамәлдән чыгаралар икән, аңа сылтама бирелгән нигезләмә бу сылтамага кагылмаган өлешендә кулланыла.

4. Авыл җирлеге территорияләрен оештыру
4.1. Җирлек территориясен үстерү концепциясе һәм гомуми оештыру

4.1.1. Җирлекнең үсеш перспективалары Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы һәм Түбән Кама муниципаль районының территориаль планлаштыру схемаларын исәпкә алып билгеләнергә тиеш. Проектлаганда Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы законнарына, Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы Президенты указларына, Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы Хөкүмәте карарларына таянып эш итәргә, федераль, республика һәм җирле максатчан программаларда, муниципаль берәмлекләр советы президиумы утырышында, Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы территориясен социаль-икътисадый үстерү фаразларында һәм программаларында булган тәкъдимнәрне исәпкә алырга кирәк.

4.1.2. Җирлек үсешенең стратегик юнәлешләре :

агломерацияләр составында җирлекне үстерүне тәртипкә салу, әйләнә-тирә мохитне савыктыру проблемаларын хәл итү, инженер-транспорт инфраструктурасын реконструкцияләү, территорияне куллануны интенсификацияләү һәм аларның пространство үсешен җайга салу приоритеты булып тора;

авылны торгызу һәм үстерү буенча федераль һәм республика программаларын гамәлгә ашыру, мәдәни - агарту һәм туристик-рекреацион эшчәнлек өчен актив куллану нигезе буларак торак пунктларның архитектур-сәнгати йөзен саклау һәм торгызу;

4.1.3. Җирлек үсешенең территориаль планлаштыруы аларның республика, районара, район һәм җирле (локаль) системаларында, Татарстан Республикасының территориаль планлаштыру схемасында һәм районның территориаль планлаштыру документларында күрсәтелгән урынын һәм ролен исәпкә алырга тиеш.

Генераль план һәм планлаштыру проектларын эшләгәндә, аның үзенчәлекләре: халык саны, халык - хуҗалык профиле, халыкны күчерү системасында, административ - территориаль һәм муниципаль төзелештә роле һ. б. нигезендә, җирлекнең тибын исәпкә алырга кирәк.

4.1.4. Җирлекне территориаль планлаштыру документларында территорияләрне үстерүнең оптималь чиратын күздә тотарга кирәк. Шул ук вакытта, территориаль үсеш, функциональ зоналаштыру, инженер-транспорт инфраструктурасы, табигый ресурслардан рациональ файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча принципиаль карарларны да кертеп, исәп-хисап чорыннан читтә җирлекнең үсеш перспективаларын билгеләргә кирәк.

Кагыйдә буларак, исәп-хисап вакыты 20 елга кадәр булырга тиеш, ә шәһәр төзелеше фаразы 30-40 ел булырга мөмкин.

4.1.5. Торак районнарны комплексы төзү, территорияне инженерлык җиһазлары һәм торак йортларны һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләрен комплексы файдалануга тапшыру буенча эшләрне алдан башкаруны күздә тота.

Магистраль коммуникацияләрне сузу микрорайоннар төзелешенең чиратлылыгына һәм район билгеләнешендәге хезмәт күрсәтү предприятиеләре төзелешенә бәйле рәвештә торак районнарда төзелә башлаганчы башкарылырга тиеш.

Мәйдан эчендәге коммуникацияләрне салу, беренче чиратта, төзелеш эшләре башланачак объектларга һәм беренче чиратта, шәһәр төзелеше комплексларына башкарылырга тиеш. Хезмәт күрсәтү предприятиеләрен комплекслы гамәлгә кертү шәһәр төзелеше комплексы составына керүче торак йортлар комплексын төзүне оештыру проекты, хезмәт күрсәтү предприятиеләре (СНиП 1.05.03-83) нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.

4.1.6. Җирлекнең тарихи-мәдәни әһәмияте мәдәни мирас объектлары саны (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) һәм аларның статусы (Бөтендөнья, федераль яки региональ әһәмияттәге) белән билгеләнә.

Җирлекнең тарихи-мәдәни потенциалы 7 нче кушымтаның 1 нче таблицасында әлеге нормативка китерелгән.

4.1.7. Исәп-хисап чорына халык санын Татарстан Республикасы һәм районның үсеш перспективалары, халык саны һәм хезмәт ресурслары санының барлыкка килгән тенденцияләрен, халык санын һәм структурасын, муниципаль берәмлекләрнең социаль-икътисадый үсеше планнарын, шулай ук планлаштырылган чикләүләрне исәпкә алып төгәлләштерелергә тиеш.

4.1.8. Җирлек территориясе, өстенлекле функциональ файдалануны исәпкә алып, түбәндәге төп зоналарга бүленә::

торак;

иҗтимагый-эшлекле; җитештерү;

транспорт инфраструктурасы; инженерлык инфраструктурасы;

рекреацион билгеләнештәге; махсус сакланылучы территорияләр;

авыл хуҗалыгы кулланышы; башкалар.

4.1.9. Шәһәр төзелешен зоналаштырганда функциональ зоналар чикләрендә территориаль зоналар билгеләнә. Территориаль зоналар составы, шулай ук җир кишәрлекләреннән файдалануның аерым үзенчәлекләре, федераль, республика норматив хокукый актларында билгеләнгән чикләүләрне исәпкә алып, авыл җирлегеннән файдалану һәм төзү кагыйдәләре, шулай ук әлеге нормативлар белән билгеләнә.

4.1.10. Территориаль зоналар составы, шулай ук аларның җир участокларыннан файдалану үзенчәлекләре шәһәр төзелеше регламенты, шәһәр төзелеше, җир, табигать саклау, санитар, башка махсус законнар, әлеге нормативлар белән билгеләнгән чикләүләрне исәпкә алып, төзелеш кагыйдәләре, шулай ук махсус нормалар белән билгеләнә.

Территориаль зоналар составында гомуми файдаланудагы мәйданнар, урамнар, юллар, юллар, яр буе, скверлар, бульварлар, сулыклар һәм халыкның иҗтимагый мәнфәгатьләрен канәгатьләндерү өчен билгеләнгән башка объектлар биләп торган җир кишәрлекләре бүлеп бирелә ала.

4.1.11. Функциональ һәм территориаль зоналарның чикләре түбәндәгеләргә карап билгеләнергә мөмкин.:

капма-каршы юнәлештәге транспорт агымнарын бүлүче магистраль линияләренә, урамнарга, йөрешләргә; кызыл линияләргә;

җир участоклары чикләренә; торак пунктлар чикләренә;

муниципаль берәмлекләр чикләренә;

табигый объектларның табигый чикләренә; башка чикләргә.

4.1.12. Территориаль зоналар бүлеп биргәндә һәм аларны куллану регламентларын билгеләгәндә территорияне махсус куллану зоналарында билгеләнгән зоналарда каралган шәһәр төзелеше эшчәнлегенә карата чикләүләрне дә исәпкә алырга кирәк. Алар арасында: тарихи төзелеш, тарихи-мәдәни тыюлыклар зоналары; тарихи һәм мәдәни һәйкәлләрне саклау зоналары; аеруча саклаулы табигать территорияләре зоналары; санитар-саклау зоналары; су саклау зоналары һәм яр буе саклау полосалары; файдалы казылма ятмалары зоналары;; табигый һәм техноген характердагы тискәре йогынты белән бәйле рәвештә төзелешне урнаштыру өчен чикләүләр булган зоналар (су басу һәм су басу, утырту грунтлары һ.б.).

Территорияләрне файдалануның аерым шартлары булган зоналар чикләре, шул исәптән мәдәни мирас объектлары территорияләре чикләре Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы законнары нигезендә билгеләнә, территориаль зоналар чикләре белән туры килмәскә мөмкин.

4.1.13. Әйләнә-тирә мохитне саклау функцияләрен үти торган җитештерү һәм башка объектларның санитар-яклау зоналары әлеге объектлар урнашкан территориаль зоналар составына кертелә. Санитар-саклау зоналарын куллану һәм төзүнең рөхсәт ителгән режимын гамәлдәге законнар, әлеге нормативлар, санитар кагыйдәләр нигезендә, 2.2.1/2.1.1.1.100 СанПиНга китерелгән, шулай ук җирле санитар - эпидемиологик күзәтчелек органнары белән килештереп кабул итәргә кирәк.

Куркыныч йогынтыга дучар булган табигый һәм техноген факторларның территорияләрен

зоналаштырганда, күп санда кешеләр булу белән бәйле булган биналар һәм корылмаларны урнаштыру өчен әлеге нормативларда китерелгән чикләүләрне исәпкә алырга кирәк.

Радиацион пычранган территорияләрне зоналаштырганда, туфракны һәм күчемсез милек объектларын дезактивацияләү буенча кирәкле чаралар үткәргәннән соң, бу территорияләрдән файдалану режимын этаплап үзгәртү мөмкинлеген исәпкә алырга кирәк.

4.1.14. Районның муниципаль берәмлекләрен территориаль планлаштыру документларында күрсәтелә торган объектларның тәкъдим ителгән исемлеге 3 нче кушымтаның 2 нче таблицасында әлеге нормативларга китерелгән.

4.2. Торак зоналар

Гомуми таләпләр

4.2.1. Торак зоналар торак фондын урнаштыру өчен билгеләнгән.

Торак зоналарда шулай ук аерым торучы, төзелгән яки төзелгән халыкка социаль һәм мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын, дини биналарны, автомобиль транспорты стоянкаларын һәм җитештерү объектларын урнаштыру рөхсәт ителә.

Торак зоналар торак пунктлар чикләрендә урнашырга тиеш.

Искәрмә: җирле үзидарә органнары карары буенча торак пунктлар чикләрендә бакчачылык (дача) участокларын урнаштыру өчен территорияне карарга мөмкин. Мондый территорияләр торак зонага керә. Бу зоналарга карата социаль, транспорт һәм инженерлык инфраструктурасын үстерүне киләчәктә даими яшәү мөмкинлеген тәэмин итә торган күләмнәрдә күздә тотарга кирәк.

4.2.2. Торак зоналарның планлаштыру структурасын территориянең шәһәр төзелеше һәм табигый үзенчәлекләрен исәпкә алып торак пунктны зоналаштыру һәм планлаштыру структурасы белән үзара бәйләнештә формалаштырырга кирәк.

Шул ук вакытта торак йортларны, җәмәгать биналарын һәм корылмаларын, урам-юл челтәрен, гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләрне, шулай ук санитар-гигиена нормалары һәм куркынычсызлык таләпләре буенча торак зоналар территориясендә урнаштыру рөхсәт ителә торган башка объектларны үзара бәйләнештә урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

4.2.3. Торак зоналар территорияләре күләмен алдан билгеләү өчен, 1000 кешегә исәпләнгән күрсәткечләрне кулланырга рөхсәт ителә (СП 42.13330.2011).

2 нче таблица

Торак төзелешләр төрләре буенча торак зоналар мәйданының эреләнгән күрсәткечләре

Төзелеш тибы	**1 000 кешегә исәпләнгән торак зоналар мәйданының эреләнгән**
Участоклар белән индивидуаль йорт төзелеше (бер фатирлы торак йортлар)	40

4.2.4. Торак төзелеше күләмнәрен һәм структурасын билгеләү өчен, республика буенча торак урыннарның гомуми мәйданы белән исәп-хисап минималь тәэмин ителеше Татарстан Республикасының факттагы статистик күрсәткечләре нигезендә һәм Татарстан Республикасының территориаль планлаштыру схемасы нигезендә, әлеге нормативларга 4 нче кушымтаның 3 нче таблицасы һәм 1 нче таблицасы нигезендә кабул ителә.

3 нче таблица

Халыкны торак белән тәэмин итүнең факттагы һәм исәп-хисап күрсәткечләре

Күрсәткеч исеме	**Факттагы хисаплар күрсәткечләр, кеше өчен кв. метр**	**Исәп-хисап күрсәткечләре чоры, кеше өчен кв. метр**	
	2011 ел	**2015 ел**	**2025 ел**

Исәп-хисап минималь тәэмин ителеш торак биналарның гомуми мәйданы, шул исәптән:	19,6	22	26
авыл торак пунктларында	19,0	23,1	26,4
Искәрмә: киләчәктә исәп-хисап күрсәткечләре 2015 елда ирешелгән торак урыннарының гомуми мәйданы белән факттагы исәп-хисап минималь тәэмин ителешен исәпкә алып корректлана, 2025, 2035 елларда.			

4.2.5. Торак төзелеше күләмнәренең һәм төрләренең исәп-хисап күрсәткечләре, килеп туган һәм фаразлана торган социаль-демографик вазгыятьне һәм халыкның керемнәрен исәпкә алып башкарылырга тиеш. Шул ук вакытта уңайлылык дәрәҗәсе буенча 4 нче таблица нигезендә дифференциацияләнгән торак йортларның төрле төрләрен күздә тотарга киңәш ителә. Торак белән тәэмин ителешнең уртача исәп-хисап күрсәткече торак йортлар һәм фатирларның төрле уңайлылык дәрәҗәсенә бәйле һәм исәп-хисап белән билгеләнә(СП42.13330.2011)

4.2.6. Торак төзелешен реконструкцияләгәндә, кагыйдә буларак, гамәлдәге капиталь торак һәм иҗтимагый төзелеш сакланып калырга һәм модернизацияләнергә тиеш. Яңа биналар һәм корылмалар төзү, җәмәгать биналарының Түбән катларыннан функциональ файдалануны үзгәртү, биналарны көйләү, мансард катларын урнаштыру, санитар-гигиена, янгынга каршы һәм башка нормативларны үтәгәндә җир өсте һәм җир асты киңлекләрен куллану рөхсәт ителә. Шул ук вакытта «хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре» бүлеге таләпләре нигезендә халыкка хезмәт күрсәтүнең норматив дәрәҗәсен, шулай ук инженерлык һәм транспорт инфраструктурасын модернизацияләүне тәэмин итәргә кирәк (СП 42.13330.2011).

4 нче таблица

Уңайлылык дәрәҗәсе буенча дифференциацияләнгән торак фонды структурасы

Уңайлылык дәрәҗәсе буенча торак йорт һәм фатир тибы	**Бер кешегә исәпләгәндә торак йорт һәм фатир мәйданы нормасы, кв. метр**	**Торак йортны һәм фатирны кучеру формуласы**	**Торак төзелешенең гомуми күләмендә процентлар өлеше**
Дәрәҗәле (бизнес-класс)	60	k = n + 1 k = n + 2	_10 15
Массакүләм (эконом-класс)	30	k = n k = n + 1	_25 50
Социаль (муниципаль торак)	20	k = n +-1 k = n	_60 30
Махсуслаштырылган	-	k = n - 2 k = n - 1	_7 5
Искәрмә: 1. Гомуми саны торак бүлмәләр фатирда яки йортында k һәм яшәүче кешеләр саны n. 2. Махсуслаштырылган торак төрләре-кунакханә тибындагы йортлар, махсуслаштырылган торак комплекслары. 3. Беренче чиратта санаучы, ваклаучы - исәп-хисап чорына. 4. Күрсәтелгән норматив күрсәткечләр реаль яшәү нормасын билгеләү өчен нигез булып тормый.			

4.2.7. Торак зонаны урнаштыру өчен, санитар-гигиена һәм инженер-геология мөнәсәбәтләрендә иң уңайлы территорияләр сайлап алынырга тиеш, алар күп күләмдә инженер әзерлеген, планлаштыру эшләрен һәм табигый тирәлекнең табигый торышын саклау буенча шактый чаралар таләп итми.

Торак зоналарны оештырганда, тулаем алганда, авылны зоналаштыру структурасын һәм структурасын, территориянең шәһәр төзелеше һәм табигый үзенчәлекләрен исәпкә алырга, торак һәм җәмәгать төзелеше, урам - юл челтәре, гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләрне үзара бәйләнешле урнаштыруны тәэмин итәргә кирәк.

4.2.8. Торак зоналарны сәламәтләндерү су, һава, туфрак һәм югары тавыш, электромагнит һәм радиацион кырларның пычрану чыганакларын бетерү хисабына тәэмин ителә.

Торак зоналарның аерым өлешләре чикләрендә урнаштыру өчен рөхсәт ителгән объектлар исемлеге җир биләмәләреннән файдалану һәм җирлек төзү кагыйдәләре составында расланган шәһәр төзелеше регламентлары белән билгеләнә.

Торак зоналарны оештыру принциплары

4.2.9. Торак зоналарны оештыруның структур нигезе булып аларның функциональ-планлаштыру әгъзаларының характеры тора. Торак зоналар торак төзелеше участокларына (бер фатирлы торак йорт участогы, торак комплекс участогы), торак төркемгә, микрорайонга, торак районга бүленә.
4.2.10. Бер фатирлы торак йортның участогы торак төркем, торак комплекс, торак микрорайон, торак район территориясендә урнашкан.
Бер фатирлы торак йорт участогында халыкның җиңел автомобильләрен саклау өчен урыннар оештырылырга тиеш.
Бер фатирлы торак йорт участогында каты коммуналь калдыкларны сортларга аеру һәм чүп-чар җыю өчен контейнерлар урнаштыру урыны оештырылырга тиеш.
4.2.11. Торак комплекс участогы торак микрорайон, торак район, торак квартал территориясендә яки аерым функциональ - планлаштыру белеме рәвешендә урнашкан.
Торак комплекс участогы:
1)торак комплексның керү төркемнәренә, шул исәптән махсуслаштырылган автомобиль транспорты (янгын, ашыгыч ярдәм, башка махсуслаштырылган транспорт) өчен подъездлар;
2) төрле урамнардан Ике яки аннан да күбрәк керү (чыгу) белән участок территориясенә керә.
Торак комплекс:
торак комплексның керү төркемнәренә һәм участок территориясе буенча хәрәкәт итүгә якын килүне тәэмин итү өчен җәяүлеләр коммуникацияләре; халык автомобильләре кую урыннары; кунак автостоянкалары, эшләүче һәм килүчеләрнең автомобильләр кую урыннары;
торак комплексында урнашкан учреждениеләр һәм предприятиеләр;
түгәрәк эшчәнлеге өчен бүлмәләр, спорт белән шөгыльләнү, көндәлек ихтыяждагы сәүдә, туклану һәм көнкүреш хезмәтләре күрсәтү предприятиеләре; яшел үсентеләр урнаштыру өчен бүлмәләр һәм өслекләр; каты коммуналь калдыкларны сортларга аеру һәм чүп җыю өчен контейнерлар урнаштыру белән тәэмин ителергә тиеш.
Торак комплекста:
1) балалар бакчасы;
2) яшелләндерүнең барлык мәйданнары - торак комплексның түбәләрендә, террасаларында, кышкы бакчалары һәм атриумнары биналарында;
3) иҗтимагый-эшлекле билгеләнештәге башка объектларның гомуми мәйданы торак комплекс төзелеше өчен гомуми мәйданының 20% тан да артмаган тәшкил иткән очракта урнаштыру рөхсәт ителә.
Яшелләндерелгән территорияләрдә яки яшелләндерелгән торак комплекс мәйданнары составында балалар һәм олылар уеннары өчен мәйданчыклар каралырга тиеш.
4.2.14. Торак төркем торак микрорайон, торак район территориясендә урнашкан.
Торак төркем территориясе составына:
1) торак төзелеше участоклары;
2) Социаль инфраструктура объектлары участоклары;
3) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән рекреацион территория участоклары;
4) юл йөрү.
5) торак төркем территориясендә балалар бакчасы урнаштырылырга тиеш: ;
кунак автостоянкалары, торак төркем территориясендә урнашкан социаль инфраструктура объектларына килүчеләр, эшләүче һәм килүчеләрнең автомобильләр кую урыннары;
транспорт чаралары, шул исәптән махсуслаштырылган автомобиль транспорты (янгын, ашыгыч ярдәм, башка махсуслаштырылган транспорт)өчен дә.;
халыкның торак төркем территориясе буенча хәрәкәт итүен тәэмин итү өчен җәяүлеләр коммуникацияләре керә.
Торак төркем территориясендә:

1) гомуми белем бирү мәктәпләре участоклары;
2) иҗтимагый-эшлекле билгеләнештәге башка объектлар участоклары, дини билгеләнештәге объектларны да кертеп, объект территориясе мәйданы 0,05 гектардан артмаган очракта, объектларның гомуми мәйданы торак төркем территориясеннән 10 проценттан да артмаган, ә мондый объектлар төзелешенең гомуми мәйданы өлеше - торак төркем территориясендә төзелешнең гомуми мәйданының 20 проценттан да артмаган өлеше.;
3) торак группада яшәүчеләрнең җиңел автомобильләрен саклау өчен биналар, корылмалар участоклары;
4) велосипед юллары урнаштыру рөхсәт ителә .
4.2.16. Торак район территориясендә торак төзелеше торак микрорайоннар, торак микрорайоннар һәм торак төркемнәр, торак микрорайоннар, торак төркемнәр һәм торак төзелеше участоклары рәвешендә формалашырга мөмкин. Торак район территориясе составына торак төзелеше участоклары керергә тиеш;
иҗтимагый-эшлекле төзелеш участоклары, шул исәптән социаль инфраструктура объектлары участоклары;
рекреацион территорияләр (скверлар, бульварлар, бакчалар, парклар); район территориясендә коммуналь хезмәт күрсәтү объектлары участоклары; район әһәмиятендәге, җирле әһәмияттәге урамнар, юллар керергә тиеш . Торак район территориясендә :
район, җирле әһәмияттәге урамнар челтәре, район халкына транспорт хезмәте күрсәтүне тәэмин итә торган юллар челтәре;
торак төркемнәр һәм микрорайоннар территорияләрендә урнаштыру мәҗбүри булган социаль инфраструктура объектлары, шулай ук музыка һәм сәнгать мәктәпләре, күп функцияле мәдәни үзәкләр, физкультура-сәламәтләндерү комплекслары, балалар-яшүсмерләр спорт комплекслары, территориаль поликлиникалар, универсаль сәүдә үзәкләре, махсуслаштырылган кибетләр, комплекслы көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, рестораннар, кафелар, социаль хезмәт күрсәтү учреждениеләре.;
халыкның торак район территориясе буенча хәрәкәт итү өчен җәяүлеләр коммуникацияләре, алар халыкның җәмәгать транспорты тукталышларына, массакүләм йөрү объектларына һәм территорияләренә куркынычсыз хәрәкәт итүне тәэмин итә; җиңел автомобильләрне саклау урыннары;
эшләүче һәм торак булмаган объектларга килүчеләрнең җиңел автомобильләр кую урыннары; велосипед юллары урнаштырылырга тиеш .
Торак район территориясендә, дини билгеләнештәге объектларны, җитештерү билгеләнешендәге объектларны, Транспорт һәм инженерлык инфраструктураларын да кертеп, иҗтимагый-эшлекле билгеләнештәге башка объектлар участокларын урнаштыру рөхсәт ителә. Торак район территориясендә районара һәм шәһәр әһәмиятендәге урамнарны һәм юлларны урнаштыру; тиз йөрешле һәм тышкы транспортның җир өсте линия объектларын урнаштыру рөхсәт ителми.
4.2.17. Төзелеш характеры нигезендә торак пунктның торак зонасы чикләрендә түбәндәге Төзелеш төрләре бүленә:
азкатлы торак төзелеше - биеклектәге 3 катка кадәр булган күпфатирлы торак йортлар белән индивидуаль усадьба төзелеше; 3 катка кадәр биеклектәге блокланган торак йортлар төзү.
Җирле шартларга бәйле рәвештә, төзелешнең әлеге төрләре, кагыйдә буларак, дифференцияләнә: торак пункт системасында урнаштыру буенча, ком-фортность дәрәҗәсе буенча, архитектура һәйкәлләренең булу һәм сакланышы буенча, төзелешнең тарихи чоры буенча һ. б.
Төзелеш төрләре һәр торак пунктка карата бүленә һәм аларны оештыруга карата таләпләр җирдән файдалану һәм җирлектә төзелеш кагыйдәләре белән ныгытыла.
4.2.18. Тирә - юньне төзүне оештыру аларның конкрет спецификасын - тирәлекнең шәһәр төзелеше потенциалын, районда яшәүче халыкның социаль төркемнәренә ихтыяҗны, көнкүрешне оештыруның милли үзенчәлекләрен, шулай ук инвалидларның һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәренең ихтыяҗларын өйрәнүне таләп итә.
Искәрмә: Инвалидларның һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәренең тулы канлы тормыш эшчәнлеге өчен шартлар ВСН 62-91* һәм СНиП 35-01-2001 таләпләренә туры китереп кабул ителә.
4.2.19. Тарихи зоналар төзелешен формалаштыруга торак пункт үсешенең функциональ һәм архитектура-киңлекле үзенчәлекләрен, аның тарихи - мәдәни традицияләрен ачыклаучы һәм әйләнә-тирә район тибына туры китереп төзелешне реконструкцияләүгә таләпләр һәм рекомендацияләр билгели торган тарихи - шәһәр төзелеше тикшеренүләре булырга тиеш.
Торак фондының саклана яки сүтелергә тиешле күләмен, аның икътисадый һәм тарихи кыйммәтен, техник халәтен, яшәү өчен яраклы торак фондын максималь саклауны исәпкә алып, билгеләнгән

тәртиптә билгеләргә кирәк.
4.2.20. Барлыкка килгән торак төзелешен реконструкцияләү планлаштыру структурасын һәм урамнар челтәрен тәртипкә салуны, җәмәгать хезмәте күрсәтү системасын камилләштерүне, территорияне яшелләндерүне һәм төзекләндерүне, торак һәм иҗтимагый биналарны модернизацияләүне һәм капиталь ремонтлауны күздә тотарга тиеш.

Реконструкцияләнә торган мохитне оештырганда, шәһәр кварталларын ачучы, алар чикләрендә хезмәт күрсәтүче учреждениеләрне, шул исәптән ябык җәяүлеләр галерьларын урнаштыру, шулай ук җәяүлеләр элемтәләре системасы белән берләштерелгән мәйданчыклар һәм скверлар рәвешендә рекреацион җыелма пространстволар булдыру зарур.

Җирлекнең норматив параметрлары

4.2.21. Торак зоналарны оештыру өчен торак фондының тыгызлыгы нормалаштырыла (4.2.23-4.2.32);

төрле функциональ билгеләнештәге мәйданчыкларның минималь күләме (4.2.27); яшелләндерелгән территорияләрнең мәйданы (4.2.41);

көндәлек һәм периодик хезмәт күрсәтү объектларының һәркем өчен мөмкин булуы (5.1.8); автомобильләрне саклау урыннары белән тәэмин итү (5.2.10); биналар арасында ераклык (4.2.36-4.2.40); төзелешнең катлы булуы (4.2.33);

индивидуаль торак төзелеше өчен участокның минималь күләме (4.2.35); торак йортлардан усадьба төзелешендәге хуҗалык корылмаларына кадәр минималь ара (4.2.39 - 4.2.40);

азкатлы төзелеш зонасында коймалар (коймалар) (4.2.42); торак йортларда торак йортларда торак булмаган торак объектларны урнаштыру шартлары (4.2.43);

беренче катларда, шулай ук төп урамга чыга торган торак йортларның подвалларында һәм цоколь катларында урнашкан керү төркемнәренә карата таләпләр (4.2.50); лоджий һәм балконнарның пыяласы (4.2.54);

җир өсте массакүләм транспортының тукталыш пунктларына кадәр җәяүлеләр юлларының озынлыгы (ераклыгы) (5.2.164);

тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен саклау таләпләре (6.12 бүлек).

4.2.22. Төзелеш тыгызлыгының төп күрсәткече-квартал төзелеше өчен коэффициенты - барлык биналар һәм корылмаларның квартал мәйданына мөнәсәбәте

4.2.23. Брутто һәм нетто тыгызлыгы аерыла. Бруттоның тыгызлыгы-барлык катлардагы биналарның һәм корылмаларның квартал, микрорайон мәйданына мөнәсәбәте. Нетто тыгызлыгы-биналарның барлык торак катларының гомуми мәйданының кварталның торак территориясе мәйданына мөнәсәбәте.

4.2.24. Квартал төзелеше коэффициенты - барлык биналар һәм корылмалар мәйданнарының квартал мәйданына нисбәте, ул 5 нче таблицада китерелгән күрсәткечләрдән дә артык булмаска тиеш.

5 нче таблица

Торак төзелеше тибына карап квартал төзелеше коэффициентын билгеләү

Төзелеш төрләре	**Квартал төзелеше коэффициенты**
Азкатлы блоклы төзелеш (1 - 2 нче этаж)	0,3
Йорт яны кишәрлекләре булган йортлар төзү (1 - 3 нче этаж)	0,2

4.2.25. Микрорайонның торак зонасы түбәндәге территорияләрдән тора:

автомобильләр кую өчен мәйданчыклар;

физкультура һәм спорт корылмалары; торак биналар;

яшеллек;

өлкәннәр өчен ял итү;

мәктәпкәчә һәм кече мәктәп яшендәге балалар уеннары өчен мәйданчыклар; этләрне урамда йөртү өчен мәйданчыклар;

юллар, тротуарлар, хуҗалык мәйданчыклары.

4.2.26. Микрорайонның иҗтимагый зонасына керә:

мәктәпкәчә белем бирү оешмалары;

гомуми белем бирү оешмалары;

хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре.

4.2.27. Күпфатирлы төзелешнең магистральара территориясендә (кварталларда) урнашкан төрле функциональ билгеләнештәге мәйданчыкларның минималь рөхсәт ителгән күләмен 6 нчы таблица буенча кабул итәргә кирәк.

4.2.28. Социаль, массакүләм һәм дәрәҗәле торак төзелеше өчен микрорайонның иҗтимагый зонасы территориясенең барлык элементларының күләмен әлеге нормативка 4 нче кушымтаның 2, 3,

4 нче таблицалары буенча кабул итәргә киңәш ителә.

4.2.29. Фатир алды һәм йорт яны участоклары булган төзелеш кварталларында, шул исәптән блокланган төзелештә, бакча-дача төзелешләрендә, мәйданчыкларның чагыштырма күрсәткечләрен киметергә кирәк:

балалар уеннары өчен-50 процентка (бу мәйданчыкларны аерым комплекс рәвешендә, мәсәлән, иҗтимагый үзәк каршында урнаштырып);

автомашиналарны магистральара территориядә (ин - дивидуаль участоктан тыш) кую өчен-50 процентка (нигездә, иҗтимагый үзәк каршында);

этләрне урамда йөртү өчен-70 процентка.

6 нчы таблица

Төрле функциональ билгеләнештәге мәйданчыкларны урнаштыру параметрлары

Мәйданчыклар билгеләү	Чагыштырма мәйданчык, кеше өчен кв. метр	**Урта күләме бер мәйданчык, кв.метр**	**Торак йортларның тәрәзәләре һәм җәмагать биналарының тәрәзәләренә кадәр ераклык, метрларда**
Мәктәпкәчә һәм кече яшьтәге балаларга уеннар өчен	0,7	30	12
Өлкәннәр өчен ял итү	0,1	10	12
Физкультура белән шөгыльләнү өчен	2,0	100	40/10*
Хуҗалык максатлары өчен	0,01	10	20
Этләрне урамда йөртү өчен	0,2	25	40
Машиналар кую өчен	0,8		
* Бүлүче урында-әгәр дә спорт мәйданчыкларындагы тавыш характеристикасы артмый икән бүлмәләрдәге тавыш дәрәҗәсе (ябык мәйданчыклардан файдаланганда яки мәйданчыкларны урнаштырганда өстәл теннисы үзәге).			

Искәрмә:
1. Балалар өчен уен мәйданчыклары мәҗбүри тәртиптә индивидуаль эшләнгән яки типик альбомнар буенча кабул ителә торган җиһазлар белән җиһазландырылырга тиеш. Мәйданчыкларны җиһазлау проекты участок төзелеше проекты составында эшләнә.
2. Чүп-чар җыючылар өчен хуҗалык мәйданчыкларының иң ерак торак бинага керү урыннарыннан (чүп-чар үткәргече булган йортлар өчен) 100 метрдан да артмаска һәм 50 метрны (чүп-чар үткәргечсез йортлар өчен) урнаштырырга кирәк. Чүп җыю мәйданчыкларына подъездлар куелырга тиеш, хезмәт күрсәтүче чүп-чар ташучы транспортына маневрларга мөмкинлек бирә.
3. Чүп җыю мәйданчыкларыннан балалар уеннары, өлкәннәр ялы өчен мәйданчыкларга кадәр ераклык халыкны һәм физкультура мәйданчыкларын кимендә 20 метр кабул итәргә кирәк.

4.2.30. Аерым торучы инженер корылмалары (трансформатор подстанцияләре, насос станцияләре, котельныйлар һ.б.) мөстәкыйль участокларга ия булырга тиеш. Инженерлык корылмаларын башка билгеләнештәге участоклар чикләрендә саклау һәм урнаштырганда, бу корылмаларга тоткарлыксыз якын килүне, шулай ук аларның нормаль эшләвенең башка шартларын күздә тотарга кирәк.

4.2.31. Социаль торак өчен торак белән тәэмин ителешенең исәп-хисап нормативын бер кешегә 20 кв.метр, массакүләм торак өчен - 30 кв. метр, дәрәҗәле торак өчен - 60 кв. метр кабул итәргә кирәк.

Социаль торак төзелеше өчен микрорайонның (квартал) торак зонасы территориясенең барлык элементларының күләмен 4 нче кушымтаның 2 нче таблицасы буенча, массакүләм торак төзү өчен - 4 нче кушымтаның 3 нче таблицасы буенча, престижлы торак төзү өчен - 4 нче кушымтаның 4 нче таблицасы буенча кабул итәргә кирәк.

Искәрмә: мәктәпкәчә һәм кече мәктәп яшендәге балалар өчен уеннар, олылар өчен ял итү, этләрне урамда йөртү өчен территорияләр яшелләндерелгән территорияләрдә урнашырга мөмкин.

4.2.32. Торак фондның һәм микрорайон (квартал) территориясендә яшәүчеләрнең исәп-хисап җыелмасын 7 һәм 8 таблицаларда кабул итәргә киңәш ителә.

7 нче таблица (кв.метр/гектар)

Микрорайон (квартал)торак фондының тыгызлыгы

Торак тибы	**Кат**													
	2-нче	**3-нче**												
Нетто тыгызлыгы														
Социаль торак	4701	5939												
Массакүләм торак	4788	6079												
Дәрәҗәле торак	4879	6226												
Брутто тыгызлыгы														
Социаль торак	3579	4422												
Массакүләм торак	3630	4499												
Дәрәҗәле торак	3681	4579												

Искәрмә: төрле катлы биналар төзегәндә 100 : торак фондының тыгызлыгын түбәндәге формуласы буенча кабул итәргә кирәк

a1 *a2* *a3*

— + — + — + .

П 1 п 2 п л

П п2 пъ биредә:

а1, а2, а3 - микрорайонның барлык торак биналарының гомуми мәйданы проектында кабул ителгән торак биналарның гомуми мәйданы; п1, п2, п3 - микрорайондагы торак фондының тыгызлыгы кв.метр/гектарда, 5 нче таблицада билгеләнә торган биналарның кабул ителгән катларына карап,.

П1, п2 , пъ – бинаның 5 нче таблицада билгеләнә торган катлы булуына карап, микрорайонның торак фондының кв. м. тыгызлыгы

8 нче таблица
(кеше /гектар)

Микрорайон (квартал)халкының тыгызлыгы

Торак белән тәэмин итү	**Кат**														
	2нче	**3нче**													
20,0 кв.метр/1 кешегә (социаль торак)	150	195													
30,0 кв.метр/ 1 кешегә (массакүләм торак)	100	130													
60,0 кв.метр/1 кешегә (дәрәҗәле торак)	50	65													

4.2.33. Торак төзелешенең этажлылыгы архитектура - композицион, социаль-көнкүреш, гигиена, демографик таләпләрне, социаль базаның үзенчәлекләрен һәм инженерлык җиһазларының дәрәҗәсен исәпкә алып, техник - икътисадый исәп-хисап нигезендә билгеләнә.

4.2.34. Җирлекнең блокланган һәм индивидуаль усадьба төзелешендә җир кишәрлекләре мәйданы, җирле үзидарә органнары карары нигезендә (торак пункт структурасында төзелеш урнаштыруга бәйле рәвештә дифференциация белән) һәм 42.13330.2011 СП ны исәпкә алып кабул ителә.

Блокланган азкатлы төзелештә фатир яны участогының минималь күләме 30 кв.метрны, авыл җирлегенең усадьба төзелешендә 1200 кв. метрны кабул итәргә рөхсәт ителә.

4.2.35. Торак, торак һәм иҗтимагый биналар арасындагы ераклыкны инсоляциягә (СанПиН) таләпләр нигезендә кабул итәргә кирәк 2.2.1/2.1.1.1076-01 («янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент»2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон).

4.2.36. Торак һәм җәмәгать биналары өчен өзлексез инсоляциянең нормалаштырыла торган дәвамлылыгы фатир тибына, биналарның функциональ билгеләнешенә, шәһәрнең планлаштыру зоналарына, географик киңлегенә карап дифференциаль рәвештә урнаштырыла: Татарстан Республикасы өчен 22 марттан 22 сентябрьгә кадәр көнгә 2 сәгатьтән дә ким түгел.

Торак биналарда инсоляция дәвамлылыгы 1-3 бүлмәле фатирларның бер бүлмәсеннән дә ким булмаска тиеш.

Тулай торак биналарында торак бүлмәләрнең кимендә 60 проценты инсолицияләнергә тиеш.

Инсоляция дәвамлылыгының өзелүе рөхсәт ителә, шул вакытта бер чор 1,0 сәгатьтән дә ким булмаска тиеш. Шул ук вакытта нормалаштырыла торган инсоляциянең суммар озынлыгы һәр зона өчен 0,5 сәгатькә артырга тиеш.

Ике бүлмәле һәм өч бүлмәле фатирларда һәм өч бүлмәле фатирларда (дүрт һәм аннан да күбрәк бүлмә) инсоляция дәвамлылыгын 0,5 сәгатькә киметү рөхсәт ителә, анда өч бүлмәледән дә ким булмаган бүлмә инсоляцияләнә, шулай ук шәһәрнең генераль планнары белән билгеләнгән Үзәк, тарихи зоналарында урнашкан торак төзелешен реконструкцияләгәндә.

4.2.37. Торак, иҗтимагый һәм административ биналар, корылмалар һәм сәнәгать оешмаларының корылмалары һәм корылмалары арасындагы янгынга каршы араларны, янгын куркынычы классына карап, 87 таблица һәм әлеге нормативка 10 нчы кушымтаның 2-6 нчы таблицалары нигезендә кабул итәргә кирәк.

4.2.38. Йорт төзелеше районнарында :

торак бина тәрәзәләреннән күрше участокта урнашкан хуҗалык корылмаларына кадәр-10 метрдан да ким түгел;

участок чигеннән торак йорт диварына кадәр-кимендә 3 метр;

участок чикләреннән хуҗалык корылмаларына кадәр - 1 метрдан да ким түгел;

үзәкләштерелгән канализация булмаганда бәдрәфтән күрше йорт диварларына кадәр ара - 12 метрдан да ким түгел;

үзәкләштерелгән канализация булмаганда бәдрәфтән су белән тәэмин итү чыганагына (кое) кадәр ара 25 метрдан да ким түгел булмаган араны кабул итәргә кирәк (СП 42.13330.2011)

4.2.39. Хуҗалык сараен, гаражны, мунча, теплицаны, «фатирдагы торак йортлар» СНиП таләпләрен үтәп, 31-02-2001 нче номерлы йортлар, санитар һәм янгынга каршы нормаларны үтәү, шулай ук хуҗаларның үзара ризалыгы буенча күрше участокларда хуҗалык корылмаларын блоклау рөхсәт ителә (СП 42.13330.2011).

Искәрмә. Торак пункт чикләре чикләрендә урнашкан шәхси төзелеш участоклары территориясендә йорт хайваннары өчен биналар төзү җирле үзидарә органнары карары буенча, санитар-эпидемиологик күзәтчелек органнары белән килештергәндә рөхсәт ителә.

4.2.40. Торак зоналарның яшелләндерелгән территорияләре торак төркемнәр, микрорайоннар, торак районнарны яшелләндерүнең бердәм системасы рәвешендә формалаштырыла. Яшелләндерү системасы җәяүлеләр һәм транспорт коммуникацияләре буенда яшел үсентеләр (газоннар, гади агач һәм куаклар утырту), торак төзелеше участокларыннан читтә яшелләндерелгән мәйданчыклар (спорт, спорт-уен, этләрне урамда йөртү һ.б.), гомуми кулланылыштагы яшелләндерү объектлары (скверлар, бульварлар, микрорайон бакчалары).

Торак район төзелеше кысаларында төрле билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрнең чагыштырма авырлыгы (төзелеш территориясен яшелләндерү дәрәҗәсе) 25 процентган да ким булмаска тиеш (микрорайон территориясенең гомуми мәйданын да кертеп). Торак районда гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләрнең мәйданы 6 кв.метрдан да ким булмаска тиеш.

Күпфатирлы торак зонаның (микрорайон) яшелләндерелгән территориясенең мәйданы (гомуми

белем бирү һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмаларының участокларын исәпкә алмыйча) квартал территориясенең кимендә 25 процентын тәшкил итәргә тиеш. Яшелләндерелгән территориянең аерым участоклары мәйданына ял итү, балалар уеннары өчен мәйданчыклар, җәяүлеләр юллары кертелә, әгәр алар участокның гомуми мәйданының 30 проценттан да артмаганын били.

Гомуми белем бирү оешмасы территориясен яшелләндерү аның территориясенең кимендә 50 процентын тәшкил итә. Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары территорияләрен яшелләндерү территориясенең кимендә 50 процентын тәшкил итәргә тиеш. Агачлар 15 метрдан да ким булмаган арада, ә куаклар оешма бинасыннан 5 метрдан да ким булмаган санда утырта. Гомуми белем бирү һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмалары территорияләрен урман һәм бакча массивлары белән чиктә урнаштырганда яшелләндерү мәйданын 10 процентка киметергә рөхсәт ителә.

1 гектар яшелләндерелә торган мәйданга агач һәм куаклар утырту нормалары торак зоналарда 9 нчы таблицада китерелгән (Россия Федерациясе шәһәрләрендә яшел үсентеләрне булдыру, саклау һәм карап тоту кагыйдәләре).

9 нчы таблица

Торак зоналарда агач һәм куаклар утырту нормалары

Яшелләндерелгән территория	**1 гектар мәйданда агачлар саны**	**1 гектарга куаклар саны**
Торак район һәм микрорайон бакчалары	180 – 200	1440 – 1600
Торак территорияләр	150 – 170	750 – 850
Балалар бакчалары участоклары	180 – 220	1440 – 1760
Мәктәп участоклары	100 – 120	1000 – 1200

Торак биналарның йорт яны территориясен яшелләндергәндә торак йортларның диварларыннан алып 5 метр диаметрлы агач кәүсәсенә кадәр ара 5 метрдан да ким булмаска тиеш. Зуррак зурлыктагы агачлар өчен ара 5 метрдан, куаклар өчен 1,5 метр булырга тиеш. Куакларның биеклеге беренче каттагы биналарның түбән якларыннан артмаска тиеш (СанПиН 2.1.2645-10).

2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы "янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент" федераль закон таләпләре нигезендә, проектлана торган торак төзелеше участогы чиге һәм урман массивы ераклыгы кимендә 50 метр кабул итәргә кирәк, ә бер-ике катлы индивидуаль төзелеш өчен - кимендә 15 метр.

42.42. Азкатлы төзелеш зонасындагы коймалар кызыл линияләр буенча һәм җир бүлеп бирү чиге буенча (җир кишәрлекләренең чикләре буенча) катгый билгеләнергә тиеш.

Койманың биеклеге тарихи барлыкка килгән төзелешләрне, мәдәни мирас объектларын һәм территориаль зоналарны саклау таләпләрен исәпкә алып, җирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре белән регламентлана.

Янгынга каршы техника һәм хезмәт транспорты аша узуны тәэмин итү максатларында бирелә торган җир кишәрлекләре чикләре һәм аларның киртәләре (коймалары) урман массивлары (утыртмалары) чикләреннән кимендә 5 метр ераклыкта урнашырга тиеш. Коймалар һәм башка кулланылучы киртәләр пөхтә булырга тиеш: кирәк булганда, буялган, чистартылган, пычрактан чистартылган, юешлыклар, зарарланган участоклар, вертикальдән читкә тайпылышлар, чит наклейкалар, белдерүләр һәм язулар булмаска тиеш.

Койма буенда чүп-чар җыелу, төзелеш яки башка материалларны озак вакытка туплау рөхсәт ителми.

Шәхси (урам) коймаларын төсле буяуга буяуны районның архитектура һәм шәһәр төзелеше органнары

белән килештерелергә тиеш.
Торак йортларда төзелгән-төзелмәгән торак булмаган объектларны урнаштыру шартлары 31-107-04 СП, "Күп фатирлы торак биналарның архитектура-планлаштыру чишелешләре", СанПин 2.4.1.3049-13 "Мәктәпкәчә белем бирү оешмаларының эш режимын төзүгә, карап тотуга һәм оештыруга карата санитар-эпидемиологик таләпләр", СП 42.13330.2011 "СНиП 2.07.01-89* Шәһәр төзелеше. Шәһәр һәм авыл җирлекләрен планлаштыру һәм төзекләндерү.
2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләренә туры килсә, яңа төзелгән торак булмаган объектларны урнаштыру рөхсәт ителә, «Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент», СНиП 21-01-97*, СНиП 31-01-2003, СНиП 31-06-2009, СНиП 21-02-99*, ППБ 01-03.
4.2.43. Типологик төркемнәр һәм тәкъдим ителә торган номенклатура күпфатирлы торак йортларга (блокланганнардан тыш) предприятиеләр һәм иҗтимагый әһәмияттәге учреждениеләргә әлеге нормативларның (СП 31-107-2004) 4 нче кушымтаның 6 нчы таблицасында бирелгән.
4.2.44. Урам-юл челтәре, җәмәгать пассажир транспорты челтәре, җәяүлеләр юлы озынлыгы, җәяүлеләр хәрәкәте һәм торак зонаны планлаштырганда һәм төзегәндә инженерлык тәэминаты «Транспорт һәм инженерлык инфраструктурасы зоналары» (4.6)бүлекләре таләпләре нигезендә проектланырга тиеш (4.6),
«Транспорт инфраструктурасы «(5.3) һәм» инженерлык инфраструктурасы " (5.4) әлеге нормативлар.
4.2.45. Торак төзелеше кварталлары һәм квартал эчендәге юллар территорияләре территориясенә керү юлларын проектлау СНиП 2.07.01*таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш.
4.2.58. Авыл җирлекләрендә торак йорт тәрәзәләреннән терлек һәм кош - корт өчен сарайлар блокларына кадәр санитар өзеклекләр 15 метрдан да ким түгел, 8 блокка кадәр - 25 метрдан да ким булмаган күләмдә кабул ителә.Блокланган сарайлар төзү мәйданы терлекләр өчен 800 кв. метрдан артмаска тиеш. Сарайлар төркемнәре һәм биналар арасындагы ераклыкны 87 нче таблица һәм 10 нчы кушымтаның 2-6 нчы таблицалары нигезендә кабул итәргә кирәк.

4.3. Иҗтимагый-эшлекле зоналар, катнаш зоналар. Гомуми таләпләр
4.3.1. Иҗтимагый-эшлекле зоналар сәламәтлек саклау, мәдәният, сәүдә, җәмәгать туклануы, социаль һәм коммуналь-көнкүреш билгеләнешендәге объектлар, һөнәри белем бирү оешмалары һәм югары белем бирү оешмалары, административ, фәнни-тикшеренү учреждениеләре, дини биналар, эшлекле, финанс билгеләнешендәге объектлар, автомобиль транспорты тукталышлары, гражданнарның тормыш-көнкүрешен тәэмин итүгә бәйле башка объектлар урнаштыру өчен билгеләнгән.
4.3.2. Иҗтимагый-эшлекле зоналарны формалаштыру барлык тарихи кыйммәтле шәһәр формалаштыручы факторлар: планлаштыру, төзелеш, композицияләр, төрле киңлекләр (ирекле, төзелгән, яшелләндерелгән) арасындагы мөнәсәбәтләр, күләмле-пространство структурасы, фрагментарь һәм руинилләштерелгән шәһәр төзелеше мирасы һ. б. сакланышын тәэмин итү шартларында башкарыла.

Иҗтимагый үзәкләрнең һәм иҗтимагый-эшлекле зона объектларының структурасы һәм типологиясе

4.3.3. Иҗтимагый үзәкләрнең саны, составы һәм урнашуы җирлек составындагы торак пунктның

зурлыгын, аларның халыкны күчерү системасында һәм формалаштырыла торган хезмәт күрсәтү үзәкләре системасында ролен исәпкә алып кабул ителә.
Җәмәгать үзәгендә урнашырга планлаштырылган биналарның һәм корылмаларның классификациясе проектлаганда икътисади максатчан карарлар сайлауга ярдәм итә.
Проектлаштырыла торган биналарны билгеле бер хезмәт күрсәтү дәрәҗәсенә кертү түбәндәге шартлар нигезендә башкарылырга тиеш:
хезмәт күрсәтүләргә ихтыяҗ формалаштыручы халыкның социаль-демографик структурасы буенча:
авыл җирлегендә халык саны;
халык саны торак пункт яки аерым планлаштыру элементлары;
күрсәтелә торган хезмәтләрне куллану ешлыгы буенча:
даими - көндәлек;
кирәк булган саен-вакыт-вакыт яки эпизодик; төп урнашу урыны буенча:
муниципаль районның, шәһәр округының административ үзәге яки муниципаль районның эре торак пункты;
җирлекнең административ үзәге яки җирлекнең эре торак пункты; торак пункты яки аерым планлаштыру элементлары.
4.3.4. Иҗтимагый - эшлекле зонадагы объектларның структурасын һәм типологиясен, иҗтимагый үзәк формалашу урынына карап, әлеге нормативка 3 нче кушымта нигезендә кабул итәргә киңәш ителә.
4.3.5. Күп функцияле иҗтимагый зона чикләрендәге территорияләр нисбәтен кабул итәргә кирәк:
җәмәгать төзелеше участоклары-40 процентган да ким түгел; торак төзелеше участоклары-25 процентган да артмый; җитештерү объектлары участоклары - 10 процентган да артмый. Шул ук вакытта торак йорт участогындагы торак булмаган фонд өлеше иҗтимагый - эшлекле территория чикләрендә 60 процентка кадәр тәшкил итәргә мөмкин.
Искәрмә: күп функцияле иҗтимагый зоналар чикләрендә аерым участокларны төзү коэффициенты 1,0 ка җитәргә мөмкин.

Иҗтимагый-эшлекле зона төзелешенең норматив параметрлары

4.3.6. Иҗтимагый-эшлекле зоналарны планлаштыру һәм төзү әлеге бүлек таләпләрен, шулай ук әлеге нормативларның «торак зоналар» бүлеген исәпкә алып башкарыла.
4.3.7. Хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләренең саны һәм сыйдырышлылыгы, җир кишәрлекләре күләмен иҗтимагый-эшлекле зонада, аларны урнаштыру, объектның функциональ билгеләнешеннән чыгып, әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 3, 4 нче таблицалары нигезендә, социаль нормативлар буенча билгеләргә кирәк.
3 нче кушымтаның 3, 4 нче кушымталарында күрсәтелмәгән объектлар өчен исәп-хисап мәгълүматларын проектлау биремендә билгеләргә кирәк.
Торак пунктның иҗтимагый-эшлекле зонасында урнашкан биналарның саны, составы һәм сыйдырышлыгы билгеләгәндә, иҗтимагый үзәкнең әһәмиятен исәпкә алып, башка торак пунктлардан килгәннәрне өстәмә рәвештә исәпкә алырга кирәк.
4.3.8. Иҗтимагый-эшлекле зона территориясен куллануның интенсивлыгы объектларның төрләре белән билгеләнә һәм әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 3, 4 нче таблицаларында китерелгән үлчәмнәре белән регламентлана.
Иҗтимагый-эшлекле зона территориясен куллануның интенсивлыгы төзелеш тыгызлыгы (мең кв. метр/га) һәм территориянең төзелеше проценты белән билгеләнә.
Төрле функциональ билгеләнештәге биналар биләгән территория төзелеше тыгызлыгын, төзелешнең планлаштырылуын, үзәкнең әһәмиятен исәпкә алып, тәкъдим ителә торган нормативларга туры китереп, 10 нчы таблицада күрсәтелгән мәгълүматларны исәпкә алып, кабул итәргә кирәк.
10 нчы таблица
Территория төзелеше тыгызлыгын билгеләү

Комплекс төрләре	**Төзелешнең тыгызлыгы (мең кв. метр гомуми мәйданы/гектар), кимендә**	
	торак пунктлар	
	Зур	**уртача һәм кечкенә**

	буш территориялә рдә	реконструкция вакытында	буш территориялә рдә	реконструкция вакытында
Мәдәни-ял комплекслары	5	5	5	5

4.3.9. Иҗтимагый-эшлекле зонада биналарны кызыл линияләрдән чигенеп урнаштырырга кирәк. Биналарны кызыл линия буенча урнаштыру тиешле нигезләмә буенча үзгәртеп кору шартларында рөхсәт ителә.
4.3.10. Иҗтимагый-эшлекле зонада, аның күләменә һәм планлаштыру оешмасына карап, гомумшәһәр үзәгенең нигезен тәшкил итүче иҗтимагый киңлекләр (төп урамнар, мәйданнар, җәяүлеләр зоналары) системасы формалаша.
Шул ук вакытта үзәк биналарына, транспорт тукталышларына һәм яшелләндерелгән рекреация мәйданчыкларына якын килүне тәэмин итүче бердәм җәяүлеләр зонасы булдырыла.
4.3.11. Иҗтимагый-эшлекле зонаның инженерлык инфраструктурасы объектларын һәм челтәрләрен урнаштыру әлеге нормативларның “инженерлык инфраструктурасы зоналары” бүлеге таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.
4.3.12. Транспорт инфраструктурасы объектларын урнаштыру һәм җиңел автомобильләр кую өчен машина-урыннар санын исәпләү әлеге нормативларның «транспорт инфраструктурасы зоналары» бүлеге, шулай ук әлеге бүлек таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.
Сатып алынган автостоянкаларны җәяүлеләр хәрәкәтеннән читтә һәм иҗтимагый-эшлекле зона объектларыннан 100 метрдан да ким булмаган ераклыкта урнаштырырга кирәк.
4.3.13. Иҗтимагый-эшлекле зона территорияләрен яшелләндерүнең минималь мәйданын «рекреацион зоналар»бүлеге таләпләренә туры китереп кабул итәргә кирәк.
4.3.14. Иҗтимагый - эшлекле зоналарның экологик куркынычсызлыгы (тавыш та керми, атмосфера һавасы, туфрак, радиоактив пычрану дәрәҗәсе буенча) әлеге нормативларның «әйләнә-тирә мохитне саклау» бүлеге таләпләре нигезендә тәэмин ителә.
4.3.15. Иҗтимагый-эшлекле зоналарда куркынычсызлык шартлары «янгын куркынычсызлыгы " бүлеге нигезендә тәэмин ителә.
Торак һәм иҗтимагый биналар арасындагы минималь ераклыкны инсоляция һәм яктырту исәпләүләре, янгынга каршы таләпләрне һәм санитар өзеклекләрне исәпкә алу нигезендә кабул итәргә кирәк. Җәмәгать һәм торак биналарны инсоляцияләүгә һәм яктыртуга карата таләпләр әлеге нормативларның «әйләнә-тирә мохитне саклау» бүлегендә китерелгән.
4.3.16. Азкатлы торак төзелеше территориясенең иҗтимагый үзәге мәдәният, сәүдә-көнкүреш хезмәте күрсәтү, административ, физкультура-сәламәтләндерү һәм ял итү биналары һәм корылмалары урнаштыру өчен билгеләнгән.
Иҗтимагый үзәктә илләрнең - мәйданчыкларның (ял, спорт, күчмә хезмәтләр күрсәтү өчен) һәм җәяүлеләр юлларының үзара бәйләнешле системасын булдырырга кирәк.
Җәмәгать үзәге кысаларында транспорт чараларының гомуми стоянкасын күздә тотарга кирәк.

Катнаш зоналар

4.3.17. Катнаш зоналар, кагыйдә буларак, торак пунктларның һәм кварталларның торак һәм җитештерү корылмалары өстенлек иткән өлешләрендә формалаша. Моннан тыш, мондый зоналарда җәмәгать объектларын, бизнес объектларын, ял итү сферасын, уку йортларын урнаштыру да рөхсәт ителә.
Катнаш зоналарның җитештерү объектлары параметрлары 5 гектардан артмаган җир участогы белән чикләнә;
атмосфера һавасының, өслек һәм җир асты суларының пычрануы булмау; тавыш, вибрация, электромагнит һәм ионизацияләүче нурланышлар булмау; атмосфера һавасының, өске һәм җир асты суларының пычрануы булмау;
төзелеш өчен билгеләнгән нормалардан артык;
санитар-саклау зоналарының күләме 50 метрдан да артмый;
4.3.18. Катнаш зоналар территорияләре өчен нормалаштырыла:
зона чикләрендә урнаштыру өчен рөхсәт ителгән җитештерү объектлары параметрлары;
санитар-гигиена һәм янгынга каршы таләпләр буенча әйләнә-тирәлекнең куркынычсызлыгы шартлары;
автомобильләрне кую урыннары белән тәэмин итү;
тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен саклау һәм куллану таләпләре.

4.3.19. Предприятиеләрнең әйләнә-тирәлеккә тискәре экологик йогынтысын бетерү катнаш зоналар формалаштыру өчен мәҗбүри булып тора.
Барлыкка килгән торак һәм производство төзелешен үзгәртеп кору һәм басулар аша урнаштыруны тәртипкә салганда, предприятиеләрнең җирдән файдалану чикләрен киңәйтү рөхсәт ителми.
Предприятиеләрне техник яктан яңадан җиһазландыру әйләнә-тирә мохитнең начараюына һәм аның санитар-яклау зонасын арттыруга ярдәм итәргә тиеш түгел. Предприятиеләрнең яшәү тирәлегенә йогынты ясауның барлык төрләре рөхсәт ителгән концентрациягә (алга таба - ПДК) һәм рөхсәт ителгән чик дәрәҗәгә (алга таба - ПДУ) кадәр киметелергә тиеш. Искәрмә: производствоның зарарлы йогынтысын бетерү мөмкин булмаган очракта, предприятие милекчеләрен аның куәтен киметергә мәҗбүр итәргә кирәк, яңадан профильләштерү яки участокны бушатырга мәҗбүр итүче шартлар тудыру.
4.3.20. Катнаш зоналарда, санитар - гигиеник таләпләрне һәм җитештерү корылмаларыннан алып торак йортларга кадәр зооветеринария аермаларын үтәгәндә, төрле специализациядәге крестьян-фермер хуҗалыклары (шул исәптән 50 метрдан артмаган санитар-саклау зоналары булган терлекчелек фермалары), шулай ук авыл хуҗалыгы чималын эшкәртү, техникага хезмәт күрсәтү предприятиеләре, традицион һөнәрчелек остаханәләре һ. б. урнашырга мөмкин.
Шәһәрнең усадьба төзелеше районнарының катнаш зоналарында, санитар-эпидемиологик күзәтчелек органнары белән килештереп, мини-фермалар урнаштыру рөхсәт ителә.

4.4. Җитештерү зоналары

4.4.1. Җирлекнең җитештерү зоналары күбесенчә сәнәгать предприятиеләрен, производстволарның санитар классификациясенә бәйле рәвештә, фәнни - җитештерү, коммуналь-складларны урнаштыру өчен билгеләнгән сәнәгать зоналарын үз эченә ала. Әйләнә-тирә мохитне саклау функцияләрен башкаручы җитештерү объектларының санитар-яклау зоналары мондый объектлар урнашкан зоналар составына кертелә.
4.4.2. Җитештерү территорияләре Параметрлар буенча аерыла:
җитештерүнең зарарлы булуы-I, II, III, IV, V класслар (зыянны киметү буенча); биләгән территория зурлыгы: 0,5 гектарга кадәр; 0,5-5,0 гектар; 5,0 - 25,0
гектардан артык; 25,0 - 200,0 гектар һәм аннан күбрәк; территорияне куллану интенсивлыгы:
төзелеш тыгызлыгы коэффициенты - 2,5-3,0; 1,0-2,0; 1,0-кимрәк;
төзелеш коэффициенты - 0,4 - 0,5; 0,3 - 0,4; 0,3-0,4; кимрәк;
эш белән тәэмин ителүчеләр саны: 50гә кадәр кеше; 50-500 кеше; 500-5000 кеше; 5000 кеше; -
10000 кеше; 1000нән артык кеше;
йөк әйләнешенең зурлыгы (килү яки китү) буенча ике йөк агымы-кабул ителә):
автомобильләр / тәүлек - 2гә кадәр; 2дән 40ка кадәр; 40 тоннадан артык.
ел - 40; 40-100 мең; 100 меңнән артык; кулланыла торган ресурслар күләме-100 меңнән артык;:
су куллану (тәүлегенә мең куб. метр) - 5 кадәр; 5 тән 20гә кадәр; 20дән артык,
җылылык куллану (Гкал/сәгать) - 5кә кадәр; 5тән 20гә кадәр; 20дән артык.
4.4.3. Җитештерү зоналарын оештыру өчен: экологик куркынычсызлык нормалаштырыла;
җитештерү объектларын урнаштыруга карата шәһәр төзелеше таләпләре; яшел утыртмалар, иҗтимагый киңлекләр белән шөгыльләнүче территорияләр;
санитар-саклау зоналарын оештыруга карата шартлар һәм таләпләр; киртәләр материалларына, реклама урнаштыруга карата таләпләр; завод алды зонасына карата таләпләр;
сәнәгать объектларын дизайнга һәм төзекләндерүгә карата таләпләр.

Җитештерү зоналары структурасы, предприятиеләр классификациясе һәм аларны урнаштыру

4.4.4. Яңа җитештерү предприятиеләрен төзү һәм гамәлдәгеләрен киңәйтү өчен җитештерү зонасы, аэроклиматик характеристикаларны, җир рельефын, атмосферада сәнәгать ташлаулары таралу закончалыкларын, атмосфераның пычрану потенциалын, торак, рекреацион зоналарга, халыкның күпләп ял итү зоналарына карата районның территориаль планлаштыру схемасына, район җирлекләренең генераль планнарына туры китереп, җирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре таләпләре нигезендә проектлана .

4.4.5. Җитештерү зоналарын, сәнәгать узелларын, предприятиеләрне (алга таба - җитештерү зонасы) һәм алар белән бәйле чүп-чарларны, калдыкларны, чистарту корылмаларын авыл хуҗалыгы өчен яраксыз яисә авыл хуҗалыгы өчен яраксыз җирләрдә урнаштырырга кирәк. Мондый җирләр булмаганда, начар сыйфатлы авыл хуҗалыгы җирләрендә участоклар сайлап алына ала.
Җитештерү зонасын һәм урман фонды җирләрендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны урнаштыру, Россия Федерациясе Урман кодексының 21 статьясындагы 1 пунктында күрсәтелгән объектлардан тыш, тыела.
Файдалы казылма ятмалары мәйданнарында җитештерү зонасын урнаштыру җир асты байлыкларының дәүләт фонды белән идарә итүнең федераль органы - җир асты байлыкларыннан файдалану буенча Федераль агентлык яки аның территориаль органнары рөхсәте белән рөхсәт ителә.
4.4.6. Предприятиеләрнең чүп-чар, шлам җыю урыннарын, калдыкларны туплау урыннарын урнаштыру аларны утильләштерү мөмкин булмавын нигезләгәндә генә рөхсәт ителә, шул ук вакытта җитештерү зоналары өчен үзәкләштерелгән (төркем) чүплекләрне күздә тотарга кирәк. Алар өчен участокларны, санитар нормаларны үтәп, предприятиеләр территориясеннән читтә һәм су белән тәэмин итүнең җир асты чыганакларын санитар саклау зонасының II поясында урнаштырырга кирәк.
Сланец, мышьяк, кургаш, терекөмеш һәм башка ягулык һәм токсик матдәләр булган отваллар торак һәм иҗтимагый биналардан һәм корылмалардан санитар-яклау зонасы белән аерылырга тиеш.
4.4.7. Елгаларның һәм сулыкларның су саклау зоналарында җитештерү зоналарын су һәм табигать саклау законнары нигезендә су объектларын пычратудан, чүпләнүдән һәм ташландык суларны агызудан саклау белән тәэмин итүче корылмалар белән җиһазландырганда урнаштыру рөхсәт ителә.
Елгаларның һәм башка сулыкларның яр буе кишәрлекләрендә җитештерү зонасын урнаштырганда, предприятиеләр мәйданчыкларының планлаштырылган билгеләре, су агымының терәге һәм качып йөрүен исәпкә алып, исәплəгечтән 0,5 метрга артыграк, шулай ук гидротехник корылмаларга йөкләнешләр һәм йогынты буенча таләпләр нигезендә билгеләнә торган дулкынның исәп-хисап биеклегеннән куылырга тиеш. Исәп-хисап горизонтында халык хуҗалыгы һәм оборона әһәмияте булган предприятиеләр өчен суның иң югары дәрәҗәсен кабул итәргә кирәк,
100 елга бер тапкыр, калган предприятиеләр өчен-50 елга бер тапкыр, ә 10 елга кадәр эксплуатацияләү срогы булган предприятиеләр өчен - 10 елга бер тапкыр.
4.4.8. Җитештерү зонасын урнаштыру рөхсәт ителми: рекреацион зоналар составында;
махсус сакланыла торган территорияләр җирләрендә, шул исәптән:
барлык эчәргә яраклы су чыганакларын санитар саклау зоналарында, санитар, тау-санитар саклау округлары зоналарында, дәвалау-савыктыру урыннарында - һәм курортларда;
Татарстан Республикасы министрлар кабинетының мәдәни мирас объектларын (тарихи һәм мәдәни ядкәрләрне) дәүләт саклавы өлкәсендә Татарстан Республикасы дәүләт органы белән килештермичә саклау зоналарында мәдәни мирас объектларын (тарихи һәм мәдәни ядкәрләрне) саклау зоналарында;
тау токымнарының аска шуышу, утыру яки өслек җимерелү зоналарында, төзелеш һәм предприятиеләрне эксплуатацияләү белән янарга мөмкин;
кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәтнең Татарстан Республикасы (Татарстан) буенча идарәсе тарафыннан билгеләнгән срокларга кадәр, органик һәм радиоактив калдыклар белән пычранган кишәрлекләрдә;
су басу зоналарында һәм гидротехник корылмалар җимерелү нәтиҗәсендә, бик куркыныч су басу мөмкин булган зоналарда.
4.4.9. Әйләнә-тирә мохиткә йогынты ясау чыганаклары булган сәнәгать объектлары һәм җитештерүләр, корылмалар өчен, әйләнә-тирә мохиткә бүлеп бирелә торган пычраткыч матдәләрнең егәрлегенә, шартларына, характерына һәм санына бәйле рәвештә, әйләнә-тирә мохиткә бүлеп бирелә торган пычраткыч матдәләрнең, барлыкка килә торган тавышның, вибрациянең һәм башка зарарлы физик факторларның күләменә бәйле, шулай ук сәнәгать объектларының һәм производстволарның санитар классификациясе нигезендә аларның яшәү тирәлегенә һәм сәламәтлегенә тискәре йогынтыны киметү буенча күздә тотылган чараларны исәпкә алып, әйләнә-тирә мохиткә:
I класслы предприятиеләр өчен-1000 метр; II класслы предприятиеләр өчен-500 метр; III класслы предприятиеләр өчен - 300 метр; IV класслы предприятиеләр өчен - 100 метр; V класслы предприятиеләр өчен - 50 метр.
Санитар-саклау зоналары күләмнәре СанПиН таләпләренә туры китереп билгеләнде 2.2.1/2.1.1.1200-03 к
4.4.10. Санитар-саклау зонасының якынча күләме, атмосфера һавасының (фонны исәпкә алып) һәм атмосфера һавасына физик йогынты дәрәҗәләрен исәпкә алып, көтелә торган пычрану исәп-хисабы

белән, СанПиН таләпләренә туры китереп, табигый тикшеренүләр һәм үлчәү нәтиҗәләре белән расланган санитар - яклау зонасы проекты белән нигезләнергә тиеш. 2.2.1/2.1.1.1200-03 к
4.4.11. Атмосфера һавасының аерым чисталыгын таләп итүче предприятиеләрне атмосфера һавасы пычрану чыганаклары булган күрше предприятиеләргә карата җилле якка урнаштырырга кирәк түгел.
4.4.12. Азык-төлек һәм эшкәртү сәнәгате предприятиеләре төзү өчен җир кишәрлеге сайлау һәм бирү мәҗбүри рәвештә үтәлергә тиеш.
Кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәтнең Татарстан Республикасы (Татарстан) идарәсе санитар-техник корылмаларга һәм коммуналь билгеләнештәге җайланмаларга карата өстенлек бирүче җилләр өчен һәм атмосфера һавасын пычрату чыганагы зарарлы һәм сасы ис килә торган матдәләр булган технологик процесслар булган предприятиеләргә карата, аерым яктан, торак һәм иҗтимагый биналарга карата ачык яктан проектлана.
4.4.13. Балыкчылык предприятиеләрен проектлау санитар-гигиена һәм ветеринария-санитария нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә туры китереп башкарыла һәм бары тик Татарстан Республикасы буенча ветеринария һәм фитосанитар күзәтчелек буенча Федераль хезмәт органнары белән килешеп кенә рөхсәт ителә. Балык хуҗалыгы предприятиеләре өчен җир кишәрлекләре бирүне СН 455-73 таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк.
4.4.14. Атмосфера һавасы, су объектлары, туфрак пычрату чыганаклары, шулай ук тавыш, вибрация, электромагнит һәм радиоактив йогынтылар чыганаклары булган җитештерү зоналарын әлеге нормативларның «әйләнә-тирә мохитне саклау» бүлеге таләпләре нигезендә урнаштырырга кирәк.
4.4.15. Санитар классификациядән тыш, җитештерү предприятиеләре һәм объектлары кайбер характеристикаларга ия һәм аларның параметрлары буенча аерыла, шул исәптән:
биләгән территориянең зурлыгы буенча:
участок: 0,5 гектарга кадәр; 0,5 - 5,0 гектар; 5,0-25,0 гектар;
зона: 25,0-200,0 гектар;
территорияне куллануның интенсивлыгы турында:
төзелешнең тыгызлыгы (кв. метр/гомуми мәйданы капиталь объектларның гомуми мәйданы гектары): 25 000 - 30 000; 10 000 - 20 000; кимендә 10 000;
% төзелеш (%): 60 - 50; 50 - 40; 40 - 30, ким 30; саны буенча
эшләүче: 50гә кадәр кеше; 50-500 кеше; 500-1000 кеше; 1000-4000 кеше; 4 000-10 000 кеше; 10 000 артык кеше;
йөк әйләнеше зурлыгы буенча (килү яки китү):
автомобильләр тәүлеккә: 2гә кадәр; 2дән 40ка кадәр; 40 тоннадан артык;
елына: 40 ка кадәр; 40тан 100 000 кадәр; 100 000 артык; кулланыла торган ресурслар зурлыгы буенча:
су куллану (тәүлегенә мең куб. метр): 5 кадәр; 5 тән 20гә кадәр; 20дән артык;
җылылык куллану (Гкал/сәгать): 5кә кадәр; 5тән 20гә кадәр; 20дән артык.
Торак пунктларның территорияләре транспорт һәм инженер ресурслары белән тәэмин итү буенча производство территорияләре ихтыяҗларына туры килергә тиеш.
4.4.16. Торак пунктлар чикләрендә урнашкан җитештерү зоналарының әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынтысы булган очракта, егәрлекнең кимүен, предприятиене үзгәртеп коруны яки торак пунктларның экологик яктан имин булмаган сәнәгать предприятиеләрен торак пунктларның торак зоналарыннан чыгаруны күздә тотарга кирәк.
4.4.17. Территориянең җитештерү зоналарын реконструкцияләгәндә, башка функциональ билгеләнештәге территорияләргә якын килүне исәпкә алып, яңадан файдаланырга кирәк:
җитештерү зоналарын иҗтимагый-эшлекле зоналарга тоташтыру полосасында җитештерү зоналарының иҗтимагый-административ объектларын, шул исәптән аларны иҗтимагый үзәкләр һәм зоналар булдыруга кертеп, урнаштырырга кирәк;
торак зоналарга тоташу полосасында җитештерү - су зонасы чигендә чукрак коймалар урнаштырырга кирәкми. Торак районның коммуналь объектларын, төрле типтагы автостоянкаларны, яшел үсентеләрне урнаштыру өчен, санитар-яклау зонасы составына керүче полосадан файдалану киңәш ителә;
җитештерү зоналарының автомобиль һәм тимер юллары янындагы полосада күпләп сату һәм хезмәт күрсәтүче предприятиеләр, зур склад биналары, зур габаритлы подъездлар, борылыш мәйданчыклары таләп иткән компактлы җитештерү зонасы участокларын урнаштырырга киңәш ителә.
4.4.18. Җитештерү территорияләре параметрлары җирдән файдалану һәм шәһәр округы территорияләрен төзү кагыйдәләренә, экологик куркынычсызлык, территорияләрне куллану күләме һәм интенсивлыгы буенча буйсынырга тиеш.

4.4.19. Җитештерү зоналарын урнаштырганда, вакытның минималь чыгымнары булган очракта, аларның торак районнары белән рациональ бәйләнешен тәэмин итәргә кирәк.

Сәнәгать зонасы

4.4.20. Җирлекнең сәнәгать зоналары территорияләре сәнәгать предприятиеләрен яңадан кору, үзгәртеп кору, модернизацияләү өчен яңа мөмкинлекләр урнаштыру өчен билгеләнгән.
Сәнәгать зоналары территориясендә ярдәмче хезмәтләр, инженер һәм транспорт белән тәэмин итү, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү системалары булган сәнәгать предприятиеләрен урнаштырырга кирәк (П.4.13330.2011).
4.4.21. Сәнәгать зоналарын урнаштырганда, яшәү урыннарыннан эш урыннарына күчүгә вакыт сарыф иткән очракта, торак зоналар белән аларның рациональ бәйләнешен тәэмин итәргә кирәк (бер якка) хезмәткәрләрнең 90 проценты өчен 40 минуттан да артык түгел (СП 11.2 п. 42.13330.2011).
4.4.22. Сәнәгать зонасы территориясендә сәнәгать зонасы предприятиеләрендә эшләүче автомобильләр кую урыннары, сәнәгать зонасы объектларына килүчеләр, шулай ук сәнәгать зонасы территориясендә урнашкан предприятиеләрнең җитештерү эшчәнлеге белән бәйле вакытлыча яшәүче гражданнар оештырылырга тиеш.
4.4.23. Сәнәгать зонасы территориясендәге керү төркемнәреннән җир өсте җәмәгать транспорты тукталышларына кадәр һәм автомобильләрнең парковка урыннарына кадәр максималь ераклыкны 400 метрдан да артмаска тиеш.
4.4.24. Инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре хезмәтен, производство, административ - көнкүреш һәм башка ярдәмче биналарга керү юлларын пандуслар белән тәэмин итү мөмкинлеге каралган сәнәгать зонасы объектларында (18.13330.2011 СП 5.15 п.) җиһазландырырга кирәк.
4.4.25. Сәнәгать үзәген төзүнең яки реконструкцияләүнең беренче һәм киләсе чиратлары проектлаштырылырга һәм төзелеп беткән комплекс буларак төзелергә тиеш гомумузел объектлары, транспорт һәм инженерлык челтәрләре һәм эшчеләргә социаль хезмәт күрсәтү объектлары. Эшләтеп җибәрү комплексы компактлы, бердәм мәйданчыкта, сәнәгать предприятиеләре чикләре арасында нигезсез өзеклекләрсез урнашырга тиеш. Эшләтеп җибәрү комплексына һәм сәнәгать үзәген төзүнең һәр чиратына планлаштыру проектын эшләргә кирәк (п.5.3 СП 18.13330.2011).
4.4.26. Сәнәгать зоналары территориясеннән файдалануның күләме һәм интенсивлыгы дәрәҗәсе, җитештерү үзенчәлекләренә карап, шәһәр структурасында зоналарны урнаштыру шартларын һәм шәһәр территориясендәге төрле участокларның шәһәр төзелеше кыйммәтен исәпкә алып, кабул ителергә тиеш.
4.4.27. Җитештерү объектларын урнаштыруга карата шәһәр төзелеше таләпләре үз эченә сәнәгать зоналарының функциональ-планлаштыру оешмасын, сәнәгать зонасы территориясен эш белән тәэмин итүне, сәнәгать предприятиесе участогының норматив күләмен, төзелешнең төп күрсәткечләрен ала.
4.4.28. Сәнәгать зоналарының функциональ-планлаштыру эшен кварталлар рәвешендә (кызыл линия чикләрендә) күздә тотарга кирәк, алар кысаларында төп һәм ярдәмче производстволар урнашкан, предприятиеләрнең тармак характеристикаларын, аларны урнаштыруга карата санитар-гигиена һәм янгынга каршы таләпләрне, йөк әйләнеше һәм транспорт төрләрен, шулай ук төзелешнең чиратлылыгын исәпкә алып (42.13330.2011 СП 8.4 п.).
4.4.29. Сәнәгать предприятиеләре һәм башка җитештерү объектлары мәйданчыклары, учреждениеләр һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләре биләгән территория сәнәгать зонасы территориясенең кимендә 60 процентын тәшкил итәргә тиеш (п.8.4 п. 42.13330.2011).
4.4.30. Сәнәгать зонасы территориясенең эш белән тәэмин ителеше сәнәгать предприятиеләре мәйданнары мәйданнарының һәм алар белән бәйле объектларның коймалар (кишәрлек чикләре) чикләрендә, шулай ук тышкы килү юллары һәм резерв участоклары белән мәшгуль булган мәйданны шәһәрнең Генераль планы белән билгеләнгән сәнәгать зонасы территориясенең гомуми мәйданына кертеп, хезмәт күрсәтү учреждениеләренең чагыштырмасы процентларда билгеләнә. Билгеләнгән территорияләр предприятиеләр мәйданчыкларында һәм башка объектларда резерв участокларын үз эченә ала (п.8, 4 п.42.13330.2011).
4.4.31. Сәнәгать предприятиесе участогының норматив күләме, әлеге нормага 5 нче кушымтаның 1 нче таблицасы нигезендә, сәнәгать предприятиеләре мәйданчыклары төзелешенең норматив тыгызлыгы күрсәткеченә карата, аның төзелеше мәйданына тигез рәвештә кабул ителә.
4.4.32. Биналар һәм корылмалар астында урнашкан мәйданның сәнәгать зонасы өчен кишәрлек

(квартал) мәйданына мөнәсәбәтен 11 нче таблица (СП 42.13330.2011) нигезендә алырга кирәк.

11 нче таблица

Территориаль зоналар участокларын төзүнең тыгызлыгы күрсәткечләре

Территориальные зоны	**Коэффициент застройки**	**Коэффициент плотности застройки**
Промышленная зона	0,8	2,4
Научно-производственная*	0,6	1,0
Коммунально-складская	0,6	1,8
*Без учета опытных полей и полигонов, резервных территорий и санитарно-защитных зон		

4.4.33. Сәнәгать зонасының иҗтимагый-административ киңлекләрендә комплекслы төзекләндерү эшләрен оештыру һәм төзекләндерү эшләрен үз эченә ала
"завод алды" зонасы, җәяүлеләр коммуникацияләрен оештыру һәм төзекләндерү, предприятиеләр территорияләрен яшелләндерүнең өлеше, социаль - коммуналь инфраструктура объектлары комплексын оештыру, кыска вакытлы ял итү зоналарын оештыру.
4.4.34. Завод алды зонасын административ, төп җитештерү бинасы яисә Сәнәгать зонасының керү төркеме янында, җитештерү зоналары территорияләре эчендә, шулай ук алар янәшәсендәге иҗтимагый территорияләрдә, аларны да кертеп, шәһәр җәмәгать зоналары янындагы полосада урнаштырырга кирәк. Төзекләндерү элементларын яшелләндерү һәм урнаштыру өчен завод алды зонасы территориясенең 40-50 процентын (МНГПИ белән охшашлык буенча-1.13.01-08 "Иркутск шәһәрен шәһәр төзелеше проектлаштыруның җирле нормативлары»).
Сәнәгать объектларының завод алды зоналары күләмнәрен 12 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк (П.5.8 СП 18.13330.2011).

12 нче таблица

Объектларның завод алды зоналары күләмнәре

Эшчеләр саны, мең кеше	**Җир кишәрлекләре, гектарлар күләме**
0,5 кадәр	0,8
0,5 алып 1 кадәр	0,7
1 алып 4 кадәр	0,6
Искәрмә: объектның өч сменада эшләгәндә беренче һәм икенче сменаларда эшләүчеләр санын исәпкә алырга кирәк. Беренче һәм икенче сменаларда эшләүчеләр саны бер сменада проект санын ике тапкыр арттыру буларак исәпләнә.	

4.4.35. Җәяүлеләр коммуникацияләрен сәнәгать зонасы территориясе буенча, бигрәк тә юллар, йөк һәм башка махсус транспорт хәрәкәте өчен җайланмалар һәм корылмалар белән кисешкән урыннарда, кешеләрнең тоткарлыксыз һәм куркынычсыз хәрәкәт итүен тәэмин итүне исәпкә алып урнаштырырга кирәк.
Җәяүлеләр коммуникацияләре буенда яшелләндерүне газон һәм чәчәк түтәлләре, гади куаклар һәм агачлар утырту рәвешендә проектларга киңәш ителә. Сәнәгать зонасы территориясендә рекреация объектларын, кагыйдә буларак, кыска вакытлы ял итү өчен зоналар рәвешендә формалаштырырга кирәк. Кыска вакытлы ял итү зоналарын җитештерү эшчәнлегенең тискәре йогынтысыннан максималь дәрәҗәдә якланган территориядә урнаштырырга кирәк. Предприятиеләр территориясен яшелләндерү өлешен кимендә 20 процент кабул итәргә кирәк.

Җир кишәрлеген яшелләндерү өчен, предприятиеләр бүлеп бирә торган зарарлы матдәләргә каршы торучанлыкны һәм аларның санитар-яклау һәм декоратив үзенчәлекләрен исәпкә алып, үсемлекләрнең җирле төрләрен кулланырга кирәк.
Азык-төлек сәнәгате объектлары, җитештерү процесслары төгәл булган цехлар, шулай ук һавадагы, компрессор һәм мотор сынау станцияләре территориясендә чәчәк атканда мамык, җепселле матдәләр чыгаручы агач үсентеләрен куллану тыела. Ылыслы токым агачларын янгынга каршы норманы бозу чикләрендә утырту рөхсәт ителми (18.13330.2011 СП 5. 62 П.).
4.4.36. Сәнәгать зонасы территориясендә сәламәтлек саклау учреждениеләрен (даруханәләрне, медпунктларны), җәмәгать туклануы предприятиеләрен, көндәлек кирәк-яраклар белән сәүдә итү предприятиеләрен, көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләрен үз эченә алган социаль инфраструктура объектларының сәнәгать зонасы территориясендә эшләүчеләр өчен уңайлы комплексын урнаштырырга кирәк.
4.4.37. Торак территорияләргә кушылу полосасын, кагыйдә буларак, торак зонаның коммуналь объектларын, күп катлы гаражларны, төрле типтагы тукталышларны, яшел үсентеләрне урнаштыру өчен файдаланырга кирәк. Предприятиеләрне һәм башка җитештерү объектларын урнаштырганда әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендә таләпләр үтәлә: туфракларны, өслек һәм җир асты суларын, атмосфера һавасын пычратуны булдырмау, табигый мохитне торгызу, табигый ресурслардан рациональ файдалану һәм яңадан торгызу, экологик куркынычсызлыкны тәэмин итү чаралары. Җитештерү һәм хезмәт күрсәтү объектларының куркынычлылык дәрәҗәсе законнарда билгеләнгән тәртиптә билгеләнә.
4.4.38. Санитар-яклау зоналарын күздә тотарга кирәк, зарарлы матдәләрне чистарту һәм зарарсызландыру, сәнәгать зонасы чигендә тавыш дәрәҗәсен киметү буенча барлык техник һәм технологик чаралар үткәргәннән соң зарарлы матдәләр концентрациясенең рөхсәт ителгән чик дәрәҗәләре һәм тавышның рөхсәт ителгән иң чик дәрәҗәләре тәэмин ителмәсә, Сәнәгать предприятиеләренең санитар-яклау зоналары күләмнәре СанПиН таләпләренә туры китереп билгеләнә 2.2.1/2.1.1.1200-03, алар предприятиеләр ташлаган зарарлы матдәләрнең таралу исәп-хисаплары белән раслана. Сәнәгать предприятиеләре төркемнәре өчен, барлык чыганакларның суммар ташлауларын һәм физик йогынтысын, шулай ук гамәлдәге предприятиеләр өчен лаборатор күзәтүләрнең еллык циклы нәтиҗәләрен исәпкә алып, бердәм санитар-яклау зонасы билгеләнә (п.8. 6 СП 42.13330.2011).
4.4.39. Предприятиеләрнең санитар-яклау зоналары участоклары предприятиеләр территорияләре составына кертелми һәм әлеге зоналар территориясендә төзелә торган объектларны урнаштыру өчен бирелергә мөмкин. Санитар-саклау зонасы чикләрендә урнаштырырга рөхсәт ителә торган объектлар исемлеге СанПиНда күрсәтелгән 2.2.1/2.1.1.1200-03 (V кисәк).
4.4.40. Җитештерү зоналары һәм санитар-яклау зоналары чикләрендә торак биналарны, кунакханәләрне, тулай торакларны, бакча-дача төзелешен, гомуми белем бирү һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмаларын, медицина оешмаларын, ял йортларын, спорт корылмаларын, сәнәгатьнең азык-төлек тармаклары предприятиеләрен, азык-төлек чималының күпләп сату складларын, эчә торган суны әзерләү һәм саклау өчен су корылмалары комплексларын, производствога хезмәт күрсәтү белән бәйле булмаган башка иҗтимагый биналар һәм корылмаларны урнаштыру рөхсәт ителми. Санитар-саклау зоналары территориясе рекреацион максатлар һәм авыл хуҗалыгы продукциясен җитештерү өчен файдаланылырга тиеш түгел. Санитар-яклау зонасы күләме предприятиенең санитар-яклау зонасы проектын эшләгәннән соң киметелергә мөмкин (п. 8.2 СП 42.13330.2011).
4.4.41. Азык-төлек, медицина, фармацевтика һәм башка сәнәгать тармаклары предприятиеләрен, санитар-яклау зонасы булган, 100 метрга кадәр сәнәгать зоналары территориясендә зарарлы производстволары булган металлургия, химия, нефть химиясе һәм сәнәгатьнең башка тармаклары предприятиеләре белән, шулай ук аларның санитар-яклау зоналары чикләрендә урнаштырырга кирәк түгел (п.8.3 СП 42.13330.2011).
4.4.42. Предприятие янындагы әйләнә-тирә мохитне саклауга бәйле сәламәтләндерү, санитар-яклау зоналарын төзекләндерүне дә кертеп, зыянлы чүплекләр булган предприятие хисабына тормышка ашырыла (п. 42.13330.2011).
4.4.43. Санитар-яклау зоналарын яшелләндерүнең минималь мәйданын зонаның киңлегенә карап, 13 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк (П.8.6 СП 42.13330.2011).

Санитар-саклау зоналарын яшелләндерү мәйданы

13 нче таблица

Санитар-саклау зонасының киңлеге, метр	**Яшелләндерүнең минималь мәйданы, процент**

300 кадәр	60
300 алып 1000 кадәр	50
1000 алып 3000 кадәр	40
3000 артык	20
Яшелләндерү мәйданы предприятиенең санитар-яклау зонасы проекты нигезендә арттырылырга мөмкин	

Санитар-яклау зоналарында торак һәм иҗтимагый-эшлекле зоналар ягыннан 50 метрдан да ким булмаган киңлектә, ә зона киңлегендә-100 метрдан да ким булмаган вакытта - 20 метрдан да ким булмаган санда агач-куак утыртмалары полосасын күздә тотарга кирәк (8.6 п.). СП 42.13330.2011).
4.44. Тарих һәм мәдәният һәйкәлләре булган җитештерү объектларын реконструкцияләгәндә аларның тарихи йөзен саклау буенча чараларны күздә тотарга кирәк (П. 8.13330.2011).

Фәнни-җитештерү зоналары
4.4.45. Фәнни-җитештерү зоналары территорияләре гамәлдәге фән һәм фәнни хезмәт күрсәтү учреждениеләрен, лаборатория, тәҗрибә-конструкторлык, эксперименталь, техник-гамәлгә кертү объектларын, алар белән бәйле һөнәри белем бирү оешмаларын һәм югары белем бирү мәгариф оешмаларын яңадан үзгәртү, үзгәртеп кору, модернизацияләү өчен, технопаркларга, фәнни паркларга, бизнес-инкубаторларга, инновацияләр инкубаторларына, шулай ук хезмәт күрсәтә торган объектлар: кунакханәләр, учреждениеләр һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләрен урнаштыру өчен билгеләнгән., Транспорт һәм инженерлык корылмалары (4.8 П. 42.13330.2011)
4.4.46. Фәнни-җитештерү зонасы өчен биналар һәм корылмалар астында биләгән мәйданның (квартал) мәйданына мөнәсәбәтен әлеге нормативка 5 нче кушымтаның 1 нче таблицасы нигезендә алырга кирәк (СП 42.13330.2011).
4.4.47. Фәнни-җитештерү зоналарының составын, аерым элементларны урнаштыру шартларын, шулай ук аларның санитар-саклау зоналарының зурлыгын, тәҗрибә производстволарының әйләнә-тирә мохиткә йогынтысы факторларын исәпкә алып, билгеләргә кирәк. 50 метрдан артык киңлектәге санитар-саклау зоналарын таләп итми торган тәҗрибәле производстволар булганда, фәнни-җитештерү зоналарында катнаш төзелеш зоналары тибы буенча аларны формалаштырып, торак төзелешен урнаштырырга рөхсәт ителә (п.8 СП 42.13330.2011).
4.4.48. Технопарклар гамәлдәге предприятиеләр базасында яки яңа төзелә торган объектлар рәвешендә алдынгы технологияләрнең тәҗрибә полигоны буларак формалаштырыла. Технопаркларны оештыруга карата таләпләр проектлау биреме белән билгеләнә.

Коммуналь-склад зонасы
4.4.49. Коммуналь-склад зоналары территорияләре азык-төлек (азык-төлек, ит һәм сөт) сәнәгате предприятиеләрен, гомумтовар (азык-төлек һәм азык-төлек булмаган), махсус складларны (суыткыч, бәрәңге, яшелчә, җиләк-җимеш саклагычларын), шәһәр халкына коммуналь, транспорт һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләрен урнаштыру өчен билгеләнгән (п.8.13330.2011).
Транспорт төеннәрендә һәм автомобиль юллары буенда күп катлы җир һәм җир асты стоянкалары, гаражлар, коммуналь-склад объектлары урнаштырылган югары интенсивлыктагы коммуналь - склад зоналарын формалаштыру зарур.
4.4.50. Халыкка турыдан-туры хезмәт күрсәтү белән бәйле булмаган логистик һәм склад комплекслары системасын торак пунктлардан читтә, аларны тышкы транспорт төеннәренә якынайтып формалаштырырга кирәк.
Дәүләт резервлары, нефть һәм нефть продуктлары складлары, сыеклангдырылган газлар, шартлаткыч материаллар һәм көчле агулы матдәләрнең базис складлары, азык-төлек, фураж һәм сәнәгать чималы базис складлары, Урман һәм төзелеш материалларының агач ташу базис складлары складларын, шулай ук торак пунктлардан һәм махсус сакланыла торган территорияләрдән читтә дә урнаштыруны күздә тотарга кирәк.
4.4.51. Коммуналь-склад зоналары территорияләрендә тузан материалларының, чүплекләрнең, калдыкларның ачык складларын урнаштыру рөхсәт ителми.
4.4.52. Биналар һәм корылмалар астында биләгән мәйданның коммуналь-склад зонасы өчен участок (квартал) мәйданына мөнәсәбәтен әлеге нормативка 5 нче кушымтаның 1 нче таблицасы нигезендә алырга кирәк (СП 42.13330.2011).
4.4.53. Шәһәр халкына хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән складларның җир участоклары күләме 10 - 13 (СП 42.13330.2011) таблицалары нигезендә кабул ителә.

Бәрәңге, яшелчә һәм җиләк-җимеш саклагычлары өчен санитар-саклау зоналары күләме 50 метрдан да ким булмаска тиеш (п.8.13330.2011).
4.4.54. Халыкка турыдан-туры хезмәт күрсәтү белән бәйле булмаган склад комплексларын торак пункттан читтә, җирлекнең аерым склад районнарында, санитар, янгынга каршы һәм махсус нормаларны үтәгәндә тышкы транспорт төеннәренә якынлаштырырга кирәк (п. 42.13330.2011).
4.4.55. Махсус нормалар һәм аларны беренче төркем нефть һәм нефть продуктлары складлары, нефть һәм нефть продуктлары складлары, нефть һәм нефть продуктлары, сыекландырылган газ складлары, шартлаткыч материаллар складлары, көчле агулы матдәләрнең базис складлары, азык-төлек, фураж һәм сәнәгать чималы, урман ташу базалары, урман һәм төзелеш материалларының базис складлары складлары өчен күздә тотыла (п.8.9 п. 42.13330.2011).
4.4.57. Җирлекнең яшел зонасында агач һәм куак үсемлекләре питомникларын һәм шәһәрне утырту материалы белән тәэмин итүне исәпкә алып, чәчәк-оранжеремия хуҗалыкларын күздә тотарга кирәк. Питомникларның мәйданы 80 гектардан да ким булмаска тиеш. Питомникларның мәйданы бер кешегә 3-5 кв. метр исәбеннән кабул итәргә кирәк. Чәчәк-оранжер хуҗалыкларының гомуми мәйданы бер кешегә 0,4 кв. метр исәбеннән кабул итәргә кирәк.
Таблица 15

1 мең кешегә махсус складлардагы җир кишәрлекләренең сыйдырышлыгы һәм күләме

Махсуслаштырылган складлар	**Складларның сыйдырышлыгы,**	**Җир кишәрлекләре күләме, кв. метр**
Суыткычлар бүлү (ит һәм ит продуктларын, балык һәм балык продуктларын, май, хайван майларын, сөт продуктларын һәм йомырка саклау өчен)	27	190* 70
Җиләк-җимеш саклау урыннары	17	1300* 610
Яшелчә саклау урыннары	54	
Бәрәңге саклагычлары	57	
* Санда бер катлы складлар, ә знаменательдә - күпкатлы складлар өчен нормалар китерелгән. Искәрмә: 1. Бәрәңге, яшелчә, җиләк-җимеш үстерү һәм әзерләү районнарында складларның сыйдырышлылыгы һәм, димәк, җир кишәрлекләренең мәйданы 0,6 коэффициенты белән кабул ителә. 2. Бәрәңге һәм җиләк-җимеш саклагычларының сыйдырышлылыгын һәм саклагычлар өчен җир участоклары күләмен шәһәрләрдән тыш саклауны оештыру хисабына киметергә кирәк, аның өлеше республикалар, крайлар, өлкәләр һәм федераль әһәмияттәге шәһәрләр сәүдә идарәсе		

4.58. Коммуналь-склад объектлары өчен санитар-саклау зоналары күләме СанПиН нигезендә билгеләнә 2.2.1/2.1.1.1200-03
4.4.59. Төрле билгеләнештәге складларның җир кишәрлекләренең мәйданнары һәм күләме 14-17 таблицалар нигезендә кабул итәргә рөхсәт ителә.
Таблица 16

1 мең кешегә сыйдыра алырлык вахта һәм экспедиция бистәләре өчен складлар

Складлар, үлчәү берәмлеге	**Бистәләр өчен складларның**	
	вахта	**экспедицион**
Коры азык-төлек, куб. метр	0,3	3,5
Суыткычлар, тонна	0,01	0,1
Яшелчә саклау урыннары, бәрәңге саклагычлары, җиләк-җимеш саклау урыннары, тонна	0,5	0,5
Искәрмә: коры азык-төлек һәм суыткычлар складларының нормасы вахта һәм еллык запасларыннан чыгып, экспедиция бистәләре өчен билгеләнгән. Яшелчә, бәрәңге һәм җиләк-җимеш саклау нормалары еллык запастан чыгып билгеләнгән.		

1 мең кешегә төзелеш материаллары складларының һәм каты ягулык складларының җир

участоклары күләме

Таблица 17

Складлар	**Җир кишәрлекләре күләме, кв. метр**
Төзелеш материаллары складлары (кулланучылар)	300
Күп сарыф ителүче каты ягулык складлары:	
Күмер	300
Утын	300

Җирлекнең җитештерү зонасы

4.4.60. Җирлекнең җитештерү зонасын, мөмкин булганча, торак зонага карата, җирнең рельефы буенча түбәнрәк булган яктан урнаштырырга кирәк.

Җитештерү зонасын оештырганда объектлар һәм корылмаларны берьяклы урнаштыру белән бер мәйданчыкта тупларга кирәк.

4.4.61. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын төзүнең тыгызлыгы СНиП II-97-76 буенча санитар, ветеринария һәм янгынга каршы таләпләрдән һәм технологик проектлау нормаларыннан чыгып кабул ителергә тиеш.

4.4.62. Авыл хуҗалыгы җитештерүләре һәм объектлары өчен санитар-яклау зоналары һәм торак төзелешенә кадәр санитар өзекләр 2.2.1/2.1.1.1.100 СанПиН нигезендә билгеләнә.

Зур санитар-саклау зоналарын таләп итә торган җитештерү объектларын торак зонадан аеруча еракта урнашкан җитештерү территориясе өлешендә башка җитештерү объектларына (агулы химикатлар складларыннан тыш) урнаштырырга кирәк. Алар белән торак зонасы арасындагы аермада, гамәлдәге СанПиН 2.2.1/2.1.1.12.00 таләпләрен исәпкә алып, зыянлы класслы кимрәк булган объектларны урнаштыру рөхсәт ителә.

4.4.63. Җитештерү объектларын урнаштырганда, әлеге нормативларның 6 бүлеге таләпләрен исәпкә алып, туфрак, өслек һәм җир асты сулары, атмосфера һавасының пычрануын булдырмау чараларын күздә тотарга кирәк.

4.5. Рекреацион зоналар

4.5.1. Рекреацион зоналар составында гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр, массакүләм ял итү зоналары, аеруча саклаулы табигать территорияләре зоналары, урманнар, скверлар, парклар, бакчалар, күлләр, сусаклагычлар, пляжлар, шулай ук ял, туризм, физик культура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен файдаланыла торган һәм файдаланыла торган башка территорияләр бүленергә мөмкин.

4.5.2. Рекреацион зоналар территориясендә рекреацион, сәламәтләндерү һәм табигать саклау объектларын эксплуатацияләүгә бәйле булмаган гамәлдәге сәнәгать, коммуналь-склад һәм башка объектларны төзү һәм киңәйтү рөхсәт ителми (42.13330.2011 СП 9.1 п.).

4.5.3. Торак пункттагы яшел үсентеләрне, аның зурлыгын һәм әһәмиятен, аның планлаштыру структурасын, архитектура-пространство композициясен һәм җирле шартларны исәпкә алып, бердәм система рәвешендә күздә тотарга кирәк.

Торак пунктның яңа территорияләрен проектлаганда һәм реконструкцияләгәндә гамәлдәге яшел үсентеләрне максималь рәвештә саклауны һәм кулилануны күздә тотарга кирәк.

4.5.4. Торак пункт төзелеше чикләрендә төрле билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрнең чагыштырма авырлыгы (төзелеш территориясенең яшелләндерелгән булуы) 55 процентттан да ким булмаска тиеш, торак район территориясе чикләрендә - 25 процентттан да ким булмаска тиеш (микрорайон (квартал) территориясенең гомуми мәйданы (42.13330.2011 п.).

1 километрдан артык киңлектәге санитар-саклау зоналары булдыруны таләп итүче предприятиеләр белән шәһәрләрдә төзелеш территориясен яшелләндерү дәрәҗәсен кимендә 15 процентка арттырырга кирәк.

Гомуми кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләр

4.5.5. Гомуми кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләр-шәһәр төзелеше нормалаштыру объектлары-парклар, бакчалар, скверлар, бульварлар, яр буйлары һәм халыкның кыска вакытлы ял итү урыннары рәвешендә тәкъдим ителгән.

4.5.6. Шәһәр территориясендә урнашкан парклар, бакчалар, бульварлар, скверлар, яшелләндерелгән территорияләр мәйданы кимендә кабул ителергә тиеш (9.14 П. 42.13330.2011):
6 кв. метр/кеше-торак районнар өчен;
10 кв. метр/кеше-гомумшәһәр территорияләре өчен.
Шәһәр урманнарының булган массивларын шәһәр урман паркларына әйләндерергә һәм аларны югарыда күрсәтелгән гомуми файдаланудагы территорияләргә өстәмә рәвештә бер кешегә 5 кв. метрдан да ким булмаган күләмдә исәбеннән кертергә кирәк (п.9. 14 СП 42.13330.2011).

4.5.8. Гомуми кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләр структурасында 0,5 километр киңлектәге эре парклар һәм урман парклары кимендә 10 процент тәшкил итәргә тиеш (п.9. 15 СП 42.13330.2011).
4.5.9. Гомуми кулланылыштагы яшелләндерү объектлары мәйданнарын кимендә кабул итәргә кирәк:
парклар-15 гектар;
торак районнарның парклары-10 гектар; бакчалар-3 гектар;
скверлар-0,5 гектар.
Реконструкция шартлары өчен күрсәтелгән күләмнәр киметелергә мөмкин (42.13330.2011 СП 9. 4 п.).

4.5.10. Яңа рекреацион объектны проектлау һәм рекреацион зоналарның гамәлдәге территорияләрен реконструкцияләү иң чик рекреация йөкләнешенең якынча дәрәҗәсе һәм 17 нче таблица нигезендә һәркем файдалана алырлык радиусы белән бәйле булырга тиеш.
4.5.11. 10-50 кеше/гектардагы урман паркларында бер тапкыр бирелә торган килүчеләр арасында юл - тропик челтәрне, аларның хәрәкәтен оештыру өчен, ә кыр капларында - туфрак саклау утыртмаларын, шул исәптән бер тапкыр 50 кеше һәм аннан күбрәк кеше урман ландшафтын паркка әверелдерү чараларын (СП 42.13330.2011 п.9.16) күздә тотарга кирәк.
4.5.12. Парк-күп функцияле яки махсуслаштырылган рекреацион эшчәнлек юнәлешендәге, халык күпләп ял итә торган, кагыйдә буларак, 10 гектардан да ким булмаган күләмдә рекреацион эшчәнлек алып баручы территория. Реконструкция шартларында парк территориясенең зурлыгы гамәлдәге шәһәр төзелеше вәзгыяте белән билгеләнә.
Ландшафт композициясенең күпчелек элементларына карап болын, су, балалар, спорт, этнография һәм башка билгеләнештәге парклар, башкарыла торган структур-планлаштыру функциясенә карап, төрле яшьтәге һәм төрле ял төрләрендәге халык ихтыяҗларын канәгатьләндерү йөзеннән, шәһәркүләм күп функцияле Парклар һәм торак районнарның (микрорайоннарның) парклары аерып тора.
4.5.13. Парк территориясе элементларының чагыштырмасын паркның гомуми мәйданының 10% ын кабул итәргә кирәк:
яшел үсентеләр һәм сулыклар территорияләре - 65 - 70; аллеялар, юллар, мәйданчыклар-25-28;
биналар һәм корылмалар - 5-7.
4.5.14 Парк территориясенең функциональ оештырылышын 18 нче таблица нигезендә проектларга кирәк.
4.5.15. Керү радиусы булырга тиеш:
парклар өчен-җәмәгать транспортында 20 минуттан артык түгел;
торак районнарның (микрорайоннар) парклары өчен-15 минуттан да артык түгел яки 1200 метр җәяүлеләр йөри ала (9.15 СП 42.13330.2011 п.).

18 нче таблица

Яңа рекреацион объектның үтемлелеген билгеләү һәм гамәлдәге территорияләрне рекреацион зоналарны реконструкцияләү

Рекреацион объект тибы	Иң чик рекреацион нагрузка - бер тапкыр бирелә торган кешеләр саны, кеше/гектар	Керү радиусы
Урманнар:		
Кара ылыслы	1-3 тән артык түгел	-

Якты ылыслы	3тән артык түгел	-
Киң яфраклы	8 дән артык түгел	-
Урман болыннары	20 дән артык түгел	-
Урман-парк	10 нан артык түгел	15-20 минут транспорт үтемлелеге
Гидропарк	10 нан артык түгел	15-20 минут транспорт үтемлелеге
Парклар	100 дән артык түгел	15-20 минут транспорт үтемлелеге
Ял итү зоналары парклары	70 тән артык түгел	15-20 минут транспорт үтемлелеге
Бакча	100 дән артык түгел	400-600 м
Скверы	100 һәм артык	300-400 м
Бульварлар	100 һәм артык	300-400 м
Искәрмә: Рекреация объекты территориясендә рекреацион йөкләнешнең төрле дәрәҗәләре булган зоналар бүленергә мөмкин. 2. Фактик рекреация йөкләнеше көтелүче үлчәмнәр белән билгеләнә һәм формула буенча исәпләнә: N R = —S , кайда: R-рекреацион нагрузка, кеше/гектарга; N - рекреация объектларына килүчеләр саны, кеше; S-рекреацион территория мәйданы, гектар. 3. Рекреация территориясендә бер үк вакытта торучы кешеләр саны рекреация объектыннан файдалану мөмкинлеге радиусында яшәүче халык санының 10-15 процентын кабул итәргә тәкъдим ителә.		

4.5.16.. Парк территориясендә комплексслы төзекләндерү элементларының мәҗбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: төп юлларның каты өслеге, өслекләрнең бәйләнеше элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен кече контейнерлар, мәйданчыклар җиһазлары, яктырту җиһазлары. Күпфункцияле парк территориясендә төзекләндерү элементларын үз эченә ала: каты төрләртөп юллар һәм мәйданчыкларны (спорт һәм балалар мәйданчыкларыннан тыш) каплау (плитка куәте), өслекләрне бәйләү элементлары, яшелләндерү, декоратив-гамәли бизәү элементлары, су җайланмалары (сулыклар, фонтаннар), эскәмияләр, чүп - чар өчен кече контейнерлар, койма (парк, ат - тракцион зоналары, аерым мәйданчыклар яки үсентеләр), мәйданчыклар җиһазлары, урам техник җиһазлары («су» арбасы, «туңдырма»), яктырту җиһазлары, архитектура-декоратив яктырту җайланмалары, парк зонасы турында гомуми мәгълүмат бирүче паркта элементлар бар

Парк территориясен функциональ оештыру

19 нчы таблица

Паркның функциональ зоналары, парк зоналарының куллану төрләре буенча	җир участокларының күләме	
	паркның гомуми мәйданыннан %	кв. метр / кеше
Мәдәни-агарту чаралары зонасы 3 - 8 10 - 20	3-8	10-20
Массакүләм чаралар зонасы (тамаша, аттракционнар һ. б.)	5-17	30-40
Физкультура-сәламәтләндерү чаралары зонасы 10	10-20	75-100
Балалар ял итү зонасы	5-10	80-170
Йөрү зонасы	40-75	200
Хуҗалык зонасы	2-5	-

4.5.17.Яшелләндерүнең төрле төрләрен һәм алымнарын куллану киңәш ителә: вертикаль (пергола, трельяжлар, шпалерлар), мобиль (контейнерлар, вазоннар), агачлардан, куаклардан декоратив композицияләр, әлеге климат зонасы өчен хас үсемлекләр төрләрен кулланып чәчәк бизәү, шулай ук үсемлекләрнең экзотик төрләрен махсус паркларда куллану.
4.5.18. Бакча рекреацион эшчәнлекнең чикләнгән җыелмасы белән чикләнгән территориядән гыйбарәт, ул күбесенчә халыкның йөрү һәм көндәлек ял итү өчен билгеләнгән, ул, кагыйдә буларак, 3-5 гектар мәйданны били. Реконструкция шартларында бакча территориясенең зурлыгы гамәлдәге шәһәр төзелеше ситуациясе белән билгеләнә.
4.5.19. Соотношение элементлары бакчасы кабул итәргә тиеш, артык процент гомуми мәйданы бакчасы:
яшел үсентеләр һәм сулыклар территорияләре - 80 - 90; аллеялар, юллар, мәйданчыклар-8-15;
биналар һәм корылмалар - 2-5.
4.5.20 микрорайон (квартал) проектлаганда, гомуми кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләрне микрорайон бакчасы рәвешендә формалаштырырга киңәш ителә.
Микрорайон (квартал) бакчасы өчен 4.7.17 пунктта китерелгән бакча элементларының чагыштырмасын яшеллек һәм юллар мәйданы проценты кимү ягына үзгәртү рөхсәт ителә әмма 20 процентан да артык түгел.

4.5.20 Бакча территориясендә юлларны плитка белән каплау, өслекләрне бәйләү элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүплекләр, урам техник җиһазлары (арбалар), яктырту җиһазлары бар.
4.5.21. Бульвар һәм җәяүлеләр аллеялары урам һәм елга буйларындагы линия формасындагы яшелләндерелгән территорияләрдән гыйбарәт.
Бульварлар һәм җәяүлеләр аллеяларын җәяүлеләр хәрәкәтенең массакүләм агымнары юнәлешендә күздә тотарга кирәк (42.13330.2011 с. 9. 21 п.).
Бер озын буйлы җәяүлеләр аллеясы булган бульварлар киңлегенә, ким дигәндә, урнаштырылган 5 метрны кабул итәргә кирәк:урамнар буенча-18;
урамның бер ягында машиналар йөрү өлеше һәм төзелеш арасында-10 (9.21 п. 42.13330.2011).
Бульварның киңлеге һәм озынлыгы минималь нисбәтен 1: 3 тән дә ким булмаска тиеш.
4.5.22. Бульварга керү системасы өстәмә рәвештә аның озын яклары буенча 250 метрдан да артык түгел, ә интенсив хәрәкәт булган урамнарда-җәяүлеләр кичүе белән бәйләнештә оештырыла. Торак урамнар буйлап 18-30 метр киңлектәге бульвар полосаларын проектларга кирәк.
4.5.23. Бульвар территориясе элементларының нисбәтен, аның киңлегенә карап, 20 нче таблица буенча кабул итәргә кирәк. 4.5.19. Соотношение элементлары бакчасы кабул итәргә тиеш, артык процент гомуми мәйданы бакчасы:яшел үсентеләр һәм сулыклар территорияләре - 80 - 90; аллеялар, юллар, мәйданчыклар-8-15;
биналар һәм корылмалар - 2-5.

Бульвар территориясе элементлары нисбәте

Бульварның киңлеге, метр	территория элементлары (гомуми мәйданның проценты)		
	Яшел утыртмалар һәм сулыклары	аллеялар, юллар	Корылмалар, төзелеш мәйданчыгы
18-20	70-75	30-25	-
25-50	75-80	23-17	2-3
50 дән артык	65-70	30-25	5 тән артык түгел

4.5.24. Сквер көндәлек кыска вакытлы ял итү һәм халыкның транзит йөреше өчен билгеләнгән, гадәттә 0,5 тән алып 2,0 гектарга кадәр зурлыктагы компактлы яшелләндерелгән территориядән гыйбарәт.
4.5.25. Сквер территориясе элементларының нисбәтен 21 нче таблицада кабул итәргә кирәк

Скверлар урнашкан территория	**территория элементлары (гомуми мәйданның проценты)**	
	яшел үсентеләр һәм сулыклар	**аллея, юллар, мәйданчыклар, кече**
Шәһәр урамнарында һәм мәйданнарында	60 - 75	40 – 25
Торак районнарда, торак урамнарда, биналар арасында, аерым биналар каршында	70 - 80	30 – 20

Сквер территориясе элементлары нисбәте

21 нче таблица

4.5.26. Бульвар һәм скверлар территорияләрендәге комплекслы төзекләндерү элементларының мәҗбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: юллар һәм мәйданчыкларның каты өслеге, өслекләрне бәйләү элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп - чар өчен кечкенә контейнерлар, яктырту җиһазлары, архитектура-декоратив яктырту җиһазлары.Юллар өслеген, нигездә, плитка куәте рәвешендә проектларга, капламның колористик чишелешен, декоратив-гамәли бизәлеш элементларын, Түбән декоратив киртәләр урнаштыруны күздә тотарга киңәш ителә.
4.5.27. Биналар һәм корылмалардан яшел үсентеләргә кадәр ераклыкны 22 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.

Биналар һәм корылмалардан яшеллеккә кадәр ераклык

Бина, корылма	**Бина, корылмадан ара (метр)**	
	агач	**Куак**
Бина, корылма стенасы	5,0	1,5
Трамвай полотносы чите	5,0	3
Тротуара, бакча сукмагы чите	0,7	0,5
Урам юллары, юл яки канау читләре	2,0	1,0
Яктырту мачталары, трамвая, күпер терәкләре һәм	4,0	-
Откос, терраса һ.б. корылма читләре.	1,0	0,5
Терәк стена читләре	3,0	1,0
Җир асты челтәрләре: газопровод, канализация	1, 5	-
Җылылык челтәрләре (канал, тоннель) читләре	2,0	1,0
водопровод, дренаж	2,0	-
Электр яки элемтә кабеле	2,0	0,7
Искәрмә: 1. Бу нормалар крона диаметры 5 метр булган агачларга кагыла 2. Утыртылган агачлар торак һәм җәмәгать биналарына инсоляция һәм яктылык төшүгә комачауламаска тиеш (п.9.5 СП 42.13330.2011).		

4.5.28. Гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр кече архитектура формалары: фонтан һәм бассейннар, баскычлар, пандуслар, терәк стеналар, беседкалар, яктырткычлар һ.б.белән җиһазландырылырга һәм җиһазландырылырга тиеш (42.13330.2011 СП 9.22 п.).
4.5.29. Ландшафт-рекреацион территорияләрнең (юллар, аллеялар, сукмаклар) юл челтәрен, тукталыш пунктларына, уен һәм спорт мәйданчыкларына кыска араларны билгеләүне исәпкә алып, җәяүлеләрнең төп юллары юнәлешләренә туры китереп, мөмкин булганча, мөмкин булганча, мөмкин булганча, юлдан тайпылмаска кирәк.
4.5.30. Юл киңлеге 0,75 метр булырга тиеш (бер кешенең хәрәкәт полосасының киңлеге) (9.23 СП 42.13330.2011 п.).
4.5.31. Шәһәрләрнең Яшел зоналарында агач һәм куак үсемлекләре питомникларын һәм шәһәр һәм авыл җирлекләре төркемнәрен утырту материалы белән тәэмин итүне исәпкә алып, чәчәк-оранжеремия хуҗалыкларын күздә тотарга кирәк. Питомникларның мәйданы 80 гектардан да ким булмаска тиеш.
Питомникларның мәйданы, халыкның гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр белән тәэмин ителеше дәрәҗәсенә, санитар - яклау зоналары күләменә, бакчачылык ширкәтләренең үсешенә, табигый-климат һәм башка җирле шартлар үзенчәлекләренә бәйле рәвештә, 3-5 кв.метр исәбеннән кабул ителергә тиеш. Чәчәк-оранжерея хуҗалыкларының гомуми мәйданы бер кешегә 0,4 кв. метр исәбеннән кабул итәргә кирәк (п.9. 24 СП 42.13330.2011).

Ял итү зоналары

4.5.32. Массакүләм ял һәм коену өчен файдаланыла торган су объектларын рекреацияләү зоналарын проектлаганда, аларны урнаштыру урынын сайлау билгеләнгән тәртиптә килештерелә. Шул ук вакытта түбәндәге таләпләрне исәпкә алырга кирәк:
су объекты суның сыйфаты һәм территориянең санитар торышы санитар-эпидемиологик һәм гигиена таләпләренә туры килүе;
суга уңайлы һәм куркынычсыз карашлар урнаштыру мөмкинлеге; рекреация зонасына керү юллары булу яки аларны урнаштыру мөмкинлеге;;
куркынычсыз рельеф су объектының уңайлы гидравлик режимы; тискәре һәм куркыныч процессларның барлыкка килү мөмкинлеге булмау
(оползней һ. б.) ("су объектларын рекреацияләү зоналарына гигиеник таләпләр»ГОСТ 17.1.5.02-80).
4.5.33. Су объектларын рекреацияләү зонасы, җирле шартларны исәпкә алып, портлардан һәм Порт корылмаларыннан, гидротехник корылмалардан, агынты суларны агызу урыннарыннан, шулай ук башка пычрану чыганакларыннан ераграк торырга тиеш.
Рекреация зонасы санитар-саклау зоналарыннан читтә һәм, яктан, әйләнә-тирәлекнең пычрану чыганакларына һәм тавыш чыганакларына карата (ГОСТ 17.1.5.02-80 «рекреация зоналарына гигиеник таләпләр").
4.5.34. Ял итү зоналарында урнашкан пляжлар (елга һәм күлләр) территорияләре күләме бер кешегә 8 кв.метрдан да ким булмаска тиеш, балалар өчен - бер кешегә 4 кв. метрдан да ким булмаска тиеш.
Елга һәм күл пляжлары өчен яр буе полосасының минималь озынлыгын бер кешегә 0,25 метрдан да ким булмаска тиеш (п.9. 32 СП 42.13330.2011).
4.5.35. Пляжларга бер тапкыр килүчеләр саны пляжларны бер үк вакытта йөкләү коэффициентларын исәпкә алып исәп тотарга кирәк:
санаторийлар-0,6-0,8;
ял һәм туризм учреждениеләре - 0,7-0,9; балаларның ял итү һәм сәламәтләндерү учреждениеләре - 0,5 - 1,0; җирле халык өчен гомуми файдалану - 0,2; юлламасыз ял итүчеләр-0,5 (42.13330.2011 П.9.32).
4.5.35. Ял итү зонасы территориясендә түбәндәгеләр проектларга кирәк: медицина хезмәте күрсәтү пункты, коткару станциясе, җәяүлеләр юллары, инженерлык җиһазлары (эчә торган су белән тәэмин итү, ташландык суларны агызу, пычранган өслек агып төшүдән саклау), яшелләндерү, чүп-чар җыюлыклар, күләгә өемнәре, җәмәгать бәдрәфләре (ГОСТ 17.1.5.02 - 80 «су объектларын реацияләү зоналарына гигиеник таләпләр»).

4.6. Транспорт һәм инженерлык инфраструктурасы зоналары

4.6.1. 4.6.1. Инженерлык һәм транспорт инфраструктурасы зоналары тимер юл, автомобиль, елга, диңгез, һава һәм труба үткәргеч транспорт, элемтә объектлары һәм инженерлык җиһазлары өчен билгеләнгән.
4.6.2. Җирлек территориясендә транспорт һәм инженерлык инфраструктурасы объектларын урнаштырганда, санап үтелгән объектларның торак, Иҗтимагый төзелешкә һәм җирлекнең рекреацион зоналарына зыянлы йогынты чыганакларыннан норматив аермаларны билгеләү белән тәэмин ителә торган зыянлы йогынтыны булдырмауны күздә тотарга кирәк. Норматив өзеклекләр СанПин 2.2.1/2.1.1.1.2 нигезендә билгеләнә.
Халык иминлегенә турыдан-туры йогынты ясаучы Корылмалар һәм коммуникацияләршәһәр һәм авыл җирлекләреннән читтә урнашкан.
4.6.3. Корылмалар һәм транспорт коммуникацияләре, элемтә, инженерлык җиһазлары бүлеп бирелгән чикләрдәге территорияләр объектларның техник һәм эксплуатацион характеристикаларын исәпкә алып формалаштырыла.
4.6.4. Әлеге территорияләрне оештыруга карата таләпләр һәм проектлаштырганда кулланырга кирәк булган норматив документлар исемлеге әлеге нормативларның 5.2 һәм 5.3 бүлекләрендә китерелгән.
4.6.5. Корылмаларга һәм коммуникацияләргә һәм аларның санитар-яклау зоналарына бүлеп бирелгән чикләрдәге территорияне төзекләндерү буенча бурычлар корылмаларның милекчеләренә йөкләнә.

4.7. Авыл хуҗалыгы кулланылышы зоналары гомуми таләпләр

4.7.1. Торак пунктлар территорияләре чикләрендә урнаштырыла торган функциональ зоналар

составына авыл хуҗалыгы кулланышы зоналары (шул исәптән авыл хуҗалыгы җирләре зоналары), шулай ук авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге һәм авыл хуҗалыгы, дача хуҗалыгы, бакчачылык, авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге объектларны, шәхси ярдәмче хуҗалыкны үстерү өчен билгеләнгән зоналар кертелергә мөмкин.
4.7.2. Дача хуҗалыгы, бакчачылык, яшелчәчелек, шәхси ярдәмче хуҗалык алып бару өчен билгеләнгән яңа төзелә торган объектларны шәһәр округы һәм җирлекләре территориясе чикләрендә торак пунктлардан читтә урнаштырырга киңәш ителә.
4.7.3. Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге һәм авыл хуҗалыгы, дача хуҗалыгы, бакчачылык, шәхси ярдәмче хуҗалык алып бару, үсеш өчен билгеләнгән зоналарны кертү хисабына торак пунктлар чикләрен үзгәртү авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге объектларны, җирлекнең генераль планына үзгәрешләр кертү юлы белән, 2 өлешләрдә билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырырга тәкъдим ителә.
- Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексының 24 статьясындагы 14 статьясы.
4.7.4. Авыл хуҗалыгы җирләре зоналары-ул, кагыйдә буларак, торак пунктлардан читтә урнашкан җирләр, сөрүлекләр, печәнлекләр, көтүлекләр, ятаклар, күпьеллык үсемлекләр (бакчалар һ.б.) биләп торган җирләр.
4.7.5. Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге объектлар - авыл хуҗалыгы продукциясен җитештерү, саклау һәм беренчел эшкәртү өчен файдаланыла торган биналар, корылмалар, корылмалар биләп торган зоналарга шулай ук авыл хуҗалыгы юллары, коммуникацияләр, агач-куак үсеше белән шөгыльләнүче җирләр дә керә.
4.7.6. Авыл хуҗалыгы зоналары,
төп максатчан билгеләнештән тыш, төп функцияле җитештерү өчен файдаланыла ала:
интенсив бакчачылык һәм яшелчәчелек;
фәнни-белем бирү зоналары белән төп функцияләре; фәнни тикшеренүләр;
югары белем бирү, фәнни тикшеренүләр; махсус белем бирү.

4.7.7. Авыл хуҗалыгы кулланышындагы зоналарда профильле тармаклар үсешенә бәйле булмаган максатларда барлык төр авыл хуҗалыгы җирләрен алу чикләнә. Әлеге зоналарда авыл хуҗалыгының төп тармакларын үстерү шартларына тискәре йогынты ясый торган җитештерү эшчәнлегенең барлык төрләре Максималь Дәрәҗәдә чикләнә.

Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге объектларны урнаштыру зоналары (җитештерү зонасы)

Гомуми таләпләр

4.7.8. Җирлекнең һәм торак пунктларның җитештерү зоналарын территориаль планлаштыру документлары нигезендә урнаштырырга кирәк.
4.7.9. Җирлекнең һәм торак пунктларның (алга таба-җитештерү зоналары) җитештерү зоналарында терлекчелек, кошчылык һәм җәнлекчелек предприятиеләрен, Авыл хуҗалыгы продукциясен саклау һәм эшкәртү, авыл хуҗалыгы машиналарына һәм машиналарына ремонт, техник хезмәт күрсәтү һәм аларны саклау, төзелеш атлары әзерләү предприятиеләрен урнаштырырга кирәк- җирле материаллардан эшләнмәләр һәм детальләр, машина сынау станцияләре, ветеринария учреждениеләре, теплицалар һәм парниклар, промысел цехлары, матди складлар, транспорт, энергетика һәм башка объектлар, шулай ук җитештерү зонасы объектларының эчке һәм тышкы элемтәләрен тәэмин итүче коммуникацияләр.
4.7.10. Россия Федерациясе Җир кодексы нигезендә җитештерү зоналарын һәм алар белән бәйле коммуникацияләрне урнаштыру өчен авыл хуҗалыгы өчен яраклы булмаган җирләрдә яисә начар сыйфатлы авыл хуҗалыгы җирләрендә мәйданчыклар һәм трассалар сайларга кирәк.
4.7.11. Күпьеллык җиләк-җимеш үсентесе, саклагыч урманнар белән шөгыльләнүче сөрүлекләрдә, җирләрдә җитештерү зоналарын урнаштыру аерым очракларда рөхсәт ителә.
4.7.12. Җитештерү зоналарын урнаштыру рөхсәт ителми:
җир асты байлыкларыннан файдалану буенча Федераль агентлык яки аның территориаль органнары рөхсәтеннән башка файдалы казылма ятмалары ятмалары мәйданчыкларында;
предприятиеләрне, биналарны һәм корылмаларны төзү һәм эксплуатацияләү өчен янарга мөмкин булган оползня зоналарында;
эчәргә яраклы су чыганакларын санитар саклау зоналарында;

дәвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларны санитар, тау-санитар саклау округларының барлык зоналарында;
яшел зоналар җирләрендә;
җир участокларында пычранган органическими һәм радиоактивными белән эш итү вакыты чыкканга кадәр сроклары билгеләнгән Идарәсе күзәтчелек буенча Федераль хезмәт өлкәсендә кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге буенча Татарстан Республикасы (Татарстан) һәм Идарәсе буенча Федераль хезмәтнең ветеринария һәм федераль - тосанитарному күзәтчелек итү буенча Татарстан Республикасында;
махсус сакланыла торган табигый территорияләр җирләрендә, шул исәптән мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында, мәдәни мирас объектларын дәүләт саклавы өлкәсендә Татарстан Республикасы дәүләт органы рөхсәтеннән башка.
4.7.13. Авыл хуҗалыгы предприятиеләрен, биналарны һәм корылмаларын махсус сакланыла торган территорияләрнең сак зоналарында урнаштыру рөхсәт ителә, әгәр ниятләнгән объектларны төзү яки аларны эксплуатацияләү табигать шартларын бозмаса һәм аларның сакланышына янамаса.
Ниятләнгән объектларны урнаштыру шартлары аерым саклана торган табигать территорияләре булган барлык йортлар белән килештерелергә тиеш.
4.7.14. Сулыкларның су саклау зоналарында, су объектларын су һәм табигать саклау законнары нигезендә пычратудан, чүпләнүдән һәм ташландык суларны агызудан саклауны тәэмин итүче корылмалар белән җиһазланганда, җитештерү зоналарын урнаштыру рөхсәт ителә.
4.7.15. Елгаларның һәм сулыкларның яр буе кишәрлекләрендә җитештерү зоналарын урнаштырганда зоналарның планлаштырылган тамгалары, су агымының терәк һәм качып йөрүен, шулай ук дулкынның һәм аның нагонының биеклеген исәпкә алып, су горизонтыннан 0,5 метрга югарырак кабул ителергә тиеш.
10 елдан артык эксплуатация срогы булган предприятиеләр өчен исәп-хисап горизонты өчен суның иң югары дәрәҗәсен, 50 елга бер тапкыр кабатлану ихтималы булган, 10 елга кадәр - 10 елга бер тапкыр кабул итү зарур.
Авыл хуҗалыгы предприятиеләрен сулыкларның яр буе участокларында урнаштырганда һәм предприятиеләр белән турыдан-туры бәйләнмәгән очракта, киңлеге 40 метрдан да ким булмаган яр буе полосасын күздә тотарга кирәк.
4.7.16. Радио - станцияләр, шартлаткыч матдәләр складлары, көчле тәэсир итүче агулы матдәләр һәм башка предприятиеләр һәм махсус билгеләнештәге объектлар урнашкан районда җитештерү зоналарын урнаштырганда проектлана торган зоналардан ераклык үрсәтелгән объектларның санитар-саклау зоналарын үтәгәндә гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры китереп кабул итәргә кирәк (СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03
4.7.17. Атмосферага шактый күләмдә төтен, тузан яки начар ис бүлеп бирә торган авыл хуҗалыгы предприятиеләре, җитештерү зоналары табигый җил белән тәэмин ителмәгән территорияләрдә булырга рөхсәт ителми.
4.7.18. Җитештерү зоналарында минераль ашламалар складларын һәм үсемлекләрне саклау өчен химик чараларны урнаштырганда сулыкларга зарарлы матдәләр эләкмәскә тиешле чаралар үтәлергә тиеш.Минераль ашламалар һәм үсемлекләрне саклау өчен химик чаралар складларын балык хуҗалыгы сулыкларыннан кимендә 2 километр ераклыкта урнаштырырга кирәк. Аеруча кирәк булган очракта, балык һәм су биологик ресурсларын саклау өлкәсендә территориаль органнар белән килештерелгән очракта, күрсәтелгән складлардан балык хуҗалыгы сулыкларына кадәр ераклыкны киметү рөхсәт ителә.Минераль ашламалар һәм үсемлекләрне саклау өчен химик чаралар складлары өчен СанПиН таләпләренә туры китереп санитар-яклау зоналары оештыруны күздә тотарга кирәк 2.2.1/2.1.1.1200-03
4.7.19. Җирлекнең җитештерү зонасын торак төзелешенә карата мөмкин булган яктан, җир рельефы буенча түбәнрәк булырга кирәк.
Җитештерү зонасын оештырганда объектлар һәм корылмаларны мөмкин кадәр торак зонага карата берьяклы урнаштырылган бер мәйданчыкта тупларга кирәк.
Җитештерү зоналары территорияләре гомуми челтәрдәге тимер яисә автомобиль юлларына, шулай ук елгаларга бүленергә тиеш түгел.
4.7.20. Җитештерү зоналарын планлаштыру һәм төзегәндә алдан карарга кирәк:
селитор зонасы белән планлаштырылган бәйләнеш;бер җир кишәрлегендә авыл хуҗалыгы һәм сәнәгать-сәнәгать предприятиеләрен икътисади яктан максатчан кооперацияләү һәм гомуми ярдәмче һәм хезмәт күрсәтү объектларын оештыру;
комплексы технологик һәм инженер-техник таләпләрне үтәү һәм табигый - климат, геологик һәм

башка җирле шартларны исәпкә алып, бердәм архитектура ансамблен төзү;
җитештерү калдыклары һәм агымнары белән пычранудан әйләнә-тирә мохитне саклау чаралары;
авыл хуҗалыгы предприятиеләренең җитештерү зонасын киңәйтү мөмкинлеге.

Җитештерү зоналарын төзүнең норматив параметрлары

4.7.21. Җитештерү зонасы территориясен куллануның интенсивлыгы авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын төзүнең тыгызлыгы белән билгеләнә.
Җитештерү зонасы авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын төзүнең минималь тыгызлыгы күрсәткечләре әлеге нормативларга 5 нче кушымтаның 2 нче таблицасында каралганнан да ким булмаска тиеш.
4.7.22. Авыл хуҗалыгы предприятиеләрен, биналарны һәм корылмаларны урнаштыру өчен җир кишәрлеге мәйданы, төзелешнең минималь тыгызлыгы нормативын исәпкә алып, проектлауга бирем буенча билгеләнә.
4.7.23. Авыл хуҗалыгы предприятиеләрен, биналарны һәм җитештерү зоналарын урнаштырганда алар арасында төзелеш тыгызлыгыннан, санитар, ветеринария, янгынга каршы таләпләрдән һәм технологик проектлау нормаларыннан чыгып, мөмкин булган минималь ара билгеләргә кирәк.
4.7.24. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре биналарыннан һәм корылмаларыннан янгынга каршы ераклыкны " янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент «2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.
Тәрәзә проемалары аша яктыртыла торган биналар арасындагы ераклык каршы биналарның иң биекләреннән (карнизның өске өлешенә кадәр) ким булмаска тиеш.
4.7.25. Әйләнә - тирә мохиткә зарарлы матдәләр бүлеп бирү чыганагы булган авыл хуҗалыгы предприятиеләре, биналар һәм корылмалар санитар - яклау зоналары белән әлеге нормативларга 5 нче кушымта таләпләре нигезендә кабул ителә торган торак һәм иҗтимагый биналардан аерылырга тиеш.
Санитар-яклау зоналары территориясе җирдән файдаланудан алынмый һәм авыл хуҗалыгы ихтыяҗлары өчен максималь файдаланылырга тиеш.
Санитар-саклау зоналары күләме, шулай ук аларның территориясендә объектлар, биналар һәм корылмалар урнаштыру шартлары СанПиН таләпләренә туры китереп билгеләнә 2.2.1/2.1.1.1200-03 к
4.7.26. Киңлеге 100 метрдан артык булган санитар-яклау зоналары чигендә селитеб зонасы
ким булмаган полоса.
4.7.27. 500 метрдан артык булган предприятие һәм объектларны авыл торак пунктларының җитештерү - су зоналарының торак зонасыннан аерымланган җир кишәрлекләрендә, аерым яктан башка җитештерү объектларына (агулы химикатлар складларыннан тыш) урнаштырырга кирәк. Санитар-саклау зоналары күләме 500 метрдан артып киткән предприятиеләр һәм объектлар арасында аермада һәм торак зонасы арасында, фармацевтика предприятиеләре өчен дару препаратлары, дару чаралары һәм (яки) дару формалары, чимал һәм ярымпродуктлар җитештерү объектларыннан тыш, санитар классификация буенча азрак дәрәҗәдәге куркынычлылык объектларын урнаштыру рөхсәт ителә.; сәнәгатьнең азык-төлек тармаклары, азык-төлек чималының һәм азык-төлек продуктларының күпләп сату складлары, эчә торган суны әзерләү һәм саклау өчен суүткәргеч корылмалар комплексы, алар продукциянең сыйфатына йогынты ясый ала.
4.7.28. Проектлана торган авыл хуҗалыгы предприятиеләрен, авыл торак пунктларының җитештерү зоналары биналарын һәм корылмаларын әлеге объектлар өчен бертөрле булган җитештерү процессларының, санитария, зооветеринария һәм янгынга каршы таләпләрнең, йөк әйләнешенең, төрләрнең үзенчәлекләре нигезендә берләштерергә кирәк. хезмәт күрсәтүче транспорт, су, җылылык, электр энергиясе куллану, шул ук вакытта участоклар оештыру:
предприятиеләр мәйданчыклары;
ярдәмче җитештерү һәм складларның гомуми объектлары.
4.7.29. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын түбәндәге функциональ зоналарга бүләргә кирәк:
җитештерү; коммуналь-склад.
Күрсәтелгән зоналарга бүлү проектлаштыру һәм төзелешнең конкрет шартларын исәпкә алып башкарыла.
Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын проектлаганда аларны урнаштыру нормаларын исәпкә алырга кирәк.
4.7.30. Минераль ашламалар һәм үсемлекләрне саклау өчен химик чаралар складларын торак, җәмәгать

һәм җитештерү биналарына карата җаваплы яктан урнаштырырга кирәк.
4.7.31. Сәнәгать нигезендә терлекчелек һәм кошчылык фермалары, ветеринария учреждениеләре һәм сөт, ит һәм йомырка җитештерү предприятиеләрен башка авыл хуҗалыгы объектларына һәм селитет территориясенә карата җаваплы яктан урнаштырырга кирәк.
Терлекчелек һәм кошчылык предприятиеләрен проектлаганда терлек азыгы цехларын һәм тупас азык складларын урнаштыру технологик проектлаштыруның тиешле нормалары буенча кабул ителергә тиеш.
4.7.32. Ветеринария учреждениеләрен (ветсанпропускниклардан тыш), ат абзарларын, ачык типтагы тирес саклагычларны терлекчелек һәм кошчылык биналарына һәм корылмаларына карата ачык яктан урнаштырырга кирәк.
4.7.33. Теплицалар һәм парникларны җир өслегеннән 1,5 метрдан да ким булмаган грунт суларының иң югары дәрәҗәсе булган көньяк яки көньяк-көнчыгыш склоннарда проектларга кирәк.
Теплицаларның һәм парникларның җир участокларын планлаштырганда төп корылмаларны функциональ билгеләнеше буенча (теплицалар, парниклар, җылытыла торган грунтлы мәйданчыклар) төркемләргә кирәк, шул ук вакытта йөрү һәм узу системасы да каралырга тиеш.
4.7.34. Авыл хуҗалыгы продукциясе складларын һәм саклагычларын, санитар-саклау зоналарын исәпкә алып, җир өслегеннән 1,5 метрдан да ким булмаган, иң югары җилләтелә торган җир кишәрлекләрендә урнаштырырга кирәк.
Авыл хуҗалыгы продукциясен (яшелчә, бәрәңге, сөт, терлек һәм кош-корт, йон, май культураларын беренчел эшкәртү өчен биналар һәм бүлмәләр СНиП 2.10.02-84 таләпләренә туры китереп проектлана.
4.7.35. Ярдәмче җитештерү объектларын проектлаганда авыл хуҗалыгы предприятиеләренең җитештерү һәм ярдәмче биналарын, технологик, төзелеш һәм санитар нормаларны үтәп, берләштерергә кирәк.

Трансформатор подстанцияләре һәм 6-10 кВ көчәнешле бүлү пунктлары, вентиляция камералары һәм җайланмалары, янмый торган сыеклыклар һәм газлар күчерү буенча насослар, җиңел кабынучы складлардан тыш, арадаш чыгым складлары,янучан сыеклыклар һәм газларны җитештерү биналарына яки алар янына куелган биналарга проектларга кирәк.
4.7.36. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре территорияләренә хезмәт күрсәтүче янгын деполары 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент»Федераль законның 17 бүлеге таләпләре нигезендә проектлана.
Янгын деполары гомуми челтәр юлларына чыккан җир кишәрлекләрендә проектлана.
Янгын депосының урнашу урынын, 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент» Федераль законның 76 статьясы белән билгеләнгән торак пунктта чакыру урынына беренче бүлекчәнең килү вакытын һәм аларда эшләүче предприятиеләргә хезмәт күрсәтү радиусын исәпкә алып, сайларга кирәк: А, Б һәм В - 2 километр, Г һәм 4 километр.
Күрсәтелгән радиус арткан очракта, авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларында 1 автомобильгә янгын постын күздә тотарга кирәк. Янгын постын җитештерү яки ярдәмче биналарга урнаштырырга рөхсәт ителә.
4.7.37. Ачык һавада яки җылытыла торган биналарда эш урыннарыннан санитар-көнкүреш биналарына кадәр ераклык (җыештырулардан тыш) 500 метрдан артмаска тиеш.
4.7.38. Авыл хуҗалыгы предприятиеләренең, шул исәптән терлекчелек һәм кошчылык ширкәтләренең, җитештерү зонасындагы мәйданчыкларны койма белән әйләндереп алуны проектлауга бирелгән задание нигезендә карарга кирәк.
4.7.39. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданының төп керү пунктын төп якын килүне яки подъездны күздә тотарга кирәк.
Авыл хуҗалыгы предприятиеләренең 5 гектардан артык мәйданчыгы кимендә ике керү юлы булырга тиеш, алар арасында коймалар периметры буенча 1500 метрдан да артмаска тиеш.
4.7.40. Керү пунктлары алдында әлеге пункттан файдаланучы 1 эшчегә 0,15 кв.метр исәбеннән (иң зур сменада) мәйданчыкларны күздә тотарга кирәк.
4.7.41. Гражданнарга караган автотранспортны кую өчен мәйданчыклар түбәндәгеләрне күздә тотарга кирәк: исәп - хисап чорына - 2 автомобиль, перспективага-ике чиктәш сменада эшләүче 100 автомобиль. Әлеге мәйданчыкларның җир участоклары күләмен 1 автомобильгә 25 кв.метр исәбеннән кабул итәргә кирәк.
4.7.42. Төзелештән һәм катламнардан буш булган участокларда, шулай ук предприятие мәйданы

периметры буенча яшелләндерүне күздә тотарга кирәк. Яшелләндерү өчен билгеләнгән участокларның мәйданы авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданының кимендә 15 процентын, ә төзелеш тыгызлыгы 50 процентган да ким булмаган очракта - 10 проценттан да ким булмаска тиеш.
Биналар һәм корылмалардан агач һәм куакларга кадәр ераклыкны 40 нчы таблица буенча алырга кирәк.
4.7.43. Яшел үсентеләр полосаларының киңлеген 23 нче таблица буенча кабул итәргә кирәк.

23 нче таблица

Яшел утыртмаларның киңлеген билгеләү

Полоса	Полоса киңлеге (метрдан ким түгел)
Газон белән рәттә агач утырту яки куакларны агачлар белән рәттә: белән Бер рәтле утырту; Ике рәтле агач утырту	 2 5
Газон белән однорядной утырту куаклар биеклеге: 1,8 метрдан артык; 1,2 дән 1,8 метрга кадәр; 1 1,2 метр 0,8 кадәр 1,2 метрга кадәр	 1,2 1 0,8
Газон белән төркемле яки куртинной итеп агачлар утырту	4,5
Газон белән төркемле яки куртинной итеп куакларны утырту	3
Газон	1

4.7.45. Авыл хуҗалыгы предприятиеләрендә яшелләндерү зоналарында иң күп сменада эшләүче 1 кв. метр исәбеннән хезмәт ияләренең ял итү өчен ачык төзекләндерелгән мәйданчыкларны күздә тотарга кирәк.

4.7.46. Җитештерү зонасының тышкы транспорты һәм юл челтәре барлык авыл хуҗалыгы предприятиеләре һәм селитер зонасы белән транспорт элемтәләрен тәэмин итәргә һәм әлеге нормативларның, шулай ук әлеге бүлекнең 5.12.156 п.таләпләренә туры килергә тиеш.

4.7.47. Тимер юл транспортын проектлаганда авыл торак пунктларының селитеб зонасы чикләрендә предприятиеләрнең тимер юл юлларын урнаштыру рөхсәт ителми.

Авыл хуҗалыгы предприятиеләре биналарына тимер юллар кертү тупик булырга тиеш. Үтәли тимер юл вводлары тиешле нигезләмәләр булганда гына рөхсәт ителә.

4.7.48. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре биналарыннан һәм корылмаларыннан гомуми тимер юлның көзгесенә кадәр, шулай ук мәйдан эчендәге тимер юллар көзгесенә кадәр ераклыкны СНиП II - 97-76 таләпләренә туры китереп кабул итәргә кирәк.

4.7.49. Автомобиль юлларын һәм тротуарларны проектлаганда авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларында Транспорт һәм җәяүлеләр юлларын, инженерлык челтәрләрен, яшелләндерү полосаларын, шулай ук янгынга каршы биналар һәм корылмалар арасында янгынга каршы, санитар һәм зоо - ветеринария араларын иң күп санда урнаштыру шартларыннан Файдаланырга кирәк.

4.7.50. Бина һәм корылмалардан машина-автомобиль юлларының машиналар йөрү өлешенә кадәр ераклыкны 24 нче таблица буенча кабул итәргә кирәк.

Биналардан һәм корылмалардан автомобиль юлларының йөрү өлешенә кадәр ераклыкны билгеләү

24 нче таблица

Биналар һәм корылмалар	Ераклык, метр
Тышкы кырыйлары биналар: бинага керү юк икән, бинаның озынлыгы 20 метрга кадәр, шул ук вакытта 20 метрдан артык.; электрокарлар, автокарлар, автопогрузчиклар һәм ике күчәрле автомобильләр өчен бинага керү мөмкинлеге булганда; өч күчәрле автомобиль кергән очракта корылма	1,5 3 8 -12
Предприятие мәйданчыклары коймалары 1,5	1,5
Эстакадалар терәкләре, яктырту баганалары, мачталар һ. б. коймалар	0,5
Предприятиенең саклана торган өлеше	5
Параллель рәвештә урнашкан колея юллары – 1 520 мм	3,75

4.7.51 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент» Федераль законның 98 статьясы таләпләре нигезендә Биналарга, корылмаларга һәм корылмаларга янгын сүндерү автомобильләренең, шул исәптән янгын сүндерү автомобильләренең килүе тәэмин ителергә тиеш:биналарның, корылмаларның һәм корылмаларның бөтен озынлыгы буенча:
бер яктан-бина, корылма яки корылма киңлеге 18 метрдан да артмаганда;
ике яктан-18 метрдан артык киңлектә, шулай ук ябык һәм ярымсакланган ишегалларны урнаштырганда;
барлык яктан-10 000 кв. метрдан артык мәйданлы яки 100 метрдан артык киңлектәге биналар өчен.
Шул ук вакытта янгын сүндерү автомобильләренең йөрү өлеше яки планлаштырылган өслектән биналарның диварларына кадәр ераклык бер метрдан да артмаска тиеш.:
25-биналарның биеклеге 12 метрдан да артмаган;
8-биналарның биеклеге 12 метрдан артык булса да, 28 метрдан да артык түгел; 10-биналарның биеклеге 28 метрдан артык.
Автомобиль юлларының йөрү өлешеннән ераклыкны 2008 елның 22 июлендәге «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент» № 123 - ФЗ Федераль законның 67 статьясы таләпләрен үтәгәндә арттырырга рөхсәт ителә.

4.7.52. 2008 елның 22 июлендәге Федераль закон таләпләре нигезендә
№ 123-ФЗ "Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент" янгынга каршы су белән тәэмин итү чыганагы булган сулыкларга, шулай ук янгын сүндерү өчен кулланыла торган корылмаларга янгын автомобильләрен сүндерү өчен мәйданчыклар белән подъездларны, аларны урнаштыру һәм 12^12 метрлы су алуны күздә тотарга кирәк.

4.7.53. Тышкы транспорт элемтәләре һәм җитештерү зонасындагы юллар челтәре әлеге нормативларның «транспорт инфраструктурасы зоналары " бүлеге таләпләре нигезендә нормалаштырыла.
4.7.54. Җитештерү зоналары авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларында инженер челтәрләрен бердәм инженерлык коммуникацияләре системасы буларак проектларга кирәк.
4.7.55. Авыл хуҗалыгы предприятиеләрен хуҗалык-эчәргә яраклы, җитештерү һәм янгынга каршы су белән тәэмин итү системасын проектлаганда су чыгымы җитештерү технологиясе һәм әлеге нормативларның «инженерлык инфраструктурасы зоналары» бүлегенең («су белән тәэмин итү» бүлекчәсе) таләпләре нигезендә кабул ителә.
4.7.56. Тышкы челтәрләрне һәм канализация корылмаларын проектлаганда, су бассейныннан өске суларны бүлеп бирүне күздә тотарга кирәк.
4.7.57. Электр тапшыру, элемтә һәм башка линия корылмалары линияләрен, авыл хуҗалыгы җирләре булмаган территориядән коммуникацияләрдән ирекле файдалану тәэмин ителсен өчен, юллар, урман полосалары кырлары чикләре буенча урнаштырырга кирәк.
4.7.58. Инженерлык челтәрләрен проектлаганда әлеге нормативларның «инженерлык инфраструктурасы зоналары " бүлегенең таләпләрен үтәргә кирәк.
4.7.59. Авыл торак пунктларының җитештерү зоналарын реконструкцияләгәндә күздә тотарга кирәк:
бер җир кишәрлегендә җитештерү объектлары концентрациясе;

реконструкцияләнә торган һәм яңа авыл хуҗалыгы предприятиеләрен урнаштыру өчен җир кишәрлекләрен ачыклап, җитештерү зоналарын планлаштыру һәм төзү;
аз хәрәкәтләнүче юлларны һәм Юлларны бетерү;
алга таба үсеш өчен җир кишәрлекләре булмаган вак һәм искергән предприятиеләрне һәм объектларны, шулай ук селитет зонасына, күрше предприятиеләр һәм әйләнә - тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган предприятиеләр һәм объектларны юкка чыгару.;
җитештерү территорияләрен һәм санитар-яклау зоналарын төзекләндерү, төзелешнең архитектура дәрәҗәсен күтәрү;
автомобиль транспорты өчен мәйданчыклар оештыру.
4.7.60. Авыл хуҗалыгы предприятиеләрен һәм җитештерү зоналары объектларын киңәйтү өчен җир кишәрлекләрен резервлау әлеге предприятиеләрнең яисә объектларның читтәге мәйданнары исәбенә рөхсәт ителә.
4.7.61. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларында җир кишәрлекләрен резервлауны тиешле техник - икътисадый нигезләнгәндә проектлау-тикшерү биремнәре нигезендә күздә тотарга рөхсәт ителә.
4.7.62. Махсуслаштырылган умартачылык хуҗалыкларын проектлау махсуслаштырылган умартачылык хуҗалыклары (фермалар) өчен ветеринария-санитария кагыйдәләре һәм аларны проектлаштырганда һәм төзегәндә СССР Авыл хуҗалыгы министрлыгының Баш ветеринария идарәсе тарафыннан 04.12.1974 ел, № Баш ветеринария идарәсе тарафыннан расланган таләпләр, 15.12.1976 ел, СССР Авыл хуҗалыгы министрлыгының Баш ветеринария идарәсе тарафыннан расланган бал кортларын карап тотуның ветеринария - санитария кагыйдәләре, 15.12.1976 ел, № Баш ветеринария идарәсе- 17.08.1998 ел, № 13-4-2/1362 Россия Федерациясе Авыл хуҗалыгы һәм азык-төлек министрлыгының Ветеринария департаменты тарафыннан расланган бал кортларының авыруларын, агуларын һәм төп корткычларын кисәтү һәм бетерү.
4.7.63. Махсуслаштырылган умартачылык хуҗалыкларын урнаштыру Татарстан Республикасы буенча ветеринария һәм фито - санитария күзәтчелеге буенча Федераль хезмәт органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.
Махсуслаштырылган умартачылык хуҗалыклары ябык режимда эшли. Чит кешеләрнең җитештерү зоналарына керү, шулай ук хуҗалыкларга хезмәт күрсәтү белән бәйле булмаган теләсә кайсы транспорт төре керү тыела.
4.7.64. Умартачылык хуҗалыкларын территориаль аерымланган зоналарга: административ-хуҗалык, стационар умарталыклар (товар, репродуктив һәм карантинлы) һәм даими күченү урыннарына бүлүне исәпкә алып проектларга кирәк.
Административ-хуҗалык зонасында бал, бал эшкәртү, оя һәм тары әзерләү, ашлама әзерләү, умарталарны саклау, умарталарны саклау өчен элмәләр, тары һәм инвентарь, ветеринария пункты һәм санитар үткәрү урыны (бал, воск эшкәртү, тукландыру цехлары керү юлында) урнашкан.
Умарталыклардан административ-хуҗалык зонасына кадәр аерма 5000 метрдан да ким булмаска тиеш.
4.7.65. Умарталарны (ояларны) урнаштыру шартлары һәм тәртибе җир законнары, ветеринария-санитария таләпләре нигезендә билгеләнә, урман кишәрлекләрендә урнашкан умарталар (умарталар) өчен - Россия Федерациясе Урман кодексы нигезендә.
Умарталар территорияләре кимендә ераклыкта урнаштырыла:
500 метр-шоссей һәм тимер юллардан, пилорамалардан, югары вольтлы электр тапшыру линияләреннән;
1000 метр - терлекчелек һәм кошчылык корылмаларыннан;
5000 метр - кондитер һәм химия сәнәгате, аэродром, хәрби полигоннар, радиолокацион, радио-һәм телевизион станцияләр һәм башка микродулкынлы нурланышлар чыганакларыннан.
Күчмә умарталар стационар умарталардан 1500 метрдан да ким булмаган ераклыкта урнашкан.
Умарталарның күләме һәм умарталарның саны җирле шартларга бәйле рәвештә билгеләнә. Умарталар арасындагы ераклык 3 метрдан да ким булмаска тиеш, кортлар янәшәсендә
- кимендә 10 метр.
4.7.66. Умартачылык хуҗалыклары биналары һәм корылмалары арасындагы ераклыкны, технологик һәм планлаштыру таләпләренә бәйле рәвештә, аларны арттыру зарурлыгы килеп чыкмаса, янгынга каршы аермалар белән тигез кабул итәргә кирәк.
4.7.67. Крестьян (фермер) хуҗалыгы (алга таба - фермер хуҗалыгы) гомуми милкендә булган һәм җитештерү һәм башка хуҗалык эшчәнлеген (авыл хуҗалыгы продукциясен җитештерү, эшкәртү, саклау, ташу һәм сату) бергәләп гамәлгә ашыручы гражданнар берләшмәсеннән гыйбарәт.
Фермер хуҗалыгы бер граждан булдырылырга мөмкин.

4.7.68. Фермер хуҗалыклары төзү һәм аларның эшчәнлеге «крестьян (фермер) хуҗалыгы турында " 2003 елның 11 июнендәге 74-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләре нигезендә җайга салына.
4.7.69. Фермер хуҗалыгы эшчәнлегенең төп төрләре-авыл хуҗалыгы продукциясен җитештерү һәм эшкәртү, шулай ук аларны ташу (ташу), үзебез җитештергән авыл хуҗалыгы продукциясен саклау һәм сату.
Фермер хуҗалыкларын проектлаганда әлеге бүлекнең норматив таләпләренә, шулай ук әлеге нормативларның тиешле бүлекләренә таянып эш итәргә кирәк.
4.7.70. Гамәлдәге авыл хуҗалыгы предприятиеләре, умарталар, фермер хуҗалыклары һәм авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге башка объектлар базасында, шулай ук авыл торак пунктлары территорияләрендә кунак йортлары урнаштыру мөмкин.

Авыл Кунак йорты-авыл торак пунктына туристик максатлар белән килгән гражданнарны урнаштыру чарасы (табигый, тарихи, социаль-көнкүреш һәм башка объектларны рухи һәм башка ихтыяҗларны канәгатьләндерү, тормыш эшчәнлеген саклап калу, физик көчләрне торгызу һәм үстерү максатларында куллану) һәм чыганаклардан керем алу белән бәйле эшчәнлек белән шөгыльләнү максатынн вакытлыча яшәү урыны.

4.7.71. Авыл кунак йортын уңайлы экологик шартлары булган территорияләрдә, магистраль Транспорт һәм инженерлык коммуникацияләреннән, әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясаучы сәнәгать предприятиеләреннән һәм башка объектлардан, шулай ук тавыш һәм начар ис чыганакларыннан еракта урнаштырырга кирәк. Авыл Кунак йорты уңайлы подъезд, тирә-юнь төзекләндерелгән территория, автотранспорт чараларын саклау урыны булырга тиеш. Авыл Кунак йорты СНиП 31-01-2003, СНиП 31-02-2001, СНиП 2.07.01-89*, шулай ук әлеге нормативларның «авыл җирлекләре торак пунктларын төзүнең норматив параметрлары» бүлеген проектларга кирәк.

4.8. Махсус билгеләнештәге зоналар

Гомуми таләпләр

4.8.1. Җирлекнең махсус билгеләнештәге зоналары составына зиратлар, крематорийлар, үләт базлары, җитештерү һәм куллану калдыкларын урнаштыру (саклау һәм күмү) объектлары һәм башка объектлар урнашкан зоналар кертелергә мөмкин
4.8.2. Махсус билгеләнештәге зонада урнашкан предприятиеләр, җитештерүләр һәм объектлар өчен, әйләнә-тирә мохиткә бүлеп бирелә торган пычраткыч матдәләрнең егәрлегенә, характерына һәм санына бәйле рәвештә, санитар классификация нигезендә, СанПиН таләпләренә туры китереп, санитар-яклау зоналары билгеләнә 2.2.1/2.1.1.1200-03 к Санитар-яклау зоналарын оештыру әлеге нормативларның «әйләнә - тирә мохитне саклау» бүлегенең таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.
4.8.3. Санитар-саклау зоналары махсус билгеләнештәге территорияләр һәм йөкләмәләр белән аерып тора

Зиратларны урнаштыру зоналары

4.8.4. Зиратларны, биналарны һәм җирләү өчен билгеләнгән корылмаларны урнаштыру, киңәйтү һәм реконструкцияләү «җирләү һәм җирләү эше турында» 1996 елның 12 гыйнварындагы 8-ФЗ номерлы Федераль закон, СанПиН 2.1.1279-03 һәм әлеге норматив таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.
4.8.5. Зиратларны территорияләрдә урнаштыру рөхсәт ителми: үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү һәм минераль су чыганакларын санитар саклау зоналарының беренче һәм икенче поясы; закарстланган, көчле ярлы токымнарның өслегенә һәм су күтәрүче горизонтларны туплау урыннарына чыгу белән; грунт сулары торышы белән җир өслегеннән 2 метрдан да кимрәк, алар аеруча югары булганда, шулай ук авыруларга һәм җимерелүгә дучар ителгән, сазланган урыннарда.; халык тарафыннан хуҗалык-көнкүреш ихтыяҗлары, коену һәм мәдәни-савыктыру максатлары өчен файдаланыла торган ярларда, күлләрдә, елгаларда һәм башка ачык сулыкларда.
4.8.6. Зиратны урнаштыру өчен җир кишәрлеген сайлау түбәндәге факторларны санитар-эпидемиологик бәяләү нигезендә башкарыла: санитар-эпидемиологик хәл; шәһәр төзелеше һәм Ландшафтлы зоналаштыру; геологик, гидрогеологик һәм гидрогеохимик белешмәләр; туфрак - географик һәм туфракның һәм туфракның үз-үзен чистартуга сәләте;; эрозия потенциалы һәм пычрату миграциясе; транспорт үтемлелеге. Зират өчен бүлеп бирелгән Участок түбәндәге таләпләрне канәгатьләндерергә тиеш:: халык тарафыннан хуҗалык - эчәргә яраклы һәм көнкүреш максатларында грунт сулары кулланганда, ачык йортларга каршы торган торак пунктка ия булу; су басу; грунт суларының максималь торышы булган җир өслегеннән 2,5 метрдан да ким булмаган дәрәҗәдә торышы булырга тиеш. Җир өслегеннән 2,5 метр биеклектә җир участогы Кремльдән соң җирләү өчен зират урнаштыру өчен генә

файдаланылырга мөмкин;
4.8.7. Зиратны урнаштыру расланган проект нигезендә башкарыла, анда карала: әйләнә-тирә мохитне саклауны тәэмин итү чаралары белән зиратны урнаштыру урынының нигезлелеге; традицион типтагы зиратлар өчен су алу катламы булу; дренаж системасы; территорияне чүп-чардан арындыру; санитар-яклау зонасын оештыру һәм төзекләндерү; яшел утыртмаларның холкы һәм мәйданы; керү юлларын һәм автостоянкаларны оештыру; җирләү урыннарының гомуми мәйданы 65-70 проценттан да ким булмаска тиеш.; зират территориясен функциональ зоналарга бүлү (зират периметры буенча керү, ритуаль, административ-хуҗалык, зиратлар, Яшел саклау); канализация, су, җылылык, электр белән тәэмин итү, территорияне төзекләндерү.
4.8.8. Зират өчен җир кишәрлегенең күләме конкрет торак пунктта яшәүчеләр санын исәпкә алып билгеләнә,ләкин ул 40 гектардан артмый. Шул ук вакытта халык санының перспективалы үсеше, үлем-китем коэффициенты, гамәлдәге җирләү хезмәте күрсәтү объектлары булу, кабул ителгән җирләү схемасы һәм ысуллары, җир кишәрлеге нормалары исәпкә алына.
Мәрхүмне җирләү өчен зиратлар территорияләрендә җир кишәрлеге күләме җирле үзидарә органы тарафыннан шул рәвешле билгеләнә.
4.8.9. Федераль хәрби мемориаль зират өчен җир участогы күләме анда күмелгән җирләрнең фаразланган саныннан чыгып билгеләнә һәм 40 гектардан артмаска тиеш. Федераль хәрби мемориаль зират территориясендә һәлак булган (вафат булган) кешене җирләү өчен җир участогы 5 кв. метр тәшкил итә.

4.8.10. Яңадан булдырыла торган җирләү урыннары селитет территориясеннән кимендә 300 метр ераклыкта урнашырга тиеш.
4.8.11. Мәрхүмнең җәсәден ыргыту юлы белән җирләү зиратлары (кабердә күмелү, талпыну) ераклыкта урнаштырыла: торак, иҗтимагый биналар, спорт-сәламәтләндерү һәм санатор - курорт зоналары Исемлеге: 100 метр - зиратның мәйданы 10 гектардан ким; 50 метр - авыл, ябык зират һәм мемориаль комплекслар өчен; халыкны үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү чыганагының су алу корылмаларыннан 1000 метрдан да ким булмаган су чыганагын санитар саклау зоналары поясларының ераклыгын һәм фильтрация вакытынраслап, 1000 метрдан да ким булмаган су алу корылмаларыннан;
кое, каптажлар, чишмәләр һәм башка табигый су чыганаклары кулланыла торган авыл торак пунктларында зиратларны урнаштырганда зиратлар һәм торак пункт арасындагы санитар-саклау зонасы грунт суларын чистарту нәтиҗәләре һәм лаборатор тикшеренүләр мәгълүматлары нигезендә тәэмин ителә.
4.8.12. Санитар-саклау зоналары территориясе планлаштырылган булырга, төзекләндерелгән һәм яшелләндерелгән, Транспорт һәм инженерлык коридорлары булырга тиеш. Күл-Ленаның проценты үсемлекләрнең территориянең су режимын көйләүдә катнашу шартларыннан чыгып исәп - хисап юлы белән билгеләнә.
4.8.13. Зиратларның санитар-яклау зоналары, биналар һәм җирләү өчен билгеләнгән корылмалар территорияләрендә, дини һәм йола объектларыннан тыш, әлеге объектларга хезмәт күрсәтү белән бәйле булмаган биналар һәм корылмалар төзү рөхсәт ителми. Санитар-саклау зоналары һәм зиратлар территориясендә үзәкләштерелгән хуҗалык-эчә торган су белән тәэмин итү челтәрләрен урнаштыру тыела.
4.8.14. Зиратларда, башка биналарда һәм җирләү өчен билгеләнгән биналарда су белән тәэмин итү системасын күздә тотарга кирәк. Үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү һәм канализация системалары булмаганда, су сибү өчен шахта коелары урнаштыру һәм санитар нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры китереп, яраклы типтагы җәмәгать бәдрәфләре төзү рөхсәт ителә.
4.8.15. Зиратлар, биналар һәм җирләү өчен билгеләнгән корылмалар участокларында 20 метрдан да ким булмаган яшел үсентеләр зонасы, автокатафалкалар һәм автотранспорт стоянкасы, чүп-чар җыю өчен чүп-чар җыю өчен чүп-чар җыю өчен чүп-чар мәйданнары карала.
4.8.16. Зиратларны һәм каберлекләрне күчергәндә территорияләрне һәм участокларны рекультивацияләү зарур. Торак территорияне планлаштыру өчен ликвидацияләнә торган җирләү урыннарыннан грунт файдалану рөхсәт ителми. Җирләү урыны территориясеннән файдалану аны күчергәннән соң егерме ел узгач рөхсәт ителә. Җирләү урыны территориясе бу очракларда бары тик яшел үсентеләр өчен генә файдаланылырга мөмкин. Бу территориядә биналар һәм корылмалар төзү тыела. Зиратларны күчергәннән соң, санитар-саклау зоналарының, шулай ук зират чорыннан соң яңа җирләү өчен ябык зиратларның күләме үзгәрешсез кала.
4.8.17. Матәм йолалары йортлары гамәлдәге яки яңа проектлана торган зиратлар территориясендә,

коммуналь зоналар территорияләрендә, торак төзелеше чикләрендә һәм торак зоналардан читтә аерым җир кишәрлекләрендә урнашкан. Йортлардан торак биналарга, дәвалау, балалар, мәгариф, спорт-сәламәтләндерү, мәдәни - агарту учреждениеләре һәм социаль тәэмин итү учреждениеләре территорияләренә кадәр ераклык матәм йорты характерын исәпкә алып регламентлана һәм 100 метрдан да ким булмаска тиеш.

Үләт базларын урнаштыру зоналары

4.8.18. Үләт базлары (биотермик чокырлар) биологик калдыкларны (терлек һәм кош мәетләрен) зарарсызландыру - юк итү, яндыру яки күмү өчен; терлек чалу пунктларында, икмәк ашламаларында, ит эшкәртү оешмаларында, базарларда, сәүдә оешмаларында һәм башка оешмаларда ачыкланган ветеринария конфискатлары; хайваннарның азык-төлек һәм азык-төлек булмаган чималын эшкәрткәндә алына торган башка калдыклар) өчен билгеләнгән.

Үләт базлары (биотермик чокырлар) Россия Федерациясенең баш дәүләт ветеринария инспекторы тарафыннан 04.12.1995 ел, № 13-7-2/469 расланган био - логик калдыкларны җыю, утильләштерү һәм юк итү буенча ветеринария-санитария кагыйдәләре таләпләренә туры китереп проектлана.

4.8.19. Татарстан Республикасы буенча Россельхознадзор идарәсенең фитосанитар, ашлык сыйфаты һәм орлык тикшерү бүлегенең дәүләт инспекторы тараф ыннан Татарстан Республикасы Яр Чаллы шәһәренең "1000 Мелочей" кибетендә план буенча тикшерү үткәргәндә карантин кануннарының бозылуы билгеле булды.

4.8.20. Үләт базлары (биотермик чокырлар) 600 кв.метрдан да ким булмаган җир участогында коры биеклеккә урнаштыралар. Грунт сулары торышының дәрәҗәсе җир өслегеннән 2 метрдан да ким булмаска тиеш.

4.8.21. Үләт базыннан (биотермик чокырдан) санитар-яклау зо насы күләме:

торак, иҗтимагый биналар, терлекчелек фермалары (комплекслар) - 1000 метр;

мал узышлары һәм көтүлекләр - 200 метр;

автомобиль, тимер юлларның категориясенә карап-50-300 метр.

4.8.22. Дәүләт ветеринария оешмалары территориясендә урнашкан биотермик чокырлар ярдәмче корылмалар составына керә. Әлеге территориядә урнашкан ветеринария оешмаларының җитештерү биналары белән чокыр арасындагы ераклык регламентланмый.

4.8.23. Үләт базларын (биотермик чокырларны) махсус сакланыла торган территорияләрдә (шул исәптән аеруча саклана торган табигать территорияләрендә, су саклау зоналарында, су белән тәэмин итү чыганакларын саклау зоналарында) урнаштыру катгый тыела.

4.8.24. Үләт базы территориясен (биотермик чокыр) керү капкалары белән кимен дә 2 метр биеклектәге чукрак койма белән проектлыйлар. Койманың эчке ягыннан бөтен периметр буенча тирәнлеге траншеясы проектлана

0,8-1,4 метр, киңлеге 1,5 метр һәм траншея аша күчмә күпер.

4.8.25. Үләт базы янында терлекләр мәетләрен ачу, дезинфекция чаралары, инвентарь, махсус киемнәр һәм инструментлар саклау өчен бина проектлыйлар.

4.8.26. Үләт базларына (биотермик чокырларга) әлеге нормативларның «транспорт инфраструктурасы зоналары " бүлеге таләпләре нигезендә керү юллары карала.

4.8.27. Аерым очракларда, Татарстан Республикасының Баш дәүләт ветеринария инспекторы рөхсәтеннән соң, үләт базы территориясен сәнәгать төзелеше өчен куллану рөхсәт ителә.:

биотермик чокырга - кимендә 2 ел, җир чокырына-25 ел.

Сәнәгать объекты азык-төлек продуктларын һәм терлек азыгын кабул итү, җитештерү һәм эшкәртү белән бәйле булырга тиеш түгел.

Җитештерү һәм куллану калдыклары белән эш итү объектларын урнаштыру зоналары

4.8.28. Җитештерү һәм куллану калдыкларын җыю, саклау, Күмү һәм зарарсызлау өчен объектларны урнаштыруны «җитештерү һәм куллану калдыклары турында» 1998 елның 24 июнендәге 89-ФЗ номерлы, «экологик экспертиза турында» 1995 елның 23 ноябрендәге 174-ФЗ номерлы, «куркыныч җитештерү объектларының сәнәгать куркынычсызлыгы турында» 1997 елның 21 июлендәге 116-ФЗ номерлы, СНиП 2.01.28-85, СанПиН 42-128-4690-88, СанПиН 2.1.7.1322-03, СанПиН 2.1.7.1322-03, СанПиН 2.17.1322-03, СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 төзелеш һәм торак-коммуналь комплекс буенча Россия Федерациясе дәүләт

комитетының 21.08.2003 ел, № 152 «Россия Федерациясе торак пунктлары территорияләрен чистартуның генераль схемаларын эшләү тәртибе турында методик рекомендацияләр «н раслау турында» гы карары, СП
2.1.7.1038-01, каты коммуналь калдыклар өчен полигоннарны проектлау, эксплуатацияләү һәм рекультивацияләү буенча кулланма, 02.11.1996-Россия Федерациясе Төзелеш министрлыгы тарафыннан расланган.
Калдыклар белән эш итү объектларын сәнәгать һәм башка махсус билгеләнештәге җирләрдә генә урнаштыру мөмкин.

4.8.29. Калдыклар урнаштыру объектларын булдыру үз компетенцияләре нигезендә калдыклар белән эш итү өлкәсендә федераль башкарма хакимият органнары тарафыннан бирелгән рөхсәтләр нигезендә гамәлгә ашырыла.
Калдыклар урнаштыру объектларын төзү урынын билгеләү махсус (геологик, гидрологик һәм башка) тикшеренүләр нигезендә Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.
Предприятиеләрне, биналарны, төзелмәләрне, корылмаларны һәм башка объектларны төзү, реконструкцияләү, консервацияләү һәм бетерү (аларны эксплуатацияләү калдыклар белән эш итү белән бәйле), шәһәр төзелеше эшчәнлеге, дәүләт экспертизасы турындагы законнар нигезендә үткәрелә торган дәүләт экспертизасының уңай бәяләмәсе булганда рөхсәт ителә.
Калдыкларны урнаштыру һәм зарарсызландыру белән бәйле объектларның проект документлары «экологик экспертиза турында " 1995 елның 23 ноябрендәге 174-ФЗ номерлы Федераль законның 11 статьясы нигезендә дәүләт экологик экспертиза объекты булып тора.
4.8.30. Торак пунктлар, ле - сопарк, курорт, дәвалау-савыктыру, рекреацион зоналар чикләрендә, шулай ук су саклау зоналарында, эчә торган һәм хуҗалык - көнкүреш су белән тәэмин итү максатларында файдаланыла торган җир асты су объектларының су җыю мәйданнарында калдыкларны күмү тыела.
Файдалы казылма ятмалары яткан урыннарда һәм тау эшләрен алып бару урыннарында файдалы казылма ятмаларының пычрану куркынычы һәм тау эшләрен алып бару куркынычсызлыгы булган очракларда калдыкларны күмү тыела.
Калдыкларны урнаштыру объектларының дәүләт реестрына кертелмәгән объектларда урнаштыру тыела.
4.8.31. Җитештерү һәм куллану калдыкларын саклау һәм күмү өчен объектларны урнаштыруны җитештерү һәм куллану калдыкларын зарарсызландыру объектлары (чүп - чар яндыру һәм чүп-чар эшкәртү объектлары) белән бергә башкарырга кирәк.
4.8.32. Калдыклар белән эш итү объектларының санитар-яклау зоналары күләмнәре Россия Федерациясе Баш дәүләт санитар табибының 25.09.2007 № 74 «санитар - эпидемиологик кагыйдәләрнең һәм СанПиН нормативларының яңа редакциясен гамәлгә кертү турында "гы карары белән билгеләнгән 2.2.1/2.1.1.1200-03" предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар классификациясе һәм санитар - тар - саклау зоналары".

Җитештерү калдыкларын урнаштыру һәм зарарсызландыру объектлары

4.8.33. Җитештерү калдыкларын урнаштыру һәм зарарсызландыру объектлары (алга таба - объектлар) җитештерү калдыкларын озак саклау, аларны күмү һәм зарарсызландыру, алардан файдалануның бөтен чорына һәм ябылганнан соң халыкның санитар - эпидемиологик иминлеген тәэмин итү шарты белән билгеләнгән.
Җитештерү калдыкларын урнаштыру һәм зарарсызландыру объектлары СанПин 2.1.7.1322-03, СНиП 2.01.28-85, СанПиН таләпләре нигезендә проектлана 2.2.1/2.1.1.1200-03
4.8.34. Объектларны торак зонадан читтә һәм норматив санитар-яклау зоналарын тәэмин итеп, аерым территорияләрдә урнаштырырга кирәк.
Объектлар торак төзелешенә карата җаваплы яктан урнашырга тиеш.
4.8.35. Объектларны урнаштыру рөхсәт ителми:
су чыганакларын санитар саклау зоналары территориясендә;
дәвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларны саклау зоналарында;
шәһәр читендәге халык күпләп ял итә торган зоналарда һәм дәвалау-савыктыру учреждениеләре территориясендә;
рекреацион зоналарда;
су күтәрүче горизонтлар өзелә торган урыннарда;
сулыкларның һәм сулыкларның билгеләнгән Су саклау зоналары чикләрендә;

4.8.36. Агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү полигоннарын да урнаштырырга ярамый:
файдалы казылма ятмаларының җир асты байлыкларыннан файдалану буенча Федераль агентлык яисә аның территориаль органнары рөхсәтеннән башка мәйданнарында; актив карст зоналарында; оползня зоналарында; җир асты су чыганакларының туклану зонасында; рекреацион зоналар территорияләрендә; урман, урман парклары һәм башка яшел үсентеләр белән шөгыльләнү өчен билгеләнгән, саклау һәм санитар - гигиена функцияләрен үтәүче һәм ял итү урыны булган җирләрдә; кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча Федераль хезмәт тарафыннан билгеләнгән срокларга кадәр, органик һәм радиоактив калдыклар белән пычранган участокларда.

4.8.37. Агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү полигоннарын проектларга кирәк: яктан (өстенлекле юнәлештәге җилләр өчен) торак пункт территориясенә карата; әйләнә-тирә мохитне пычратмый торган чаралар һәм инженерлык чишелешләрен гамәлгә ашыру мөмкин булган мәйданчыкларда эчәргә яраклы су алу урыннарыннан, балыкчылык хуҗалыкларыннан түбәнрәк; авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге яисә авыл хуҗалыгы өчен яраксыз җирләрдә йә начар сыйфатлы авыл хуҗалыгы җирләрендә;
гидрогеологик шартлар нигезендә, аз - фильтрлау грунтлары (балчык, кар көртләре, сланецлар) булган участокларда, полигонны эксплуатацияләгәндә су күтәрүне исәпкә алып, күмелгән калдыкларның Түбән дәрәҗәсеннән 2 метрдан да ким булмаган күләмдә күтәрелүен исәпкә алып, грунт сулары ятыла.
Полигонны урнаштыру участогы 2 метрдан артык тирәнлектә җир асты сулары ятылу дәрәҗәсе булган территорияләрдә, аслык токымнарын фильтрацияләү коэффициенты белән, секундына 10(-6) сантиметрдан да артмаган; авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрдән кимендә 2 километр ераклыкта урнашырга тиеш.азык-төлек продуктлары җитештерү өчен файдаланылмый торган техник культуралар үстерү.
Начар гидрогеологик шартлар булганда, сайлап алынган мәйданчыкта инженерларны да күздә тотарга кирәк
Утырту грунтларында полигоннар төзү грунтларның утырту үзенчәлекләрен тулысынча бетергән очракта рөхсәт ителә.
4.8.38. Объектның күләме җитештерүчәнлеге, калдыкларның төре һәм классы, эшкәртү технологиясе, 20-25 елга исәп - хисап вакыты һәм аннан соң калдыклардан файдалану мөмкинлеге белән билгеләнә.
4.8.39. Объектлар участокларының функциональ зоналашуы объектның билгеләнешенә һәм сыйдырышлыгына, калдыкларны эшкәртү дәрәҗәсенә бәйле һәм ул кимендә кертелергә тиеш Административ-хуҗалык һәм җитештерү).
4.8.40. Объектлар территориясендә автоном котельный, калдыкларны яндыру өчен махсус җайланмалар, юу корылмалары, машина механизмнарын юк итү һәм зарарсызландыру рөхсәт ителә.
4.8.41. Агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү полигоннары состав ында агулы сәнәгать калдыкларын күмүне күздә тотарга кирәк: агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру заводы; агулы сәнәгать калдыкларын күмү участогы;
агулы сәнәгать калдыкларын ташу өчен билгеләнгән махсус автотранспорт стоянкасы.
4.8.42. Объект территориясендә калдыкларны урнаштыру СанПин 2.1.7.1322-03, агулы сәнәгать калдыклары, шулай ук СНиП 2.01.28 - 85 таләпләренә туры китереп башкарыла.
4.8.43. Агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру заводын, бәлки, кыска арада, төп калдыклар белән тәэмин итүче предприятиедән урнаштырырга кирәк.
.8.44. Агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру буенча завод төзелешенең тыгызлыгын кимендә 30 процент кабул итәргә кирәк.
Завод биналарының, корылмаларының һәм бүлмәләренең составы 2.01.28-85 СНиП 5 бүлеге таләпләренә туры китереп билгеләнә.
4.8.45. Агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру буенча заводның санитар-яклау зонасы күләмнәре һәр конкрет очракта атмосфера һавасының һәм атмосфера һавасына физик йогынты ясауның көтелгән исәп-хисапларына туры китереп билгеләнә.
Җирләү участогы территориясендә корылмаларны проектлау СНиП 2.01.28-85 бүлегенең таләпләренә туры китереп башкарыла.
4.8.47. Җирләү участогыннан торак пунктларга һәм ачык сулыкларга кадәр, шулай ук мәдәни объектларга кадәр санитар-яклау зонасы күләмнәре сәламәтләндерү максатларында билгеләнгән конкрет җирле шартларны исәпкә алып, әмма кимендә 3000 метр.
Җирләү участогының санитар-яклау зонасында агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру заводын,

махсус автотранспортны һәм пычранган яңгыр һәм дренаж суларын кулланучыларны урнаштыру рөхсәт ителә.
4.8.48. Җирләү участокларын кимендә арага урнаштырырга кирәк:
200 метр - авыл хуҗалыгы җирләреннән, гомуми челтәрдәге автомобиль һәм тимер юллардан;
50 метр - рекреацион максатларда файдалану өчен билгеләнмәгән Урман һәм урман утыртмалары чикләреннән.
Участок территориясендә грунт сулары, аларның физик - химик һәм бактериологик составының торышын тикшерүне тәэмин итү өчен
4.8.49. Махсус автотранспорт стоянкасын, кагыйдә буларак, агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру заводы янында урнаштырырга кирәк.
Махсуслаштырылган автотранспорт стоянкасының санитар-яклау зонасы күләме СанПиН таләпләренә туры китереп кабул ителә 2.2.1/2.1.1.1200-03 к
4.8.50. Махсус машиналарны һәм ат - тейнерларны чистарту, юу һәм зарарсызландыру өчен корылмалар полигонның җитештерү зонасыннан административ-көнкүреш биналарыннан кимендә 50 метр ераклыкта урнашкан булырга тиеш.
4.8.51. Агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү буенча полигон объектларын бер мәйданчыкта урнаштыру рөхсәт ителә.
4.8.52. Җитештерү калдыкларын урнаштыру объектлары үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү, канализация челтәрләре, чистарту корылмалары (локаль) белән тәэмин ителергә тиеш, шул исәптән, таләпләргә туры китереп, өске су һәм дренаж суларын чистарту өчен.

Каты коммуналь калдыкларны урнаштыру һәм зарарсызландыру объектлары

4.8.54. Каты коммуналь калдыклар полигоннары (алга таба - ККК) каты көнкүреш калдыкларын изоляцияләү һәм зарарсызландыру өчен билгеләнгән махсус корылмалар булып тора һәм халыкның санитар-эпидемиологик иминлеген гарантияләргә тиеш.
Полигоннар теләсә кайсы торак пунктларның зурлыгы буенча оештырылырга мөмкин. Торак пунктларның төркемнәре өчен үзәкләштерелгән полигоннарны проектлау тәкъдим ителә.
Каты коммуналь калдыклар полигоннары СП 2.1.7.1038-01 Таләпләре, каты коммуналь калдыклар өчен полигоннарны проектлау, эксплуатацияләү һәм рекультивацияләү буенча Россия Федерациясе Төзелеш министрлыгы тарафыннан 02.11.1996 елда расланган инструкция нигезендә проектлана.
4.8.55. Полигоннар торак зонадан читтә, норматив санитар-яклау зоналарын тәэмин итеп, аерым территорияләрдә урнашкан.
Җир кишәрлеген бүлеп биргәндә, полигонны эксплуатацияләү срогы һәм әлеге территорияне хуҗалык өчен яраклы хәлгә кайтару чаралары билгеләнә
4.8.56. Санитар-саклау зонасының күләме түбәндәгеләр өчен тәшкил итә: компостлау участоклары - 500 метр; камилләштерелгән чүплекләр - 1000 метр.
Санитар-саклау зонасының күләме зарарлы матдәләр атмосферасында алга таба табигый тикшеренүләр һәм үлчәүләр үткәрү белән таралуның исәп-хисабы белән төгәлләштерелергә тиеш. Зона чикләре 1 ПДК изолициясе буенча билгеләнә, әгәр ул норматив зонадан чыга.
Санитар-саклау зонасы яшеллеккә ия булырга тиеш.
4.8.57. Полигоннарны урнаштыру рөхсәт ителми:
су чыганакларын һәм минераль чыганакларны санитар саклау зоналары территориясендә; курортларны саклауның барлык зоналарында;
ярыкланган токымнарның өслегенә чыгу урыннарында; су күтәрүче горизонтлар өзелә торган урыннарда;
халык күпләп ял итә һәм сәламәтләндерү учреждениеләре урнашкан урыннарда. Полигонны урнаштыру өчен участок сайлаганда, климны исәпкә алырга кирәк-географик һәм туфрак үзенчәлекләре, җирлекнең геологик һәм гидрологик шартлары.
Каты көнкүреш калдыклары полигоннары ачыкланган участокларда урнаштырыла
4.8.58. Каты көнкүреш калдыклары полигоны тигез территориядә урнашкан, ул торак пунктлар янында калдыкларны һәм алар янәшәсендәге җир мәйданнарының һәм ачык сулыкларның пычрану өлешен атмосфера утырмалары белән юдыру мөмкинлеген юкка чыгара. Аның өслекләреннән башлап, чокырлар полигоннары өчен генә җир участогы бүлеп бирү рөхсәт ителә, бу суларны ачык сулыкларга бүлеп бирү өчен тау каналларын урнаштыру юлы белән өске суларны җыюны һәм бетерүне тәэмин итәргә мөмкинлек бирә.

4.8.59. Полигон ике үзара бәйләнешле территориаль өлештән тора: Каты көнкүреш калдыкларын җыештыручы территория һәм хуҗалык-көнкүреш объектларын урнаштыру өчен территория.
4.8.60. Хуҗалык зонасы персонал өчен җитештерү - көнкүреш бинасын урнаштыру, машиналар һәм механизмнар урнаштыру өчен тукталышлар урнаштыру өчен проектлана. Персонал өчен кирәкле күләмдә эчә торган һәм хуҗалык-көнкүреш суы белән тәэмин итү, туклану кабул итү бүлмәсе, бәдрәф, «зона инже " бүлегенең өч таләпләренә туры китереп, кирәкле күләмдә эчәр һәм хуҗалык - көнкүреш суы белән тәэмин итү каралган
4.8.62. Полигонның бөтен территориясе буенча гына 2 метрдан артык тирәнлектәге җиңел коймалар яки киптерү траншеясы яки 2 метрдан да артмаган биеклектәге вал проектлана. Полигон коймасында җитештерү-көнкүреш бинасы янында шлагбаум урнаштырыла.
4.8.63. Полигоннан чыкканда чүп ташучы өлеше өчен бетон ванна урнаштыру белән контроль-дезинфекция җайланмасы каралган. Ваннаның күләме чүп ташучы машиналарның йөреш өлешен эшкәртүне тәэмин итәргә тиеш.
4.8.64. Полигонның яшел зонасында контроль скважиналар проектлана, шул исәптән: бер контроль скважина - грунт сулары агымы буенча полигоннан югарырак, каты көнкүреш калдыкларын грунт суларына туплау йогынтысын исәпкә алу өчен полигоннан 1 - 2 скважина түбәнрәк.
4.8.65. Грунт һәм өслек суларының сыйфатын контрольдә тоту корылмалары автотранспорт өчен подъездларга ия булырга тиеш.
4.8.66. Каты көнкүреш калдыклары полигоннарына әлеге нормативларның «транспорт инфраструктурасы» бүлеге таләпләре нигезендә керү юллары проектлана.

Кар кабул итү пунктларын урнаштыру зоналары

4.8.67. Торак пунктлар территорияләреннән, шул исәптән юллардан, ясалма корылмалардан (күперләрдән, эстакададан, юлүткәргечләрдән һ.б.) кар-боз катламнарын җыю, саклау һәм утильләштерү өчен махсус корылмаларны - кар кабул итү пунктларын күздә тотарга кирәк.
Кар кабул итү пунктлары канализация системасына тоташтырылган «коры» кар чүплекләре һәм кар - эрү шахталары рәвешендә булырга мөмкин.
Кар кабул итү пунктларын проектлауны автомобиль юлларын кардан саклау һәм чистарту буенча методик рекомендацияләр нигезендә, ОДМ 218.5.01-2008 тармак юл документының методик документына, авыл территорияләреннән, предприятиеләр мәйданчыкларыннан өске агымнарны җыю, бүлеп бирү һәм чистарту системаларын исәпләү һәм аны су объектларына чыгару шартларын билгеләү буенча рекомендацияләр нигезендә гамәлгә ашырырга кирәк, ул 28.12.2005 елда расланган «су белән тәэмин итү фәнни-тикшеренү һәм конструкторлык - технологик институты " федераль дәүләт унитар предприятиесе тарафыннан расланган
4.8.68. Кар кабул итү пунктларының саны һәм аларның урнашу урыннары шартлардан чыгып билгеләнә:
кар чыгару эшләренең оперативлыгын тәэмин итү; Кар чыгарганда транспорт чыгымнарын минимальләштерү; чыгарылырга тиешле кар күләмнәре;
канализация коллекторларының һәм чистарту корылмаларының үткәрүчәнлек сәләте;
транспорт белән тәэмин итү.
4.8.69. Су объектларының су саклау зоналарында, боз катламы өслегендә һәм су объектының су җыю территориясендә, шулай ук җир асты инженерлык челтәрләре өстендә «коры» кар өеме урнаштыру рөхсәт ителми.
4.8.70. Кар кабул итү пунктларыннан алып торак төзелешенә кадәр санитар-сак зонасы күләмен кимендә 100 метр кабул итәргә кирәк.
4.8.71. "Коры» кар чүплеге өчен бүлеп бирелгән кишәрлеккә ия булырга тиеш: каты өслек; калын суларның рельефка әләгүенә юл куймый торган бөтен периметр буенча тышлык; су җыю лотоклары һәм локаль чистарту корылмаларына таралы суны транспортлау системасы; бөтен периметр буенча киртәләмә; контроль;
4.8.72. Кар эретү шахталары конструкцияләрендә (камералар) кыш буе ташлана торган карны эретү, шулай ук кар суларын норматив күрсәткечләргә кадәр чистарту күздә тотылырга тиеш.
4.8.73. Җәйге вакытта автотранспортны туктату (парковка) оештыру өчен яки башка максатларда файдалану рөхсәт ителә.

4.9. Хәрби объектлар һәм башка режимлы территорияләр зоналары

4.9.1. Хәрби объектлар һәм башка режимлы территорияләр зоналары территорияләренә карата махсус режим билгеләнгән хәрби һәм башка объектларны урнаштыру өчен билгеләнгән.
Җирлекнең режимлы территорияләре зоналарыннан файдалану тәртибе федераль башкарма хакимият органнары һәм Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты тарафыннан, җирлекнең махсус нормативлары һәм төзелеш кагыйдәләре нигезендә, җирле үзидарә органнары белән килештереп билгеләнә.

5. Җирлек инфраструктурасын формалаштыру

5.1. Социаль инфраструктура
5.1.1. Социаль инфраструктура учреждениеләренә, предприятиеләренә һәм оешмаларына гомуми белем бирү һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмалары, медицина оешмалары, социаль тәэмин итү оешмалары, яшьләр белән эшләү учреждениеләре, спорт һәм физкультура-сәламәтләндерү учреждениеләре, мәдәният һәм сәнгать учреждениеләре, сәүдә, җәмәгать туклануы һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, идарә оешмалары һәм учреждениеләре, проект оешмалары, кредит-финанс учреждениеләре һәм элемтә предприятиеләре, фәнни һәм административ оешмалар һәм башкалар керә. Барлык төрдәге һәм милек рәвешләрендәге хезмәт күрсәтү учреждениеләрен һәм предприятиеләрен, хезмәт күрсәтүнең бердәм системасын булдыру максатларында, шәһәр округы, җирлек составындагы торак пунктларның планлаштыру структурасын, торак районнарга һәм микрорайоннарга (кварталларга) бүлешүне исәпкә алып урнаштырырга кирәк.
Учреждениеләр һәм оешмалар

5.1.2. Хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре саны һәм сыйдырышлыгы, аларның җир кишәрлекләре күләме әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасында китерелгән социаль нормативлар буенча кабул ителергә тиеш.
Җир кишәрлекләре күләмен, аның сыйдырышлылыгын, күләмен, микрорайон (квартал) һәм торак районның хезмәт күрсәтү учреждениеләрен һәм предприятиеләрен урнаштырганда, халыкның төрле социаль төркемнәренә, шул исәптән физик мөмкинлекләре чикләнгән кешеләргә, әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасында китерелгән ким булмаган тәэмин ителешнең социаль нормативларын кабул итеп, ихтыяҗларыннан чыгып эш итәргә кирәк.
Әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасында күрсәтелмәгән җир кишәрлекләренең санын, сыйдырышлылыгын, аларны урнаштыру һәм күләмен проектлауга бирем буенча билгеләргә кирәк.
Әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасында күрсәтелмәгән җир кишәрлекләренең санын, сыйдырышлылыгын, аларны урнаштыру һәм күләмен проектлауга бирем буенча билгеләргә кирәк.
5.1.3. Авыл торак пунктларында вакытлыча яшәүче бакчачылык, яшелчәчелек берләшмәләре, дача хуҗалыклары һәм торак фонды сезонлы халык өчен хезмәт күрсәтү учреждениеләрен исәпләү түбәндәге күрсәткечләр буенча кабул итәргә рөхсәт ителә: 1000 кешегә исәп-хисап ясау;:
сәүдә учреждениеләре-80 кв. метр сәүдә мәйданы; көнкүреш хезмәте күрсәтү учреждениеләре-1,6 эш урыны; янгын депосы-0,2 янгын автомобиле.
5.1.4. Хезмәт күрсәтү системасын формалаштырганда учреждениеләр һәм объектлар, шул исәптән көндәлек, пе-риодик һәм эпизодик хезмәт күрсәтү дәрәҗәләре каралырга тиеш:
көндәлек хезмәт күрсәтү - атнага бер тапкырдан да ким булмаган халык йөри торган учреждениеләр һәм предприятиеләр, яки турыдан-туры режимда урнашырга тиешле кешеләр
Хезмәт күрсәтү төрләре буенча объектлар исемлеге 4 кушымта таблицасында китерелгән .
5.1.5 .Көндәлек хезмәт күрсәтү объектларын урнаштыру башка функциональ билгеләнештәге территорияләр тирәсендә микрорайон (квартал) территориясеннән читтә урнашкан торак, катнаш торак төркемен проектлаганда мәҗбүри.
Микрорайон составында төркем урнашкан очракта, көндәлек хезмәт күрсәтү объектлары һәм алар белән тәэмин итү күрсәткечләре периодик хезмәт күрсәтү объектлары белән тәэмин ителешнең суммар күрсәткечләренә керә.
5.1.6 . Якынча исәпләүләр өчен азкатлы торак төзелеше территорияләренә хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләренең саны һәм сыйдырышлылыгы күрсәткечләрен 28 таблица

нигезендә кабул итәргә рөхсәт ителә.

Азкатлы торак төзелеше территорияләренә хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре санын һәм сыйдырышлылыгын билгеләү

28 нче таблица

Хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре	Күрсәткечләре	җир кишәрлекләренең күләме
Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары, 1000 кешегә исәпләнгән урыннар	Демографик структура буенча 1 - 6 яшьлек төркемнәрнең 85 проценты чикләрендә - якынча 52 процент; 100 процент чикләрендә - якынча 62 процент колачлый.	Ясле-бакчаларның сыйдырышлыгы 1 урынга: 100 урынга кадәр - 40, 100 - 35, ясле-бакчалар комплексында 500 урынга кадәр.
Гомуми белем бирү оешмалары, 1000 кешегә исәпләнгән урыннар	Демографик структура буенча 7-18 яшьлекләр төркеменнән 100 процент - якынча 91 процентны колачлый	Гомуми белем бирү оешмасы, укучылар саны: бер укучыга 40 - 400-50 кв. метрдан артык; бер укучыга 400-500-60 кв. метрдан артык; 1 укучыга 600-800-40 кв. метрдан артык; бер укучыга 800 - 1100-33 кв. метрдан артык; 1 укучыга 1100-1500 - 21 кв. метрдан артык; 1 укучыга 1500 - 2000-17 кв. метрдан артык; 1 укучыга 2000 - 16 кв. метрдан артык
1000 кешегә исәпләнгән спорт-ял комплексы, кв. метр гомуми мәйданы	300	Объектка 0,2-0,5 гектар
1000 кешегә исәпләнгән спорт-ял комплексы, кв. метр гомуми мәйданы	300	0,2-0,5 гектар объетка
Амбулатор-поликлиника учреждениеләре: сменага 1000 кешегә исәпләнгән поликлиникаларга, амбулаториягә, 1000 кешегә исәпләнгән гомуми мәйданның кв. метрына бару каралган.	22 50	Сменага 100 кешегә 0,1 гектар, ләкин объектка 0,5 гектар туры килә Объект 0,2 гектар
Даруханәләр, гомуми мәйданы 1000 кешегә исәпләнгән кв. метр	50	0,2-0,4 гектар объект

Даруханә киосклары, гомуми мәйданы 1000 кешегә исәпләнгән кв. метр	10	Объектка 0,05 гектар яки төзелгән
Көндәлек сәүдә предприятиеләре, 1000 кешегә исәпләнгән сәүдә мәйданы кв. метр.: азык-төлек кибетләре азык-төлек булмаган кибетләр	Барлыгы-3 нче кушымтаның 4 нче таблицасы нигезендә, шул исәптән 70 кв. метр-хезмәт күрсәтү радиусы чикләрендә, калган мәйдан - радиустан читтә, муниципаль район чикләрендә. Барлыгы-3 нче кушымтаның 4 нче таблицасы нигезендә, шул исәптән 30 кв. метр-хезмәт күрсәтү радиусы чикләрендә, калган мәйдан - радиустан читтә, муниципаль район чикләрендә	Объектка 0,2-0,3 гектар
Көнкүреш хезмәте күрсәтү, яшәү урыннары, 1000 кешегә исәпләнгән эш урыннары	2	Объектка 0,15 гектар
Хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре	Күрсәткечләр	Җир участоклары размеры
Элемтә бүлеге, объект	1	0,1 - 0,15 гектар объектка
Банк бүлеге, гомуми мәйданы 1000 кешегә исәпләнгән кв. метр	40	
Тәртип саклау терәк пункты, объектлар	1	0,1 - 0,15 гектар объектка
Административ үзидарә, объектлар үзәге	1	
Искәрмә: 1.Гомуми белем бирү оешмалары түбәндәгеләр урнашкан: төп һәм урта гомуми белем бирү - халык саны кимендә 2 мең кеше булган, башлангыч гомуми белем бирү - кимендә 500 кеше булган җирлекләрдә. 2. Поликлиникаларны якын-тирә торак массивлар территориясендә норматив яктан һәркем файдалана алырлык булган очракта урнаштырырга мөмкин.		

5.1.8 . Азкатлы торак төзелеше территорияләрендә хезмәт күрсәтүне оештыру өчен, нигездә, беренче һәм цокольлы (мәктәпкәчә белем бирү оешмаларыннан тыш) катларда урнашып, бинаның торак өлешләреннән Аерылган торак өлешләрен урнаштырып, торак биналарга кертелгән яки төзелгән индивидуаль эшчәнлек рәвешләрен файдаланып, оешмалар, учреждениеләр һәм предприятиеләр урнаштыру рөхсәт ителә. Шул ук вакытта төзелгән учреждениеләрнең гомуми мәйданы 150 кв.метрдан артмаска тиеш. Күрсәтелгән учреждениеләр һәм предприятиеләр үзәк формалаштыручы әһәмияткә ия булырга һәм торак белеменең үзәк өлешендә урнашырга мөмкин.

5.1.9 .Автомобильләрне ремонтлау һәм прокатлау, көнкүреш техникасын ремонтлау, шулай ук ритуаль хезмәтләр күрсәтү буенча төзелгән һәм төзелгән остаханәләр булган объектларны торак зона чигендә урнаштырырга кирәк.
5.1.10 . Халык сәламәтлегенә (рентген кабинетларына, аппаратларга (стоматлардан тыш) зыян китерә торган предприятиеләр урнаштыру
Авыл торак пунктлары территориясендә хезмәт күрсәтү учреждениеләрен һәм предприятиеләрен, 50 кешедән башлап, һәр торак пунктта беренче чиратта кирәк булган объектларга һәм җирлекнең административ үзәгендә урнашкан база объектларына бүлүне күздә тотарга кирәк. Авыл халкына көндәлек хезмәт күрсәтү объектлары исемлеге әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 3 нче таблицасы нигезендә билгеләнә.
5.1.12 .Хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре тарафыннан кирәкле тәэмин ителеш дәрәҗәсен, халык категорияләре буенча колачлау дәрәҗәсен һәм җир кишәрлекләре күләме әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасы нигезендә билгеләнә.
3 нче кушымтаның 4 нче таблицасында күрсәтелмәгән хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре өчен җир кишәрлекләре санын, сыйдырышлылыгын, урнашу шартларын һәм күләмен проектлауга бирем буенча билгеләргә кирәк.
5.1.13 .Авыл торак пунктларында хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләренең саны, составы һәм сыйдырышлыгы билгеләгәндә, хәрәкәт итү өчен чикләнгән зонада урнашкан башка торак пунктлардан килгән халыкны өстәмә рәвештә исәпкә алырга кирәк.
5.1.14 .Авыл торак пунктларында хезмәт күрсәтү объектларын проектлаганда аларны көндәлек, вакыт-вакыт һәм эпизодик хезмәт күрсәтү объектларына бүлү системасын исәпкә алырга кирәк.
5.1.15. Көндәлек (якынайтылган) хезмәт күрсәтү объектлары исемлеге һәм социаль әһәмиятле объектлар белән минималь тәэмин ителешнең исәп-хисап күрсәткечләре 30 таблицада китерелгән.

Көндәлек (якынайтылган) хезмәт күрсәтү объектлары исемлеге һәм социаль әһәмиятле объектларның минималь тәэмин ителешенең исәп-хисап күрсәткечләре
30 нчы таблица

Предприятиеләр оешма җитәкчеләре	**Берәмлек Үлчәү**	**Минималь тәэмин ителеш**
Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары	урын 1000 кешегә	Демографик структура буенча 1-6 яшьлек төркемнәрнең 85 проценты колачлый
Гомуми белем бирү оешмалары	урын 1000 кешегә	Демографик структура буенча 7-18 яшьләрдәге төркемнәрнең 100 проценты колачлана
Азык Кибет	кв. метр сәүдә мәйданы. 1000 кеше	Барлыгы-4 кушымта таблицасы нигезендә № 3, шул исәптән 100 кв. метрга кадәр-Россия чикләрендә хезмәт күрсәтү диусы 2000 метр, калган мәйдан - муниципаль район чикләрендә, радиустан читтә, хезмәт күрсәтү
Азык-төлек товарлар кибетләре-вой кирәк	кв. метр сәүдә 1000лек мәйдан яшәүче	Барлыгы-4 кушымта таблицасы нигезендә № 3, шул исәптән 200 кв. метрга кадәр - Россия чикләрендә хезмәт күрсәтү диусы 2000 метр, калган мәйдан - муниципаль район

		чикләрендә, радиустан читтә, хезмәт күрсәтү
Җәмәгать оешмалары дәүләт туклануы	урын 1000 кешегә	8
Даруханә пункты	торак группага объектлар	1
Элемтә бүлеге	торак группага объектлар	1
Банк бүлекчәсе	1000 кешегә исәпләнгән операция урыннары	1
Көнкүреш предприятиеләре хезмәт күрсәтү остасы-ателье, чәчтараш- һ. б.)	эш урыннары. 1000 кеше	2
Кабул итү пункты, химчистка	торак өчен төркем	1
Мәдәният учреждениеләре	1000 кешегә исәпләнгән гомуми мәйданы кв. метр	50
Көндәлек хезмәт күрсәтү спорт-тренажер залы	1000 кешегә исәпләнгән идәннең кв. метры	70-80
Тәртип саклау пункты	торак группага гомуми мәйданның кв. метры	
Җәмәгать бәдрәфләре	1000 кешегә исәпләнгән приборлар	10

5.1.16. Һәр торак пунктта яшәүчеләрне беренче чиратта кирәкле хезмәтләр белән тәэмин итү җәяү йөрү мөмкинлеге чикләрендә 30 минуттан да артмаска тиеш (2-2,5 километр). Хезмәт күрсәтүнең югары дәрәҗәдә, шул исәптән вакыт аралыгында, җәяүлеләр өчен транспорт үтемлелеге 60 минуттан да артмаган җирлек чикләрендә яки муниципаль район үзәгендә-учреждениеләрне һәм периодик хезмәт күрсәтү предприятиеләрен концентрацияләү үзәгендә урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

5.1.17. Авыл торак пунктларында хезмәт күрсәтү Радиусы: мәктәпкәчә оешмаларга-500 метр; гомуми белем бирү оешмалары:

I дәрәҗә укучылары өчен-2 километрдан да артык булмаган җәяүлеләр һәм 15 минуттан да артмаган (бер якка) транспорт үтемлелеге;

укуның II һәм III баскычларында укучылар өчен-4 километрдан да артык түгел һәм 30 минуттан да артык түгел (бер якка) транспорт үтемлелеге.

II - III дәрәҗәдәге укучыларга хезмәт күрсәтүнең иң чик радиусы 15 чакрымнан артмаска тиеш;оешмадан 1 километрдан артык ераклыкта яшәүче гомуми белем бирү оешмалары. Укучыларны йөртү балаларны йөртү өчен билгеләнгән транспортта башкарыла.

Укучыларның тукталышта җыю урынына иң чик җәяүле якын килүе 500 метрдан да артмаска тиеш.

Транспорт тукталышы өч яктан киртәләнеп алынган түшәм белән җиһазландырылган, юлның машиналар йөрү өлешенә киртә куелган, юл ягыннан кимендә 250 метрга кадәр каты өслеккә ия.

Транспорт хезмәте күрсәтүнең иң чик күрсәткечләреннән артык ераклыкта, шулай ук начар һава шартлары вакытында транспорт белән тәэмин ителмәгән очракта, мәктәп яны интернаты гомуми сыйдырышлы урыннарның 10 проценты исәбеннән (СП 42.13330-2011) күздә тотыла.

5.1.19. Хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләрен нормалаштырыла торган санитар-гигиена һәм янгынга каршы таләпләр буенча урнаштырганда куркынычсызлык шартлары «әйләнә-тирә мохитне

саклау» һәм "янгын" бүлекләре таләпләре нигезендә тәэмин ителә

5.1.20. Торак биналарның, гомуми белем бирү мәктәпләренең, мәктәпкәчә оешмаларның һәм дәвалау оешмаларының җир кишәрлекләре чикләреннән авыл җирләрендәге җир кишәрлекләре һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләре чикләренә кадәр минималь ара

торак пунктларда инсоляция һәм яктырту, янгынга каршы һәм көнкүреш өзекләрен үтәү, әмма таблицада кимендә китерелгән 31 пунктны исәпкә алу нигезендә кабул итәргә кирәк.

31 нче таблица

Торак биналарның, гомуми белем бирү, мәктәпкәчә белем бирү һәм медицина оешмаларының җир кишәрлекләре чикләреннән минималь ераклыклар

Оешма, учреждение һәм хезмәт күрсәтү оешмаларының җир участоклары чикләре	**Учреждение биналарыннан (участокларыннан) ераклык-хезмәт күрсәтү предприятиеләре һәм урыннары,**		
	Кызылча сызык	торак биналарның җир кишәрлекләре	гомуми белем бирү, мәктәпкәчә белем бирү участокларының чикләренә кадәр
Мәктәпкәчә белем бирү һәм гомуми белем бирү оешмалары	10	инсоляция, яктырту нормалары буенча. янгынга каршы таләпләргә туры килә	
Икенчел чималның кабул итү пунктлары	-	20	50
Янгын депосы	10	50	50
Традицион каберлекләр зиратлары гомуми мәйданы-1 гектар: 10га кадәр; 10нан 20гә кадәр; 20-40	6 6 6	100 300 500	500 500 500
Крематорий: әзерлек һәм йола бәйрәмнәреннән башка цесслар белән бер камералы Мич; мичләр саны бердән артык	6 6	500 1000	500 1000
Ябык зиратлар (соңгы күмелгәннән соң 25 ел узгач) һәм мемориаль комплекслар, Колумбия, кремациядән соң җирләү өчен зиратлар	6	1000	100
Искәрмә:			

1. Мәктәпкәчә белем бирү оешмаларының участоклары турыдан-туры урамнарга һәм уылдык чәчүгә тыкшынырга тиеш түгел .
2. Икенчел чималның кабул итү пунктларын яшел үсентеләр белән изоляцияләргә кирәк. аларга автомобиль транспорты өчен керү юлларын күздә тота.
3. Яңа урнашкан хастаханәләрнең участоклары турыдан-туры магистральгә тоташырга тиеш түгел.

5.1.21. Территориаль планлаштыру документларын һәм территорияне планлаштыру буенча документларны әзерләгәндә социаль әһәмиятле объектларның төп төрләрен гамәлдәге норматив документлар таләпләренә туры китереп, шулай ук әлеге нормативларның 5.1.28 - 5.1.34 п.п. таләпләренә туры китереп проектларга кирәк.
5.1.22. Социаль әһәмиятле объектлар территорияләреннән сәнәгать, коммуналь, авыл хуҗалыгы предприятиеләренә, транспорт юлларына һәм магистральләргә кадәр ераклык күрсәтелгән объектларның һәм корылмаларның санитар-яклау зоналарына карата таләпләр нигезендә билгеләнә.
Объектларны санитар-саклау зоналары территориясендә урнаштыру рөхсәт ителми.
5.1.23. пунктында күрсәтелгән объектлар территориясенән чыгу һәм керү, 5.1.27 п. беркетелгән хуҗалык корылмаларына керү юллары, чүп җыю өчен контейнер мәйданчыгына керү әлеге нормативларның «транспорт инфраструктурасы зоналары " бүлеге таләпләре нигезендә проектлана.
Хезмәт күрсәтү предприятиеләре территориясеннән чыгу һәм керү, юллар, хуҗалык корылмаларына керү юллары,
5.1.24. Социаль әһәмияткә ия объектлар территориясе аша магистраль инженерлык коммуникацияләре (су белән тәэмин итү, канализация, җылылык белән тәэмин итү, электр белән тәэмин итү) узарга тиеш түгел.
Объектларны инженерлык белән тәэмин итү нормативларының "инженерлык инфраструктурасы зоналары" бүлеге таләпләре нигезендә проектлана.
5.1.25. Оешмалар, учреждениеләр һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләрен нормалаштырыла торган санитар-гигиена һәм янгынга каршы таләпләр буенча урнаштырганда куркынычсызлык шартлары «Әйләнә-тирә мохитне саклау» һәм «Янгын куркынычсызлыгы» бүлекләре таләпләре нигезендә тәэмин ителә.
5.1.26. Мәктәпкә кадәр белем бирү оешмалары биналарын урамнардан еракта булган торак микрорайоннарның квартал эчендәге территорияләре, кварталара юлларда атмосфера һавасының пычрануын санитар кагыйдәләр һәм нормативлар таләпләренә туры килә торган арага урнаштырырга кирәк. Мәктәпкә кадәр булган оешма участогы чигеннән алып юлга кадәр кимендә 25 метр булырга тиеш.
Мәктәпкә кадәр булган оешмалар объектларын төзү өчен җир кишәрлекләре санитар кагыйдәләргә туры килү-килмәү турында санитар-эпидемиологик бәяләмә булганда бирелә.
Җирлектәге катлаулы рельефларда балалар өчен су басу һәм пычрану очракларын кисәтү өчен мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмасы участогыннан ташкын һәм яңгыр сулары чыгаруны күздә тотарга кирәк.
Аэрация шартлары буенча мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмаларының участоклары җил агымнары түбәнәйтелгән тизлек зонасында, аэродинамик күләгәдә урнаштырыла.
Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмаларының төрләре 2.4.1.2660-10 СанПиН нигезендә билгеләнә.
5.1.27. Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмалары белән минималь тәэмин ителеш нормативка 3 нче кушымта нигезендә кабул ителә.
Җир кишәрлегенең мәйданы әлеге нормативларга 3 нче кушымта таләпләре нигезендә кабул ителә.

5.1.28.Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмалары биналары торак төзелеш зонасыннан, предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар-саклау зоналарыннан, санитар өзеклекләр, гаражлар, автостоянкалар, автомагистральләр, тимер юл транспорты объектлары, очып китү һәм һава транспорты утырту маршрутларыннан читтә урнашырга тиеш.
Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмалары биналарын урнаштырганда, инсоляциянең норматив дәрәҗәләрен тәэмин итү һәм биналар белән уен мәйданчыкларын табигый яктырту өчен, торак һәм иҗтимагый биналардан санитар аермалар сакланырга тиеш.
Яңа төзелә торган мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмалары объектларын аерым торучы бинада урнашырга киңәш ителә. Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмаларының сыйдырышлыгы проектлау

биреме белән билгеләнә.
Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары бинаалары аерым торырга, торак йортларга беркетелергә, административ һәм иҗтимагый билгеләнештәге бинааларга (сәнәгать предприятиеләренең административ бинааларыннан тыш), шулай ук кушылган торак йортларга, административ иҗтимагый билгеләнештәге бинааларга (сәнәгать предприятиеләренең административ бинааларыннан тыш) корылган булырга мөмкин.
Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмаларын торак йортларга, кушылган-янкорма бинааларга (яки янкорма), балалар өчен мөстәкыйль керү һәм автотранспорт өчен чыгу урыны булган аерым әйләндереп алынган территория булганда гына урнаштырырга рөхсәт ителә.
5.1.29. Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмасы бинасы биеклеге өч каттан да биегрәк булырга тиеш түгел
Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмалары бинааларының өченче катларында өлкән яшьтәге балалар өчен төркемнәрне, шулай ук балалар белән эшләү өчен өстәмә бүлмәләрне урнаштырырга киңәш ителә.
3 яшькә кадәрге балалар өчен төркем ячейкалары 1 нче катта урнаша.
5.1.30. Мәктәпкә кадәр булган оешма территориясендә түбәндәге функциональ зоналар бүлеп бирелә:
уен зонасы; хуҗалык зонасы.
Уен һәм хуҗалык зонасы арасындагы ара 3 метрдан да ким булмаска тиеш.
5.1.31. Уен зонасы территориясе үз эченә ала:
төркем мәйданчыклары - һәр төркем өчен индивидуаль мәйданчыклар- сабый һәм кече яшьтәге (3 яшькә кадәр) 1 балага 7 кв.м һәм мәктәпкәчә яшьтәге (3-7 яшь) 1 балага 9 кв.метрдан да ким булмаган һәм төркем изоляциясе принцибын үтәгән, физкультура мәйданчыгы (бер яки берничә).
Ясле яшьтәге балалар өчен төркем мәйданчыклары әлеге төркемнәрнең бинааларыннан чыгу өчен якын урнашкан.
Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмалары төркеменең һәм физкультура мәйданчыкларының инсоляциясе дәвамлылыгы инсоляциягә торак һәм җәмәгать бинаалары территорияләрен кояштан саклау буенча гигиеник таләпләр нигезендә билгеләнә (СанПиН 2.4.1.30049-13).
Балаларны кояштан һәм явым-төшемнән саклау өчен һәр төркем мәйданчыгы территориясендә бер балага 1 кв. метрдан ким булмаган күләгәле түшәм урнаштыралар. 15 кешедән ким булган төркемнәр өчен күләгәле түшәмәнең мәйданы 20 кв. метрдан да ким булмаска тиеш.
Күләгәле түшәмнәрне агач яки башка төзелеш материалларыннан эшләнгән, балаларның сәламәтлеге өчен зыянсыз булган идән белән җирдән 15 сантиметрдан да ким булмаган арада җиһазландырырга киңәш ителә.
Ясле һәм мәктәпкә кадәр яшьтәге балалар өчен күләгәле түшәмнәр өч яктан киртәләндерелеп алына, киртәнең биеклеге 1,5 метрдан да ким булмаска тиеш.
Ясле яшьтәге балалар өчен ясалма түшәмнәрне мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмасы бинасына урнаштырырга һәм йөрүне яки йокыны оештыру өчен верандалар буларак файдаланырга рөхсәт ителә.
Бинааларга өстәлә торган күләгәле түшәмнәр төркем ячейкаларының бүлмәләрен караңгылатырга һәм табигый яктылыкны киметергә тиеш түгел.
5.1.32. Хуҗалык зонасы ашханәнең җитештерү бүлмәләренә керү ягыннан урнаштырылырга һәм урамнан мөстәкыйль керү мөмкинлеге булдырырга тиеш.
Барлыкка килгән (тыгыз) шәһәр төзелеше шартларында урамнан мөстәкыйль рәвештә керү рөхсәт ителә.
Хуҗалык зонасы территориясенә мөстәкыйль рәвештә керү мөмкинлеге булмаган очракта автотранспортның хуҗалык мәйданчыгына керү мөмкинлеге мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмасында балалар булмаган очракта гамәлгә ашырыла.
Хуҗалык зонасы территориясендә урын-җир кирәк-яракларын киптерү һәм келәм эшләнмәләрен чистарту өчен урыннар каралырга тиеш.
Хуҗалык зонасы территориясендә яшелчә саклый торган җирләр урнаштыру мөмкин.
Хуҗалык зонасында бинадан 15 метрдан да ким булмаган ераклыкта чүп-чар җыю мәйданчыгы булдырыла. Каты өслекле мәйданчыкта капкалы контейнерлар куела. Мәйданның зурлыгы контейнерлар мәйданыннан артып китәргә тиеш. Чүп-чар һәм азык-төлек калдыкларын җыю өчен башка махсус ябык конструкцияләрне, шул исәптән аларны мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмасы территориясе белән чиктәш җирдә булган торак төзелешенең контейнер мәйданчыкларында урнаштыру рөхсәт ителә.
5.1.33. Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмасы территориясен яшелләндерү төзелештән буш булган территория мәйданының 50 процентыннан ким булмаган урынны файдалануны күз алдында тота. Яшел үсентеләр төркемле мәйданчыкларны бер-берсеннән һәм төркем мәйданчыкларын хуҗалык зонасыннан аеру өчен файдаланыла. Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмасы территориясен урман һәм бакча

массивлары белән чиктәш итеп урнаштырганда, яшелләндерү мәйданын 10 процентка киметергә рөхсәт ителә.
Агачлар 15 метрдан да ким булмаган, ә куаклар мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмасы бинасыннан 5 метрдан да ким булмаган арада утыртыла. Территорияне яшелләндергәндә, балалар арасында агуланулар булмасын өчен агулы җиләк-җимешле агачлар һәм куаклар утыртылу, шулай ук чәнечкеле куаклар утыртылу булдырылмый.
Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмасының территориясе периметр буенча койма һәм яшел үсентеләр белән әйләндереп алына.
5.1.34. Мәктәпкә кадәр булган оешма бионалары салкын һәм кайнар су белән тәэмин ителергә, канализация системалары белән җиһазландырылырга тиеш. Мәктәпкә кадәр булган оешмаларны канализация һәм су белән тәэмин итү үзәкләштерелгән булырга тиеш.
Торак пунктта үзәкләштерелгән су (салкын һәм кайнар)белән тәэмин итү булмаганда, мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмасының азык-төлек блогына, медицина блогы бүлмәләренә, кер юу бүлмәсенә, барлык төркем ячейкаларының туалетына су бирү тәэмин ителә.
Канализацияләнмәгән районнарда мәктәпкә кадәр булган оешма бионалары, чүп-чар һәм локаль чистарту корылмалары булдырылган очракта, эчке канализация белән җиһазландырылачак.
Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмаларының биналары җәмәгать биналарында һәм корылмаларында җылылык, вентиляция һәм кондиционерлау таләпләренә туры китереп, җылыту һәм вентиляция системалары белән җиһазландырыла. Күчмә җылыту приборларын, шулай ук инфракызыл нурланышлы җылыткычларны куллану рөхсәт ителми.
5.1.35. Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмасы территориясенә бару һәм керү юллары, хуҗалык корылмаларына, чүп-чар җыю өчен контейнер мәйданчыгына керү юллары каты өслекле (асфальт, бетон һ.б.) булырга тиеш.
Мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмасы территориясендә, терәк - хәрәкәт аппараты бозылган балалар өчен юл һәм тротуарларны тауландыру 5 процепттан да артмый, ә аларның киңлеге - 1,6 метрдан да ким түгел. Борылышта һәм һәр 6 метр саен алар ял итү өчен мәйданчыкларга ия булырга тиеш.
Сукырлар һәм начар күрүче балалар өчен мәктәпкә кадәр булган белем бирү оешмасы территориясендә , балалар хәрәкәте иминлеге өчен, йөрү юлларының киңлеге 3 метрдан да ким булмаска һәм ике яклы коймага ия булырга тиеш: перила 90 сантиметр һәм планка 15 сантиметр биеклектә.
Балалар йөргәндә комачау итәрлек барлык әйберләрне әйләндерелеп алу каралган: агачлар, куаклар, баганалар һ. б.
Борылышлар, чатлар, биналар, баганалар һәм башка каршылыклар янында, юллар, әкеренәю сигналы булдырган, кытыршы стукуралы өслеккә ия буырга тиеш. Киңлегенә карап, асфальтланган юллар дугалы профильле булырга тиеш (юл уртасы ян якларыннан 5-15 сантиметрга күтәртелә).
5.1.36. Яңа төзелә торган гомуми белем бирү оешмаларының биналары шәһәр урамнарыннан еракта булган торак микрорайоннарның квартал эчендәге территорияләрендә, кварталара юлларда атмосфера һавасының пычрануы дәрәҗәсенең санитар кагыйдәләре һәм нормативлары таләпләренә туры килүен тәэмин итә торган ераклыкка урнашкан. (СанПиН 2.4.2821-10)
5.1.37. Гомуми белем бирү оешмаларының минималь тәэмин ителеше әлеге нормативка 3 нче кушымта нигезендә кабул ителә.
5.1.38. Яңа төзелә торган гомуми белем бирү оешмаларының сыйдырышлыгы бер сменада гына укуны исәптә тотарга тиеш (СанПиН 2.4.2821-10).
5.1.39. Җирлек территориясе 1,5 метр биеклектәге койма белән һәм аның буйлап утыртылган яшел үсентеләр белән әйләндереп алынырга тиеш.
Җирлекне яшелләндергәндә, кимендә шул җирлекнең 50 процент территориясе өлеше исәбеннән күздә тотыла. Гомуми белем бирү оешмасы территориясен урман һәм бакча массивлары чигендә урнаштырганда, яшелләндерү мәйданын 10 процентка киметергә рөхсәт ителә. Агачлар гомуми белем бирү оешмалары биналарыннан - 15 метрдан, ә куаклар 5 метрдан да ким булмаган ераклыкта урнашырга тиеш.
Җирлекне яшелләндергәндә агулану барлыкка килүне кисәтү максатыннан, агулы җиләк-җимешле агачлар һәм куаклар утыртылмый.
Түбәндәге зоналар бүлеп бирелә: ял итү зонасы, физкультура-спорт һәм хуҗалык зоналары. Укыту-тәҗрибә зонасы бүлеп бирү рөхсәт ителә.
Укыту-тәҗрибә зонасын оештырганда физкультура-спорт зонасын һәм ял зонасын кыскарту рөхсәт ителми.

Функциональ зоналарның мәйданын билгеләү

34 нче таблица

№ п/п	Зоналар	Берәмлек үлчәү	Мәгариф оешмаларында мәйдан					
			Башлангыч урта белемнеке	төп гомуми белем бирү	урта гомуми белем бирү оешмаларында һәм интернат оешмаларда			
			1 объект (4 класс)	1 объект (9 класс)	1 объект (11 класс)	2 объект (22 класс)	3 объект (33 класс)	4 объект (22 + 22 класса)
1	Физкуль-	кв.метр	850/213	5450/605	5610/510	6140/280	7760/235	7920/180
	тура	зонага						
	спорт	1 класска						
2	Уку-	кв.метр	240/60	1008/112	1200/109	1430/65	1980/60	2508/57
	тәҗрибә	зонага 1 класс						
3	Ял	кв.метр	480/120	700/78	700/78	1400/64	2100/64	2800/64
		зонага						
		1 класска						
4	Хуҗалык	кв.метр	500/125	500/56	500/45	625/28	750/23	750/17
		зонага 1 класска						
Оешмага барлыгы		кв.метр	2070/518	7658/851	8010/728	9595/436	12590/382	13378/318
		зонага						
		1 класска						

5.1.41. Традицион типтагы интернат-оешмаларның сыйдырышлыгы 300 урыннан, балалар йортларының оптималь сыйдырышлылыгы – 60 урыннан артмаска тиеш.
5.1.42. Җир кишәрлеге коры, яхшы җилләндерелә торган һәм инсолируем булырга, кимендә ике уңайлы керү юлы (төп һәм хуҗалык) һәм 1,6 метр биеклектән ким булмаган коймалы булырга тиеш.
5.1.43. Җирлекне яшелләндерү интернат учреждение территориясенең гомуми мәйданының 50 процентан да ким булмаган өлешен исәпкә алып күздә тотыла.
Периметр буенча урам ягыннан киңлеге 6 метр, башка яклардан - 1,5 метр булган яшел үсентеләр полосасын күздә тотарга кирәк.
Агачлар бинадан 10 метрдан, куаклар 5 метрдан да ким булмаган ераклыкта урнашырга тиеш.
Җирлекне яшелләндергәндә агулану барлыкка килүне кисәтү максатыннан, агулы җиләк-җимешле агачлар һәм куаклар утыртылмый.
5.1.44. Интернат оешмаларның җир кишәрлегендә түбәндәге функциональ зоналар проектлана:

төзелеш зонасы;
физкультура-спорт зонасы;
укыту-тәҗрибә зонасы;
ял зонасы;
хуҗалык зонасы.
Торак биналарның мәйданы һәм составы СП 2.4.990-00 таләпләренә туры китереп билгеләнә.
Тыгыз төзелеш шартларында бина урнаштырылган очракта, җир кишәрлегенең зоналары составы проектлау буенча бирем белән билгеләнә.
Функциональ зоналарның мәйданы 31нче таблица нигезендә 1нче класска исәп-хисап күрсәткечләре буенча кабул итәргә киңәш ителә.
5.1.45. Катнаш типтагы интернат-оешмаларда мәктәпкә кадәр булган булган яшьтәге балалар өчен төркем мәйданчыклары зонасы бүлеп бирелә. Төркем мәйданчыгының мәйданы 1 балага 7,2 кв. метр исәбеннән кабул ителә.
5.1.46. Авыл торак пунктларында урнашкан интернат оешмалары өчен әлеге учреждениеләргә якын урнашкан ярдәмче хуҗалык өчен зона бүлеп бирелә. Шул ук вакытта ярдәмче хуҗалыклардан торак биналарга кадәр ераклык, җирле шартларны исәпкә алып, Кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәтнең Татарстан Республикасы (Татарстан) идарәсе территориаль бүлеге белән килештерелә.
5.1.47. Физкультура-спорт зонасы мәйданчыкларын урнаштыру һәм җиһазлау балаларның үсүенә, яшенә туры килергә тиеш, уеннар һәм дәресләр вакытында балаларның травма алу мөмкинлеген булдырмаска тиеш.
Физкультура-спорт зонасын интернат оешмалары биналарының уку тәрәзәләре ягыннан урнаштырырга кирәк түгел.
Туплы уеннар һәм спорт снарядлары ыргыту өчен мәйданчыкларны бина тәрәзәләреннән 25 метрдан да ким булмаган арага урнаштырырга кирәк; 3 метр биеклектә булган мәйданчыклар киртәләнгән очракта, биналардан ераклык 15 метрга кадәр киметелергә мөмкин, физкультура-спорт шөгыльләренең башка төрләре өчен мәйданчыклар 10 метрдан да ким булмаска тиеш.
5.1.48. Ял зонасы яшелләндерелергә һәм тавыш чыганакларыннан ерак урнашырга тиеш (спорт мәйданчыклары, машина тукталышлары, остаханәләр).
5.1.49. Хуҗалык зонасының мәйданын 1 кешегә 3 кв.метр исәбеннән кабул итәргә кирәк.
Хуҗалык зонасын төркем һәм физкультура мәйданчыкларыннан еракта урнашкан җир кишәрлеге чигендә урнаштырырга һәм калган территориядән яшел үсентеләр белән аерырга кирәк.
Хуҗалык зонасы урамнан мөстәкыйль рәвештә керү мөмкинлегенә ия булырга тиеш.
Хуҗалык зонасы территориясендә ягулыкны тиешле сакларлык котельный, су белән тәэмин итү корылмалары (үзәк су белән тәэмин ителмәгән очракта), машина тукталышы, яшелчә саклау урыны, склад биналары урнашырга мөмкин.
5.1.50. Хуҗалык зонасында чүп-чар җыю өчен интернат учреждение бинасыннан 25 метрдан да ким булмаган арада бетонлы мәйданчык каралырга тиеш. Мәйданның зурлыгы чүп-чар җыю җайланмасы мәйданының һәр ягыннан 1,5 метрдан артмаска тиеш.
5.1.51. Интернат оешмаларын җылылык белән тәэмин итү - җирле котельныйлардан, су белән тәэмин итү һәм канализацияләү үзәкләштерелгән булырга тиеш.
Автоном җылыту системасын куллану рөхсәт ителә.
Үзәкләштерелгән суүткәргеч һәм канализация челтәрләре булмаганда, җирле су белән тәэмин итү һәм канализация системалары проектлана.
5.1.52. Балаларга өстәмә белем бирүне оештыру (балалар иҗаты йортлары, яшь техниклар станциясе, яшь туристлар, балалар-яшүсмерләр спорт мәктәпләре, балалар сәнгать мәктәпләре, музыка, сәнгать, хореография мәктәпләре) торак пунктлар территорияләрендә урнаштырырга кирәк, аларны яшәү һәм уку урыннарына якынайтып, кагыйдә буларак, җәмәгать пассажир транспорты челтәре белән үзара бәйләнештә җәмәгать үзәкләре составында.
5.1.53. Балаларга өстәмә белем бирү оешмалары, шулай ук аларның җир кишәрлекләре мәйданнары әлеге нормативларга 9 нчы кушымта нигезендә билгеләнә.
Мәктәптән тыш учреждениеләрдән файдалану мөмкинлеге радиусы: авыл торак пунктлары өчен - проектлауга бирем буенча кабул ителә. Тәкъдим ителә торган транспорт үтемлелеге-30 минуттан да артык түгел (бер якка).
5.1.54. Балаларга өстәмә белем бирү оешмалары биналарыннан кызыл линиягә кадәр, торак һәм

иҗтимагый биналар стеналарына кадәр ераклыкны гомуми белем бирү мәктәпләре биналары өчен кебек итәргә кирәк.

5.1.55. Участок территориясе 1,2 - 1,5 метр биеклектәге койма белән яисә яшел үсентеләр белән әйләндереп алынган булырга тиеш.

Җирлекне яшелләндергәндә, кимендә шул җирлекнең 50 процент территориясе өлеше исәбеннән күздә тотыла.

Җирлекне яшелләндергәндә агулану барлыкка килүне кисәтү максатыннан, агулы җиләк-җимешле агачлар һәм куаклар утыртылмый.

5.1.56. Чүп җыю урыннарын хуҗалык зонасында бинаның тәрәзәләреннән һәм ишекләреннән кимендә 25 метр ераклыкта урнаштырырга кирәк.

5.1.57. Дәвалау-профилактика оешмалары (алга таба - ДПО) СанПин 2.1.3.2630-10 таләпләренә туры китереп урнаштырыла.

ДПО урнашу җирлегендә санитар-химик, микробиологик, паразитологик күрсәткечләр, радиацион фактор күрсәткечләре буенча гигиеник нормаларга туры килергә тиеш, атмосфера һавасындагы зарарлы матдәләрнең микъдары, электромагнит нурланышлар, тавыш, вибрация, инфразвук дәрәҗәсе гигиена нормативларыннан артмаска тиеш.

5.1.58. Психиатрия, йогышлы, шул исәптән туберкулез чирләре профиленең стационарлары торак төзелеш территориясеннән кимендә 100 метр ераклыкта урнаштырылалар . Күрсәтелгән профильле стационарларны, мәслихәт яшел зонада, 1000 һәм аннан да күбрәк ятакка урнаштырырга кирәк.

5.1.59. ДПО участогында аның белән бәйле булмаган оешмаларның биналары урнашырга тиеш түгел.

ДПО территориясендә яки аңа якын булган җирдә амбулатор тикшеренүгә килгән пациентларның яшәү өчен кунакханәләр яки пансионатлар, һәм/яки озатып йөрүче затларның яшәү шартларын күздә тоту максатка ярашлы.

5.1.60. Торак һәм җәмәгать биналарында аерым керү урыны булган очракта урнаштыру рөхсәт ителә:

сменага 100 кеше килү мөмкинлеге булган амбулатор-сырхауханә ДПОлары, шул исәптән фельдшер-акушерлык пунктларын, көндезге стационарлар булган оешмаларны да кертеп;

стоматология кабинетлары,стоматология амбулатор-поликлиника , шул исәптән үз составларында көндезге стационарлар булган оешмалары.

Торак биналарның цоколь катларында урнаштыру рөхсәт ителә:

табибларны кабул итү бүлмәләре (1 метрдан да ким булмаган тирәнлектә һәм табигый яктырту коэффициентының нормалаштырылган әһәмиятен саклаганда);

стоматология медицина оешмалары;

фельдшер-акушерлык пунктлары, амбулаторияләр.

5.1.61. Торак һәм җәмәгать биналарында дерматологның амбулатор-поликлиникада консультатив кабул итүеннән соң йогышлы (шул исәптән туберкулез) авыруларга ярдәм күрсәтүче ДПУ урнаштыру рөхсәт ителми.

Торак биналарда спиртлы эчемлеккә һәм наркотикларга бәйлелектән җәфа чигүче затларга ярдәм күрсәтү өчен ДПО урнаштыру рөхсәт ителми.

Торак биналарда һәм аларга корылган биналарда микробиологик лабораторияләр (бүлекләр), магнит - резонанс томографиясе бүлекләрен урнаштыру рөхсәт ителми.

Ионизацияләнә торган нурланыш чыганакларын файдаланучы оешмаларны урнаштыруга карата таләпләр радиацион куркынычсызлык нормалары һәм эшчәнлекнең бу төренә карата санитар-гигиена таләпләре нигезендә билгеләнә.

5.1.62. Медицина оешмаларының сыйдырышлыгы, шулай ук аларның җир кишәрлекләре мәйданнары әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасы нигезендә билгеләнә.

Медицина оешмалары үтемлелегенең радиусы кабул ителә:

авыл торак пунктлары өчен-әлеге нормативларның 5.1.23 пункты буенча.

5.1.63. ДПО участогын планлаштыру һәм зоналаштыруда функциональ зоналарның катгый изоляциясен үтәргә кирәк.

Стационар территориясендә йогышлы булмаган авырулар өчен йогышлы авырулар өчен дәвалау корпуслары, Бакча-парк, патолого - анатомия корпусы, хуҗалык һәм инженер корылмалары бүлеп бирелә.

Йогышлы авырулар корпусы башка корпуслардан яшел үсентеләр полосасы белән аерылып тора.

Ритуаль зона булган патология-анатомия корпусы палата бүлекләре тәрәзәләреннән, шулай ук ДПО янында урнашкан торак һәм иҗтимагый биналардан каралырга тиеш түгел. ДПО ритуаль зонасына аерым

керү каралырга тиеш.
5.1.64. Йогышлы, тире-венерология, акушерлык, балалар, психосоматик, радиология бүлекләре составына керүче күппрофильле медицина оешмалары, аерым торган биналарда урнашырга тиеш.
5.1.65. ДПО территориясе дәвалау-саклау режимын тәэмин итү зарурлыгыннан чыгып төзекләндерелгән, яшелләндерелгән, коймаланган һәм яктыртылган булырга тиеш.
Яшел үсентеләр һәм газоннар мәйданы стационар мәйданының кимендә 50 процентын тәшкил итәргә тиеш.
5.1.66. ДПОның хуҗалык зонасы территориясендә тәрәзәләрдән кимендә 25 метр ераклыкта, урам ягыннан керү юлы булган, каты өслекле калдыклар өчен контейнер мәйданчыгы урнаштырыла. Мәйданчыкның күләме контейнерлар мәйданының барлык якларыннан да 1,5 метрга артып китәргә тиеш. Контейнер мәйданчыгы чит кеше керүдән сакланган, коймага һәм ясалма түшәмгә ия булырга тиеш.
Медицина оешмаларының калдыклары белән эш итү гамәлдәге норматив документлар таләпләренә туры китереп башкарыла.
5.1.67. Сәламәтлек саклау учреждениеләренең җитештерү территорияләрендә сәнәгать предприятиеләре территориясендә урнашалар һәм 44.13330.2011 СП нигезендә исәпләнә.
5.1.68. Даруханәләр аерым торучы азкатлы биналарда урнашырга, торак һәм җәмәгать биналарына янәшә торган иҗтимагый биналарның беренче катларына кертелергә мөмкин.
Авыл торак пунктларындагы даруханәләрне ДПО белән бер комплекс территорияләрендә яки бер бинада, әмма аерым керү урыны булырлык итеп урнаштырырга була.
Даруханәләрнең җир участогының мәйданын әлеге нормативка 3 нче кушымта нигезендә кабул итәргә кирәк.
Даруханәләргә үтемлелек мөмкинлеге радиусын әлеге нормативларның 5.1.85 п. нигезендә кабул итәргә кирәк.
Ашыгыч медицина ярдәме станцияләрен (подстанцияләрен), ашыгыч медицина ярдәме күрсәтүнең күчмә пунктларын, фельдшер-акушерлык пунктларын проектлаганда җир кишәрлеген урнаштыру, аның санын, үтемлелек радиусын урнаштыруны әлеге нормативка 9 нчы кушымта нигезендә кабул итәргә кирәк.
5.1.69. Авыл торак пунктлары территориясендә яшьләр белән эшләү буенча республика һәм муниципаль учреждениеләрне (яшьләр сәясәтенең күппрофильле учреждениеләре) урнаштыру каралырга тиеш.
5.1.70. Яшьләр белән эшләү буенча республика һәм муниципаль учреждениеләренең түбәндәге төрләр булырга мөмкин:
яшәү урыны буенча күппрофильле яшүсмерләр, яшьләр, яшүсмерләр һәм яшьләр клублары;
профильле һәм тар махсуслаштырылган учреждениеләр (клублар, үзәкләр), шул исәптән яшь гаилә клублары, яшь сайлаучы клублары, компьютер клублары яки интернет - клублар, хәрби-патриотик эзләнү клублары һ.б.
5.1.15. по среднему показателю численности молодежи в муниципальном образовании составляет 25% от общей численности населения и 10% от общей численности молодежи муниципального образования:
авыл җирлекләре өчен - яшәү урыны буенча бер күппрофильле үзәк (клуб) яки гамәлдәге мәдәният учреждениеләре, өстәмә белем бирү оешмалары базасында яшьләр белән эшләү бүлеге (сектор) яисә яшьләр белән эшләү буенча берничә (кимендә ике) төрле тар профильле һәм (яки) яшьләр белән эшләү буенча махсуслаштырылган учреждениеләр базасында яшьләр белән эшләү бүлеге (клуб);

5.1.102. Күп функцияле яки күппрофильле муниципаль учреждение (үзәк, клуб) эшчәнлегенең якынча норматив күрсәткечләре учреждениенең гомуми мәйданына карап 33 һәм 34 таблицаларда китерелгән.

Күп функцияле яки күппрофильле муниципаль учреждение эшчәнлегенең якынча норматив күрсәткечләре (гомуми мәйданы-300 кв. метрга кадәр)

33 нче таблица

Учреждениенең гомуми мәйданы	100 кв.метрдан әзерәк	100 - 200 кв.метр	200 - 300 кв.метр
Шул исәптән техник бүлмәләр	30 кв.метрга кадәр	30 - 60 кв.метр	60 - 120 кв.метр
Дәресләр өчен кабинетлар саны	2 ким түгел	2 - 3	3 - 5
Студияләрдә, секцияләрдә, берләшмәләрдә яшь төркемнәренең гомуми саны (алты көнлек эшләгәндә һәм төркемнең уртача составында 12-15 кеше)	6 - 10	10 - 15	15 - 20
Шөгыльләнүчеләр саны	70 - 120 кеше	120 -180 кеше	180 - 240 кеше

Күп функцияле яки күппрофильле муниципаль учреждение эшчәнлегенең якынча норматив күрсәткечләре (гомуми мәйданы-300 кв. метрдан артык)

34 нче таблица

Учреждениенең гомуми мәйданы	300 - 1400 кв.метр	400 - 800 кв.метр	800 кв.метрдан күбрәк
Шул исәптән техник бүлмәләр	120 - 160 кв.метро	120 - 160 кв.метр	240 кв.метрдан күбрәк
Дәресләр өчен кабинетлар саны	5 - 7	7 - 15	15ким түгел
Студияләрдә, секцияләрдә, берләшмәләрдә яшь төркемнәренең гомуми саны (алты көнлек эшләгәндә һәм төркемнең уртача составында 12-15 кеше)	20 - 25	25 - 60	60 ким түгел
Шөгыльләнүчеләр саны	240 - 360 кеше	300 - 800 кеше	800дән артык кеше (шул исәптән 1 кв. метр 1 кешегә)

5.1.103. Сәүдә, җәмәгать туклануы һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләренең минималь тәэмин ителеше әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасы нигезендә кабул ителә, шулай ук:
авыл торак пунктлары өчен-29 нчы таблица буенча.
Сәүдә, җәмәгать туклануы һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләренең рдиуслары кабул ителә:
авыл торак пунктлары өчен-әлеге нормативларның 2.3.47 пункты буенча.

5.1.104. Сәүдә, җәмәгать туклануы һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләренең җир участоклары мәйданы әлеге нормативка 3 нче кушымта нигезендә билгеләнә.

5.1.105. Кешегә тискәре йогынты ясый торган объектлардан тыш, төзелгән һәм кушлып төзелгән сәүдә, җәмәгать туклануы һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын цоколь, беренче һәм икенче катларда урнаштыру СП 54.13330.2011 таләпләре нигезендәрөхсәт ителә.

Җәмәгать туклануы предприятиеләрен торак биналарның йорт яны территорияләрендә урнаштыру рөхсәт ителми.

5.1.106. Җитештерү территорияләрендә ябык һәм ачык челтәргә хезмәт күрсәтү предприятиеләре каралырга тиеш.

Ябык челтәрле җәмәгать туклануы предприятиеләре сәнәгать предприятиеләре территориясендә урнашкан һәм СНиП 44.13330.2011 нигезендә, хезмәткәрләр санын исәпкә алып, исәпләнә:

сменада 200 дән артык кеше эшләгән очракта ярымфабрикатларда эшләүче ашханәне (нигезләгәндә, чималга эшләүче ашханәләрне күздә тотарга рөхсәт ителә)күздә тотарга кирәк;

сменага эшләүчеләр саны 200 кешегә кадәр булганда-ашханә-өләшү;

сменага кимендә 30 кеше эшләгәндә ризык кабул итү бүлмәсен карарга рөхсәт ителә.

5.1.107. Җитештерү зоналары һәм торак районнар территорияләре чигендә урнашкан ачык челтәр оешмалары күрсәткечләре якын-тирә районнар халкына 35 нче таблица буенча эшләүчеләрне исәпкә алу коэффициенты белән исәпләнә. Мондый территорияләрдәге челтәр составына сәүдә-көнкүреш, спорт, Саклык банкы, элемтә бүлекләре, шулай ук офислар һәм объектлар керә.

Җитештерү зоналары һәм торак районнар территорияләре чигендә урнашкан ачык челтәр учреждениеләре күрсәткечләре

35 нче таблица

Нисбәт: Эшләүче (мең кеше) / **Яшәүчеләр** (мең кеше)	**Коэффициент**	Радиус чикләрендә исәп-хисап күрсәткечләре (1000 кешегә)			
		сәүдә, кв.метров		**общественное питание, мест**	**бытовое обслуживание, рабочих мест**
		продовольственные торговые площади	**непродовольственные торговые площади**		
0,5	1	70	30	8	2
1	2	140	60	16	4
1,5	3	210	90	24	6

5.1.108. Базарларны торак төзелеше булган районнарда, сәүдә үзәкләре составында, транспорт магистральләре, шәһәр транспорты тукталышлары, автобус һәм тимер юл вокзаллары (станцияләр) янында урнаштырырга киңәш ителә.

Җәмәгать транспорты тукталышларыннан алып сату базарларына кадәр җәяүлеләр йөри ала торган радиус 250 метрдан артмаска тиеш.

Базар территориясендә күчү озынлыгы артмаска тиеш:

400 метр - базарның иң ерак объектлары арасында;

200 метр - базарның теләсә кайсы ноктасыннан алып җәмәгать бәдрәфенә кадәр.

5.1.109. Базарларның җир участоклары күләмен шәһәр төзелеше хәленнән һәм тәэмин ителешнең исәп-хисап күрсәткечләреннән чыгып, проект карары белән билгеләргә кирәк.

Сату- алу базарыны (комплекс) ,сыйдырышлылыгына карап, сәүдә мәйданының 1 кв. метрына 7дән 14 кв. метрга кадәр җир участоклары күләменҗ кабул итәргә кирәк:

14 кв. метр - сәүдә мәйданы 600 кв. метр булганда;

кв. метр - сәүдә мәйданы 3000 кв. метрдан артык булганда.

5.1.110. Территориядән рациональ файдалану мөмкинлеген исәпкә алып, базарның иң чик сәүдә мәйданын 1000 кешегә исәпләнгән сәүдә мәйданыннан 24 кв. метр исәбеннән проектларга кирәк.

Бер сәүдә урыны мәйданы 3 нче кушымта таләпләре нигезендә әлеге нормативларга туры килә һәм сәүдә мәйданының 6 кв. метрын тәшкил итә.
Гражданнар өчен 1,5 кв. метрдан да ким булмаган сәүдә урыны мәйданы белән тәэмин иткәндә лотоклардан сезонлы сәүдә оештыру рөхсәт ителә .
Сәүдә урыннары ябык сату-алу базарында (бинада, корылмада), шулай ук сату - алу базарының ачык мәйданчыгында проектлана ала.
Сату-алу базарында товар җитештерүчеләр тарафыннан товарлар сату эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен сәүдә урыннары саны муниципаль берәмлек администрациясе тарафыннан билгеләнә, әмма сәүдә урыннарының гомуми санының 50% ким булмаска тиеш.
5.1.111. Сату- лу базарлары территориясендә төзелшнең минималь тыгызлыгының кимендә 50 процентын тәэмин итәргә киңәш ителә.
5.1.112. 2013 елның 1 гыйнварыннан базарларда, авыл хуҗалыгы базарларыннан һәм авыл хуҗалыгы кооперативларыннан тыш (ә 2015 елның 1 гыйнварыннан - авыл хуҗалыгы базарларында, авыл хуҗалыгы кооператив базарларында һәм авыл хуҗалыгы кооперативларында) товарлар сату (эшләр башкару, хезмәтләр күрсәтү) эшчәнлеген оештыру өчен бары тик сату- алу базары биналары комплексы булган биналар, корылмалар гына кулланылырга тиеш.
Күрсәтелгән максатларда вакытлы биналарны, корылмаларны куллану тыела:
Әлеге вакытка кадәр базарларда капиталь биналар, корылмалар белән беррәттән вакытлы корылмалар да кулланылырга мөмкин.
5.1.113. Базарлар хезмәт күрсәтүче персонал һәм килүчеләр өчен автомобильләрне вакытлыча саклау (парковка) урыннары белән тәэмин ителергә тиеш.
Расчет обеспеченности местами временного хранения автомобилей, размещение зон стоянки автотранспорта (автостоянок) на территории розничных рынков, а также расстояние от автостоянок, въезды и выезды из них следует проектировать в соответствии с требованиями раздела «Зоны транспортной инфраструктуры» настоящих нормативов.
5.1.114. Җиңел автомобильләр кую өчен кирәк булган машина урыннарының саны 1 сәүдә урынына 1 машина урынына яки 10 кв.метр сәүдә мәйданына исәпләнгән.
Иҗтимагый-эшлекле зоналарда урнашкан базарларда 1000 кв. метрга кадәр сәүдә мәйданы күләме булганда, машина урыннарының исәп-хисап саны 100нче таблица нигезендә проектлана һәм 50 сәүдә урынына 25 машина урыны тәшкил итә.
Базарны проектлаганда аерым торучы бинада хезмәт күрсәтүче персонал һәм килүчеләр өчен транспортны парковкалау мәйданчыгын автомобиль юлларының йөрү өлеше ягыннан күздә тотарга кирәк.
Базарны проектлаганда аерым торучы бинада хезмәт күрсәтүче персонал һәм килүчеләр өчен транспортны парковкалау мәйданчыгын автомобиль юлларының йөрү өлеше ягыннан күздә тотарга кирәк. Мәйданчык торак биналарның йорт яны территориясендә урнашырга тиеш түгел. Автомобиль кую урыннарыннан базарның теләсә кайсы ноктасына кадәр ераклык 400 метрдан да артмаска тиеш.

Автомобильләрне вакытлыча саклау өчен тукталышлар мәйданын исәплэгәндә, базарның гомуми мәйданына кертелми.

5.1.115. Чүп-чар һәм азык-төлек калдыкларын җыю мәйданчыкларын базарның хуҗалык зонасында сәүдә зонасы чикләреннән кимендә 25 метр ераклыкта урнаштырырга кирәк .
5.1.116. Сату-алу базары территориясе төзекләндерелгән, яшелләндерелгән һәм койма белән чикләнгән булырга тиеш.
5.1.117. Сату- алу базарларын су белән тәэмин итү һәм канализация үзәкләштерелгән булырга тиеш, җылылык белән тәэмин итү - ТЭЦ, район яки җирле котельный, автоном чыганаклардан.
Сату- алу базарлары территориясендә хуҗалыкны эчәр су белән тәэмин итү, көнкүреш һәм җитештерү канализациясенең аерым системаларын, яңгыр канализациясен төзергә кирәк.
5.1.118. Торак пунктлар территориясендә 1000 кешегә 3 кв.метр исәбеннән авыл хуҗалыгы продукциясе белән ярминкәне оештыру өчен вакытлыча мәйданчыклар булдырырга кирәк.

5.2. Транспорт инфраструктурасы

5.2.1. Урам-юл челтәре системасы җирлекнең планлаштыру структурасының нигезен тәшкил итә һәм барлык функциональ зоналар, башка җирлекләр, күчерү системасы, тышкы транспорт объектлары һәм гомуми челтәрдәге автомобиль юллары белән уңайлы, тиз һәм куркынычсыз транспорт элемтәләрен тәэмин итүгә юнәлдерелгән.
5.2.2. Транспорт инфраструктурасы корылмалары һәм коммуникацияләре барлык функциональ зоналар составында урнашырга мөмкин.
Җитештерү территорияләре составына керүче транспорт инфраструктурасы зоналары транспорт инфраструктурасы объектларын һәм корылмаларын, шул исәптән тимер юл, автомобиль, су һәм һава транспорты корылмаларын һәм коммуникацияләрен, шулай ук санитар - саклау зоналарын, санитар өзеклекләр, махсус саклану өчен билгеләнгән җирләр зоналарын, мондый төзелешне чикләү зоналарын билгеләү өчен билгеләнгән.
5.2.3. Татарстан Республикасын тотрыклы үстерү максатларында транспорт проблемаларын хәл итү торак пунктлар чикләренә транзит агымнарын чыгару белән тышкы элемтәләрнең үсеш алган транспорт инфраструктурасын булдыруны һәм автомобильчеләргә хезмәт күрсәтүнең югары дәрәҗәсен тәэмин итүне күздә тота.
Җирлекнең генераль планын эшләгәндә шәһәр округының, җирлекнең һәм аның янәшәсендәге территориянең планлаштыру структурасы белән үзара бәйләнештә транспорт һәм урам-юл челтәренең бердәм системасын күздә тотарга кирәк.
Авыл җирлекләрендә яшәүчеләр өчен яшәү урыннарыннан алып җитештерү объектларына кадәр авыл хуҗалыгы предприятиесе чикләрендә хәрәкәт итү (җәяүлеләр яки транспорт кулланып) өчен вакыт 30 минуттан артмаска тиеш.
5.2.1. 2015 елга кадәр исәп - хисап чорына автомобильләрнең күләме 1000 кешегә 286 җиңел автомобиль кабул ителә, 2025 елга кадәр исәп-хисап чорына 420 җиңел автомобиль кабул ителә.

Тышкы транспорт

5.2.5. Тышкы транспорт (тимер юл, автомобиль, су һәм һава юллары) урам-юл челтәре һәм пассажирлар йөртүнең уңайлылыгын, транспорт корылмаларын һәм коммуникацияләрне төзүнең һәм эксплуатацияләүнең иминлеген, шулай ук җирле һәм транзит ташуларның рациональлеген тәэмин итә торган, экономиклыгын тәэмин итүче шәһәр транспорт төрләре белән үзара бәйләнештә комплекслы система буларак проектларга кирәк.
5.2.6. Тышкы транспорт корылмаларына һәм коммуникацияләренә җир бүлеп бирү, гамәлдәге нормалар нигезендә, билгеләнгән тәртиптә башкарыла.
Бу җирләрдән файдалану һәм куркынычсызлыкны тәэмин итү режимы дәүләт күзәтчелегенең тиешле органнары тарафыннан билгеләнә.
5.2.7 Тышкы транспорт корылмаларыннан нормаль файдалануны тәэмин итү максатларында гамәлдәге законнар нигезендә саклау зоналары билгеләнә.
5.2.8. «Россия Федерациясендә автомобиль юллары һәм юл эшчәнлеге турында һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында " 2007 елның 8 ноябрендәге 257нче-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә, автомобиль юллары аларының әһәмиятенә карап бүленә:
федераль әһәмияттәге автомобиль юллары;
региональ яисә муниципальара әһәмияттәге автомобиль юллары;
җирле әһәмияттәге автомобиль юллары;
шәхси автомобиль юллары.

5.2.9. СНиП 2.05.02-85 таләпләре нигезендә* автомобиль юллары, аларның билгеләнешенә һәм хәрәкәтнең исәп-хисап интенсивлыгына карап, I-а, I-б, II, III, IV һәм V категорияләргә бүленә.
5.2.10. Автомобиль юллары өчен, торак пунктлар чикләрендә урнашкан автомобиль юлларыннан тыш, юл буе полосалары билгеләнә.
I һәм II категория автомобиль юллары өчен-75 метр;
50 метр - III һәм IV категория автомобиль юллары өчен;
V категорияле автомобиль юллары өчен-25 метр;
5.2.11. Федераль, төбәк яки муниципаль, җирле әһәмияттәге автомобиль юлларының юл буе полосалары

чикләрен билгеләү яисә мондый юл буе полосаларының чикләрен үзгәртү турында карар юл хуҗалыгы өлкәсендә дәүләт хезмәтләре күрсәтү һәм дәүләт милке белән идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыручы башкарма хакимиятнең федераль органы, Татарстан Республикасы башкарма хакимиятенең вәкаләтле органы, җирле үзидарә органы тарафыннан кабул ителә.
Федераль, төбәк яки муниципальара, җирле әһәмияттәге автомобиль юлларының юл буе полосаларын билгеләү һәм алардан файдалану тәртибе Россия Федерациясе Хөкүмәте, Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең иң югары башкарма органы, җирле үзидарә органы тарафыннан билгеләнә ала.
5.2.12. Автомобиль юлларын проектлау Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы, «Россия Федерациясендә автомобиль юллары һәм юл эшчәнлеге турында һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында» 2007 елның 8 ноябрендәге 257-ФЗ номерлы Федераль закон, СНиП 2.05.02-85*таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.
Юллар категорияләрен билгеләгәндә, план элементларын , озын һәм аркылы профильләрне проектлаганда 20 елга тигез итеп кабул итәргә кирәк. Исәп-хисап чорының башлангыч елы эчендә юл проектын (яки юлның мөстәкыйль участогы) эшләп бетерү елын кабул итәргә кирәк.
5.2.13. Автомобиль юллары трассасын салу, ясалма һәм юл буе корылмаларын урнаштыру урыннарын, җитештерү базаларын, подъезд юлларын һәм башка вакытлыча корылмаларны билгеләү, төзелеш ихтыяҗлары өчен, әйләнә-тирә мохиткә минималь йогынтыны исәпкә алып, үтәлергә тиеш:
автомобиль юллары трассаларын Татарстан Республикасының территориаль планлаштыру схемасы белән билгеләнгән транспорт зонасында салырга кирәк;
трассаның авыл хуҗалыгы җирләрендә чәчү әйләнеше яки хуҗалык кырлары чикләре буенча салырга кирәк;
елгалар, күлләр һәм башка су объектлары буенда, алар өчен билгеләнгән су саклау зоналарыннан һәм яр буе саклау полосаларыннан читтә урнаштырырга кирәк;
курортлар, ял йортлары, пансионатлар, шәһәр читендәге балалар учреждениеләре һ. б. урнашкан районнарда трассаларны алар тирәсендә билгеләнгән санитар зоналардан читтә салырга кирәк;
автомобиль юллары трассасының урман массивлары буенча, урманнарны саклау һәм экологик тикшеренүләрне исәпкә алып, просекларны һәм янгынга каршы өзеклекләрне, предприятие һәм урманчылыкларның чикләрен файдаланып, мөмкин булган кадәр сузарга кирәк;
аеруча саклана торган табигый территорияләр зоналары буенча трассалар салу рөхсәт ителми.
Юл аркылы (юл трассасына карата) автомобиль юлларын проектлаганда су белән киселгщн урыннарда су хәрәкәтен 2.05.02-85*СНиП таләпләренә туры китереп күздә тотарга кирәк.
5.2.14. I, II, III категорияле автомобиль юллары торак пунктларны урап үтеп, аларга керү юллары белән проектларга кирәк. Торак пунктларны карап чыкканда, мөмкин булганча, юлларны җилле яктан сузарга кирәк.
Автомобиль юлларының җир катламын төзелешкә кадәр булган ераклыкны таблицада китерелгән 38 нче пункттан да ким булмаган санда кабул итәргә кирәк.

Таблица 34
Таблица 38

Автомобиль юлларының җир катламының бровкасыннан төзелешкә кадәр ераклык

Автомобиль юллары категориясе	Җир катламы бровкасыннан ераклык, метр, ким түгел	
	Торак төзелешенә кадәр	Җиләк-җимеш, яшелчә бакчалары, дача берләшмәләренә кадәр огороднических, дачных объединений
I, II, III	100	50
IV	50	25

Корылмаларны тавыштан саклау өчен әлеге нормативларның 6.5 бүлеге нигезендә шау - шудан саклау чараларын, шул исәптән киңлеге10 метрдан да ким булмаган юл буенда тавыш саклау җайланмаларын һәм яшел үсентеләр полосасын күздә тотарга кирәк.

5.2.31. Автомобиль юллары буенда хәрәкәт интенсивлыгы кимендә 4 000 прив.га җитә торган участокларда.берәмлек/тәүлек, ә бер юнәлештәхәрәкәт итүче велосипед яки мопедларның интенсивлыгы 200 велосипедка (мопедка) җитә һәм 30 минут эчендә иң интенсив хәрәкәт булганда яки тәүлегенә 1000 берәмлек булганда, велосипед юлларын күздә тотарга кирәк.

Велосипед юллары, кагыйдә буларак, бер яклы хәрәкәт өчен 2,2 метр киңлектә мөстәкыйль җир өслегендә, өем асты яки юлдан читтә, шулай ук махсус төзелә торган бермаларда (аерым очракларда - машиналар йөрү өлешеннән 1 метрдан да ким булмаган арада) проектларга кирәк.

Бер полосалы велосипед юллары, кагыйдә буларак, юлның өске ягында (җәйге чорда булган җилләргә исәпкә алып), ә ике полосалы юлларның ике ягында да булырга тиеш.

Кысан шартларда һәм күпер корылмаларына якын килүдә юл читендә велосипед юллары оештырырга рөхсәт ителә. Бу очракларда юл читләрен машина йөрү урыныннан 0,20-0,25 метрлы бордюр белән аерып куярга кирәк, һәм ул ныгытылган (край) полоса артында урнашкан булырга тиеш , ә юлларны бордюрның вертикаль чигеннән 0,75 метрдан да ким булмаган ераклыкта урнаштырырга кирәк.

Торак пунктларга якын урыннарда велосипед юлларының якынча озынлыгын, халык саныннан чыгып, 39 нчы таблица буенча билгелиләр.

Таблица 39

Торак пунктларга якын килү юлында велосипед юлларының якынча озынлыгы

Халык саны, мең кеше	500дән күбрәк	500 - 250	250 - 100	100 - 50	50 - 25	25 - 10
Велосипед юлы озынлыгы, километрларда	15	15 - 20	10 - 8	8 - 6	6 - 3	3 - 1

Халык саны 10 меңнән артык булган торак пунктлар бер-берсеннән ерак булмаган очракта(10 километрга кадәр), алар арасында велосипед юлын күздә тотарга кирәк.

5.2.32. Велосипед юллары юл буе полосасында урнашкан (җирдән файдаланучылар белән килешенеп). Велосипед юлының автомобиль юлы полотносына параллель рәвештә туры килүе мәҗбүри түгел.

Велосипед юлларының төп хисап параметрлары 40 нчы таблицада китерелгән.

Таблица 40

Велосипед юлларының төп исәпләү параметрлары

Нормалаштырылган параметрлар	**Тәкъдим ителгән күрсәткечләр**	
	яңа төзелеш булганда	**әз күләмдәге төзекләндерү эшләре, кысан шартлар булганда**
Хәрәкәт тизлеге, км./сәг.	25	15
Машиналар хәрәкәт итү өчен юлның киңлеге, метрларда:		
бер полосалы берьяклы	1,0	0,75

ике полосалы берьяклы	1,75	1,50
Ике полосалы капма-каршы хәрәкәтле	2,50	2,00
Җәяү һәм велосипедта йөрү өчен аерып билгеләнгән җәяүлеләр һәм велосипедчылар юлы велосипедного движения	4,00*(1)	3,25*(2)
Җәяү һәм велосипедта йөрү өчен аерып билгеләнмәгән җәяүлеләр һәм велосипедчылар юлы	2,50*(3)	2,00*(4)
Велосипед юлы	1,20	0,90
Велосипед юлы кырыйларының киңлеге, метрларда	0,5	0,5
Кәкренең ин кечкенә радиусы, метрларда:		
вираж булмаса	50	15
вираж урнаштырылса	20	10
вертикаль кәкреләрнең иң кечкенә радиусы, метрларда:		
кабарынкы булганнарныкы	500	400
эчкә батканнарныкы	150	100
Иң зур буйга авышлык, %	60	70
Юлның машиналар йөри торган өлешенең каршы авышлыгы,% өлешене, %	20	20
Вираж авышлыгы, %, радиус:		
10 - 20 метр булса	40тан күбрәк	30
20 - 50 метр булса	30	20
50 - 100 метт бул	20	15 - 20
Биеклек буенча габаритлар, метрларда	2,50	2,25
Ян каршылыкка кадәр минималь каршылык, метрларда	0,50	0,50

*(1) Җәяүлеләр юлының киңлеге 1,5 метр, велосипед өчен - 2,5 метр.
*(2) Җәяүлеләр юлының киңлеге 1,5 метр, велосипед өчен - 1,75 метр.
*(3) Хәрәкәт интенсивлыгы сәгатенә 30 велосипед/ сәгатенә 15 җәяүле булганда.
*(4) Хәрәкәт интенсивлыгы сәгатенә 30дан артык велосипед булмагада/сәгатенә 50 җәяүле булганда.

5.2.33. Автомобиль юлларын проектлаганда юл буенча автомобиль хәрәкәтенә тулысынча хезмәт күрсәтүне тәэмин итүче, хәрәкәт иминлеген һәм автомобиль транспорты эшенең нәтиҗәлелеген арттыруга ярдәм итүче предприятиеләр һәм корылмалар карала.

5.2.34. Автомобиль юлына бүлеп бирелгән полоса чикләрендә юл сервисы объектларын урнаштыруны территорияне планлаштыру документлары һәм техник регламентлар таләпләре нигезендә башкарырга кирәк. Автомобиль юлының юл буе полосалары чикләрендә юл сервисы объектларын урнаштыру автомобиль юлы хуҗасының язмача ризалыгы булганда гамәлгә ашырылырга тиеш.

Автомобиль юлын юл сервисы объектлары белән тәэмин итү автомобиль юлында күрүчәнлекне, юл хәрәкәте иминлегенең башка шартларын, шулай ук автомобиль юлын һәм анда урнашкан корылмаларны һәм башка объектларны эксплуатацияләү һәм карап тоту шартларын начарайтырга тиеш түгел.

Юл сервисы объектлары транспорт чараларының тукталыш урыннары һәм тукталышлары, шулай ук аларга автомобиль юлыннан керү мөмкинлеген тәэмин итү максатларында подъездлар, съездлар һәм кушылмалар белән җиһазландырылырга тиеш. Автомобиль юлы башка автомобиль юлы янында булганда подъездлар һәм съездлар күчмә-тизлек полосалары белән җиһазландырылырга һәм юл хәрәкәте иминлеген тәэмин итү максатларында автомобиль юлын төзекләндерү элементлары белән җиһазландырылырга тиеш.

5.2.35. Функциональ әһәмияткә ия булган автосервис предприятиеләре һәм объектлары өч хезмәт күрсәтү төркеменә бүленергә мөмкин:
йөк ташу; хәрәкәттәге состав; йөк ташу.
Пассажирларга хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән автосервис предприятиеләренә һәм объектларына автобус тукталышлары, пассажирлар автостанцияләре, автовокзаллар, кунакханәләр, мотельләр, кемпинглар, җәмәгать туклануы һәм сәүдә предприятиеләре, ял мәйданчыклары, парковка керә.

Күчмә составка хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән предприятие һәм автосервис объектларына техник хезмәт күрсәтү станциясе (алга таба - СТО), автозаправка станцияләре (алга таба - АЗС), юу пунктлары, эстакадалар, мәйданчыклар-стоянкалар керә.

5.2.36. Автомобиль хәрәкәтенә хезмәт күрсәтү биналары һәм корылмалары һәм аларның комплекслары турыдан-туры юл янында яки торак пунктның яисә табигать шартларының планлаштырылган чишелешләренә карап, аннан читтә булырга мөмкин.

Юл янындагы объектны проектлаганда, төп юлның машиналар йөрү өлешеннән минималь ераклыгы 200-300 метр тәшкил итә.

Кагыйдә буларак, турыдан-туры юл янында проектларга кирәк булган корылмаларга түбәндәгеләр керә:
автобус тукталышлары;
ял мәйданчыклары;
комплекслар каршында, шулай ук юл буенда урнашкан кибетләр, иҗтимагый предприятиеләр һәм биналар, АЗС, техник хезмәт күрсәтү станциясе ;
тикшерү-диспетчерлык пунктлары;
җәмәгать туклануы предприятиеләре;
юу пунктлары (АЗС һәм техник хезмәт күрсәтү станциясе комплексларында).

5.2.37. Пассажирлар өчен тукталыш һәм утыру мәйданчыклары һәм павильоннар автобус тукталышлары урыннарында булырга тиеш. Тукталыш мәйданчыкларының киңлеген - машина йөрү өлешенең төп полосаларының киңлегенә, ә озынлыгын-бер үк вакытта туктатыла торган автобусларның санына карап, әмма кимендә 10 метр кабул итәргә кирәк.

I-а категорияле юлларда автобус тукталышларын җир полотносы чикләреннән читтә урнаштырырга кирәк, куркынычсызлык максатларында аларны машиналар йөрү өлешеннән аерырга кирәк.

I категорияле юлларда автобус тукталышларын икенчесенә каршы урнаштырырга кирәк, ә II - V категорияле юлларда аларны якындагы павильоннар стеналары арасында 30 метрдан да ким булмаган

ераклыкка урнаштырырга кирәк.
I-III категорияле юлларда автобус тукталышларын - 3 километрдан да артык түгел, ә курорт районнарында һәм халык күп яши торган урыннарда 1,5 километрдан да күбрәк билгеләргә кирәк.
I-III категорияле юлларда автобус тукталышларын - 3 километрдан да ким булмаган,ә курорт районнарында һәм халык күп яши торган урыннарда 1,5 километрдан да күбрәк булган ешлыкта билгеләргә кирәк.
5.2.38. Ял итү, Туристлык транспорты тукталышлары мәйданчыкларын I һәм II категорияле юлларда 15-20 километр, III категорияле юлларда 25-35 километр һәм IV категорияле юлларда 45-5 километр аралыкта урнаштырырга кирәк.
Хәрәкәт интенсивлыгы тәүлегенә 300000 транспорт берәмлегенә кадәр булганда, күрсәтелгән мәйданчыкларның сыйдырышлылыгы I категорияле юлларда бер үк вакытта 20 - 50, II һәм III категорияле юлларда - 10-15, IV категорияле юлларда - 10 транспорт берәмлегенең тукталышына исәп тотарга кирәк.
I категорияле юлларда мәйданчыклар ике яклы урнаштырылганда аларның сыйдырышлылыгы, югарыда күрсәтелгән күрсәткеч белән чагыштырганда, ике тапкыр кими.
Ял мәйданчыклары, туристлык транспорты тукталышлары яхшы төзекләндерелгән булырга тиеш.
Ял мәйданчыклары территориясендә бәдрәфләр, эчә торган су чыганаклары, чүп-чар җыю урыннары, азык кабул итү урыннары, автомобильләргә техник карау өчен корылмалар һәм сәүдә пунктлары каралырга мөмкин.
5.2.39. Автомобильләргә ягулык салу станцияләрен һәм юл стоянкаларын урнаштыру икътисадый һәм статистик эзләнүләр нигезендә башкарылырга тиеш.
АЗС егәрлеге һәм алар арасындагы араны хәрәкәт интенсивлыгына карап 41 нче таблица буенча кабул итәргә тәкъдим ителә.
Таблица 34
Таблица41

АЗС егәрлеген һәм алар арасындагы араны билгеләү

Хәрәкәт интенсивлыгы, транспорт берәмлеге/тәүлек	Тәүлеккә АЗС куәте, ягулык салу	АЗС лар арасындагы километрлардагы ераклык,	АЗСларны урнаштыру
1000нән күбрәк, 2000гә кадәр	250	30 - 40	берьяклы
2000нән артык 3000гә кадәр	500	40 - 50	берьяклы
3000нән артык 5000гә кадәр	750	40 - 50	берьяклы
5000нән артык 7000гә кадәр	750	50 - 60	берьяклы
7000нән артык 20000гә кадәр	1000	40 - 50	берьяклы
2000нән артык	1000	20 - 25	берьяклы

Таблица 51
Искәрмә: АЗС киселеш зонасында урнашкан вакытта, аның егәрлеге
хезмәт күрсәтә торган барлык юлларның озынлыгы, хәрәкәт интенсивлыгы һәм бу участоклардагы башка исәп-хисап күрсәткечләрен исәпкә алып төгәлләштерелергә тиеш
АЗСларга булган ихтыяҗны исәпләгәндә, 20-40 километр озынлыктагы эре шәһәр торак пунктыннан беренче узышта шәһәр яны рейсларын башкаручы автомобильләр 90 процентка якынын тәшкил итә.
Исәп-хисапларда беренче аралыкта заправкага мохтаҗ автомобильләрнең өлеше якынча 50 процент тәшкил итә, дип кабул итәргә кирәк. Шуның нигезендә автотранспортның заправкаларга ихтыяҗы 0,5 коэффициенты белән кабул ителә. Алга таба, әмма шундый торак пунктлардан 100 километр ераклыкта, заправкага мохтаҗ автомобильләр өлеше гомуми хәрәкәт интенсивлыгының 75 процентын тәшкил итә.

Бу очракта төзәтү коэффициенты-0,75. Юлның калган өлешендә бөтен транспорт исәп-хисапка алына.

5.2.40. Юл полосаларында постлар санын, алар арасындагы ераклыкка һәм хәрәкәт интенсивлыгына карап, 42 нче таблица буенча кабул итәргә тәкъдим ителә.

Таблица 42

Юл техник хезмәт күрсәтү станцияләрендә постлар санын билгеләү

Хәрәкәт интенсивлыгы, транспорт берәмлеге /тәүлек	**Араларындагы ераклыктан чыгып, хезмәт күрсәтү станцияләрендәге постлар саны. Алар арасындагы ераклык, километр**					**Урнаштыру Техник хезмәт күрсәтү станцияләре**
	80	**100**	**150**	**200**	**250**	
1 000	1	1	1	2	3	берьяклы
2 000	1	2	2	3	3	берьяклы
3 000	2	2	3	3	5	берьяклы
4 000	3	3	-	-	-	берьяклы
5 000	2	2	2	2	3	икеяклы
6 000	2	2	3	3	3	икеяклы
8 000	2	3	3	3	5	икеяклы
10 000	3	3	3	5	5	икеяклы
15 000	5	5	5	8	8	икеяклы
20 000	5	5	8	махсус исәп буенча		икеяклы
30 000	8	8	махсус исәп буенча			икеяклы

Юл техник хезмәт күрсәтү станцияләрендә АЗСлар булдыру максатка ярашлы.

Транзит мотельләре һәм кемпингларның сыйдырышлыгы (йокы урыннары) транспорт йөртүче автотуристлар санын һәм шәһәрара һәм халыкара пассажирлар йөртү автомобильләренең хәрәкәт интенсивлыгын исәпкә алып проектлау биреме буенча кабул итәргә кирәк.

Торак пунктлары янындагы кунакханәләрнең сыйдырышлылыгын исәплләгәндә, автомобиль юлларының суммар интенсивлыгыннан чыгып, булган һәм ихтыяҗи булганнарны исәпкә алырга кирәк.

Мотельләр һәм кемпинглар арасында ара 500 километрдан да артык булмасын.

Мотельләрне комплекслы рәвештә, шул исәптән юл техник хезмәт күрсәтү станцияләре, АЗС, туклану һәм сәүдә пунктларын кертеп проектлау максатка ярашлы.

Автомобиль сервисы объектларында, кирәк булганда, туклану һәм сәүдә пунктларын урнаштырырга кирәк.

Сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләренең санын һәм сыйдырышлыгын йөри торган автотуристларның санын, автомобильләрнең хәрәкәт интенсивлыгын, шулай ук якын-тирә торак пунктларда яшәүчеләрнең ихтыяҗларын исәпкә алып (алар булганда) проектлау кирәк.

5.2.42. Предприятиеләр һәм автосервис объектлары төзелеше өчен җир участокларының якынча мәйданы 43 таблицада күрсәтелгән.

5.2.43. Торак пункт территориясе аша гомуми челтәр юллары салынган очракта, аларны «урамнар һәм юллар челтәре» бүлекчәсе таләпләрен исәпкә алып, әлеге нормативларны проектларга кирәк.Шул ук вакытта гомуми челтәрдәге юлның категориясе һәм параметрлары торак пункттан читтәге юл категорисе , параетрларына тәңгәл килергә яки югарыда хәрәкәт интенсивлыгын исәпкә алып кабул ителергә тиеш.

Таблица 43

Предприятиеләр һәм автосервис объектлары төзү өчен җир кишәрлекләренең якынча мәйданы

№ п/п	Предприятие һәм автосервис объектларының исеме	җир кишәрлекләренең якынча мәйданы кишәрлекләренең якынча мәйданы, гектар
1	500 заправкалык машина кую урыны булган АЗС	0,8
2	1000 заправкалык машина кую урыны булган АЗС	1,1
3	10 пассажирлык автопавильон	0,08
4	20 пассажирлык автопавильон	0,1
5	җиңел автомобильләргә техник карау станциясе, 5 постка кадәр	0,13 бер постка
6	җиңел автомобильләргә техник карау станциясе, 5тән алып 8 постка кадәр	0,17 бер постка
7	10 кеше сыйдырышлы пассажир автостанциясе	0,45
8	25 кеше сыйдырышлы пассажир автостанциясе	0,65
9	50 кеше сыйдырышлы пассажир автостанциясе	0,75
10	75 кеше сыйдырышлы пассажир автостанциясе	0,9
11	5 автомобильгә исәпләнгән машина кую мәйданчыгы	0,03 - 0,08
12	5 автопоездга исәпләнгән автопоезд кую урыны	0,07
13	Юл хәрәкәте иминлеге буенча дәүләт инспекциясенең юл-патруль хезмәте посты	0,1
14	Притрассовая площадка отдыха, осмотровая эстакада, туалет	0,01 - 0,04
15	Трасса яны ял итү мәйданчыгы, карау эстакадасы, бәдрәф	0,7 - 1,0
16	АЗС, бәдрәф, сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләре	1,5
17	АЗС, техник карау станциясе, сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләре, юу пункты, ял итү бүлмәләре	3,5
18	Кемпинг, АЗС, СТО, туалет, медицинский пункт, моечный пункт, предприятия торговли и общественного питания, площадка-стоянка	5,0
19	Мотель, кемпинг, мәйданчык-стоянка, бәдрәф, сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләре, АЗС, техник карау станциясе, юу пункты, медицина пункты	9,5
20	Пассажир автостанциясе, машина кую мәйданчыгы, сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләре, ял итү бүлмәләре, юл хәрәкәте куркынычсызлыгы буенча дәүләт инспекциясенең юл-патруль хезмәте посты	0,45 - 0,9
21	Автовокзал, машина кую мәйданчыгы, сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләре, медицина пункты, милиция пункты	1,8
22	Йөк автостанциясе, машина кую мәйданчыгы, юу пункты, ял бүлмәсе, медицина пункты, бәдрәф	2,0 - 4,0
Искәрмә: 1. Комплексны проектлана торган артезиан скважинасыннан су белән тәэмин иткәндә билгеләнгән		

мәйданга 1 гектар өстәргә кирәк. 2. Проектлана торган чистарту корылмаларына канализация агынтыларын күрсәтелгән вакытка ташлаганда чистарту корылмаларының тибына карап, 0,4 - 1,0 гектар җирне өстәргә кирәк. 3. Котельныйны проектлаганда комплекс мәйданына 0,4 тән 0,7 гектарга кадәр өстәләчәк.

5.2.48. Торбаүткәргечләрне урнаштыру һәм проектлау СНиП 2.05.06-85*, махсус ведомство норматив документлары һәм әлеге бүлек таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш.
5.2.49. Магистраль торбаүткәргечләр өчен җир бүлеп бирү СН 452-73 таләпләренә туры китереп башкарыла.
Магистраль җир өсте торбаүткәргечләре өчен җир полосаларының киңлеге билгеләнгән тәртиптә расланган проект белән билгеләнә.
5.2.50. Торбаүткәргеч трассасын проектлаганда инженер-геологик яктан иң уңайлы территорияләр сайлап алынырга тиеш.
Торбаүткәргеч трассасын сайлаганда торак пунктларның, сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләренең, автомобиль һәм тимер юлларның һәм башка объектларның, проектлана торган торбаүткәргечнең перспективалы үсешен исәпкә алырга, шулай ук аны эксплуатацияләү чорында торба үткәргечләрне төзү һәм аларга хезмәт күрсәтү шартларын исәпкә алырга, магистраль торбаүткәргечләрне төзү һәм эксплуатацияләү барышында табигать шартларының үзгәрүен фаразларга кирәк.
5.2.51. СНиП 2.05.06-85 таләпләре нигезендә * эш шартларына, эретеп ябыштыру катнашмаларының бозылмый торган контроле күләменә һәм сынау басымы күләменә карап, магистраль торба үткәргечләр һәм аларның участоклары түбәндәге категорияләргә бүленә: В, I, II, III, IV.
Магистраль торбаүткәргечләр участокларының категорияләрен 3* СНиП 2.05.06-85*таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.
5.2.52. Магистраль торбаүткәргечләрне (газ үткәргечләрне, нефть үткәргечләрне) проектлаганда аларны җир асты юлы белән төзүне күздә тотарга кирәк.
Җир өслеге буенча насыпларга (җир өсте салу) яки терәкләргә (җир өсте салу) трубаүткәргечләр сазлыклы урыннарда, шулай ук табигый һәм ясалма каршылыклар аша чыгу урыннарында сузыла. Шул ук вакытта торбаүткәргечләрне ышанычлы һәм куркынычсыз эксплуатацияләүне тәэмин итүче махсус чаралар каралырга тиеш.
5.2.53. Торбаүткәргечләрне җир өстендә төзегәндә җир өслегеннән яки юлның җир катламы өслегеннәнторба астына кадәр биеклеген СНиП II-89-80*таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк, тик ул 0,5 метрдан да ким түгел.
5.2.54. Торбаүткәргечләрне киртә аша үткәргәндә торбаның аскы өлешеннән яки пролет корылмасыннан ераклыкны кисешкән вакытта кабул итәргә кирәк:
чокыр һәм ерым - 5 процентлы тәэмин ителеш булганда, су дәрәҗәсенә 0,5 метрдан да ким булмаган күләмдә;
боз керү мөмкин булган, суднолар йөрми торган, елгалар һәм зур чокырлар - 1 процентлы тәэмин ителеш һәм боз йөрүнең иң югары горизонтыннан 0,2 метрдан да ким булмаган су дәрәҗәсенә кадәр.;
суднолар йөрешле елгалар - суднолар йөрешле елгаларда күпер асты габаритларын проектлау нормаларында һәм күперләрнең төп таләпләре белән билгеләнгән күләмнән дә ким түгел.
Суднолар йөрми торган елгаларда бүрәнә яки агачлар җыелмасы булганда торбаның түбәнлеге яки пролет корылмаларының күтәрелүе һәр конкрет очракта аерым билгеләнә, ләкин югары су горизонтыннан ким дигәндә 1 метр булырга тиеш (бер процент тәэмин ителүчәнлек елы буенча).
5.2.55. Җир асты торбаүткәргечен сузу тирәнлеге, әйләнә-тирә мохитне саклау таләпләрен исәпкә алып, торбаүткәргеч эшенең ышанычлылыгын тәэмин итүче конструктив карар белән билгеләнә.
5.2.56. Өемнәрдә торбаүткәргечләр салганда су үткәргеч корылмаларын урнаштыру каралырга тиеш.
5.2.57. Торбаүткәргечләрне салу техник коридорда эшләүче яки проектлана торган магистраль торбаүткәргечләр белән бер үк вакытта яки параллель рәвештә башкарылырга мөмкин.
Магистраль торбаүткәргечләрнең техник коридоры астында бер трасса буенча параллель сузылган торбаүткәргечләр системасын аңларга кирәк.
Аерым очракларда, техник-икътисади нигезләнгәндә һәм торбаүткәргечләр эшенең ышанычлылыгын тәэмин итү шартларында, нефть үткәргечләрнең һәм газ үткәргечләрнең бер техник коридорында уртак салу рөхсәт ителә.
5.2.58. Бер техник коридор чикләрендә продуктларны транспортлауның рөхсәт ителгән (суммар)

күләмнәре һәм әлеге коридорлар арасында аралар билгеләнгән тәртиптә расланган нормалар һәм кагыйдәләр нигезендә билгеләнә.

5.2.59. Торак пунктлар, сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләре, аэродром, диңгез һәм елга портлары, пристань һәм башка шундый ук объектлар территорияләрендә магистраль торба үткәргечләр салу рөхсәт ителми.

Барлык категориядәге автомобиль юллары күперләре буенча һәм электр кабельләре, элемтә кабельләре һәм башка торбаүткәргечләр белән бер траншеяда, СНиП 2.05.06-85 п.3.8 пунктында каралган очраклардан тыш, торба үткәргечләр салу рөхсәт ителми.

5.2.60. Җир асты һәм җир өсте торбаүткәргечләре күчәреннән торак пунктларга, аерым Сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләренә, биналарга һәм корылмаларга кадәр ераклык торбаүткәргечләрнең классына һәм диаметрына, объектларның җаваплылыгы дәрәҗәсенә һәм аларның куркынычсызлыгын тәэмин итү зарурлыгына карап, «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент»22 июль, 2008 ел, № 123-ФЗ Федераль закон таләпләре нигезендә кабул ителергә тиеш.

Газ бүлү, компрессор һәм нефть эшкәртү станцияләреннән торак пунктларга, сәнәгать предприятиеләренә, биналарга һәм корылмаларга кадәр ераклыкны торбаүткәргечнең классына һәм диаметрына, күрсәтелгән станцияләрнең категориясенә һәм аларның куркынычсызлыгын тәэмин итү зарурлыгына карап, 2.05.06-85*СНиП 5 таблицасы таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.

5.2.61. Проектлана торган һәм гамәлдәге торбаүткәргечләрнең үзара кисешүе аерым очракларда магистраль торбаүткәргечләр күчәреннән торак пунктларга, сәнәгать предприятиеләренә һәм корылмаларына кадәр минималь араны саклау мөмкин булмаган очракта рөхсәт ителә.

5.2.62. Магистраль торбаүткәргечләрнең 110 кВ һәм аннан да югарырак көчәнештәге электр үткәргеч линияләре белән кисешкән урыннарында 60 метрдан да ким булмаган почмак астында торбаүткәргечләрне җир асты сузу гына каралырга тиеш.

5.2.63. Торбаүткәргечләрнең табигый һәм ясалма каршылыклар (елгалар, сусаклагычлар, каналлар, күлләр, күлләр, буалар, инешләр, ермаклар һәм сазлыклар, чокырлар, балкалар һәм автомобиль юллары) аша чыгу юллары СНиП 2.05.06-85 таләпләре нигезендә проектлана.

5.2.64. Эксплуатацияләүнең нормаль шартларын тәэмин итү һәм магистраль торбаүткәргечләрне һәм аларның объектларын зарарлау мөмкинлеген булдырмау өчен алар тирәсендә сак зоналары, шул исәптән сак зоналары билгеләнә:

нефть, табигый газ транспортлый торган торбаүткәргеч трассалары буенда-шартлы линияләр белән чикләнгән, һәр яктан торбаүткәргеч көзеннән 25 метр ераклыкта уза торган җир участогы.;

күп катлы торбаүткәргеч трассалар буенда-югарыда күрсәтелгән ераклыктагы торбаүткәргечләр күчәреннән узучы шартлы линияләр белән чикләнгән җир участогы рәвешендә . ;

су асты кичү юллары буенда - су өслегеннән су киңлеге участогы рәвешендәге су өслегеннән параллель яссылыклар арасында төзелгән төбенә кадәр, һәр яктан 100 метр ераклыкка күчүнең көзге җепләреннән тора торган су асты кичүләре буенда-һәр яктан 100 метр арага параллель яссылыклар арасында төзелгән төбенә кадәр.;

продукцияне транспортка әзерләү буенча технологик җайланмалар, баш һәм арадаш суырту һәм насос станцияләре, резерв - ара парклары, компрессор һәм газ тарату станцияләре, продукция, атланмай һәм атланмай эстакадалары, газны саклау станцияләре, нефтьне җылыту пунктлары тирәсендә - әлеге объектлар территорияләре чикләреннән бөтен якка 100 метр ераклыкка чигеп торучы җир участогы рәвешендә.

5.2.65. Торбаүткәргечләрнең сак зоналарына кергән җир кишәрлекләре җирдән файдаланучылардан алынмый һәм аларны саклау зоналары буенча мәҗбүри таләпләрне үтәп, билгеләү буенча кулланыла.

5.2.66. Торбаүткәргеч трассалары һәм табигый һәм ясалма киртәләр белән кисешү урыннары җир өслегеннән 1,5 - 2 метр биеклектәге, әмма 500 метрдан да ким булмаган, борылыш почмагында урнаштырыла торган мәгълүмат билгеләре белән билгеләнә.

5.2.67. Торба үткәргечләрнең сак зоналарында торбаүткәргеч транспорт предприятиесе язмача рөхсәтеннән башка тыела:

теләсә нинди биналар һәм корылмалар төзү. Аммиак үткәргеченнән 1000 метр ераклыкта массакүләм спорт ярышлары, тамашачылар катнашында ярышлар, Һәвәскәр балыкчылык, вакытлыча кыр тораклары һәм теләсә кайсы билгеләнештәге корылмалар урнаштыру, терлекләргә утырту тыела;

барлык төр агач һәм куаклар утырту, материаллар туплау, Балык промыселлары кишәрлекләре бүлеп бирү, балык, су хайваннары һәм үсемлекләр чыгару, су бүлү;

торбаүткәргечләр трассасы, авто - мобиль транспорт тукталышлары, тракторлар һәм механизмнар аша

юллар һәм кичүләр кору;
мелиоратив җир эшләре, сугару һәм киптерү системалары җитештерү;
төрле ачык һәм җир асты, төзелеш, монтаж һәм шартлаткыч эшләр җитештерү, грунт планлаштыру;
геологик-төшерү, геологик-разведка, эзләү, геодезия һәм башка скважиналарны төзү, шурфлар һәм грунт пробаларын алу (туфрак үрнәкләреннән тыш) белән бәйле эзләнү эшләре башкару.
5.2.68. Торбаүткәргечләрнең сак зоналарында торбаүткәргечләрне нормаль эксплуатацияләүгә яки аларга зыян китерүгә китерә торган гамәлләр башкару тыела, аерым алганда, :
мәгълүмат билгеләрен, контроль - үлчәү пунктларын урнаштыру, Күмү һәм бозу;
линия арматурасы, катод һәм дренаж саклау станцияләре, линия һәм күзәтү коелары һәм башка линия җайланмалары коймаларын бозу, краннар һәм задвижкаларны ачу һәм ябу, элемтә, энергия белән тәэмин итү һәм телемеханика торбаүткәргечләрне өзү яки кертү, электр энергиясе белән тәэмин итү чараларын өзү яки кертү;
чүплекләрне оештыру, кислоталар, тоз һәм селте эретмәләренең ватылуы; яр ныгыту корылмаларының, су үткәрү җайланмаларының, Җир һәм башка корылмаларның (җайланмаларның) җимерелүеннән, ә әйләнә - тирә территориянең һәм әйләнә-тирәлекнең җимерелүеннән, транспортлана торган продукциянең авария хәлендәге ташлавыннан саклау мөмкинлеге бирә торган корылмаларының, Җир һәм башка корылмаларның (җайланмаларның) җимерелүе;;
бросать якоря, проходить с отданными якорями, цепями, лотами, волокушами и тралами, производить дноуглубительные и землечерпальные работы;
ут тергезү һәм нинди дә булса ачык яки ябык ут чыганакларын
урнаштыру.
5.2.69. Саклау зоналарында эшләрне оештыру һәм җитештерү түбәндәгеләр тарафыннан гамәлгә ашырыла:
24.04.1992 ел, № 9 Россия Дәүләт техник күзәтчелеге (Россия Федераль Тау һәм сәнәгать күзәтчелеге) карары белән расланган магистраль торбаүткәргечләрне саклау кагыйдәләре нигезендә.

Авыл җирлеге урамнары һәм юллары челтәре

5.2.70. Авыл торак пункты һәм авыл җирлеге чикләрендә урам челтәренең төп исәп-хисап параметрлары 53 нче таблица нигезендә кабул ителә.

Таблица 53

Авыл торак пункты һәм поселок чикләрендә урам челтәренең төп исәп-хисап параметрлары

Авыл урамнары һәм юллар категориясе	**Төп билгеләнеш**	**Хәрәкәтнең исәп-хисап тизлеге, км/сәг**	**Хәрәкәт полосасының киңлеге, метр**	**Хәрәкәт полосалары саны**	**Җәяүлеләр өчен тротуарның киңлеге,** метр
Поселок юлы	Авыл җирлегенең гомуми челтәрнең тышкы юллары белән бәйләнеше	60	3,5	2	
Төп урам	Торак территорияләрнең иҗтимагый үзәк белән бәйләнеше	40	3,5	2-3	1,5 - 2,25
Торак төзелештә урам: төп	Торак территорияләр эчендәге һәм интенсив хәрәкәт юнәлешләре буенча төп урам белән элемтә	40	3,0	2	1,0 - 1,5
икенче дәрәҗәдәге урам(тыкрык)	Төп торак урамнар арасындагы бәйләнеш	30 20	2,75	2 1	1,0 0 - 1,0
	Квартал түрендә урнашкан торак йортларның урам белән бәйләнеше		2,75 - 3,0		

Хуҗалык юлы, терлек куу юлы	Шәхси терлекләрне көтү һәм йөк транспортын индивидуаль җир кишәрлекләренә йөртү	30	4,5	1	

5.2.71. Торак төзелеше территориясендә һәм аның тарту зонасында урам челтәренең үткәрү мөмкинлеген 2015 елга кадәр исәпләнгән срокка - 1 000 кешегә исәпләнгән 325 җиңел автомобиль, 2025 елга кадәр - 1 000 кешегә исәпләнгән 440 җиңел автомобиль билгеләү зарур.

5.2.72. Авыл җирлеге чикләрендә торак пунктларны тоташтыручы юллар, бердәм иҗтимагый үзәкләр һәм җитештерү зоналары, мөмкин булганча, хуҗалык чикләре яисә чәчү әйләнешенең кырлары буенча салырга кирәк.

5.2.73. Кызыл сызыклар чикләрендә урамнарның киңлеге һәм аркылы юнәлеше, аларны төзекләндерү дәрәҗәсен хәрәкәтнең фаразлана торган агымына, инженерлык коммуникацияләрен, типларын, катларын һәм төзелешнең гомуми архитектура-планлаштыру чишелешен салу шартларына бәйле рәвештә, кагыйдә буларак, 15 - 25 метр эчендә билгеләргә кирәк.

Тротуарларны төзелеш тибына бәйсез рәвештә торак урамнарның ике ягы буенча да күз алдында тотарга кирәк.

Икенчел дәрәҗәдәге урамнарда һәм бер полосалы автотранспорт хәрәкәте булган юлларда, һәр 200 метр саен, 7х15 метр зурлыктагы, юл өлеше киңлеген дә кертеп, разъезд мәйданчыкларын күздә тотарга кирәк.

Хуҗалык юлларын терлек куу юллары белән бергә кабул итәргә рөхсәт ителә. Шул ук вакытта алар төп урамнар белән кисешмәскә тиеш. Хуҗалык юлларын каплау йөк автомобильләре, тракторлар һәм башка транспорт чараларының йөкләнешенә түзәргә тиеш.

5.2.74. Авыл хуҗалыгы предприятиеләрендә һәм оешмаларда (алга таба - хуҗалык эчендәге юллар) хуҗалык эчендәге автомобиль юлларын, аларның билгеләнешенә һәм йөк ташуның исәп-хисап күләменә карап, 54 нче таблица нигезендә категорияләргә бүләргә кирәк.

Авыл хуҗалыгы предприятиеләрендә һәм оешмаларында хуҗалык эчендәге автомобиль юллары категорияләре

Таблица 54

5.2.75.Айга ике юнәлештә дә йөк ташуның исәп-хисап күләмен «пик» тәшкил итә торган юл

Хуҗалык эчендәге юлларны билгеләү	**Йөк ташуның исәп-хисап күләме, мең тонна нетто, «пик»аена**	**Юл категориясе**
Авыл хуҗалыгы предприятиеләренең һәм оешмаларының үзәк утарларын аларның бүлекчәләре, терлекчелек комплекслары, фермалары, продукцияне әзерләү, саклау һәм беренчел эшкәртү пунктлары һәм башка авыл хуҗалыгы объектлары белән тоташтыручы автомобиль юллары, шулай ук авыл хуҗалыгы объектларын гомуми файдаланудагы юллар белән һәм, ярдәмче кыр юлларыннан һәм йорт эчендәге юллардан тыш, үзара тоташтыручы автомобиль юллары	10нан артык	I-с
	10 га кадәр	II-с
Аерым авыл хуҗалыгы җирләренә яисә аларның состав өлешләренә транспорт хезмәте күрсәтү өчен билгеләнгән ярдәмче кыр юллары		III-с

категориясен билгеләү өчен киләчәктә авыл хуҗалыгы предприятиеләрен һәм оешмаларын үстерү планнары нигезендә (кимендә 15 елга) билгеләргә кирәк.

5.2.76.Авыл хуҗалыгы җирләре мәйданы минималь һәм җир катламын, су бүлү каналларын һәм юлның һәр ягыннан 1 метр киңлектәге саклау полосаларын урнаштыру өчен кирәк булган полосаны үз эченә алырга тиеш.

5.2.77.Хуҗалык эчендәге юлларны проектлау өчен транспорт чаралары хәрәкәтенең исәп-хисап тизлеген 55 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.

Хуҗалык эчендәге юлларны проектлау өчен транспорт чаралары хәрәкәтенең исәп-хисап тизлеге

Таблица 55

5.2.78. Планның төп параметрларын һәм авыл эчендәге юлларның буй профилен 56 нчы

Юллар категориясе	**Хәрәкәтнең исәп тизлеге, км/сәг**		
	төп	**юл участокларында рөхсәт ителә торган**	
		авыр	**аеруча авыр**
I-с	70	60	40
II-с	60	40	30
III-с	40	30	20

таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.

Таблица 56

Планның һәм авыл хуҗалыгы эчендәге юлларның буй профиленең төп параметрлары

Планның һәм буй профиленең параметрлары	**Исәп-хисап ясаганда параметрларның әһәмияте хәрәкәт тизлеге, км/сәг**				
	70	**60**	**40**	**30**	**20**
Иң зур буй авышлыгы, %	60	70	80	90	90
Күрү мөмкинлегенең хисап ераклыгы, метрмтрметров: юл өсләре каршы автомобиль	100 200	75 150	50 100	40 80	25 50
Кәкре радиусларның иң кечкенәсе,метр: планда Буй профильдә:	200	150	80	80	80

кабарынкы	4000	2500	1000	600	400
Эчкә баткан	2500	2000	1000	600	400
Авыр шартларда эчкә баткан	800	600	300	200	100

5.2.79. Җир өслегенең һәм автомобиль юлларының аркылы юнәлештәге төп параметрларын 57 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.

Таблица 57

Җир катламының аркылы профиленең һәм хуҗалык эчендәге юлларның йөрү өлешенең төп параметрлары

Аркылы профильнең параметрлары	категория юллары өчен параметрларның күрсәткечләре		
	I-с	**II-с**	**III-с**
хәрәкәт полосалары саны	2	1	1
киңлеге, метрлар:			
хәрәкәт полосалары	3	-	-
машиналар йөрү өлешендә	6	4,5	3,5
җир полотносы	10	8	6,5
юл читләре	2	1,75	1,5
юл кырыйларын ныгыту	0,5	0,75	0,5

Искәрмә:

5.2.79. Автопоездлар даими хәрәкәтләнмәгән очракта II-с категориясе юллары өчен юлның киңлеген 3,5 метрга тигез, ә юл киңлеген - 2,25 метр (шул исәптән ныгытылганнары - 1,25 метр) кабул итү рөхсәт ителә.

5.2.80. Барьер тибындагы киртәләрне урнаштыру таләп ителгән юл участокларында киң габаритлы авыл хуҗалыгы машиналарының (киңлеге 5 метрдан артык) даими хәрәкәте булганда юл катламының киңлеге арттырылырга тиеш (юл кырыйларын киңәйтү хисабына).

5.2.81. Кыйммәтле авыл хуҗалыгы җирләрендә төзелә торган җир полотносының киңлеген түбәндәге нормативларга тигез кабул итү рөхсәт ителә:

8 метр - I категорияле юллар өчен;

7 метр - II категорияле юллар өчен;

5,5 метр - III категорияле юллар өчен.

Кыйммәтле авыл хуҗалыгы җирләренә сугарулы, киптерелгән һәм башка мелиорацияләнгән җирләр, күпьеллык җиләк-җимеш утыртмалары белән шөгыльләнүче участоклар, шулай ук югары табигый уңдырышлы җирләр һәм аларга тиңләштерелә торган җир биләмәләре керә.

5.2.80. Киң габаритлы авыл хуҗалыгы машиналарының һәм транспорт чараларының даими хәрәкәте күздә тотылган хуҗалык эчендәге юлларда, әлеге юл өчен кабул ителгән шундый ук юл өчен дә, бер юл кырыен һәм, димәк, җир катламын киңәйтү хисабына, өслекле юл разъезды өчен мәйданчыклар төзүне проектларга кирәк.

Мәйданчыклар арасындагы араны транспорт чарасының күренү ераклыгына тигез алырга кирәк, ләкин 0,5 километрдан да ким түгел. Шул ук вакытта мәйданчыклар, кагыйдә буларак, басуларга чыгу урыны белән берләштерелергә тиеш.

Җир катламының өске ягына чыгу өчен мәйданнарның киңлеген - 8, 10 һәм 13 метр, авыл хуҗалыгы машиналарының һәм транспорт чараларының киңлеге 3 метрга кадәр, киңлеге 3-6 метрдан һәм 6-8 метрдан артыграк, ә озынлыгы-машиналарның һәм транспорт чараларының (автопоездны да кертеп) озынлыгына карап, әмма 15 метрдан да ким булмаган күләмдә кабул итәргә кирәк. Бер полосалы машиналар йөрү өлешеннән разъезд мәйданына күчү участоклары 15 метрдан да ким булмаска тиеш, ә ике полосалы йөрү өлеше өчен - 10 метрдан да ким булмаска тиеш.

5.2.149. Юлларның бер һәм ике скатлы профильләренең аркылы авышлыкларын СНиП 2.05.11-83 нигезендә кабул итәргә кирәк.

5.2.150. Терлекчелек комплекслары, кошчылык фабрикалары, фермалар, теплица комбинатлары һәм башка шундый объектлар чикләрендә урнашкан эчке мәйданнар юлларын, аларның билгеләнешенә карап, бүлү кирәк:

авыл хуҗалыгы объекты мәйданчыгы чикләрендә технологик һәм хуҗалык йөртүләрен тәэмин итә торган җитештерү, шулай ук мәйданчык территориясе чикләреннән читтә урнашкан хуҗалык юллары

белән элемтә;
янгын сүндерү машиналарының һәм башка махсус транспорт чараларының (авто - һәм электрокарлар, автопогрузчиклар һ.б.) даими йөрүен тәэмин итә торган ярдәмче чаралар.вспомогательные, обеспечивающие нерегулярный проезд пожарных машин и других специальных транспортных средств (авто- и электрокаров, автопогрузчиков и др.).
5.2.151. Машиналар йөрү өлеше һәм мәйдан эчендәге юл кырыйларының киңлеген, юллар билгеләнешенә һәм транспорт чаралары хәрәкәтен оештыруга бәйле рәвештә, 58 нче таблица буенча кабул итәргә кирәк.

Машиналар йөрү өлешенең һәм мәйдан эчендәге юл читләренең киңлеге

Таблица 58

Параметрлар	**Юллар өчен параметрларның күрсәтече, метр**	
	җитештерү	**ярдәмчел**
Транспорт чаралары хәрәкәтендә йөрү өлешенең киңлеге: киңлеге: ике яклы бер яклы	 6,0 4,5	 - 3,5
Юл кырые киңлеге	1,0	0,75
Юл читен ныгыту киңлеге	0,5	0,5

5.2.152. Җитештерү юлларының машиналар йөрү өлеше киңлеген түбәндәге параметрларга тигез дип кабул итү рөхсәт ителә:
тулы киңлеккә ныгытылган юл читләре белән 3,5 метр - гамәлдәге төзелешнең кысан шартларында;
58 нче таблица буенча ныгытылган юл читләре белән 3,5 метр-божра хәрәкәте, каршы хәрәкәт булмаганда һәм транспорт чараларын узганда;
1,5 метр киңлектәге һәм икенче яктан борт ташы белән ныгытылган 4,5 метр, каршы як хәрәкәт яисә транспорт чараларын узып китү һәм берьяклы тротуар төзү мөмкинлеге булганда.
Исәрмә: Һәр борт ташы ягыннан юлларның йөрү өлешен өстәмә рәвештә 0,5 метрга киңәйтергә кирәк..
5.2.153. Тракторлар, трактор поездлары, авыл хуҗалыгы, төзелеш һәм башка үзйөрешле машиналар хәрәкәте өчен хуҗалык эчендәге юлларны чылбырлы Барышта (трактор юллары) аерым җир өслегенә проектларга кирәк. Бу юллар җәйге чорда хуҗалык эчендәге тиешле автомобиль юллары янында урнашырга тиеш.
5.2.154. Трактор юлының хәрәкәт полосасының һәм аерымланган җир полотносының киңлеге, хәрәкәтчән составның колея киңлегенә бәйле рәвештә, 59 нчы таблица нигезендә билгеләнергә тиеш.

Таблица 59

Трактор юлының хәрәкәт полосасы һәм аерымланган җир полотносы киңлеге

Транспорт чараларының, үзйөрешле һәм тагылма машиналарның колея киңлеге, метров	**Хәрәкәт полосасының киңлеге, метров**	**Җир полотносының киңлеге, метр**
2,7 һәм аннан да кимрәк	3,5	4,5
2,7 дән 3,1 гә кадәр	4	5
3,1 дән 3,6 га кадәр	4,5	5,5
3,6 дан 5 кә кадәр	5,5	6,5

Трактор юлларында (кирәк булганда) юл йөрү өчен мәйданчыклар урнаштыру рөхсәт ителә.
5.2.155. Хуҗалык эчендәге юлларны кисешү, тоташтыру һәм төзекләндерү СНиП 2.05.11-83 таләпләренә туры китереп проектлаштырырга кирәк.

5.3. Инженерлык инфраструктурасы

Инженерлык җиһазлары системасын оештыруның гомуми принциплары

5.3.1. Төзелешнең инженерлык җиһазлары системаларын муниципаль берәмлекләр үсешен территориаль планлаштыру документлары һәм билгеләнгән тәртиптә эшләнгән һәм расланган су белән тәэмин итү, канализация, җылылык, газ һәм электр белән тәэмин итү схемалары нигезендә проектларга кирәк. Күрсәтелгән тармак схемаларында технологиянең, куәтнең, челтәрләр үлчәменең принципиаль мәсьәләләре хәл ителергә тиеш, схеманы тормышка ашыру чираты буенча тәкъдимнәр бирелергә тиеш. Проектларда ресурсларны нәтиҗәле файдалану, энергияне сак тоту ысуллары, инженерлык

корылмалары эшендә куркынычсызлыкны җайга салу һәм тәэмин итү өчен заманча чараларны куллану мәсьәләләре чагылыш табарга тиеш.

Искәрмә:Тармак схемалары булган очракта, проектлаштыруның һәр этабы мөстәкыйль төгәлләнгән карардан гыйбарәт булырга һәм шул ук вакытта торак пунктның гомуми үсеш перспективасына органик рәвештә туры килергә мөмкин.

Су белән тәэмин итү, канализация, җылылык һәм газ белән тәэмин итү челтәрләрен һәм корылмаларын проектлаганда, гамәлдәге санитар нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә, шулай ук гамәлдәге норматив таләпләренә туры килергә тиеш.

5.3.2. Тарихи төзелүче корылмада урнаштырыла торган инженерлык җиһазлары объектлары тиешле нигезләрдә өлешчә яисә тулысынча җир асты киңлегендә урнаштырылырга мөмкин.

Су белән тәэмин итү

5.3.3. Су белән тәэмин итү схемасын һәм системасын сайлауны торак пунктның үзенчәлекләрен, аларны үстерүнең төрле этапларында су чыгымнары, су белән тәэмин итү чыганаклары, су басымына, сыйфатына һәм аны бирүнең тәэмин ителешенә карата таләпләрне исәпкә алып башкарырга кирәк.

5.3.4. Торак пунктны су белән тәэмин итү системаларын проектлау, шул исәптән хуҗалык-эчәр һәм җитештерү су белән тәэмин итү чыганакларын сайлау, су җыю корылмаларын урнаштыру, шулай ук хисап чыгымнарын билгеләү һ.б. таләпләрне 2.04.01-85*, СНиП 2.04.02- 84*, СНиП 2.07.01-89, СанПиН 2.1.4.1074-01, СанПиН 2.1.4.1175-02, ГОСТ 2761-84, СанН.1.4.1110-02 таләпләренә туры китереп чыгарырга кирәк.

Торак-граждан, җитештерү билгеләнешендәге барлык объектлар, кагыйдә буларак, үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү системалары белән тәэмин ителергә тиеш.

5.3.5. Торак пунктны тәүлеккә исәпләнгән уртача су куллану, су тотуны исәпкә алып, сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләренең хуҗалык-көнкүреш ихтыяҗларына су чыгымнары суммасы буларак билгеләнә.

Торак пунктны су белән тәэмин итү системаларын проектлаганда халыкның хуҗалык-эчә торган ихтыяҗлары өчен уртача тәүлеклеккә (бер ел эчендә) су куллану нормаларын әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 1 нче таблицасы таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.

Торак пунктны су белән тәэмин итү системаларын проектлаганда халыкның хуҗалык-эчә торган ихтыяҗлары өчен тәүлеклек уртача (бер ел эчендә) су куллану нормаларын әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 1 нче таблицасы таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.

5.3.6. Гомумән алганда яки аерым районнарда су белән тәэмин итү системасын проектлаганда суның түбәндәге исәп-хисап чыгымнарына таянырга кирәк:

максималь тәүлеклек чыгымнар (куб. метр/тәүлек) - су җыю корылмаларын, су әзерләү станцияләрен һәм су саклау өчен савытларны исәпләгәндә;

максималь сәгать чыгымнары (куб. метр/сәгать) - суны саклау өчен су үткәргечләрнең аерым торбалары буенча су бирә торган насос станцияләренең максималь җитештерүчәнлеген билгеләгәндә;

максималь сәгать (л/с) - су үткәргечләргә су бирә торган насос станцияләренең, су саклау сыешлыгыннан башка су белән тәэмин итү системасының магистраль һәм бүлү торбаүткәргечләренең максималь бирүен билгеләгәндә һәм күрсәтелгән торбаүткәргечләрне гидравлик исәпләгәндә суның секундлы чыгымнары;

коэффициентларны (Kmax) кабул итәргә кирәк: су куллануның тәүлек тигезсезлеге-1,2; су куллануның сәгать тигезсезлеге-1,4.

5.3.7. Хисап күрсәткечләре суны куллану күләмен алдан исәпләп чыгару һәм торак пунктны, шул исәптән аларның аерым структур элементларын, торак пунктны су белән тәэмин итү системаларын проектлау өчен 67 нче таблицада китерелгән киңәш ителә торган күрсәткечләр нигезендә кулланыла.

Таблица 67

Су куллану күләмен алдан исәпләү һәм торак пунктны су белән тәэмин итү системаларын проектлау өчен исәп-хисап күрсәткечләре

Күрсәткеч	**Үлчәү берәмлеге**	**Авыл торак пунктлары территорияләре**

	бирэмлеге			
		суүткәргеч, канализация һәм кайнар су белән тәэмин ителгән	суүткәргеч һәм канализация белән җиһазландырылган суүткәргеч һәм канализация белән җиһазландырылган	су жыю колонкаларыннан судан файдалану белән су жыю колонкаларыннан судан файдалану
Микрорайон халкының тыгызлыгы	кеше/ гектар	7,5 - 100	7,5 - 100	7,5 - 100
Хуҗалык-көнкүреш ихтыяҗлары өчен су чыгымы	литр/ тәүлеккә бер кешегә	230	150	50
Су куллану	тәүлеккә кубметр	1,7 - 23,0	1,1 - 15,0	0,4 - 5,0

5.3.8. СНиП 2.04.02-84 таләпләренә туры китереп, сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләре, сәламәтләндерү учреждениеләре ихтыяҗлары өчен, шулай ук исәпкә алынмаган чыгымнар һәм су сибү чыгымнары аерым билгеләнә*.

5.3.9. Су алу корылмаларының тибын һәм схемасын территориянең геологик, гидрогеологик һәм санитар шартларыннан чыгып сайларга кирәк.

Яңа су алу җайланмаларын проектлаганда һәм булган су алу җайланмаларын киңәйткәндә аларның күрше участокларда булган һәм проектлана торган су алу җайланмалары белән үзара хезмәттәшлек шартлары, шулай ук аларның әйләнә-тирә табигый мохиткә (өслек агымы, үсемлек һ.б.) йогынтысы исәпкә алынырга тиеш.

Су алу корылмаларын, су куллануның перспективалы үсешен исәпкә алып, проектларга кирәк.

5.3.10. Сәнәгать предприятиеләрен җитештерү белән тәэмин итү өчен чистартылган юынты суларны куллану мөмкинлеген карарга кирәк.

5.3.11. Су үткәрү челтәрләре божра белән проектлана. Суүткәргечләрнең тупик сызыкларын куллану рөхсәт ителә:

җитештерү ихтыяҗларына су бирү өчен-аварияне бетерү вакытында су белән тәэмин итүдә өзеклек булган очракта;

хуҗалык-эчәргә яраклы ихтыяҗларга су бирү өчен - торбалар диаметры 100 мм дан артык түгел;

янгынга каршы яки хуҗалык-янгынга каршы ихтыяҗларга су бирү өчен, янгын сүндерү чыгымнарына карамастан-линияләрнең озынлыгы 200 метрдан да артмаган очракта.

Бина һәм корылмаларның эчке суүткәргеч челтәрләре белән тышкы су челтәрләрен божралау рөхсәт ителми.

5.3.12. Хуҗалык-эчәргә яраклы суүткәргечләр челтәрләрен эчәргә яраклы булмаган сыйфатлы су белән тәэмин итүче суүткәргечләр челтәрләре белән тоташтыру рөхсәт ителми.

5.3.13. Янгынга каршы суүткәргеч 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы «янгын

куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент»Федераль закон таләпләре нигезендә проектланырга тиеш.

5.3.14. Хуҗалык-эчәргә яраклы һәм берләшкән җитештерү-эчәргә яраклы суүткәргечләр проектларында СанПиН 2.1.4.1110-02 таләпләре нигезендә санитария саклау зоналарын күздә тоту зарур.

5.3.15. Су белән тәэмин итү һәм эчәргә яраклы суүткәргечләрне санитар саклау зоналарының чикләре әлеге 9 нчы кушымтаның 3 нче таблицасында китерелгән.

5.3.16. Магистраль сулыклар төзү өчен җирләрне бүлеп бирү полосасының киңлеге һәм җир кишәрлекләренең мәйданы СН 456-73 таләпләре нигезендә билгеләнә.

Су үткәрү корылмаларын урнаштыру, шулай ук аларның территорияләрен планлаштыру һәм төзү мәйданчыкларын сайлау «Инженерлык челтәрләрен урнаштыру» бүлекчәсе таләпләре һәм санитария саклау зоналарына таләпләр нигезендә башкарылырга тиеш. Сулыкларның һәм сулыкларның яр буе участокларында урнашкан суүткәргеч корылмалары мәйданчыкларының планлаштырылган тамгалары суның максималь күләменнән 0,5 метрдан да ким булмаган күләмдә кабул ителергә тиеш.

5.3.17. Су әзерләү корылмаларын аларның җитештерүчәнлегенә карап урнаштыру өчен территориянең якынча исәпләү күләмнәрен тәүлеккә мең куб метр тәшкил итә, ләкин шуннан артык түгел, дип кабул итәргә кирәк:до 0,1 тыс.куб.метров/сутки - 0,1 гектара;

тәүлегенә 0,1 меңнән 0,2 мең куб метрга кадәр - 0,25 гектар;

0,2 дән 0,4 мең куб метр/тәүлеккә - 0,4 гектар;

тәүлегенә 0,4 меңнән 0,8 мең куб метрга кадәр - 1,0 гектар;

тәүлекнең 0,8 1 12 куб метрына кадәр - 2 гектар;

тәүлегенә 12 меңнән 32 мең куб метрга кадәр - 3 гектар;

Көчле агулы матдәләрне саклау өчен суүткәргеч корылмалар мәйданчыгында чыгым складларын урнаштырырга кирәк:

кешеләр даими яшәгән һәм сулыклардан һәм су агымнарыннан 30 метрдан да ким булмаган санда булган биналар һәм корылмалардан (склад хуҗалыгына карамаган) ;

СНиП II нигезендә, кешеләр даими булмаган биналардан файдалану-89-80*- көчле агулы матдәләрне саклаганда торак, иҗтимагый һәм җитештерү биналарыннан (мәйданчыклардан тыш) файдалану;

стационар савытларда (цистерналарда, танкларда) - 300 метрдан да ким булмаган арада; контейнерларда яки баллоннарда - 100 метрдан да ким булмаган арада.

Канализация

5.3.18. Торак пунктларның канализация системаларын проектлауны СНиП 2.04.01-85*, СНиП 2.04.03-85*, СНиП 2.07.01-89*таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк. Торак-граждан, җитештерү билгеләнешендәге барлык объектлар, кагыйдә буларак, канализациянең үзәкләштерелгән системалары белән тәэмин ителергә тиеш.

Торак районны су белән тәэмин итү системасын (гомумэретмәле, аерым, ярымбүлмәле) аерым канализация вакытында сулыкларга чистартылмаган суларны чыгаруны исәпкә алып, вариантларны техник-икътисадый чагыштыру нигезендә сайларга кирәк. Санитар чистартуга, зарарсызландыруга дучар ителмәгән (су объектларына рөхсәт ителгән йогынты нормативларыннан һәм су объектларында зарарлы матдәләрнең рөхсәт ителгән концентрациясе нормативларыннан чыгып), шулай ук техник регламент таләпләренә туры килми торган агынты суларны агызу тыела.

5.3.20. Торак пунктларны канализацияләү проектлары су белән тәэмин итү проектлары белән бер үк вакытта су куллану балансын мәҗбүри анализлау һәм агып төшүче суларны чыгару белән бергә эшләнергә тиеш. Шул ук вакытта чистартылган агынты, яңгыр суларын җитештерү белән тәэмин итү һәм су сибү өчен куллану мөмкинлеген карарга кирәк.

5.3.21. Торак пунктларның канализация системаларын, шул исәптән аерым структур элементларны проектлаганда, көнкүреш суларын исәпләгәндә, тәүлеккә уртача су белән тәэмин итүне, территориягә су сибүгә һәм яшел үсентеләргә су китүне исәпкә алмыйча, уртача тәүлеккә су куллануга тигез кабул итәргә кирәк.

Юынты суларны агызуны исәпләп чыгару (бер ел эчендә), су бүлү системасына бәйле рәвештә, агынты суларның барлык төрләре буенча тәүлеклеклек уртача чыгымнар суммасы итеп билгеләргә кирәк.

Аерым торак һәм иҗтимагый биналардан юынты суларның исәп-хисап чыгымнарын билгеләү өчен, тупланган чыгымнарны исәпкә алу кирәк булганда, СНиП 2.04.01-85* һәм әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 2 нче таблицасын кабул итәргә кирәк.

Сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләреннән җитештерү суларының уртача тәүлеклек уртача

чыгымнары, шулай ук исәпкә алынмаган чыгымнар торак пунктның тәүлеклеклек су белән тәэмин ителешенең 25 проценты күләмендә өстәмә рәвештә кабул ителә.

Канализацияләнмәгән районнарда бер кешегә 25 л/тәүлегенә аерым су бүлүне кабул итәргә кирәк.

5.3.22. Торак пунктта юынты суларның исәпләнгән уртача тәүлеклеклек чыгымын әлеге нормативларның 5.4.23 п. буенча билгеләнә торган чыгымнар суммасы буларак билгеләргә кирәк.

Исәп-хисап күрсәткечләре торак пунктның канализация системаларын проектлау һәм ташландык суларны агызу күләмен башлангыч исәпләүләр өчен кулланыла.

5.3.23. Территориаль планлаштыру документларын эшләгәндә, тәүлеклек уртача (бер елга) су бүлүне кабул итәргә рөхсәт ителә:

шәһәр торак пунктлары өчен - 1 кешегә тәүлегенә 550 л;

авыл торак пунктлары өчен-1 кешегә 150 л.

Искәрмә: Уртача тәүлеккә су чыгару территориянең җирле шартларына һәм төзекләндерү дәрәҗәсенә карап, 10 - 20 процентка үзгәртелә.

5.3.24. Чагыштырмача су бүлү күләмен түбәндәге су бүлү коэффициентларын кулланып билгеләргә киңәш ителә:

шәһәр торак пункты буенча уртача - 0,98;

азкатлы төзелеш территориясе өчен-0,98;

шәһәр җирлеге-1,0;

авыл җирлеге-0,9;

җирле сәнәгать булганда-0,8-0,9.

5.3.25. Торак пунктларның канализация системаларын, аларның резерв территорияләрен урнаштыру, шулай ук чистарту корылмаларын урнаштыруны СНиП 2.04.03-85 һәм СанПиН нигезендә башкарырга кирәк 2.2.1/2.1.1.1200-03.

5.3.26. Куллланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәтнең Татарстан Республикасы (Татарстан) идарәсе белән килештереп, үзәкләштерелгән канализация системасы булмаганда, су кою станцияләрен күздә тотарга кирәк. СНиП 2.04.03-85 таләпләренә туры китереп, СНиП 2.04.03 - 85 таләпләренә туры китереп, су кою станцияләренә бүлеп бирелә торган җир кишәрлекләренең күләмнәрен СанПиН таләпләренә туры китереп кабул итәргә кирәк.

5.3.27. Слив станцияләрен диаметрлы 400 мм диаметрлы канализация коллекторлары янында проектларга кирәк, шул ук вакытта слив станциядән килә торган агып җыела торган сулар саны коллектор буенча гомуми исәп-хисап чыгымының 20 проценттан артмаска тиеш. Канализация корылмаларын төзү, планлаштыру, төзү һәм аларның территориясен төзекләндерү өчен мәйданчыкларны «инженерлык челтәрләрен урнаштыру» бүлеге таләпләре һәм санитар-саклау зоналары төзелешенә карата таләпләр нигезендә сайларга кирәк.

Шул ук вакытта өске суларны чистарту корылмаларын һәм канализацион явым-төшем җыелмасын торак микрорайоннарда (кварталларда) һәм селитет территорияләрендә урнаштыру рөхсәт ителми.

Су бүлү системалары корылмаларын урнаштыру өчен участокларның якынча күләмен һәм алардан торак һәм иҗтимагый биналарга кадәр ераклыкны 68 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.

Таблица 68

Су бүлү системалары корылмаларын урнаштыру өчен участокларның якынча күләме һәм алардан торак һәм иҗтимагый биналарга кадәр ераклык

Объектның исеме	**Участокның күләме, метр**	**Торак һәм иҗтимагый биналарга кадәр ераклык, метр**
Өслек сулары чистарту корылмалары	җитештерүчәнлегенә һәм корылманың тибына карап	7.1.2 СанПиН таблицасы нигезендә 2.2.1/2.1.1.1200-03
Квартал эчендәге канализация насос станциясе	10x10	20
тоннель коллекторлары янындагы шахта эксплуатацион мәйданчыклары	20x20	15тән ким түгел (коллектор үзәгеннән)

Таблица 69

Канализация чистарту корылмалары өчен җир кишәрлекләре күләме

Канализациянең чистарту корылмаларының җитештерүчәнлеге, мең куб. метр/тәүлек	**Җир кишәрлекләре, гектарлар күләме**		
	Чистарту корылмалары	**Ләм мәйданчыклары**	**Биологик буалар агымсуларны тирәнтен чимтарту**
0,7гә кадәр	0,5	0,2	-
0,7дән алып 17гә кадәр	4	3	3
17дән алып 40 ка кадәр	6	9	6
40тан алып 130 га кадәр	12	25	20
130 дан алып 175 кә кадәр	14	30	30
175тән алып 280 гә кадәр	0,7дән	0,7дән алып 17гә	0,7дән алып 17гә кадәр
Искәрмә: тәүлегенә 280 мең куб.метрдан артык җитештерүчәнлеге булган чистарту корылмаларының җир участоклары күләмнәрен кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәтнең Татарстан Республикасы (Татарстан) буенча идарәсе белән килештерелгән проектлар буенча кабул итәргә кирәк.			

Таблица70

Агынты суларны чистарту корылмалары өчен санитар-яклау зоналары

Агынты суларны чистарту корылмалары	Чистарту корылмаларының исәп-хисап күрсәткечләре буенча метрлар ераклыгы, тәүлегенә мең куб. метр			
	0,2 гә кадәр	**0,2 дән 5 гә кадәр**	**5 тән 50гә** кадәр	**50дән 280 гә кадәр**
Насос станцияләре һәм авария-җайга салу резервуарлары, локаль чистарту	15	20	20	30
Явым-төшемнәрне саклап калу өчен катлам мәйданчыклары булган механик һәм биологик чистарту корылмалары, шулай ук су мәйданчыклары	150	200	400	500
Ябык биналарда явым-төшемне термомеханик эшкәртү белән механик һәм биологик чистарту корылмалары	100	150	300	400
Кырый: а) фильтрации; б) сугару	200 150	300 200	500 400	1000 1000
Биологик буалар	200	200	300	300
Искәрмә: 1. 0,5 гектарга кадәр фильтрация басулары өчен, коммуналь типтагы 1,0 гектарга кадәр сугару басулары өчен, җитештерүчәнлеге 50 куб. метрга кадәр булган юынты суларны механик һәм биологик чистарту корылмалары өчен, 100 метр күләмендә санитар-саклау зоналары кабул итәргә кирәк. 2. Тәүлегенә 15 куб. метрга кадәр үткәрерлек җир асты фильтрациясе кырлары өчен сани-тарно-саклау зоналарын 50 метр күләмендә кабул итәргә кирәк. 3. Атланмалардан санитар-саклау зоналарының күләме 300 метрны кабул итәргә кирәк. 4. Ачык типтагы өслек суының чистарту корылмаларыннан торак территориягә кадәр санитар-саклау зоналарын - 100 метр, ябык типтагы 50 метр кабул итәргә кирәк. 5. Сәнәгать предприятиеләре территориясендә урнашмаган чистарту корылмаларыннан һәм җитештерү канализацияләренең насос станцияләреннән, җитештерү юынты суларын мөстәкыйль чистартканда һәм кудырганда, аларны көнкүреш белән бергә чистартканда, санитар-яклау зоналарының күләме юынты сулар килә торган, әмма 58 нче таблицада күрсәтелмәгән производстволар өчен дә кебек үк кабул итәргә кирәк. 6. Торак территориягә кадәр кар чистарткычлардан һәм кар эретү пунктларыннан алып санитар-саклау зоналарының күләме 100 метрны кабул итәргә кирәк.				

5.3.30. Сулыкларның һәм сулыкларның яр буе участокларында урнашкан канализация корылмалары һәм насос станцияләре мәйданчыкларының планировкалы билгеләрен, җил куышы һәм җил дулкынының биеклеге белән 3 процент тәэмин ителгән, язгы ташуның максималь горизонтыннан 0,5 метрдан да ким булмаган күләмдә артыграк кабул итәргә кирәк.

5.3.31. Магистраль канализация коллекторлары өчен җирләрне сайлау, бүлеп бирү һәм куллану СН 456-73 таләпләренә туры китереп башкарыла.

5.3.32. Агынты суларның чистарту корылмалары мәйданчыгын, җылы чорда җилләр өчен, торак төзелешкә һәм торак пунктка карата, су агымы буенча түбәнрәк булган җилләр өчен, аерым яктан

урнаштырырга кирәк.
Җитештерү һәм яңгыр канализациясенең чистарту корылмаларын, кагыйдә буларак, сәнәгать предприятиеләре территориясендә урнаштырырга кирәк.

5.3.33. Канализациянең чистарту корылмалары өчен җир кишәрлекләре күләме таблицада күрсәтелгән 69ны кабул итәргә кирәк.

5.3.34. Локаль канализация системаларының чистарту корылмаларының җир участоклары күләмен грунт шартларына һәм агынты сулар санына карап кабул итәргә кирәк, ләкин 0,25 гектардан артык түгел.
Җир участоклары коймаланырга, төзекләндерелергә һәм яшелләндерелергә тиеш.

5.3.35. Канализация чистарту корылмалары өчен санитар-саклау зоналарын СанПиН таләпләренә туры китереп кабул итәргә кирәк 2.2.1/2.1.1.1200-03 таблица буенча.

Яңгыр канализациясе

5.3.36. Өске суларга бүлеп бирү бассейннан торак пункт территориясенең су агынтысы, яңгыр канализациясе челтәреннән Водоток һәм сулыкларны агызып, проектланырга тиеш. Өске агынтыны тишек булмаган сулыкларга, юдырыла торган чокырларга, йомык ложбиналарга, сазланган территорияләргә проектлау рөхсәт ителми.

5.3.37. Территорияне планлаштыру һәм төзү проектлары өслек сулары агымының табигый шартларын максималь рәвештә саклауны күздә тотарга тиеш. Биналарны һәм корылмаларны өске суларны чыгаруны кыенлаштыра торган урнаштыру рөхсәт ителми.

5.3.38. Яңгыр канализациясен проектлаганда торак пунктлар территорияләре өчен яңгыр суларының исәп-хисап чыгымнарын СНиП 2.04.03-85*таләпләренә туры китереп билгеләргә кирәк.
Агынтыны оештыру рельефны оештыру мәсьәләләрен комплекслы хәл итү һәм ачык яки ябык су бирү җайланмалары: су үткәргеч торбалар (водостоклар), лотоклар, кюветлар, тиз агынтылар, яңгыр - кабул итү коелары булдыру белән тәэмин ителергә тиеш.

Өслек сулары агымын проектлаганда СНиП 2.04.03-85, СНиП 2.07.01-89*, СанПиН 2.1.5.980-00 таләпләренә таянып эш итәргә кирәк.
5.3.39. Күп катлы төзелеш районнарында ябык типтагы яңгыр канализациясен проектларга кирәк. Ачык су бүлү җайланмаларын (канаулар, кюветлар, лотоклар) районнарда бер, ике катлы йортлар һәм авыл торак пунктларында, шулай ук урамнар, юллар, юллар һәм тротуарлар белән кисешкән урыннарда күперләр яки торбалар урнаштырылган парк территорияләрендә куллану рөхсәт ителә.
Рекреацион территорияләрдә яңгыр канализациясе һәм ачык типтагы дренаж челтәрләре рәвешендә өске һәм җир асты суларын бүлеп бирү системасын проектлау рөхсәт ителә.
5.3.40. Өске суларны ачык система буенча бүлеп бирү кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәтнең Татарстан Республикасы (Татарстан) буенча Идарәсе, су объектларын җайга салу һәм саклау, су биологик ресурсларын саклау органнары белән тиешле нигезләнгән һәм килештерелгән очракта рөхсәт ителә.
5.3.41. Яңгыр каршылыкларын проектлау түбәндәге участокларда карала:
озынча участокларда спусклар (күтәрешләр);
юл чатларында һәм җәяүлеләр кичүендә өслекләр кушылдыгы ягыннан су;
түбәнәйтелгән урыннарда-озакка сузылган буш урыннар азагында; түбән урыннарда урамнарның пычкылары профиле булганда; урам, ишегалды һәм парк территорияләренең өске сулары агымнары булмаган урыннарында.

5.3.43. Яңгыр сулары агымын җайга салу өчен буалар яки резервуарларны проектларга, шулай ук нygытылган чокырларны һәм эчәргә яраклы су чыганагы булмаган, коену һәм спорт өчен яраксыз һәм балык хуҗалыгы максатларында кулланылмаган буаларны кулланырга кирәк.

5.3.44. Эрозиягә дучар ителгән Торак төзелеше территорияләре (уклоннар һәм грунт характеристикалары буенча) кишәрлекләрендә өске суларны биналардан биналардан өстәмә рәвештә субүлгечнең гомуми системасына локаль бүлеп бирүне күздә тотарга кирәк.

5.3.45. СНиП 2.04.03 - 85*, СНиП 2.04.03-85 таләпләренә туры китереп, «юынты суларны чистарту корылмаларын проектлау», СанПиН 2.1.5.980-00 таләпләренә туры китереп чистартырга кирәк.

5.3.46. Өслек агынты чистарту корылмаларыннан алып торак төзелешенә кадәр санитар-яклау зонасын кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль

хезмәтнең Татарстан Республикасы (Татарстан) идарәсе һәм табигать саклау органнары белән килештереп, өске типтагы чистарту корылмалары өчен корылмалардан конструктив файдалану шартларына һәм корылмалардан ачык типтагы чистарту корылмаларына - 100 метр, ябык типтагы 50 метрны кабул итәргә кирәк.

Мелиоратив системалар һәм корылмалар гомуми таләпләр

5.3.47. Мелиорация (сугару һәм киптерү) системалары һәм корылмалары СНиП 2.06.03-85, СНиП 33-01 - 2003, СНиП 2.06.05-84, СНиП 2.06.06-85, СНиП 2.06.07-87, СНиП 2.06.04-82 һәм әлеге норматив таләпләренә туры китереп проектларга кирәк.

5.3.48. Мелиоратив системаларны һәм корылмаларны проектлаганда, җирләрнең торышын контрольдә тоту өчен, күзәтчелек скважиналары челтәрен һәм су чыгымнарын үлчәү чараларын күздә тотарга кирәк. Сугару системасы мәйданы 20 мең гектардан артык булганда туфракның дымлылыгын һәм корылышын, сугару һәм дренаж суларының сыйфатын тикшереп тору буенча лабораторияләр, шулай ук метеорологик станцияләр һәм су - баланс мәйданчыклары өстәмә рәвештә проектларга кирәк.

5.3.49. Мелиорация системаларында СНиП 2.06.03-85 таләпләренә туры китереп саклагыч урман утыртмаларын күздә тотарга кирәк.

5.3.50. Мелиорация системаларын урнаштырганда «әйләнә-тирә мохитне саклау турында»2002 елның 10 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы Федераль законның 43 статьясы таләпләрен үтәргә кирәк.

Сугару системалары

5.3.51. Сугару системасы составына түбәндәгеләр керә: сусаклагычлар, су алу һәм балык саклау корылмалары, табигый һәм ясалма су чыганакларында, отстойниклар, насос станцияләре, сугару, су җыю-җыю һәм дренаж челтәрләре, тау каналлары, корылмалар, су сиптерү һәм су сиптерү машиналары, җайланмалар һәм җайланмалар, идарә һәм автоматлаштыру чаралары, җирләрнең мелиоратив торышын контрольдә тоту чаралары, электр белән тәэмин итү һәм элемтә объектлары, эрозиягә каршы корылмалар, эксплуатация хезмәтенең җитештерү һәм торак биналары, юллар, урман саклау корылмалары, дамбалар.

5.3.52. Мелиоратив каналлар (сугару, су җыю, коллектор - дренаж) өчен җир полосаларын, төзелеш чираты нигезендә, гамәлдәге су һәм җир законнарын исәпкә алып, СН 474-75 таләпләренә туры китереп, авыл хуҗалыгы культуралары белән шөгыльләнүче җирләргә бүлеп бирергә кирәк.

5.3.53. Балык хуҗалыгы сулыкларындагы су алу җайланмаларын проектлаганда, балык һәм су биологик ресурсларын саклау өлкәсендә территориаль органнар белән килештереп, балык саклау корылмаларын су алу корылмаларына эләгүдән саклау өчен урнаштыруны күздә тотарга кирәк. Балык саклау корылмалары белән су алу җайланмаларын Уылдык чәчү, кышлату чокырлары районнарында, интенсив миграция һәм личинкаларның һәм яшь балыкларның зур концентрациясе участокларында, тыюлык зоналарында урнаштыру рөхсәт ителми.

5.3.54. Магистраль каналдан (торбаүткәргечтән, лотоктан), аның тармакларыннан, төрле тәртипләрне бүлүче һәм сугаручы бүлгечләрдән торган сугару челтәрен канал һәм лоток рәвешендәге ябык торбаүткәргечләр рәвешендә проектларга кирәк.

5.3.55. Магистраль каналларда һәм бүлгечләрдә балк, чокырлар, җирле түбәнәю, сулыклар белән кисешкән урыннарда, ә су чыгымы белән бер секундка 5 куб.метрдан артык булган зур урыннарда урнашкан авария су агызу корылмаларын проектларга кирәк.

5.3.56. Су җыю-агызу челтәрен су сибү участоклары, чәчү әйләнеше басулары чикләре буенча, тальвеглар, лощиналар, чокырларны максималь файдаланып, түбәнәйтелгән урыннар буенча проектларга кирәк.

5.3.57. Су чыганакларында, Су кабул итү җайланмаларында, каналларда исәп-хисап чыгымнары һәм дәрәҗәләренең күләмен, су җыю мәйданында суны формалаштыру үзенчәлекләрен исәпкә алып, 33-101-2003 СП нигезендә билгеләргә кирәк.

Киптерү системалары

5.3.58. Киптерү системаларын проектлаганда территориянең артык түбәнәюе һәм һәр су балансының зурлыгы билгеләнергә тиеш.

Киптерелә торган массивта артык дымлылануның сәбәпләренә бәйле рәвештә, шуны күздә тотарга

кирәк:
өске суларны әйләнә-тирә су җыю мәйданыннан - тау каналларын проектлау, тальвегтагы сулыкларда су агынтысын җайга салу юлы белән саклау;
язгы ташкын сулары белән сулыкларны һәм сулыкларны су басудан саклау - койма дамбаларын проектлау, сулыкларда ташкын суларын көйләү, елгаларның үткәрүчәнлек сәләтен арттыру, СНиП 2.06.15 - 85 таләпләрен исәпкә алып, Урта Чаллы су җыю мәйданчыклары арасында су бүленешен яңадан бүлү юлы белән башкарыла.;
киптерелә торган массивта өске агымны ябу һәм ачык типтагы җайга салучы челтәрләрне проектлау юлы белән бүлеп бирү;
җир асты суларын тоту һәм киметү - тоту каналларын яки дреналарны проектлау, вертикаль дренаж скважиналарының линия системасын проектлау, системалы горизонталь дренажны куллану юлы белән;
җир асты суларының дәрәҗәләрен киметү өчен ябык киптерү челтәрен проектларга кирәк;
СНиП 2.06.15 - 85 таләпләрен исәпкә алып, яр буе дренажын яки вертикаль дренаж скважиналарының линия системасын проектлау юлы белән сулыклардан һәм сулыклардан фильтрацион суларны су басудан саклау.

5.3.59. Киптерү системасы составына түбәндәгеләр керә: су үткәргеч - емникның җайга салынулы өлеше, үткәрүче, койма һәм җайга салу челтәрләре, насос станцияләре, дамбалар, челтәрләрдәге Корылмалар, идарә һәм автоматлаштыру чаралары, җирләрнең мелиоратив торышын контрольдә тоту чаралары, электр белән тәэмин итү һәм элемтә объектлары, эрозиягә каршы корылмалар, эксплуатация хезмәтенең җитештерү һәм торак биналары, юллар һәм урман саклау корылмалары.

5.3.60. Язгы һәм җәйге-көзге сәбәпләр аркасында су басуга дучар ителгән елгаларны тотуда, бу төр авыл хуҗалыгы җирләре өчен рөхсәт ителгән җирләрдән, күл буе түбәнлекләрдә һәм сусаклагычларга янәшә торган су басу территорияләрендә вак-төяк зоналарны бетерү өчен, койма дамбалары белән киптерү системаларын проектларга кирәк.

5.3.61. Елгалар, күлләр, су саклау урыннары су белән җылытыла торган сукбай территорияләрдә, йомык кояшлар корганда, тирән үткәргеч каналлар төзелешен булдырмас өчен, тимер һәм автомобиль юллары буенда, гамәлдәге су үткәргеч корылмаларын үзгәртеп коруның экологик максатка ярашсызлыгы булганда, насослар белән су суыртып алу дамбалары урнаштырмыйча, киптерү системаларын проектларга кирәк.

5.3.62. Авыл хуҗалыгы җирләрен киптерү өчен го-ризонталь дренажны проектларга кирәк. Вертикаль дренажны теләсә нинди егәрлектәге ком, торфяник, 2 метрга кадәр егәрлекле супесей һәм җиңел суглинкалар булган территорияне киптергәндә кулланырга рөхсәт ителә.
Авыл хуҗалыгы җирләрен Елгаларның, сусаклагычларның, күлләрнең фильтрация сулары белән су басудан саклау өчен вертикаль дренажның сызык системасын яки объектка керә торган җир асты суларын тоту өчен, аслык токымнары үткәргәндә, тәүлегенә 300 кв.метрдан да ким булмаган күләмдә кулланырга кирәк.

Санитар чистарту

5.3.63. Санитар чистарту объектлары булып йорт яны территорияләре, урам һәм микрорайон юллары, мәдәни-көнкүреш объектлары, предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар, парклар, скверлар, мәйданнар һәм башка җәмәгать кулланылышы урыннары, ял итү урыннары тора.
Эпидемия куркынычы югары булу һәм халык сәламәтлеге өчен куркыныч булу сәбәпле, чистартуның үзенчәлекле объектлары дип медицина учреждениеләре, бигрәк тә йогышлы, тире-венерология, туберкулез хастаханәләре һәм бүлекләре, ветеринария объектлары, пляжлар санарга кирәк.
5.3.64. Торак пунктлар территорияләрен санитар чистартуны Россия Федерациясе Төзелеш һәм торак-коммуналь комплекс буенча дәүләт комитетының 2003 елның 27 сентябрендәге 170 номерлы карары белән расланган Торак фондын техник эксплуатацияләү кагыйдәләре һәм нормалары, шулай ук җирле үзидарә органнарының норматив хокукый актлары таләпләре нигезендә башкарырга кирәк.
5.3.65. Шәһәр төзелеше проектлаштырганда каты коммуналь калдыкларны туплау нормативлары кулланыла, алар Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты яки җирлекләрнең һәм шәһәр округларының җирле үзидарә органнары тарафыннан билгеләнгән (Татарстан Республикасы законы белән аларга тиешле вәкаләтләр бирелгән очракта).
Җыела торган коммуналь калдыкларның исәп-хисап саны даими (биш елга бер тапкыр) фактагы

мәгълүматлар буенча төгәлләнергә, ә нормага төзәтмәләр кертелергә тиеш.
Таблица72

Коммуналь калдыкларны туплау нормалары

Коммуналь калдыклар төрләре	**Коммуналь калдыклар саны елына 1 кешегә**	
	кг	**литр**
Каты: суүткәргеч, канализация, үзәк җылылык һәм газ белән тәэмин ителгән торак биналардан; башка торак биналардан.	190 - 225 300 - 450	900 - 1000 1100 - 1500
Иҗтимагый биналарны исәпкә алып, торак пункт буенча гомуми сан	280 - 300	1400 - 1500
Чокырдагы сыек калдык-постык (канализация булмаганда)	-	2000 - 3500
Урамнарның, мәйданнарның һәм паркларның 1 кв. метр каты өслекләреннән смета	5 - 15	8 - 20
Искәрмә: 1. Калдыкларны туплау нормаларының зур әһәмиятен зур шәһәр торак пунктлары өчен кабул итәргә кирәк. 2. Зур габаритлы коммуналь калдыкларны туплау нормаларын каты коммуналь калдыкларның китерелгән күрсәткечләре составында 5 процент күләмендә кабул итәргә кирәк.		

5.3.66. Торак зоналарда йорт яны территорияләрендә каты коммуналь калдыклар өчен уңайлы подъездлы контейнерлар урнаштыру өчен махсус мәйданчыклар проектлана. Мәйданчык ачык һәм су үткәрә торган өслек белән проектлана.
Контейнерлар урнаштыру өчен мәйданчыклар торак йортлардан, балалар, дәвалау-профилактика учреждениеләреннән, спорт мәйданчыкларыннан һәм ял итү урыннарыннан ераграк торырга тиеш
халык саны 20 метрдан да ким түгел, ә 100 метрдан да артмый. Мәйданчыкларның күләме 13 нче таблица нигезендә кабул ителә һәм тиешле санда контейнерлар урнаштыруга исәпләнгән булырга тиеш, әмма 5-дән дә артык түгел.
Билгеләнә торган чүп җыючылар (контейнерлар) санын билгеләү өчен чүп җыючы халык санынннан, каты коммуналь калдыклар җыелу нормативларыннан, калдыкларны саклау срокларыннан чыгып эш итәргә кирәк. Чүп җыючыларның исәп-хисап күләме алар оешкан чорда каты коммуналь калдыкларның факттагы туплануына туры килергә тиеш.
5.3.67. Канализацияләнмәгән биналардан сыек калдыклар җыю өчен ишегалды юынтылыклары урнаштырыла, алар су үткәрә торган пычракка ия булырга тиеш. Ишегалды чүп-чарлары булганда, уртак әйбер булырга мөмкин. Пычрану тирәнлеге грунт сулары дәрәҗәсенә бәйле, әмма 3 метрдан да артык булырга тиеш түгел.
Ишегалды җыештырулары торак биналардан, мәктәпкәчә белем бирү, гомуми белем бирү оешмаларыннан, балалар уеннары һәм халык ялы өчен мәйданчыклардан 20 һәм 100 метрдан да ким булмаган ераклыктан ераграк торырга тиеш.
Үзәкләштерелмәгән су белән тәэмин итү шартларында ишегалды җыештыручылары коелардан һәм чишмәләрнең каптажларыннан 50 метрдан да ким булмаган ераклыкка ераграк торырга тиеш.
Шәхси йорт территориясендә чүп җыю урыннары, ишегалды бәдрәфләре һәм юын чокырлары торак

милекчеләре тарафыннан билгеләнергә тиеш, аерма 8-10 метрга кадәр киметелергә мөмкин.
Чүп җыючылар, ишегалды бәдрәфләре һәм юыну чокырлары йорт биләмәсенең чикләреннән 4 метрдан да ким булмаган ераклыкта урнашырга тиеш.
5.3.68. Дәвалау учреждениеләре территориясендә чүп җыючылар өчен мәйданчыкны дәвалау корпусыннан кимендә 25 метр һәм азык-төлек блогыннан кимендә 100 метр ераклыкта хуҗалык зонасында проектларга кирәк. Мәйданчыкның зурлыгы чүп җыючылар нигезенең барлык яктан да 1,5 метрдан артмаска тиеш. Мәйданчык каты өслеккә һәм урам ягыннан подъездга ия булырга тиеш.
Медицина һәм/яки фармацевтика эшчәнлеген гамәлгә ашырганда барлыкка килә торган калдыкларны җыю, вакытлыча саклау, транспортлау, зарарсызландыру һәм зарарсызландыру СанПин 2.1.7.2790 - 10 таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш.
5.3.69. Базарлар территориясендә:
чүп җыючылар өчен хуҗалык мәйданчыкларын сәүдә урыннарыннан кимендә 30 метр ераклыкта проектларга кирәк;
базарларда канализациясез җәмәгать бәдрәфләрен сәүдә урыннарыннан кимендә 50 метр ераклыкта проектларга кирәк. Аларда исәп-хисап урыннары саны һәр 50 сәүдә урынына кимендә бер булырга тиеш.
5.3.70. Парклар территориясендә:
сменалы чүп - чар җыю урыннарын урнаштыру өчен бүлеп бирелгән участоклар белән хуҗалык зонасын ял итүчеләр күпләп җыела торган урыннардан (бию мәйданчыклары, эстрада, фонтаннар, төп аллеялар, тамаша павильоннары һ. б.) 50 метрдан да ким булмаган санда проектларга кирәк.;
хуҗалык мәйданчыклары өчен контейнерлар санын билгеләгәндә, уртача калдыклардан 3 көн эчендә йөрергә кирәк;
җәмәгать бәдрәфләрен ял итүчеләр күпләп җыела торган урыннардан 50 метрдан да ким булмаган арага бер урын исәбеннән чыгып проектларга кирәк.
5.3.71. Пляж территориясендә:
чүп-чар җыю өчен мәйданчыкларның күләме Пляж мәйданының 3500-4000 кв. метрына 0,75 куб. метр сыйдырышлы бер контейнер исәбеннән исәп тотарга кирәк;
җәмәгать бәдрәфләрен 75 кешегә бер урын исәбеннән проектларга кирәк. Җәмәгать бәдрәфләреннән коену урынына кадәр ераклык 50 метрдан да ким булмаска һәм 200 метрдан да артмаска тиеш.
5.3.72. Каты коммуналь һәм сыек көнкүреш калдыкларын зарарсызландыру махсус билгеләнгән полигоннарда башкарыла. Каты коммуналь калдыкларны утильләштерү буенча полигоннарны һәм Предприятиеләрне проектлау һәм урнаштыру әлеге нормативларның "махсус билгеләнештәге зоналар" бүлеге таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.
5.3.73. Каты коммуналь калдыкларны утильләштерү, зарарсызландыру һәм урнаштыру буенча предприятие һәм корылмаларның җир участоклары һәм санитар-яклау зоналары күләмен таблицада китерелгән 73тән дә ким булмаган санда кабул итәргә кирәк.

Таблица 73

Каты коммуналь калдыкларны утильләштерү, зарарсызландыру һәм урнаштыру буенча җир участоклары һәм санитар-яклау предприятиеләре һәм корылмалары күләмнәре.

Предприятие һәм корылмалар	**Җир кишәрлекләре күләме 1000 тонна каты көнкүреш калдыклары калдыклары елына 1 гектар**	**Санитар күләме-саклау зоналары зурлыгы метр**
Чүп-чар яндыру һәм чүп-чар эшкәртү-егәрлекле объектлар, елына мең тонна: 40хәтле ; 40тан артык	 0,05 0,05	 500 1 000
Полигоннар *	0,02 - 0,05	500
Компостлау участоклары	0,5 - 1,0	500

Ассенизация басулары	2 - 4	1 000
Агызу станцияләре	0,2	500
Чүп-чар төяү станцияләре	0,04	100
Каты коммуналь калдыклар чүплекләре камилләштерелгән	0,3	1 000
Агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү полигоннарыннан тыш, аларны урнаштыру «Зона бүлеге таләпләре нигезендә» махсус рәвештә кабул ителергә тиеш.		

5.3.74. 61 таблицада күрсәтелмәгән куллану калдыкларын транспортлау, утильләштерү, зарарсызландыру һәм урнаштыру буенча предприятиеләрнең һәм корылмаларның санитар-яклау зоналары күләмнәрен санитар нормаларга туры китереп кабул итәргә кирәк.

Җылылык белән тәэмин итү

5.3.75. Яңа җылылык белән тәэмин итү системаларын проектлау һәм төзү, гамәлдәге җылылык белән тәэмин итү системаларын реконструкцияләү һәм үстерү, торак - коммуналь хуҗалыкны, сәнәгать һәм башка оешмаларны кирәкле җылылык белән тәэмин итү дәрәҗәсен тәэмин итү максатларында, Менделеевск муниципаль районының җылылык белән тәэмин итү расланган схемалары нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.

Җылылык белән тәэмин итүнең кабул ителгән схемасы түбәндәгеләрне тәэмин итәргә тиеш: җылылык-энергиянең норматив дәрәҗәсен;

СНиП 41-02-2003 таләпләренә туры китереп, ышанычлылык норматив дәрәҗәсе; экологик куркынычсызлык;

куркынычсызлык эксплуатацияләү.

5.3.76. Җылылык белән тәэмин итү схемаларын эшләгәндә исәп-хисап җылылык нагрузкалары билгеләнә:

торак пунктларны һәм гамәлдәге сәнәгать предприятиеләрен гамәлдәге төзү өчен - факттагы җылылык йөкләнеше буенча төгәлләштерелгән проектлар буенча;

төп (профиль) җитештерүне үстерүнең эреләндерелгән нормалары яисә шундый ук җитештерү проектлары буенча сәнәгать предприятиеләре төзү планлаштырыла торган предприятиеләр өчен;

төзелешкә билгеләнүче торак районнар өчен-җылылык нагрузкаларын урнаштыру тыгызлыгының эреләнгән күрсәткечләре яисә биналарның һәм корылмаларның чагыштырма җылылык характеристикалары буенча.

5.3.77. Җылылык нагрузкалары, СНиП таләпләренә туры китереп, җылылык белән тәэмин итүнең ышанычлылыгы буенча кулланучылар категорияләрен исәпкә алып билгеләнә 41 -02-2003 ГОСТ Р 54954-2012.

5.3.78. Җылылык энергиясенең торак һәм иҗтимагый биналарны җылылык белән тәэмин итү системасына чагыштырма чыгымының база күләмен исәпләү өчен мәгълүматлар әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 8-10 нчы таблицалары буенча билгеләнә.

Торак һәм иҗтимагый биналарны кайнар су белән тәэмин итү системасына электр энергиясенең чагыштырма чыгымының база күләмен исәпләү өчен мәгълүматлар әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 13 һәм 15 нче таблицалары буенча билгеләнә.

Торак һәм иҗтимагый басмаларны Инженерлык белән тәэмин итү системасына беренчел ягулыкның чагыштырма чыгымының база күләмен исәпләү өчен мәгълүматлар әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 18 һәм 19 нчы таблицалары буенча билгеләнә.

5.3.79. Торак пунктлар территорияләрендә торак һәм иҗтимагый төзелешне җылылык белән тәэмин итүне күздә тотарга кирәк:

үзәкләштерелгән - котельный, җылылык һәм атом электростанцияләреннән; автоном, түбә котельныйларыннан, фатир җылылыгыннан децентрализацияләнгән - -

генераторлар.

Яңа төзелеш районнарын җылылык белән тәэмин итү системасын сайлау вариантларны техник-икътисадый чагыштыру нигезендә башкарылырга тиеш.

5.3.80. Торак пунктлар территорияләрендә үзәкләштерелгән җылылык белән тәэмин итү чыганакларын

урнаштыру, кагыйдә буларак, коммуналь-склад һәм житештерү зоналарында, мөмкин булганча, җылылык йөкләнеше үзәкләрендә башкарыла..

Торак төзелештә җылылык белән тәэмин итү чыганакларын, җылылык пунктларын урнаштыру, СНиП таләпләренә туры китереп, атмосферада зарарлы пычраткыч матдәләр таралуның норматив дәрәҗәсенә ирешү һәм исәп-хисап ясау чаралары белән акустик исәп-хисапларга нигезләнгән булырга тиеш 41 -02-2003-СНиП 2.07.01-89*, СНиП 41-01-2003.
Торак-коммуналь төзелеш һәм торак булмаган зоналар өчен җылылык белән тәэмин итү чыганагыннан туры килә торган аерым җылылык челтәрләре кулланырга кирәк.
Һәр район җылылык чыганагыннан җылылык челтәрләренең кулланучыларга икедән дә ким булмаган чыгарылуын күздә тотарга кирәк.
Техник нигезләнгәндә, һәр кварталга төрле магистраль яки бүлү җылылык челтәрләреннән ике тапкыр файдалануга тапшыруны күздә тотарга кирәк.
5.3.81. Котельныйларны урнаштыру өчен җир кишәрлекләре Түбән Кама муниципаль районының җылылык белән тәэмин итү схемалары нигезендә сайлана.
Торак төзелеше районнарында урнашкан аерым торучы котельныйлар өчен җир кишәрлекләре күләмен 74 нче таблица буенча кабул итәргә кирәк.
Җир участоклары коймаланырга, төзекләндерелергә һәм яшелләндерелергә тиеш.

Таблица74

Торак төзелеше районнарында урнашкан аерым торучы котельныйлар өчен җир кишәрлекләре күләме

Котельныйларның җылылык житештерүчәнлеге, Гкал/сәг (МВт)	Җир участоклары, гектар, котельныйларның күләме:	
	каты ягулыкта	газ-мотор ягулыгында
До 5	0,7	0,7
От 5 до 10 (от 6 до 12)	1,0	1,0
От 10 до 50 (от 12 до 58)	2,0	1,5
От 50 до 100 (от 58 до 116)	3,0	2,5
От 100 до 200 (от 116 до 233)	3,7	3,0
От 200 до 400 (от 233 до 466)	4,3	3,5
Искәрмә: 1. Кулланучыларны кайнар су белән тәэмин итүче котельныйларның, шулай ук тимер юл буенча ягулык китерү күздә тотыла торган котельныйларның җир участоклары күләмен 20 процентка арттырырга кирәк. 2. Золошлакоталларны авыл хуҗалыгы өчен яраксыз җир кишәрлекләрендә селитет территориясеннән читтә урнаштыруны күздә тотарга кирәк. Алтын шлакоталларны урнаштыру шартлары һәм алар өчен мәйданчыклар күләме СНиП таләпләренә туры килергә тиеш 41 -02-2003.		

5.3.82. Җылылык белән тәэмин итү чыганакларыннан санитар-саклау зоналары күләмнәре СанПиН таләпләренә туры китереп билгеләнә 2.2.1/2.1.1.1200-03 к Якынча күләмнәр тәшкил итә:
600 МВт егәрлеге белән эквивалент электростанцияләреннән.
артык:
ягулык сыйфатында кулланылучы күмер һәм мазут - 1000 метр; газ һәм газ - мотор ягулыгында эшләүче күмер-500 метр; ТЭЦТАН күмер һәм мазут ягулыгында эшләүче район котельныйлары - 500 метр, газ һәм Газ - Мазут ягулыгында эшләүче - 300 метр, җылылык электростанцияләренең алтын калдыкларыннан-300 метр.

Каты, сыек һәм газ барлыкка китерүче ягулыкта эшләүче котельныйлар өчен санитар-саклау зонасы

күләме һәр конкрет очракта атмосфера һавасы пычрану һәм атмосфера һавасына физик йогынты (тавыш, вибрация, электромагнит кыры һ.б.) йогынты исәпләүләре нигезендә, шулай ук натураль тикшеренүләр һәм үлчәү нәтиҗәләре нигезендә билгеләнә.

5.3.83. Компактлы торак пунктларда үзәкләштерелгән җылылык белән тәэмин итү системасы булмаганда, халык тыгызлыгы 40 кеше/гектар булган бер, ике катлы торак йорт территорияләрендә торак һәм иҗтимагый биналар төркеменә котельныйлардан автоном җылылык һәм җылылык белән тәэмин итүне күздә тотарга рөхсәт ителә.

Автоном җылылык белән тәэмин итү өчен индивидуаль котельныйлар(аерым торучы, төзелгән, төзелгән һәм тышкы урнаштыру казаннары (түбә) проектлана.

5.3.84. Түбә, встроенная-янкорма котельныйлар өчен санитар-яклау зонасы күләме билгеләнми. Күрсәтелгән котельныйларны урнаштыру һәр конкрет очракта атмосфера һавасы пычрану һәм атмосфера һавасына физик йогынты ясау исәп-хисаплары нигезендә, шулай ук табигый тикшеренүләр һәм үлчәү нәтиҗәләре нигезендә башкарыла.

5.3.85. Трассаларны һәм җылылык челтәрләрен салу ысулларын СНиП II нигезендә карарга кирәк-89-80*- СНиП 41-02-2003, СНиП 2.07.01-89*.

Җылылык трассаларын узу өчен, әлеге юнәлешләрдә махсус коммуникацион коридорлар бүлеп бирелә, алар үзара кисешүләр участокларын бетерү яки киметү максатларында башка инженерлык коммуникацияләрен салу мәнфәгатьләрен исәпкә алалар.

5.3.86. Торак төзелеше һәм торак булмаган зоналар өчен җылылык белән тәэмин итү чыганагыннан туры килә торган аерым җылылык челтәрләрен проектларга кирәк.

5.3.87. Җылылык бирүдә өзеклекләр күзәтелми торган биналар (хастаханәләр, балалар тәүлек буе яши торган мәктәпкәчә оешмалар һ. б.) өчен җылылык белән тәэмин итү системасын проектлаганда җылылык белән тәэмин итүнең ышанычлылыгы түбәндәге карарларның берсе белән тәэмин ителергә тиеш:

бинаны тулысынча җылытуны тәэмин итә торган резерв җылылык чыганакларын, шул исәптән электр энергиясен кулланып, проектлау;

төрле җылылык челтәрләреннән ике яклы туклану.

5.3.88. Җылылык челтәрләрен урнаштыру «инженерлык челтәрләрен урнаштыру»бүлекчәсе таләпләре нигезендә башкарыла.

Газ белән тәэмин итү

5.3.89. Яңаларын проектлау һәм төзү, гамәлдәге газ бүлү системаларын реконструкцияләү һәм үстерү СНиП 42-01-2002, ПБ 12-529-03 һәм генераль газ белән тәэмин итү схемасы таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.

торак-коммуналь хуҗалыкны, сәнәгать һәм башка оешмаларны газлаштыру буенча республика программалары нигезендә Татарстан Республикасын газификацияләү.

5.3.90. Магистраль газүткәргечләр төзү өчен җир бүлеп бирелгән полосаның киңлеге һәм җир кишәрлекләре мәйданы СН 452-73 таләпләренә туры китереп билгеләнә.

Торак пунктлар территориясендә магистраль газүткәргечләр урнаштыру рөхсәт ителми.

Магистраль газүткәргечләрдән санитар аермалар СанПиН таләпләренә туры китереп билгеләнә 2.2.1/2.1.1.1200-03 к

5.3.91. Транспортлана торган газның эш басымы буенча газ үткәргечләрне классификацияләү 75 таблицасында китерелгән.

Таблица 75

Транспортлана торган газның эш басымы буенча газ үткәргечләрне классификацияләү

Басым буенча газ үткәргечләрне классификацияләү		**Транспортлана торган газ төре**	**Газүткәргечтә эш басымы, МПа**
Югары	I категория	Табигый	0,6 дан 1,2 гә кадәр
		Сыеклардырылган углеводород газы	0,6 дан 1,6 га кадәр

	1а категориясе	Природный	ТЭЦ территориясендә газ-турбина һәм пар-газ энергетика җайланмаларына карата 1,2% артык
	II категория	Табигый һәм сыекландырылган углеводород газы	0,3 тән 0,6 га кадәр
Уртача		Табигый һәм сыекландырылган углеводород газы	0,005 тән 0,3 гә кадәр
Түбән		Табигый һәм сыекландырылган углеводород газы	0,005 гә кадәр

5.3.92. Эчке газүткәргечләрдә һәм газ кулланучы җайланмалар каршында газ басымы түбәндәге күрсәткечләрдән артмаска тиеш:
газ басымы зурлыгы җитештерү таләпләренә бәйле булган җитештерү биналарында-1,2 МП;
башка җитештерү биналарында-0,6 МП;
сәнәгать предприятиеләренең көнкүреш биналарында - аерым торучы, җитештерү биналарына янкормаган һәм бу биналарга төзелгән-0,3 МП; административ биналарда-0,005 МП; котельныйларда-0,005 МП.:
җитештерү предприятиеләре территориясендә аерым торучы-1,2 МП, шул ук шәһәр торак пункты территориясендә - 0,6 МП, янкорма, төзелгән һәм түбә җитештерү биналары-0,6 МП, янкорма, төзелгән һәм түбә иҗтимагый, административ һәм көнкүреш биналары-0,3 МП; өстәп төзелгән, төзелгән һәм түбә торак биналар - 0,005 МП; иҗтимагый биналар (газ җиһазларын СНиП 2.08.02-89 таләпләре белән урнаштыру рөхсәт ителми торган биналардан тыш) һәм склад бүлмәләрендә-0,005 МПа; торак биналар-0,003 МП.
5.3.93. Газ бүлү системасы кулланучыларга тиешле күләмдә һәм кирәкле параметрларда газ бирүне тәэмин итәргә тиеш.
Билгеләнгән тәртиптә расланган газ кулланучылар өчен, аларның исемлеге газдан ягулык сыйфатында файдалану һәм газ белән тәэмин итүнең өстенлекле хокукы булган газ үткәргечләрне куллану юлы белән яки башка ысуллар белән өзлексез газ белән тәэмин ителергә тиеш.

Кулланучылар газ чыгымнарын билгеләргә тиеш:

сәнәгать предприятиеләре өчен гамәлдәге предприятиеләрнең сораштыру кәгазьләре, яңа һәм реконструкцияләнә торган яки шундый ук предприятиеләрнең проектлары, шулай ук эреләнгән күрсәткечләр буенча;

гамәлдәге торак-коммуналь сектор өчен СНиП 2.04.08-87*нигезендә.

Газ җылылыгы белән газ куллануның эреләнгән күрсәткечен проектлаганда 34 МДж/куб. метр (8000 ккал/куб. метр) кабул итәргә рөхсәт ителә:

үзәкләштерелгән кайнар су белән тәэмин итү булганда-1 кешегә елына 120 куб. метр;

газ җылыткычлардан кайнар су белән тәэмин иткәндә-бер кешегә елына 300 куб. метр;

кайнар су белән тәэмин ителмәгән очракта-1 кешегә 18 куб. метр ; кайнар су белән тәэмин ителмәгән очракта (авыл торак пунктларында) - 1 кешегә 220 куб.метр.

5.3.94. Газ бүлү станцияләре һәм газ тутыру станцияләре (алга таба - ГНС) торак пунктлардан, шулай ук аларның резерв территорияләреннән читтә урнашырга тиеш.

Газ өстәмә пунктлар (алга таба - ГНП) торак пунктларның селитебтан читтә, кагыйдә буларак, торак төзелешенә карата өстенлек бирүче юнәлештәге җилләр өчен җил билгеләнгән яктан урнашырга тиеш.

5.3.95. ГНС җир кишәрлекләренең күләме, җитештерүчәнлегенә карап, проект буенча кабул итәргә кирәк, әмма җитештерүчәнлек станцияләре өчен дә түгел:

Елына 10 мең тонна-6 гектар;

Елына 20 мең тонна - 7 гектар;

Елына 40 мең тонна - 8 гектар.

ГНС урнаштыру өчен мәйданчыкны, федераль закон таләпләре нигезендә, 10 метр киңлектәге янгын полосасы коймаларын һәм урман массивларына кадәр минималь ераклыкны исәпкә алып, күздә тотарга кирәк.
2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы "Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент".

5.3.96. Газ өстәмә пунктларның җир участоклары һәм баллоннарның арадаш складларының күләме 0,6 гектардан артык түгел.

5.3.97. Газ бүлү челтәрендә газ басымын киметү һәм җайга салу өчен газ җайга салу пунктлары (алга таба - ГРП), блоклы газорегуль - торак пунктлары (алга таба - ГРПБ) һәм шкафлар (алга таба - ШРП) проектлана.

5.3.98. ГРП урнаштырырга кирәк:

аерым-аерым;

газлаштырыла торган җитештерү биналарына, котельныйларга һәм иҗтимагый биналарга, җитештерү характерындагы бүлмәләргә кертелгән;

бер катлы газлаштырыла торган җитештерү биналарына һәм котельныйларга (подвал һәм цоколь катларында урнашкан биналардан тыш)төзелгән.;

С0 класслы җылыткыч белән I һәм II дәрәҗәдәге газлаштырыла торган җитештерү биналары катламнарында ут белән тәэмин итү;

сәнәгать предприятиеләре территориясендәге асылмалы коймалар урнаштырылган биналардан тыш.

ГРПБНЫ аерым урнаштырырга кирәк.

ШРП аерым торучы терәкләрдә яки тышкы диварларда урнашкан, алар газ белән тәэмин итү өчен билгеләнгән.

5.3.99. Газ бүлү станциясе, баш ГРП һәм ШРП киртәләреннән биналар һәм корылмаларга кадәр ераклык керү газүткәргеченең классына карап кабул ителә:

Р = 1,2 МП керү басымы булган баш ГРПдан, шәһәр округы, шәһәр җирлеге составындагы торак пунктлар территориясеннән газүткәргечләр салганда-15 метр;

ГРПдан керү басымы Р = 0,6 МПа - 10 метр

5.3.100. Газүткәргечләрдән һәм газ - тарату челтәренең башка объектларыннан күрше объектларга кадәр янгынга каршы ераклыклар «Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент " 2008 елның 22 июлендәге 123 - ФЗ номерлы Федераль законның өч таләбе нигезендә билгеләнә.

5.3.101. СНиП II таләпләре буенча-89- 80* торак пунктларда аерым торучы ГРП, ГРПБ һәм ШРП 76 таблицада китерелгән биналардан һәм корылмалардан ераклыкта урнашырга тиеш.

Кысан шартларда биналардан һәм корылмалардан сәгатенә 10 000 куб. метрга кадәр үткәрү мөмкинлеге булган газ регулятор пунктларына кадәр араны 30 процентка киметү рөхсәт ителә.

Торак пунктларда аерым торучы
ГРП, ГРПБ һәм ШРП дан ераклык

76 нчы таблица

ГРП, ГРПБ, ШРП га кертүдә	**Аерым торучы ГРПП, ГРПБ һәм горизонталь буенча аерым торучы ШРП-дан ераклык, метр.:**

газ басымы, МПа	биналар һәм корылмалар	тимер юллар (якындагы рельска кадәр)	автомобиль юллары (юл читенә кадәр)	һава электр линияләре
0,6 кадәр	10	10	5	1,5 биеклектән дә ким түгел
0,6 дан 1,2 гә кадәр	15	15	8	
Искәрмә: Ераклыкны ГРП, ГРПБ яки ШРП биналарының тышкы диварларыннан, ә җиһазлар ачык мәйданчыкта урнашканда - коймадан алырга кирәк. Таблицаның таләпләре шулай ук аерым торучы биналарда яки аерым торучы терәкләрдә шкафларда урнашкан газ чыгымын исәпкә алу төеннәренә дә кагыла. Газ басымы 0,3 МП га кадәр булганда аерым торучы ШРП биналар һәм корылмаларга кадәр ара нормалашмый.				

5.3.102. Тышкы газүткәргечләрне, резервуарларны, сыекландырылган углеводород газының баллон җайланмаларын проектлау һәм аларны урнаштыру «инженерлык челтәрләрен урнаштыру» бүлекчәсе таләпләренә туры китереп гамәлгә ашырылырга тиеш.

5.3.102. Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары, хастаханәләр, гомуми белем бирү оешмалары, санаторийлар, җәмәгать, административ һәм көнкүреш биналары биналарының диварлары һәм түбәләре буенча барлык басымнарның газ үткәргечләрен транзит белән салу тыела.

Нигезләнгән очракларда бер торак бина диварлары буенча 100 м диаметрлы уртача басымнан да югарырак булмаган, С0 класслы ут төрлелеге III дәрәҗәдән дә ким булмаган һәм түбәдән 0,2 метрдан да ким булмаган ераклыкта газүткәргечләрне транзит белән салу рөхсәт ителә.

ГРП биналарыннан тыш, А һәм Б категорияләрендәге биналарның өстеннән һәм астыннан, стеналар буенча барлык басымлы газ үткәргечләре салу тыела.

5.3.103. Газ бүлү челтәрләре, резервуар һәм баллон җайланмалары, газ тутыру станцияләре һәм сыеклангдырылган углеводород газының башка объектлары сәнәгать куркынычсызлыгы өлкәсендә норматив документлар таләпләре нигезендә проектланырга һәм корылырга тиеш.

5.3.104. Газ бүлү челтәрләре объектлары өчен сак зоналары күләмнәре һәм алар чикләрендә урнашкан җир кишәрлекләрен куллану шартлары Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2000 елның 20 ноябрендәге 878 номерлы карары белән расланган газ бүлү челтәрләрен саклау кагыйдәләре белән билгеләнә.

Газ бүлү челтәрләренең саклык зоналарына керүче җир кишәрлекләрендә тыела:

торак, иҗтимагый-эшлекле һәм җитештерү билгеләнешендәге объектларны төзү;

эксплуатация оешмалары белән килешенеп, газүткәргечләрне алдан чыгармыйча гына аларда урнашкан күперләрне, коллекторларны, автомобиль һәм тимер юлларны сүтү һәм реконструкцияләү;

яр ныгыту корылмаларын, су үткәргеч җайланмаларын, җир һәм башка корылма-ларны, газ бүлү челтәрләрен җимерүдән саклый торган корылмаларны җимерергә;

тану билгеләрен, контроль-үлчәү пунктларын һәм башка газ бүлү челтәрләрен күчерү, зарарлау, салу һәм юк итү;

чүплекләр һәм складлар урнаштырырга, кислоталар, тоз, селтелочей һәм башка химик актив матдәләр эретмәләре агызырга;

сак зоналарын киртәләү, эксплуатация оешмалары персоналының газ бүлү челтәрләренә керүенә, газ бүлү челтәрләренә хезмәт күрсәтүне үткәрүгә һәм зыяннарны бетерүгә каршы тору;

учак ягу һәм ут чыганаклары урнаштыру;

базлар урнаштыру, туфракны авыл хуҗалыгы һәм мелиорация кораллары һәм механизмнар белән 0,3 метрдан артык тирәнлектә эшкәртү.;

ГРП һәм газ бүлү челтәренең башка биналары, җир асты коелары люклары капиткаларын һәм ишекләрен ачарга, элемтә, яктырту һәм телемеханика системаларын электр белән тәэмин итүне кертергә яки өзәргә;

газ бүлү челтәрләре биналарына, җир өсте газүткәргечләренә чит әйберләр, баскычлар куеп, аларны киртәләренә бәйләргә һәм беркетергә, аларга менәргә;

газ бүлү челтәрләренә үз белдегең белән тоташырга.

Газ бүлү челтәрләренең саклау зоналарында хуҗалык эшчәнлеге, җир участогы өслеген бозу башкарыла, һәм 0,3 метрдан артык тирәнлеккә туфрак эшкәртү газ бүлү челтәрләренең эксплуатацион оешмасының язма рөхсәте нигезендә башкарыла.

5.3.105. 100 меңнән артык кешесе булган торак пунктларның газ бүлү системалары газ бүлүнең технологик процессы белән дистанцион идарә итү һәм газ куллануны коммерция исәбенә алу буенча автоматлаштырылган системалар белән җиһазландырылырга тиеш.

Халкы 100 меңнән ким булган торак пунктлар өчен газ бүлү системаларын, газ бүлүнең технологик процессы белән дистанцион идарә итү һәм газ кулллануны коммерция исәпкә алу автоматлаштырылган системалары белән тәэмин итү турында карар эксплуатацияләүче оешмалар яисә заказчы тарафыннан кабул ителә.

5.3.106. Күп катлы торак биналарны һәм корылмаларны җылылык белән тәэмин итү һәм кайнар су белән тәэмин итү өчен ябык яну камерасы булган җылылык генераторларын проектлау рөхсәт ителә. Җылылык генераторларын урнаштыру СНиП 41-01-2003, СНиП 42-01-2002, СП 41-08-2004, СП 42-101-2003 таләпләренә туры китереп башкарыла.

Яну продуктлары вертикаль төтен юллары аша чыгарга тиеш. Төтен чыгаруны бинаның түбәсеннән югарырак итеп башкарырга кирәк.

Биналарның тышкы конструкцияләре аша яну продуктларын турыдан-туры чыгару рөхсәт ителми.

5.3.107. Компактлы азкатлы торак пунктлар территориясендә газ белән тәэмин итү объектларын проектлауны «азкатлы торак төзелеше территориясендә инженерлык челтәрләре һәм корылмалар» бүлеге таләпләре нигезендә гамәлгә ашырырга кирәк.

5.3.108. Торак пунктны электр белән тәэмин итүне проектлаштырганда электр чыганакларына электр нагрузкасын билгеләүне 34.20.185-94, СП 31-110-2003 рд таләпләре һәм «ФСК ЕЭС» ААҖ нең 2006 елның 2 июнендәге техник сәясәте турындагы Нигезләмә нигезендә, ГОСТ Р 54954-2012 башкарырга кирәк.

Торак пунктларда электр кулланының эреләнгән күрсәткечләрен электр куллану нормаларына туры китереп кабул итәргә рөхсәт ителә (әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 4 нче таблицасы).

Алдан исәп-хисап ясау өчен авыл территориясенең чагыштырма исәп-хисап йөкләнешенең эреләнгән күрсәткечләрен 77 нче таблица буенча кабул итәргә рөхсәт ителә.

Электр белән тәэмин итү

5.3.109. Торак һәм җәмәгать биналарының һавасын кондиционацияләү системасына электр энергиясенең чагыштырма чыгымының база күләмен исәпләү өчен белешмәләр әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 11 һәм 12 нче таблицалары буенча билгеләнә (ГОСТ Р 54954-2012).

5.3.110. Торак биналарның һәм җәмәгать биналарының җәмәгать зоналарын яктырту системасына электр энергиясенең чагыштырма чыгымының база күләмен исәпләү өчен белешмәләр әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 15 һәм 16 нчы таблицалары буенча билгеләнә (фатирларны яктыртуга энергия чыгымнары 15 нче таблица күрсәткечләренә кертелмәгән, чөнки бу системалар

проект һәм төзелеш оешмаларының җаваплылыгы предметы булып тормый.

Биналарны инженерлык белән тәэмин итү системасына электр энергиясенең чагыштырма чыгымының база күләмен исәпләү өчен мәгълүматлар әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 17 нче таблицасы буенча билгеләнә.

77 нче таблица

Авыл территориясенең чагыштырма исәп-хисап йөкләнешенең эреләнгән күрсәткечләре

Халык саны, мең кеше	Торак пункт					
	плитәле	табигый газда, 3 мең кеше		стационар электр плитәләре белән, кВт/кеше		
	тулаем алганда, торак пункт буенча	шул исәптән:		тулаем алганда, торак пункт буенча	шул исәптән:	
		үзәк	төзелеш микрорайоннары (кварталлары)		үзәк	төзелеш микрорайоннары
50 дән артык	0,46	0,62	0,41	0,55	0,72	0,51
3 - 50	0,43	0,55	0,40	0,52	0,65	0,50
3 тән ким	0,41	0,51	0,39	0,50	0,62	0,49

Искәрмә:

1. Чагыштырма электр йөкләнеше әһәмияте китерелгән тәэмин итү 10(6) кВ
2. Торак фондта газ һәм электр плитәләре булган очракта, чагыштырма йөкләмәләр аларның нисбәтенә пропорциональ рәвештә билгеләнә.
3. Торак пунктта гомуми мәйдан белән факттагы тәэмин ителеш хисаплылыктан аерылып торган очракларда, таблицада китерелгән мәгънәләрне факттагы тәэмин ителешнең исәп-хисапка карата мөнәсәбәтенә тапкырларга кирәк.
4. Таблицада китерелгән күрсәткечләр торак һәм җәмәгать биналарының (административ, уку, фәнни, дәвалау, сәүдә, тамаша, спорт), коммуналь предприятиеләрнең, транспорт хезмәте күрсәтү объектларының (автомобильләрнең ябык һәм ачык стоянкалары), тышкы яктыртуның йөкләнешен исәпкә ала.
5. Таблицада вак сәнәгать кулланучылары (4 пунктта санап үтелгән искәрмәләрдән тыш), кагыйдә буларак, шәһәр бүлү челтәрләре буенча туклана торган кулланучылар исәпкә алынмаган. Әлеге кулланучыларны таблица күрсәткечләренә исәпкә алу өчен түбәндәге коэффициентларны кертергә кирәк: газ плитәләре булган торак пункт өчен - 1,2 - 1,6; электр плитәләре булган торак пункт өчен - 1,1 - 1,5.

Коэффициентларның зур әһәмиятләре үзәккә, азрак - нигездә торак төзелеше микрорайоннарына (кварталларга) карый.

6. Шәһәр үзәгенә төрле административ учреждениеләр, уку, фәнни, проект оешмалары, сәүдә предприятиеләре, җәмәгать туклануы предприятиеләре, тамаша предприятиеләре һ. б. күп кенә территорияләр кирә.

5.3.111. Татарстан Республикасында электр белән тәэмин итү системаларын үстергәндә, электр челтәрләре киләчәктә, урта көчәнешнең югарырак классларына күчүне исәпкә алып, проектларга кирәк (6-10 кВ.нан 20 - 35 кВ. га кадәр).

5.3.112. Электр энергиясен бүлүнең көчәнеш системасын сайлау, перспективалы электр йөкләнешләренең үсешен анализлауны исәпкә алып, Татарстан Республикасының бүлү электр челтәре комплексы (алга таба - РСК) челтәрләренең перспективалы үсеше схемасы нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.

5.3.113. 35-200 кВ һәм 6-10 кВ көчәнешле электр челтәрләренең перспектив үсеше схемасын эшләүгә кадәр уртача көчәнеш челтәрләрен югары класска күчерү мәсьәләсе тиешле техник-икътисадый нигезләү нигезендә электр белән тәэмин итү объектларына проект документациясен әзерләгәндә хәл ителергә тиеш.

5.3.114. Проектлаганда челтәр объектларын реконструкцияләү (торгызу) буенча зур күләмле эшләр башкарганда, гамәлдәге РСК челтәрләрен урта көчәнешнең югары классына күчерү вариантларын карарга кирәк.

5.3.115. Торак пунктларның электр челтәрләренең киеренкелеге исәп-хисап чоры һәм энергия системасында көчәнешләр системасы чикләрендә аларны үстерү концепциясен исәпкә алып сайлана: 35 - 110 - 220 - 500 я 35 - 110 - 330 - 750 кВ.

Электр белән тәэмин итү системасының көчәнеше, энергия трансформациясе баскычларының иң аз санын исәпкә алып, сайлап алынырга тиеш. Якын арада үсеш чорында 35 - 110/10 кВ көчәнешләр системасы иң максатка ярашлы булып тора.

Авыл торак пунктларында проектлаштырганда, тиешле техник-икътисадый нигезләнгәндә, челтәрләрне 35 кВ көчәнешкә күчерү вариантын күздә тотарга кирәк.

5.3.116. Торак пунктларны электр белән тәэмин итүне проектлаганда, проектлана торган территорияләрдә урнашкан төп электроприемниклар (категорияләр буенча) исемлеге нигезендә, аның ышанычлылыгын тәэмин итүгә карата таләпләрне исәпкә алырга кирәк.

Беренче категорияле электроприемниклары - электроприемниклары, электр белән тәэмин итүнең өзеклеге кешеләр тормышы өчен куркыныч, Дәүләт иминлеге өчен куркыныч, шактый матди зыян, катлаулы технологик процессның җимерелүе, коммуналь хуҗалыкның, элемтә һәм телевидение объектларының аеруча мөһим элементларының эшләвен бозу. Беренче категорияле электроприемниклары нормаль режимнарда электр энергиясе белән ике бәйсез резервлаучы туклану чыганакларыннан тәэмин ителергә тиеш, һәм аларны электр белән тәэмин итүнең бер туклану чыганагыннан электр белән тәэмин итүне өзү бары тик туклануны автомат рәвештә торгызу вакытында гына рөхсәт ителергә мөмкин.

Беренче категорияле электроприемниклар составыннан аерым электроприемниклары Төркеме аерылып тора, аларның өзлексез эшләве кешеләрнең гомеренә, шартлауларга һәм янгыннарга куркыныч янамасын өчен кирәк. Беренче категорияле электроприемникларының махсус төркемен электр белән тәэмин итү өчен өчен өченче бәйсез туклану чыганагыннан өстәмә туклану каралырга тиеш.

Икенче категорияле электроприемниклары-электроприемниклары, электр белән тәэмин итү өзеклеге продукциянең күпләп чыгарылуына, эшчеләрнең, механизмнарның һәм сәнәгать транспортының массакүләм торышына, шәһәр һәм авыл халкының нормаль эшчәнлеген бозуга китерә.

Өченче категорияле электроприемниклары-беренче һәм икенче категория билгеләмәләренә туры килми торган калган электроприемниклары.

5.3.117. Электр белән тәэмин итүнең ышанычлылыгы буенча алар категориясе булган торак пунктлардан файдаланучыларның төп электр кабул итү җайланмалары Исемлеге рд 34.20.185-94 номерлы кушымтасы таләпләренә туры китереп билгеләнә.

5.3.118. Электр белән тәэмин итү шартлары буенча электр белән тәэмин итүне проектлау проектлана торган территориянең төп массасына карата башкарыла. Аларда югары категорияле аерым электроприемниклары яки беренче категорияле махсус төркем булса, электр белән тәэмин итүне проектлау әлеге электроприемникларын электр белән тәэмин итүнең таләп итэлә торган ышанычлылыгын булдыру буенча кирәкле чаралар белән тәэмин ителә.

5.3.119. Яңа төзелеш, киңәйтү, реконструкцияләү һәм техник яктан яңадан коралландырганда РСК объектларын кирәк:

электр белән тәэмин итүнең ышанычлылыгын күтәрүнең схемалы хәл итү сыйфатында челтәрле резервлауны проектлау;

35-220 кВ көчәнештәге барлык подстанцияләр дә челтәрле резерв белән тәэмин ителергә тиеш;

бер тапкыр челтәрле резервлау шартларыннан кулланучыларны электр белән тәэмин итү системасын формалаштыру;

электроприемникларының махсус төркеме өчен кулланучы билгели торган резерв (автоном) туклану чыганагын проектларга кирәк.

5.3.120. Электр челтәрләрен проектлау, торак пунктларның һәм алар янәшәсендәге территорияләрнең барлык кулланучыларын исәпкә алып, 35-110 кВ һәм аннан да күбрәк электр белән тәэмин итүче челтәрләрне һәм 6-20 кВ бүлү челтәрләрен үзара бәйләү белән комплекслы рәвештә

башкарылырга тиеш. Шул ук вакытта, ведомство карамагына карамастан, төрле кулланучыларны тукландыру өчен электр белән тәэмин итү системасының аерым элементларын бергәләп кулалануны күздә тотарга киңәш ителә.

«ФСК ЕЭС» ААҖ нең 2006 елның 2 июнендәге «Россия ЕЭС» ААҖ Директорлар Советы тарафыннан расланган техник сәясәт турындагы Нигезләмәнең таләп - таләпләренә туры китереп, проектлаштырганда 6-20 кВ һава линияләре белән челтәрләр төзүнең төп принцибын кабул итәргә кирәк.

5.3.121. Электр тапшыру линияләрен узу өчен махсус коммуникацион коридорлар бүлеп бирелә, алар үзара кисешүләр участокларын бетерү яки минимальләштерү максатыннан башка инженерлык коммуникацияләрен салу мәнфәгатьләрен исәпкә алалар.

5.3.122. Сәнәгать предприятиеләренең энергия системаларының гомуми челтәрләренә электр белән тәэмин итү системаларын проектлау НТП-94 таләпләренә туры китереп башкарыла «Сәнәгать предприятиеләрен электр белән тәэмин итүне проектлау. Технологик проектлау нормалары»дигән темага семинар узды.

5.3.123. Гомуми энергетика системаларына керүче электр тапшыру линияләрен җитештерү зоналары территориясендә, шулай ук авыл хуҗалыгы предприятиеләренең җитештерү зоналары территориясендә урнаштыру рөхсәт ителми.

5.3.124. 110 - 220 кВ һәм аннан да югары көчәнешле һава электр линияләре торак төзелешеннән читтә урнаштырырга киңәш ителә.

5.3.125. 110 - 220 кВ һәм аннан да югары көчәнештәге электр тапшыру линияләрен торак төзелеше чикләрендә түбәнәйтелгән электр подстанцияләренә карата электр - тәэмин итүче оешма белән килешү буенча кабель линияләре белән күздә тотарга кирәк.

5.3.126. 110 кВ һәм аннан да югары көчәнешле гамәлдәге һава электр тапшыру линияләрен торак төзелешеннән читкә чыгаруны яки һава линияләрен кабель белән алыштыруны күздә тотарга киңәш ителә.

5.3.127. 4 каттагы биналар төзелешендәге торак зона территориясендә 10 кВ.га кадәр көчәнешле электр тапшыру линияләре җир асты башкаруындагы кабельләр белән, ә 3 каттагы биналар һәм аннан да түбәнрәк - һава яки кабельләр белән башкарылырга тиеш.

5.3.128. Халыкны электр кырының һава электр линияләре (алга таба - ВЛ) белән төзелә торган тәэсиреннән саклау максатларында, санитар өзеклекләр - югары вольтлы линия трассасы буенда, анда электр кырының киеренкелеге 1 кВ/метрдан артып китә.

Яңа проектлана торган тармаклар, шулай ук биналар һәм корылмалар өчен, горизонталь чыбыкларның горизонталь урнашуы булган ВЛ трассасы буендагы санитар өзеклекләр чикләрен һәм электр кырының киеренкелеген киметү чараларыннан башка, перпендикуляр ВЛ юнәлешендәге ерак фазалы үткәргечләр җиренә проекциядән ике якка да киметү чараларыннан башка, ВЛ трассасы буендагы санитар өзеклекләр чикләрен алу рөхсәт ителә.:

20 метр-330 кВ. м,

30 метр-500 кВ. м,

40 метр-750 кВ. м,

55 метр-1150 кВ. м көчәнеше өчен.

Объектны файдалануга тапшырганда һәм эксплуатация барышында санитар аерма инструменталь үлчәү нәтиҗәләре буенча төзәтелергә тиеш.

Бакчачылык, яшелчәчелек һәм дача берләшмәләре территорияләре чикләренә кадәр ВЛДА читтәге үткәргечләрдән санитар аермалар әлеге нормативларның 4.3. 5 п. таләпләре нигезендә кабул ителә.

5.3.129. ВЛ өчен шулай ук сак зоналары билгеләнә:

Идел буенда вертикаль яссылыклар арасында төзелгән, параллель турыдан-туры, ерак чыбыклардан (кичектерелмәгән хәлдә) торган җир участоклары:

2 метр-1 кВ. га кадәр көчәнеш белән идарә итү өчен;

10 метр-1 кв. нан 20 кВ.га кадәр көчәнеш; 15 метр-35 кВ.га кадәр авырлыктагы ВЛ өчен;

20 метр - 110 кВ авырлыктагы су белән тәэмин итү;

25 метр - 150, 220 кВ авырлыктагы су белән тәэмин итү өчен;

30 метр - 330, 400, 500 кВ. м, 40 метр - 750 кВ. м авырлыктагы су өчен.;

30 метр-800 кВ (даими ток) көчәнеше белән идарә итү өчен; 55 метр-көчәнеш 1150 кВ.;

сулыклар (елга, каналлар, күлләр һ.б.) аша чыгу зоналары, су өслеге рәвешендә вертикаль яссылыклар өстендә һава киңлеге рәвешендә, линиянең ике ягында да, суднолар йөрешле сулыклар өчен туктаусыз торган торышта, сулыклар өчен - 100 метр арада, сулыклар өчен-корыда уза торган Идел буенда сак зоналарын билгеләү өчен каралган ераклыкта.

5.3.130. Җир асты кабель линияләре өстендә, гамәлдәге электр челтәрләрен саклау кагыйдәләре нигезендә, кабельләр өстендәге мәйдан күләмендә сак зоналары куелырга тиеш:
кабель линияләре өчен һәр яктан 1 кВ. метрдан югарырак, кабель линияләре өчен 1 кВ. метрга кадәр, һәр яктан бер кабельдән 1 кВ. метрга кадәр, ә
торак пунктларда тротуарлар астында кабель линияләре үткәндә-биналар һәм корылмаларга 0,6 метр һәм урамның машиналар йөрү өлешенә 1 метр.
Су асты кабель линияләре өчен 1 кВ. дан югарырак булган сак зонасы билгеләнергә тиеш, ул параллель рәвештә чик кабельләрдән 100 метр ераклыкта билгеләнергә тиеш.

5.3.131. Кабель линияләренең сак зоналары электр челтәрләрен саклау кагыйдәләре таләпләрен үтәп кулланыла.
Төзелмәгән җирдә салынган кабель линияләренең сак зоналары мәгълүмати билгеләр белән билгеләнергә тиеш. Мәгълүмати билгеләрне 500 метрдан да ким түгел, шулай ук кабель линияләре юнәлешен үзгәртү урыннарында урнаштырырга кирәк.

5.3.132. Торак пункт территориясендә трансформатор подстанцияләре һәм бүлү җайланмалары электр җайланмаларын (алга таба - ПУЭ) урнаштыру кагыйдәләренең шәһәр төзелеше таләпләре һәм 2006 елның 2 июнендәге «Россия ЕЭС» ААҖ Директорлар Советы тарафыннан расланган «ФСК ЕЭС» ААҖнең техник сәясәте турындагы нигезләмәләр нигезендә ачык һәм ябык типтагы җайланмалар проектлана.

16 мең кв һәм аннан да күбрәк егәрлекле трансформаторлар белән түбәнәйтү подстанцияләре, бүлү җайланмалары һәм торак төзелеше территориясендә урнашкан кабельләргә һава линияләренең күчү пунктлары ябык типтагы проектларга кирәк. Ябык подстанцияләр аерым торучы биналарда урнашырга, встроенными һәм пристроенными.

5.3.133. Җәмәгать биналарында төзелгән һәм төзелгән трансформатор подстанцияләрен, шул исәптән комплектлы трансфор - матор подстанцияләрен, ПУЭ таләпләрен, тиешле санитар һәм янгынга каршы нормаларны, СП 31-110-2003 таләпләрен үтәү шарты белән проектлау рөхсәт ителә.

5.3.134. Торак биналарда (фатирлы йортларда һәм тулай торакларда), хастаханә учреждениеләренең йокы корпусларында, санатор-курорт учреждениеләрендә, ял йортларында, социаль тәэмин итү учреждениеләрендә, шулай ук аналар һәм балалар өчен учреждениеләрдә, гомуми белем бирү һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмаларында, эшче һәм башка хезмәткәрләрнең квалификациясен әзерләү һәм күтәрү буенча уку йортларында, һөнәри белем бирү оешмаларында һ.б. төзү рөхсәт ителми.

Торак биналарда урнаштырылган һәм төзелгән подстанцияләрне урнаштыру, подстанциядән читтә электр һәм Магнит кырларының тавыш басымы, вибрация, электр һәм Магнит кырларының йогынтысы буенча санитар нормалар таләпләрен үтәү шарты белән, трансформаторларның коры яки тутырылмаган, экологик куркынычсыз, сыек диэлектриклары белән генә рөхсәт ителә.

5.3.135. Массакүләм торак төзелеше зоналарында һәм гамәлдәге торак зоналарда ачык типтагы яңа подстанцияләрне проектлау тыела.

Ачык типтагы гамәлдәге подстанцияләрдә торак һәм мәдәни - көнкүреш биналарында тавыш дәрәҗәсен нормативка кадәр киметүне тәэмин итүче тавыш саклау чараларын һәм халыкны электромагнит йогынтысыннан саклау чараларын гамәлгә ашырырга кирәк.

5.3.136. Трансформатор подстанцияләрен җитештерү территориясендә урнаштыру, шулай ук

подстанцияләрнең тибын, егәрлеген һәм башка характеристикаларын сайлаганда, ПУЭ таләпләренә, экологик һәм янгын куркынычсызлыгы таләпләренә, электр йөкләнешләренең, архитектура - төзелеш һәм эксплуатация таләпләренең, әйләнә-тирә мохит шартларының зурлыгын һәм характерын исәпкә алып, инженерлык эзерлеге вакытында проектларга кирәк.

5.3.137. Электр подстанцияләре өчен санитар-яклау зонасы күләме, атмосфера һавасына физик йогынты ясау исәп-хисаплары, шулай ук натураль үлчәү нәтиҗәләренә карап билгеләнә.

Аерым торучы бүлү пунктларын һәм 6-20 кВ көчәнештәге трансфор-матор подстанцияләрен урнаштырганда, һәр кеше ике егәрлектән 1000 кв га кадәр булмаган трансформаторлар арасында һәм торак һәм җәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр араны тавыштан саклау буенча чараларны башкарганда-10 метрдан да ким түгел, ә дәвалау - профилактика учреждениеләре биналарына кадәр-25 метрдан да ким булмаска тиеш.

5.3.138. Подстанцияләргә, бүлү һәм күчмә пунктларга якын килгәндә, кабельле һәм һава линияләрен кертү һәм чыгару өчен техник коридорлар һәм полосаларны күздә тотарга кирәк. Һава линияләренең кабельләргә күчүе пунктлары өчен җир кишәрлекләре күләмен 0,1 гектардан да артмаска тиеш.

5.3.139. Подстанция территориясе коймаланырга тиеш. Койма транспорт керү мөмкин булган урыннарда тумбалар кую шарты белән ябык подстанцияләр өчен каралмаган булырга мөмкин.

5.3.140. Җитештерү зонасында подстанцияләрдән һәм бүлү пунктларыннан биналар һәм корылмаларга кадәр араны СНиП II таләпләренә туры китереп кабул итәргә кирәк-89-80*к.

Элемтә объектлары

5.3.141. Предприятиеләрне, биналарны һәм элемтә корылмаларын, Радио һәм телевидение, янгын һәм сак сигнализациясен, инженерлык җиһазлары системаларын диспетчерлаштыру эшләрен гамәлдәге норматив документлар таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк.

Элемтә, сигнализация җайланмаларын проектлаганда, инженерлык җиһазларын диспетчерлаштырганда, Гражданнар оборонасы сигналлары һәм гадәттән тыш хәлләр сигналлары буенча халыкка хәбәр итү системасы белән идарә итү мөмкинлеген күздә тотарга кирәк.

5.3.142. Элемтә линияләре өчен җирләрне сайлау, бүлеп бирү һәм алардан файдалану СН 461-74 таләпләренә туры китереп башкарыла.

5.3.143.Линия-кабель корылмаларын проектлау беренчел элемтә челтәрләренең перспективалы үсешен исәпкә алып башкарылырга тиеш.

5.3.144. Элемтә линияләре өчен трассаларны (мәйданчыкларны) урнаштыруны Россия Федерациясе Җир кодексы нигезендә элемтә җирләрендә башкарырга кирәк:

торак пунктлардан читтә-нигездә, автомобиль юллары һәм транспорт коммуникацияләре зонасында урнашкан гамәлдәге трассалар, электр тапшыру һәм элемтә линияләре һәм аларга хезмәт күрсәтү белән бәйле инфраструктура; җир - җирләрдән файдалану чикләре буйлап;

торак пунктларда-күбесенчә урамнарның җәяүлеләр өлешендә (тротуарлар астында) һәм кызыл линия белән төзелеш линиясе арасындагы полосада.

5.3.145. Торак пунктлардан читтә кабель линиясе трассасын барлык җир участокларында, шул исәптән автомобиль һәм тимер юлларга бүлеп бирелгән полосаларда, саклау һәм тыю зоналарында, шулай ук автомобиль һәм тимер юл күперләрендә, коллекторларда һәм автомобиль һәм тимер юлларның тоннельләрендә конкрет шартларга карап сайларга кирәк.

Трасса юллары булмаганда, элемтәнең кабельле линияләре җирләрендә, авыл хуҗалыгы өчен яраксыз җирләрдә яки авыл хуҗалыгы җирләрендә, кадастр бәяләве буенча, шулай ук урман фонды җирләрендә аз бәяле үсентеләр биләп торган мәйданнар исәбенә, гамәлдәгеләрен максималь рәвештә кулланып урнаштырырга кирәк.

Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясы нигезендә, урман-парк зоналарында кабель элемтә линияләре трассаларын урнаштыру тыела.

Кабель канализациясе трассаларын проектлаганда урам юллары, юллар һәм рельс юллары белән кисешүләр саны ким булуга омтылырга кирәк. Торак пунктлар территориясендә һәм аннан читтә кабель линиясе сузу, ябылырга, яңадан планлаштырылырга яки реконструкцияләнергә тиешле урамнар буенча горизонталь һәм вертикаль планлаштырылмаган участокларда рөхсәт ителә.

5.3.146. Һава линияләре терәкләрендә элемтә кабельләре подвескасын (вакытлыча вариант сыйфатында) индивидуаль төзелеш районнарын телефонлаштырганда абонент шәһәр телефон

челтәрләренең бүлү участокларында, авыл телефон челтәрләренең абонент һәмостанцияара линияләрендә, шулай ук визон эчендәге челтәрләрдә (кабельләрне җир асты сузу кыен булган районнарда, тирән чокырлар һәм елгалар аша кабель линияләре кичүендә һ.б.) күздә тотарга рөхсәт ителә.

5.3.147. Авыл телефон челтәрләренең кабельләрен подвескасын гамәлдәге һава элемтә линияләре терәкләрендә күздә тотарга кирәк. Әлеге максатлар өчен яңа терәкләрне проектлау тиешле нигезләнгәндә рөхсәт ителә.

Торак пунктлар территорияләрендә биналарның түбәләренә куелган агынты баганалар кулланылырга мөмкин.

5.3.148. Су киртәләре аша кабельле чыгу юллары линияләрнең билгеләнүенә һәм җирле шартларга бәйле рәвештә, салына торган су астында, күперләр һәм Терәкләрдә проектлана ала.

Су киртәләре аша кабельле чыгу урыннары линия-кабельле корылмаларны проектлауга карата таләпләр нигезендә урнаштырыла.

5.3.149. Яңа территорияләрне төзегәндә, 5тән алып 862 МГц га кадәр ешлык диапазоны булган кабельле телевидениенең бүлү системалары челтәрләрен урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Кварталларны (микрорайоннарны) проектлаганда һәм реконструкцияләгәндә «күләгә зоналары», ягъни абонент Р 52023-2003 ГОСТ тарафыннан билгеләнгән дәрәҗәләрдән түбәнрәк абонент розеткаларын кабул итү дәрәҗәсе булган территорияләрдән качарга кирәк.

Кабельле телевидениенең бүлү системаларының яңа челтәрләре, «күләгә зоналары» барлыкка килмәсен өчен, «антенна на дом» схемасы буенча төзелергә тиеш.

Торак төзелеше объектлары өчен, йортлар подъездларында телекоммуникацион шкафлар һәм коммуникацион розеткалар урнаштыруны да кертеп, кабельле телевидение системаларын, цифрлы телевидение, телефон һәм башка инфокоммуникацион хезмәтләрне күмәк кабул итү мөмкинлеген тәэмин итәргә кирәк.

5.3.150. Яңа төзелеш объектларын төзүне тормышка ашырганда телекоммуникацион системалар, эфирлы цифрлы телевидениене коллектив кабул итү системалары төзүне һәм бер үк вакытта өч элемтә операторы тарафыннан хезмәт күрсәтү өчен кирәкле булган ябык эчке коммуникацияләр буенча йорт эчендәге элемтә челтәрләрен төзүне тәэмин итәргә кирәк.

5.3.151. Яңа территорияләрне төзегәндә, Гражданнар оборонасы сигналлары һәм гадәттән тыш хәлләр сигналлары буенча, элемтә тармагының гамәлдәге норматив документларына туры китереп, шулай ук түбәндәге норматив документлар таләпләрен үтәп, халыкка хәбәр итү системасының локаль челтәрләрен урнаштыруны күздә тотарга кирәк:

«Халыкны табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау турында»1994 елның 12 декабрендәге 68-ФЗ номерлы федераль закон;

«Гражданнар оборонасы турында»1998 елның 12 февралендәге 28-ФЗ номерлы Федераль закон;

Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2003 елның 25 октябрендәге 1554 номерлы күрсәтмәсе-тыныч һәм сугыш вакытында гадәттән тыш хәлләр килеп чыгу куркынычы турында яисә килеп чыгу турында халыкка үз вакытында хәбәр итүне тәэмин итү чаралары турында;

Россия Федерациясе Гражданнар оборонасы, гадәттән тыш хәлләр һәм табигый бәла - казалар нәтиҗәләрен бетерү министрлыгы, Россия Федерациясе Мәгълүмати технологияләр һәм элемтә министрлыгы һәм Россия Федерациясе Мәдәният һәм массакүләм коммуникацияләр министрлыгының «халыкка хәбәр итү системалары турында Нигезләмәне раслау хакында»2006 елның 25 июлендәге 422/90/376 номерлы боерыгы.

5.3.152. Элемтә, телевидение, чыбыклы тапшырулар яки кабель канализациясе торбаларыннан башка җир асты һәм җир өсте корылмаларына кадәр минималь ара «инженерлык челтәрләрен урнаштыру»бүлекчәсе таләпләре нигезендә билгеләнә.

5.3.153. Тапшырыла торган радиотехник объектларны урнаштырганда санитар кагыйдәләр һәм нормалар таләпләре үтәлергә тиеш, шул исәптән саклау зонасы, санитар-яклау зонасы һәм әлеге нормативларның 6.6 бүлеге таләпләре нигезендә төзелешне чикләү зонасы билгеләнә.

5.3.154. Электромагнит нурланышлар дәрәҗәсе 1 СанПиН кушымтасы нигезендә ПДУ дан артмаска тиеш 2.1.8/2.2.4.1383-03 (6.6.3 пункт).

5.3.155. Торак район яки берничә микрорайон өчен, торак районда, микрорайонда (кварталда)

урнашкан барлык биналардан инженерлык җиһазларының (шул исәптән янгынга каршы) эше турында мәгълүмат җыю өчен, берләштерелгән диспетчерлык пунктын проектларга кирәк. Диспетчерлык пунктлары, кагыйдә буларак, хезмәт күрсәтелә торган территория үзәгендә эксплуатация хезмәтләре биналарында яки хезмәт күрсәтелә торган биналарда проектларга кирәк.

5.3.156. Янгын сүндерү һәм сигнализация җайланмалары НПБ 88-2001*таләпләренә туры китереп проектлана.

5.3.157. Элемтә линияләре һәм объектлары, шулай ук торак район территориясендә җир асты коммуникацияләре өчен гомуми коллекторлар биләгән участоклардан файдалану 80 таблица буенча кабул ителә.

80 нче Таблица

Элемтә линияләре һәм объектлар белән шөгыльләнүче җирләрдән файдалану төрләре, шулай ук җир асты коммуникацияләре өчен гомуми коллекторлар белән тәэмин итү

Объектның исеме	Зонаның төп параметрлары	Куллану төре
Җир асты коммуникацияләре өчен гомуми коллекторлар	Шәһәр коллекторының сак зонасы коллектор ягыннан һәр якка 5әр метр. 15 метр радиуста коллектор веншахтасы сак зонасы	Яшелләндерү, юллар, мәйданчыклар
Радиореле элемтә линияләре	Лучның ике ягында 50 метр сак зонасы	Үле зона
Телевидение объектлары	D = 500 метр сак зонасы	Яшелләндерү
Автоматик телефон станцияләре	Автоматик телефон станциясеннән торак биналарга кадәр ераклык-30 метр	Юллар,мәйданчыклар, яшелләндерү

Инженерлык челтәрләрен урнаштыру

5.3.167. Инженерлык челтәрләрен, нигездә, урам һәм юлларның аркылы профильләре чикләрендә урнаштырырга кирәк:

тротуарлар яки бүлү полосалары астында-коллекторларда, каналларда яки тоннельләрдә инженерлык челтәрләре;

аеру полосаларында - җылылык челтәрләре, суүткәргеч, газүткәргеч, хуҗалык һәм яңгыр канализацияләре.

Искәрмә:

1. Торак пунктлар территориясендә канализация челтәрләрен җир өсте һәм җир өсте сузу рөхсәт ителми. ;

җиңел ялкынсынучы һәм янучан сыеклыклар, шулай ук сәнәгать предприятиеләрен һәм складларын тәэмин итү өчен сыекландырылган газлар белән торбаүткәргечләр салу;

магистраль торбаүткәргечләр сузу.

2. Торак пунктлар территориясе буенча салынучы нефть продуктлары өчен 2.05.13-90 Снипына таянырга кирәк.

3. Тоннельләрдә, коллекторларда һәм каналларда газүткәргечләр сузу рөхсәт ителми. Сәнәгать предприятиеләре территориясендә 0,6 МП га кадәр басым белән корыч газүткәргечләр салу искәрмә булып тора (СНиП II-89-80*к;

4. Гомуми белем бирү һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмалары территориясе аша шәһәр (авыл) билгеләнешендәге магистраль инженер коммуникацияләре узарга тиеш түгел

- су белән тәэмин итү, канализация, җылылык белән тәэмин итү, энергия белән тәэмин итү.

5.3.168. Торак районга хезмәт күрсәтүче инженерлык челтәрләрен проектлау, кагыйдә буларак, урамнарның һәм юлларның тиешле техник зоналарында гамәлгә ашырылырга тиеш. Әлеге челтәрләрне микрорайоннар (кварталлар) аша аерым очракларда шәһәр милке булган махсус бүлеп бирелгән зоналарда үтү рөхсәт ителә. Техник зоналар габаритлары, аларда салына торган инженерлык челтәрләренең конкрет төренә карап билгеләнә.

Квартал эчендәге инженерлык челтәрләре һәм алардагы корылмаларны төзелешкә бүлеп бирелә торган участоклар арасында билгеләнә торган техник зоналарда проектларга кирәк. Бу челтәрләрне төзелә торган участоклар аша сервитутны мәҗбүри тәэмин итеп, аларны салу зоналарына узу мөмкин. Бу шарт биналарны микрорайонның (квартал) бүлү челтәрләренә һәм аларга корылмаларга тоташтыруны тәэмин итүче инженер челтәрләре участокларына да кагыла.

5.3.169. Җир асты инженерлык челтәрләрен гомуми траншеяларда берләштерелгән урнаштыруны күздә тотарга кирәк;

тоннельләрдә-500-900 м диаметрлы җылылык челтәрләрен, 500 ммга кадәр сүүткәргеч, уннан артык элемтә кабеле һәм 10 кВ. га кадәр көчәнешле ун көч кабеле, магистраль урамнарны һәм тарихи төзелеш районнарын реконструкцияләгәндә, трансшеяларда, магистраль урамнар һәм тимер юллар белән кисешкәндә, урамнарның аркылы профилендәге урын җитмәгәндә.

Тоннельләрдә шулай ук һава үткәргечләр, каты канализация һәм башка инженерлык челтәрләре салу да рөхсәт ителә. Җиңел ялкынсынучы һәм ягулык сыеклыкларын транспортлый торган газүткәргечләрне һәм торбаүткәргечләрне кабель линияләре белән бергә урнаштыру рөхсәт ителми.

Искәрмә:

1. Катлаулы грунт шартларында төзелгән участокларда, кагыйдә буларак, керү тоннельләрендә су ташучы инженерлык челтәрләрен урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

2. Авыл территорияләрендә катлаулы планлаштыру шартларында җир өсте һәм җир өсте җылылык челтәрләрен, тиешле нигезләмә һәм җирле үзидарә органнары рөхсәте булганда, салу искәрмә булып тора.

5.3.170. Җылылык челтәрләренең җир асты сузылышын түбәндәге инженерлык челтәрләре белән бергә кабул итәргә рөхсәт ителә:

каналларда-сүүткәргечләр, 1,6 Мпка кадәр басымлы торбаүткәргечләр, мазутүткәргечләр, җылылык челтәрләренә хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән контроль кабельләр белән;

тоннельләрдә-500 мм диаметрлы сүүткәргечләр, элемтә кабельләре, 10 кВ.га кадәр көчәнештәге көч кабельләре, 1,6 МП. га кадәр басым белән кыскартылган һава торбаүткәргечләре, каты канализация торбалары.

Җылылык челтәрләренең каналларда һәм башка инженерлык челтәрләре белән тоннельләрдә торбаүткәргечләрен салу, югарыда күрсәтелгәннәрдән тыш, рөхсәт ителми.

Искәрмә: Җылылык челтәрләрен зиратлар, чүплекләр, үләт базлары, РАО күмелгән урыннар, сугару басулары, фильтрация кырлары һәм җылылык китерүченең химик, биологик һәм радиоактив пычрану куркынычы булган башка участоклар территориясе буенча проектларга рөхсәт ителми.

5.3.171. 0,6 Мпка кадәр басым белән газүткәргечләрне җәяүлеләр һәм автомобиль күпере аша салу рөхсәт ителә, әгәр күпер янмый торган материаллардан төзелгән булса һәм, әгәр күпер янучы материаллардан төзелгән булса, рөхсәт ителми.

5.3.172. Сүүткәргеч челтәрен урамның ике ягында да урнаштырырга кирәк:

машиналар йөрү өлеше 22 метрдан артык;

урамнар кызыл линия чикләрендә 60 метр һәм аннан да күбрәк.

5.3.173. Елга, автомобиль юллары, шулай ук биналар һәм корылмаларның инженерлык челтәрләре белән кисешүне туры почмак астында карарга кирәк. Нигезләнгәндә, ким дигәндә, 45, ә тимер юл корылмалары 60° дан да ким булмаган почмак астында кисешү рөхсәт ителә.

Елгаларның, автомобильләрнең , шулай ук корылмаларның инженерлык челтәрләре белән кисешү урынын сайлау гамәлдәге норматив документлар таләпләренә туры китереп, дәүләт күзәтчелеге органнары белән килештереп башкарылырга тиеш.

5.3.174. Гомуми челтәрнең тимер юллары, шулай ук елгалар, чокырлар, ачык сүүткәргечләр кисешкән вакытта җылылык челтәрләрен җир өсте челтәрләре салу каралырга тиеш. Шул ук вакытта даими автомобиль юллары һәм тимер юл күперләреннән файдаланырга рөхсәт ителә.

Тимер, автомобиль, магистраль юллар, урамнар, шәһәр һәм район әһәмиятендәге урамнар, шулай ук җирле әһәмияттәге урамнар һәм юллар, гамәлдәге сүүткәргеч һәм канализация челтәрләре, газүткәргечләрнең җир асты челтәрләре киселешендәге җылылык челтәрләрен 41-02-2003 СНиП нигезендә урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

5.3.175. Тимер һәм автомобиль юллар кисешкән урыннан горизонталь ераклыклар җир асты газүткәргечләре белән:

гомуми файдаланудагы тимер юлларда, I - III категорияле автомобиль юлларында күперләргә һәм тоннельләргә, шулай ук җәяүлеләр күперләренә, алар аша тоннельләргә кадәр - 30 метр, гомуми кулланылыштагы тимер юллар, IV - V категорияле автомобиль юлларына һәм трубаларга кадәр - 15 метр;

ук күчерү зонасына кадәр (остряклар, крестовиннарның койрыгы, рельсларга тоташу урыннары һәм юлның башка кисешкән урыннары) - 20 метр;

элемтә челтәре терәгенә кадәр-3 метрдан ким булмаска тиеш.

Кисешә торган корылмалар карамагындагы оешмалар белән килештереп, күрсәтелгән араларны кыскарту рөхсәт ителә.

5.3.176. Сәнәгать предприятиеләре мәйданчыкларында инженерлык челтәрләрен урнаштыру өчен җир өсте һәм җир өсте юлларын карарга кирәк.

Предприятиеләрнең завод алды зоналарында һәм сәнәгать төеннәренең иҗтимагый үзәкләрендә инженерлык челтәрләрен җир астында урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

5.3.177. Җиңел ялкынсынучы һәм янучы сыеклыклар өчен аерым терәкләрдә, эстакадаларда салынучы җир өсте торба үткәргечләрен урнаштырырга кирәк. Диварлардагы уемнардан 3 метрдан да ким булмаган арада, үтемсез генә, ул 0,5 метрга кадәр кимергә мөмкин.

Басымына карап, җир өсте газүткәргечләрен янмый торган материаллардан яки биналар һәм корылмалар конструкцияләреннән чыгып, 3 СНиП таблицасы таләпләренә туры китереп, урнаштырырга кирәк.

5.3.178. Түбән терәкләрдә сыеклык һәм газ белән тыгыз торба үткәргечләр, шулай ук көч һәм элемтә кабельләрен:

бу максатлар өчен махсус билгеләнгән техник полосаларда, предприятиеләрнең мәйданчыкларында;

сыек продуктлар һәм сыекландырылган газ складлары территориясендә урнаштырырга кирәк.

Моннан тыш, түбән терәкләрдә торак пунктлардан читтә төзелергә тиешле территория буенча җылылык челтәрләрен урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

5.3.179. Җир дәрәҗәсеннән алып кешеләр үтеп керүдән тыш, ирекле территориядә түбән терәкләрдә салынучы торбаларның (яки аларны изоляцияләү өслегеннән) түбәнлегенә кадәр биеклекне кимендә:

торбалар төркеме киңлегендә 1,5 метр - 0,35 метр;

төркем киңлеге 1,5 метр һәм аннан да күбрәк булганда - 0,5 метр кабул итәргә кирәк.

300 мм диаметрлы һәм аннан ким торба үткәргечләрне ике яки аннан да күбрәк вертикальгә урнаштыруны күздә тотарга кирәк, челтәрләр трассасы киңлеген максималь рәвештә киметергә кирәк.

5.3.180. Югары терәкләрдә сузыла торган торба яки изоляция өслегеннән җирнең түбәнлегеннән алып түбәненә кадәр биеклекне:

территориянең машиналар йөрми торган өлешендә, кешеләр уза торган урыннарда - 2,2 метр;

автомобиль юллары белән кисешкән урыннарда (машиналар йөрү өлешенең өслеге өслегеннән) - 5 метр;

троллейбусның контакт челтәре белән кисешкән урыннарда (юл йөрү өлешенең өслеге өслегеннән) - 7,3 метр;

предприятиеләр территориясендә кайнар шлакны ташу өчен эчке тимер юл юллары булган җиңел һәм янучан сыеклыклар һәм газлар белән кисешкән урыннарда - 10 метр, торбаүткәргечләрне җылылык белән саклау җайланмасында - 6 метр кабул итәргә кирәк.

5.3.181. Якын-тирә җир асты инженерлык челтәрләреннән биналар һәм корылмаларга кадәр горизонталь (яктылык) ераклыкны 81 таблица буенча кабул итәргә кирәк.

Күрше инженерлык җир асты челтәрләре арасында горизонталь (яктылык) ераклыкны параллель рәвештә урнаштырганда 82 нче таблица буенча, ә авыл торак пунктлары биналарында инженерлык челтәрләрен тапшыруда-0,5 метрдан да ким түгел кабул итәргә кирәк. Катнаш торбаүткәргечләр салынган тирәнлектә 0,4 метрдан артык ара булса, 82 нче таблицада күрсәтелгән араны, траншеяларның текәлеген һәм тирәнлеген исәпкә алып арттырырга кирәк.

81 һәм 82 таблицаларда күрсәтелгән араны иминлек һәм ышанычлылык таләпләрен тәэмин итүче тиешле техник чараларны үтәгәндә киметергә рөхсәт ителә.

5.3.182. 0,6 МП га кадәр басым астында җир асты газ үткәргечләрен сузганда (норматив документлар белән регламентланган ара булмаганда), трассаның аерым участокларында, биналар һәм биналар аркалары арасында, шулай ук 0,6 Мптан артык басымлы газүткәргечләр арасында, 81 һәм 82 нче таблицаларда күрсәтелгән араны аерым торучы ярдәмче биналар белән якынайтканда, 50 процентка кадәр киметү рөхсәт ителә.

5.3.183. Инженерлык челтәрләре кисешкән вакытта вертикаль буенча ераклыкларны (яктылыкта): кабель линиясе сузганда югары вольтлы линиянең көчәнеше 110 кВ һәм кабельдән алып 10 метрга кадәр кабул итәргә кирәк.

Реконструкция шартларында кабель линияләреннән җир асты өлешләренә һәм аерым терәкләрнең җир асты җирләренә кадәр араны 1000 метрдан артык көчәнеше белән 2 метрдан да ким булмаска тиеш, шул ук вакытта горизонталь буенча (яктылыкта) ВЛНЫҢ өске чыбыгына кадәр ара нормалашмый;

торбаүткәргечләр яки электрокабельләр, элемтә кабельләре һәм тимер юллары арасында, рельс

табаныннан, яки автомобиль юллары арасында, өслекнең өске өлешеннән труба (яки аның футляры) яки электрокабельне - челтәрнең ныклыгын исәпләп, ләкин 0,6 метрдан да ким булмаска тиеш;
каналларда яки тоннельләрдә урнашкан труба үткәргечләр һәм электр кабельләре арасында, каналларны яки тоннельләрне ябу юлыннан алып тимер юллар рельслары табанына кадәр -1 метр, кювет төбенә кадәр яки башка су бүлү корылмаларына кадәр, тимер юл нигезенә кадәр ара - 0,5 метр;
торбаүткәргечләр һәм көч кабельләре арасында 35 кВ. га кадәр көчәнеш һәм элемтә кабельләре арасында - 0,5 метр;
торбаүткәргечләр һәм көч кабельләре арасында көчәнеш 110-220 кВ - 1 метр;
коллекторларга урнаштырганда торба үткәргечләр һәм элемтә кабельләре арасында-0,1 метр, шул ук вакытта элемтә кабельләре торбаүткәргечтән югарырак урнашырга тиеш;
элемтә кабельләре һәм көч кабельләре арасында коллекторларда параллель сузылганда-0,2 метр, шул ук вакытта элемтә кабельләре көч кабельләреннән түбәнрәк булырга тиеш;
предприятиеләрне реконструкцияләү шартларында, ПУЭ таләпләрен үтәү шарты белән, барлык көчәнеш кабельләре һәм торбаүткәргечләр арасында араны 0,25 метрга кадәр киметергә рөхсәт ителә;
төрле билгеләнештәге торбаүткәргечләр арасында (суүткәргечләрне кисүче канализация һәм агулы торбаүткәргечләрдән тыш) - 0,2 метр;
эчәргә яраклы сыйфатлы суны транспортлый торган торбаүткәргечләрне агулы һәм юеш - сөрешле сыеклыкларны транспортлый торган канализация яки труба үткәргечләреннән 0,4 метрга югарырак урнаштырырга кирәк;
эчәргә яраклы сыйфатлы суны транспортлый торган корыч, төзелгән торбаүткәргечләрне канализация торбаларыннан түбәнрәк урнаштыру рөхсәт ителә, шул ук вакытта канализация торбалары стеналарыннан футляр обрезына кадәр ара һәр якка 5 метрдан да ким булмаска тиеш, балчык грунтларда һәм зур ватык һәм ком грунтларында - 10 метр;
торбаларның диаметры 150 м га кадәр булган суүткәргеч суын, әгәр кисешүче
торбаларның диварлары арасындагы ара - 0,5 метр булса, канализация футлярыннан башка түбәнрәк күздә тотарга рөхсәт ителә;
су белән тәэмин итү системасының ачык җылылык челтәрләренең яки кайнар су белән тәэмин итү челтәрләренең су үткәргеч торбаүткәргечләрен канализация торбаүткәргечләреннән алып, аннан да түбәнрәк һәм аннан да күбрәк урнашкан торбаүткәргечләргә кадәр араны канализация үткәргечләре үткәргечләре үткәргечләре үткәргечләре вакытында 0,4 метр кабул ителергә тиеш;
төрле билгеләнештәге каналлар яки тоннельләр белән кисешкән вакытта, газүткәргечләрне, каналларның тышкы диварларыннан яки тоннельләрдән ике якка чыга торган футлярларда, 0,2 метрдан да ким булмаган арага урнаштырырга кирәк. Төрле билгеләнештәге тоннельләр аша 0,6 Мпка кадәр басымлы җир асты газүткәргечләре сузарга рөхсәт ителә.

Таблица 81

Якын-тирә җир асты инженерлык челтәрләреннән биналар һәм корылмаларга кадәр горизонталь (яктылык) буенча ераклык

Инженерлык челтәрләре	Җир асты челтәрләреннән горизонталь (яктылык буенча) ераклык:								
	Бина һәм корылма нигезләре	Киртә, предприятие, эстокада, бәйләнеш челтәрләре, тимер юл нигезләре	ахыр юл күчәре		һавада таш урамнар, юллар (кырлар, юл өлешләре, ныгытылган полосалар юл кыры)	Кюветның тышкы ягы	ВЛ Көчәнешле нигезләр		
			тимер колеялар 1 520 мм	тимер колеялары 750 мм			1 кВ. кадәр тышкы яктырту, троллей буслар ның элемтә челтәре	1-35 кВ артык	35 110 һәм юга
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Сүүткәргеч һәм терәк канализация	5	3	4	2,8	2	1	1	2	3
көнкүреш һәм яңгыр канализациясе	3	1,5	4	2,8	1,5	1	1	2	3
Дренаж	3	1	4	2,8	1,5	1	1	2	3
Юлдаш дренаж	0,4	0,4	0,4	0	0,4	-		-	-
Ягулык үткәргечләр басым газлары, МПа; түбән-0,005	2	1	3,8	2,8	1,5	1	1	5	10
урта 0,005 тән 0,3 гә кадәр	4	1	4,8	2,8	1,5	1	1	5	10
югары: 0,3 тән 0,6 га кадәр	7	1	7, 8	3,8	2, 5	1	1	5	10
0,6 дан 1,2 гә кадәр	10	1	10,8	3,8	2,5	2	1	5	10
Җылылык челтәрләре тышкы диварлар канал – Тоннель ләр	2	1,5	4	2,8	1,5	1	1	2	3

Таблица 82

Күрше инженерлык җир асты челтәрләре арасында горизонталь (яктылык) буенча ераклыклар

Инженер лык чел тәр ләре	Горизонталь буенча ераклык >								яктылыкта	ка
	Суүт кәр геч	Көн Кү реш кана лиза ция се	Дре наж һәм яңгыр кана лиза циясе	басымлы газ үткәргечләре, МПа (кгс/см2)					элемтә кабельләре	Җы лы чел тәр лә
				түбән 0,00 5 кадәр	уртача 0,005 0,3 кадәр	югары		көч ка бельләре нең бар лык көчә нешләре		Ка ны ты кы ди ры То нел
						0,3 0,6 кадәр	0,6 1,2-гә кадәр			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
суүткәргеч	1,5	1 искәрмәне кара	1,5	1	1	1,5	2	1*	0,5	1,5
Көнкүреш канализациясе	1 искәрмәне кара	0,4	0,4	1	1,5	2	5	1*	0,5	1
Яңгыр канализациясе	1,5	0,4	0,4	1	1,5	2	5	1*	0,5	1
Басымлы газ үткәргечләре, МПа: 0,005-түбән	1	1	1	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	2
уртача 0,005 тән 0,3 гә кадәр	1	1,5	1,5	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	2
югары: 0,3-дән артык 0,6 кадәр	1,5	2	2	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	2
0,6 дан 1,2 гә кадәр	2	5	5	0,5	0,5	0,5	0,5	2	1	4
барлык	1*	1*	1*	1	1	1	2	0,1 - 0,5	0,5	2

көчәнеш кабельләре										
Элемтә кабельләре	0,5	0,5	0,5	1	1	1	1	0,5	-	1
Җылылык челтәрләре тышкы диварлар канал – Тоннельләр	1,5	1	1	2	2	2	4	2	1	-

5.3.184. Җир асты инженерлык челтәрләрен җәяүлеләр кичүе белән кисешкән вакытта тоннельләр астында торба үткәргечләрне, ә көч һәм элемтә кабельләрен тоннельләр өстендә урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

5.3.185. Газ бүлү челтәрләренең җир асты резервуарларын җир өслегеннән барлыкка килә торган резервуарга кадәр 0,6 метр тирәнлектә урнаштырырга кирәк.

Җир асты резервуарлары арасында ара яктыда 1 метрдан да ким булмаска тиеш, ә җир өсте резервуарлары арасында - зуррак катнаш резервуар диаметрына тигез, әмма 1 метрдан да ким булмаска тиеш.

5.3.186. Сыекландырылган углеводород газлары складларыннан, сыекландырылган углеводород газлары резервуар җайланмаларыннан, сыекландырылган углеводород газы кулланыла торган биналардан һәм җайланмалардан янгынга каршы ераклыкны «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент»22 июль, 2008 ел, № 123-ФЗ Федераль закон таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.

5.3.187. Җәмәгать яки җитештерү бинасы янында бердән артык җайланманы күздә тоту рөхсәт ителми. Торак бина янында бер-бер артлы 15 метрдан ким булмаган арада өч баллон җайланманы күздә тотарга рөхсәт ителә. Тыштан индивидуаль баллон җайланмаларын яктылык арасында тәрәзә проемнарыннан 0,5 метр һәм беренче каттагы ишек проемнарыннан 1,0 метр, ишек һәм тәрәзә һәм подвал катларындагы проемнардан, шулай ук канализация коеларыннан 3 метрдан да ким булмаган ераклыкта күздә тотарга кирәк.

5.3.188. Гнс урнашкан сәнәгать предприятиеләре территориясендә яки СНиП 42-01-2002 таләпләре нигезендә сыекландырылган углеводород газы резервуарларыннан биналарга һәм корылмаларга кадәр минималь ераклыкны кабул итәргә кирәк.

Азкатлы торак төзелеше территориясендә инженерлык челтәрләре һәм корылмалар

5.3.189. Азкатлы торак төзелеше территорияләре өчен проект инженерлык чишелешләрен сайлау, җирле инженерлык челтәрләрен эксплуатацияләү өчен җаваплы тиешле органнар тарафыннан бирелгән территорияне Инженерлык белән тәэмин итүгә техник шартлар нигезендә башкарылырга тиеш.

5.3.190. Җылылык, газ, канализация челтәрләрен, кагыйдә буларак, урамнарның һәм юлларның тиешле техник зоналарында проектларга кирәк. Әлеге челтәрләрне микрорайоннар (кварталлар) аша аерым очракларда махсус бүлеп бирелгән зоналарда үтү рөхсәт ителә.

Квартал эчендәге инженерлык челтәрләре һәм аларда корылмаларны төзелешкә бүлеп бирелә торган участоклар арасында билгеләнә торган техник зоналарда проектларга кирәк. Бу челтәрләрне төзелә торган участоклар аша сервитутны мәҗбүри тәэмин итеп, аларны салу зоналарына узу мөмкин. Бу

шарт биналарны микрорайонның (квартал) бүлү челтәрләренә һәм аларга корылмаларга тоташтыруны тәэмин итүче инженер челтәрләре участокларына да кагыла.

5.3.191. Азкатлы торак төзелешен җылылык һәм газ белән тәэмин итү схемалары, әлеге нормативларны исәпкә алып, төзелешнең планлаштырылган карарлары нигезендә эшләнә.

Схемаларда җылылык нагрузкалары һәм газ чыгымнары; җылылык белән тәэмин итүне үзәкләштерү яки децентрализацияләү дәрәҗәсе; үзәкләштерелгән җылылык чыганаклары (котельныйлар) тибы, егәрлеге һәм саны; җылылык һәм газ челтәрләрен трассировкалау; үзәк җылылык пунктларының һәм газ җайга салу пунктларының һәм газ җайга салу җайланмаларының саны һәм урыннары; җылылык белән тәэмин итү челтәрләрен урнаштыру тибы һәм саны һ. б. билгеләнә.

5.3.192. Азкатлы торак төзелешен җылылык белән тәэмин итүне автоном типтагы һәр фатир генераторыннан да, шулай ук үзәкләштерелгән - гамәлдәге яки яңа проектлаштырыла торган котельныйлардан тиешле инженерлык коммуникацияләре белән тәэмин итүне күздә тотарга рөхсәт ителә.

Үзәкләштерелгән җылылык белән тәэмин итү аерым очракларда, районда төзелеш яки аның янында булган үзәкләштерелгән системалар булганда, һәм алардан җылылык һәм газ нагрузкалары белән тәэмин итү мөмкинлеге булганда (бу системаларны реконструкцияләмичә яисә өлешчә үзгәртеп кормыйча) проектларга кирәк.

Азкатлы торак төзелеше районнарында җылылык белән тәэмин итү системаларын куллану мөмкин булмаган яки максатка ярашсызлыгы булган очракта, табигый газны кулланып, табигый газ белән тәэмин итү системасын ГОСТ 5542-87 буенча, һәр йорт хуҗасында, фатирда яки шәхси милектәге социаль өлкә объектларында билгеләнә торган автоном типтагы җылылык генераторлары эшен тәэмин итә торган иң нәтиҗәле Бердәм энергия чыганагы буларак, проектларга киңәш ителә.

Җылылык белән тәэмин итү системаларын проектлау җылылык белән тәэмин итүне үзәкләштерү яки децентрализацияләү буенча карар кабул ителгәннән соң гамәлгә ашырыла.

5.3.193. Газ бүлү системаларын проектлауны сәнәгать куркынычсызлыгы өлкәсендә норматив документлар таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк.

Газүткәргечләрне җир асты һәм җир өсте юлы белән салуны күздә тотарга кирәк. Нигезләнгән очракларда торак йортлар һәм кварталлар эчендәге биналар стеналары буенча СНиП 42-01-2002 п. таләпләре нигезендә газүткәргечләрне җир өсте сузу рөхсәт ителә.

Азкатлы торак төзелеше территориясендә югары басымлы газүткәргечләр салу рөхсәт ителми. Якынтирә территорияләрдә техник зоналар һәм газ бүлү станцияләреннән һәм торак пунктлардан торак төзелешенә кадәр ераклык булган очракта, әлеге нормативларның 64 таблица һәм әлеге нормативларның «газ белән тәэмин итү» бүлекчәсе таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.

Азкатлы торак төзелеше территорияләрен газ белән тәэмин итү сыекландырылган газ баллон җайланмаларыннан, сыекландырылган газ белән резервуар җайланмалардан башкарылырга мөмкин.

Су үткәргечнең тышкы челтәрләрен һәм корылмаларын «су белән тәэмин итү» бүлекчәсе таләпләренә туры китереп проектларга кирәк.

Урам челтәреннән биналарның фундаментларына кадәр иң аз ара 5 метр тәшкил итәргә тиеш.

Аерым очракларда бу киму бина һәм корылмаларның фундаментларын саклау өчен тиешле чаралар үтәлгән очракта (футлярларда, тимер-бетон обойда салу һ.б.) һәм аларны эксплуатацияләүче оешма белән килештергән очракта, 3 метрга кадәр арага рөхсәт ителә.

Торак участок территориясе буенча салынучы суүткәргечтән әлеге участокта урнашкан биналарга кадәр ара 3 метрдан да ким булмаска тиеш.

Кайнар су белән тәэмин итү һәм җылылык белән тәэмин итү өчен азкатлы торак төзелеше территориясендә, кагыйдә буларак, индивидуаль җылылык нокталарын күздә тотарга кирәк.

Административ һәм торак биналар өчен индивидуаль котельныйлар ягулыгы сыйфатында табигый газ кулланырга кирәк.

5.3.194. Су үткәргече булмаган районнарда артезиан скважиналарын һәм баш суүткәргеч корылмаларын (резервуарлар, су башняларын, насос станцияләрен, чистарту корылмаларын) проектларга кирәк.

Артезиан скважиналарын һәм су үткәргечнең баш корылмаларын су белән тәэмин итү чыганакларын санитар саклау зоналарын тәэмин итү белән бер мәйданчыкта урнаштырырга кирәк.

Аерым очракларда, проект нигезендә, бер - ике фатирлы бер йорт, шахталы һәм вак көпшәле кое, каптаж, чишмәләр өчен автоном су белән тәэмин итүне оештыру рөхсәт ителә.

5.3.195. Азкатлы торак төзелешендә су белән тәэмин итү күләменең исәп-хисап күрсәткечләре буенча, тәүлегенә 10 л/кв.метрга кадәр су сибүгә өстәмә чыгымнар кабул ителә.

5.3.196. Бер - ике фатирлы йортларга су үткәрү үзәкләштерелгән канализация системасына тоташтыру булганда яки җирле канализация булган очракта, тиешле нигезләнгән очракта рөхсәт ителә.
5.3.197. Азкатлы торак төзелешен канализацияләү схемасын сайлау карала торган районда гамәлдәге канализация системасының азкатлы торак төзелешенең проектлана торган территориясеннән юынты суларның өстәмә чыгымын, санитар, табигать саклау һәм административ органнар таләпләрен, шулай ук төзелешнең планлаштыру карарларын кабул итәргә мөмкинлек бирүче булуын исәпкә алып билгеләнә.
Гамәлдәге канализация булмаган очракта, кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәтнең Татарстан Республикасы (Татарстан) идарәсе, Ростехнадзорның Татарстан Республикасы буенча технологик һәм экологик күзәтчелек идарәсе һәм башка кызыксынган оешмалар бәяләмәләре нигезендә, канализациянең яңа системасын (барлык кирәкле корылмалар, шул исәптән чистарту корылмалары белән) проектларга кирәк.
5.3.198. Канализациянең тышкы челтәрләрен һәм корылмаларын әлеге нормативларның «инженерлык инфраструктурасы» бүлеге таләпләренә туры китереп проектларга кирәк.
Әлеге участокта урнашкан йортларга кадәрге участок территориясе буенча салына торган канализация ишегалды челтәреннән 2 метрдан да ким булмаска тиеш.
Шахта коесыннан яки индивидуаль скважинадан су алу белән тәэмин итүнең децентрализацияләнгән системасын кулланганда су белән тәэмин итү чыганакларыннан канализациянең локаль чистарту корылмаларына кадәр ераклык 50дән дә ким булмаска тиеш,
ә грунт сулары хәрәкәтен су чыганагына таба җибәргәндә күрсәтелгән корылмаларга кадәр минималь ара гидро-динамик исәп-хисаплар белән нигезләнергә тиеш.
Бер-ике фатирлы торак йортлар өчен, юынтыларны тәүлегенә 3 куб. метрдан да ким булмаган күләмдә тотып, локаль чистарту корылмалары урнаштыруны күздә тотарга рөхсәт ителә.
Азкатлы торак төзелешен, шул исәптән коттеджларны канализацияләү өчен киртәләр урнаштыру рөхсәт ителми.
5.3.199. Азкатлы торак төзелешен электр белән тәэмин итү әлеге нормативларның «инженерлык инфраструктурасы» бүлеге таләпләре нигезендә проектлаштырырга кирәк.
Азкатлы торак төзелешен электр белән тәэмин итү өчен трансформатор подстанциясе трансформаторларының егәрлеген исәпләү буенча кабул итәргә кирәк.
0,38 кВ челтәре һава яки кабель линияләре белән аерылган тармаклы схема яки нотрансформатор подстанцияләре белән ачык режимда башкарырга тиеш.
Һава һәм кабель линияләре трассалары фатир яны участокларыннан читтә узарга, хезмәт күрсәтүче автотранспортның һава линияләре терәкләренә керү өчен уңайлы булырга һәм кабель линияләрен тоткарлыксыз казу мөмкинлеге бирергә тиеш.
Таләп ителгән өзеклекләрне 81 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.
5.3.200. Азкатлы торак төзелеше территориясендә шәһәр телефон элемтәсе, радиотрансляция, шәһәр кабельле телевидение, янгын һәм сак сигнализациясе системаларын "Инженерлык инфраструктурасы зоналары" нормативлары буенча проектларга кирәк.
Өстәмә элемтә һәм сигнализация системаларының кирәклеге заказчы тарафыннан билгеләнә һәм проектлау биремендә карала.

6. Әйләнә-тирә мохитне саклау 6.1. Гомуми таләпләр

6.1.1. Җирлекне планлаштыру һәм төзү барышында әйләнә-тирә мохитне саклау, табигый ресурслардан рациональ файдалану, куркынычсыз тормыш эшчәнлеге һәм кеше саулыгы белән бәйле мәсьәләләрне хәл итүнең өстенлекле юнәлеш дип санарга кирәк.
6.1.2. Атмосфера һавасы, су, туфрак сыйфатын, шулай ук тавыш, вибрация, электромагнит һәм ионизацияләүче нурланышларның һәм табигый һәм техноген куркынычның башка факторларының рөхсәт ителгән дәрәҗәләренә ирешүне тәэмин итәргә кирәк.
6.1.3. Проектлаганда Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы, Россия Федерациясе Су кодексы, Россия Федерациясе Җир кодексы, Россия Федерациясе Һава кодексы, Россия Федерациясе Урман кодексы, «әйләнә - тирә мохитне саклау турында» 2002 елның 10 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы, «атмосфера һавасын саклау турында» 1999 елның 4 маендагы 96-ФЗ номерлы, «халыкның санитар - эпидемиология иминлеге турында» 1999 елның 30 мартындагы 52-ФЗ номерлы, «җитештерү һәм куллану калдыклары турында» 1998 елның 24 июнендәге 89-ФЗ номерлы, «җитештерү һәм куллану калдыклары турында " 1995 елның 15 февралендәге 33-ФЗ номерлы," алар нигезендә шәһәр төзелеше

эшчәнлегенең төп юнәлешләренең берсе-табигатьтән рациональ файдалану, табигатьне саклау, ресурсларны саклау, территорияләрне куркыныч табигать күренешләреннән һәм техноген процесслардан саклау һәм кеше тормышының уңай шартларын тәэмин итү.

Табигый ресурслардан рациональ файдалану

6.1.4. Табигать комплексы территорияләрен, флора һәм фаунаны куллану һәм саклау 2002 елның 10 гыйнварындагы 7 - ФЗ номерлы «әйләнә-тирә мохитне саклау турында», 1995 елның 15 февралендәге 33-ФЗ номерлы «аеруча саклана торган табигый территорияләр турында», 1995 елның 24 апрелендәге 52-ФЗ номерлы «хайваннар дөньясы турында», Татарстан Республикасы Экология Кодексы һәм башка норматив хокукый документлар нигезендә гамәлгә ашырыла.
6.1.5. Авыл хуҗалыгы өчен яраклы булмаган җирләрдә үсеш өчен территорияне күздә тотмаска кирәк. Авыл хуҗалыгы ихтыяҗлары өчен аларны бирү максатларында авыл хуҗалыгы җирләрен тартып алу бары тик законда билгеләнгән тәртиптә генә рөхсәт ителә.
6.1.6. Җирлек территориясендә торак төзелеше, сәнәгать комплекслары һәм башка объектларны проектлау Татарстан Республикасы буенча җир асты байлыкларыннан файдалану идарәсеннән булачак төзелеш участогы астында җир асты байлыкларында файдалы казылмалар булмау турында бәяләмә алганнан соң гамәлгә ашырыла.
Файдалы казылма ятмалары мәйданнарын төзү, шулай ук алар яткан урыннарда җир асты корылмаларын урнаштыру Татарстан Республикасы буенча җир асты байлыкларыннан файдалану идарәсе рөхсәте белән рөхсәт ителә.
6.1.7. Россия Федерациясе Урман кодексы, «җирләрне бер категориядән икенче категориягә күчерү турында» 2004 елның 21 декабрендәге 172 - ФЗ номерлы Федераль закон, Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2006 елның 28 гыйнварындагы 48 номерлы карары белән расланган урман фонды җирләрен башка категорияләргә күчерү турындагы документлар составы һәм тәртибе турындагы нигезләмәгә туры китереп, аерым очракларда гына торак пунктлар җирләренә күчерү рөхсәт ителә. «Россия Федерациясе Урман кодексын гамәлгә кертү турында» 2006 елның 4 декабрендәге 201-ФЗ номерлы Федераль законның 9 статьясы нигезендә урман фонды җирләрендә гражданнарның коммерциягә карамаган бакчачылык, яшелчәчелек һәм дача берләшмәләрен урнаштыру, гражданнарга дача хуҗалыгын алып бару, бакчачылык, яшелчәчелек, индивидуаль гараж яки индивидуаль торак төзелеше өчен урман кишәрлекләре бирү тыела.
6.1.8. Территориядән файдалану өчен махсус шартлары булган зоналарда шәһәр төзелеше эшчәнлеге (саклау, санитар-саклау зоналары, мәдәни мирас объектларын саклау зоналары, су саклау зоналары, эчәргә яраклы су чыганакларын саклау зоналары, саклана торган объектлар зоналары) җир, су объектлары зоналары белән регламентлана.
шәһәр төзелеше законнары, санитар - эпидемиологик иминлек, әйләнә-тирә мохитне саклау турындагы, махсус сакланыла торган табигый территорияләр турындагы законнар һәм Россия Федерациясенең башка законнары һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән.
6.1.9. Биналарны, корылмаларны һәм коммуникацияләрне урнаштыру рөхсәт ителми: аеруча саклана торган табигый территорияләрдә;
рекреацион зоналар территориясендә, шәһәр урманнарын да кертеп, проектлана торган объектлар ял һәм спорт өчен билгеләнмәгән булса, рекреацион зоналар территориясендә;
I пояста, әгәр проектлана торган объектлар чыганакларны файдалануга бәйле булмаса, эчә торган су белән тәэмин итү чыганакларын һәм су үткәрү корылмалары мәйданчыкларын санитар саклау зоналары;
курортларны санитар (тау-санитар) саклау округының I зонасында, әгәр проектлана торган объектлар табигый дәвалау курортларын эксплуатацияләүгә бәйле булмаган очракта, курортларны санитар (тау-санитария) саклау округы I зонасында;
өске су объектларының яр буе полосасында;
Гидрометеорология станцияләрен саклау зоналарында; инженерлык коммуникацияләренең сак зоналарында.
6.1.10. Торак пунктларга якын территорияләрдә алар рекреацион, санитар-гигиена һәм сәламәтләндерү функцияләрен гамәлгә ашыру максатларында яшел һәм урман-парк зоналары булдыруны күздә тотарга кирәк. Яшел һәм урман-парк зоналары табигать һәм башка объектларны саклау функциясен башкара торган саклагыч урманнар категориясенә керә. Аларның чикләрендә әлеге зоналарның максатчан билгеләнешенә туры килми торган эшчәнлекне гамәлгә ашыру тыела. Урман-парк һәм яшел

зоналарның, шулай ук шәһәр урманнарының чикләрен үзгәртү рөхсәт ителми.
6.1.11. Аз урманлы районнарда урнашкан торак пунктлар тирәсендә саклагыч урман полосалары (җил саклау, яр ныгыту һ.б.) булдыруны, калкулыклар, чокыр - чокырлар һәм балкаларны яшелләндерүне күздә тотарга кирәк.
Саклагыч урман полосаларының киңлеген кабул итәргә кирәк:
эре шәһәр торак пунктлары өчен-500 метрдан да ким түгел;
урта шәһәр торак пунктлары өчен-100 метрдан да ким түгел;
кече шәһәр һәм авыл торак пунктлары өчен-50 метрдан да ким түгел.
6.1.12. Муниципаль берәмлекләр чикләрендә, территориянең геоморфологик үзенчәлекләрен исәпкә алып, гидрографик челтәр базасында, табигый һәм яшелләндерелгән территорияләрнең территориаль өзлексез системасы рәвешендә табигый-экологик каркас системасын күздә тотарга кирәк.
6.2. Атмосфера һавасын саклау
6.2.1. Атмосфера һавасының норматив сыйфатын тәэмин итү өчен «атмосфера һавасын саклау турында» 1999 елның 4 маендагы 96-ФЗ номерлы Федераль закон, СанПиН 2.1.6.1032-01 һәм СанПиН таләпләрен үтәү зарур 2.2.1/2.1.1.1200-03
6.2.2. Төзелешләрне проектлаганда атмосфера һавасының пычрануы чыганакларыннан атмосфера пычрануы дәрәҗәсен исәпләү юлы белән, аэроклиматик һәм геоморфологик шартларны исәпкә алып, атмосфера һавасының пычрануын бәяләү һәм аның сыйфатын үзгәртүне фаразлау зарур. Гамәлдәге һәм планлаштырыла торган объектлар, ПДК яки һәр пычраткыч матдәнең якынча куркынычсыз дәрәҗәсе. Шулай ук атмосфераның пычрануын булдырмау буенча кисәтү чаралары, шул исәптән организацияләнмәгән ташлаулар һәм икенчел чыганаклар эшләнергә тиеш.
6.2.3. Территорияне планлаштыру буенча документацияне эшләгәндә әйләнә - тирә мохитне саклау буенча чараларны территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналарда үз-үзен тотышына этәрә торган таләпләрне исәпкә алып нигезләү башкарыла.
6.2.4. Атмосфера һавасындагы пычраткыч матдәләр концентрациясе ГН 2.1.6.1338-03, ГН 2.1.6.309-07 һәм СанПиН 2.1.6.1032-01 таләпләренә туры китереп кабул ителә. Аларны үтәү халыкның сәламәтлегенә һәм аның яшәү шартларына турыдан-туры яки турыдан-туры йогынты ясамауны тәэмин итә.
6.2.5. Торак, иҗтимагый-эшлекле һәм рекреацион зоналарны атмосфера һавасы пычрану чыганакларына карата, җилләр өчен (өстен килүче юнәлештәге җилләр өчен) төп яктан урнаштырырга кирәк.
6.2.6. Торак зонада атмосфера һавасындагы пычраткыч матдәләр микъдары-ПДКДАН, халык күпләп ял итә торган урыннарда, авыруларны дәвалау - профилактика учреждениеләре һәм тернәкләндерү үзәкләре урнашкан территорияләрдә 0,8 ПДКТАН артмаска тиеш.
6.2.7. Атмосфера һавасының пычрану чыганаклары булып предприятиеләр, аларның аерым биналары һәм корылмалары тора, алар өчен чикләрдән тыш барлыкка килә торган пычрану дәрәҗәсе ПДК яки торак зоналарны пычратуга керткән өлеш 0,1 ПДК дан артып китә.
6.2.8. Атмосфера пычрану чыганагы булган объектларны пычрану дәрәҗәләре билгеләнгән гигиена нормативларыннан артып киткән территорияләрдә проектлау һәм урнаштыру тыела. Гамәлдәге объектларны реконструкцияләү һәм техник яктан яңадан җиһазландыру, атмосферага зарарлы матдәләр чыгаруны рөхсәт ителгән чиккә кадәр киметү шарты белән, мондый территорияләрдә рөхсәт ителә.
6.2.9. Халык саулыгына һәм аның яшәү шартларына тискәре йогынты чыганаклары булырга мөмкин булган объектларны урнаштыру һәм киңәйтү өчен мәйданчыклар аэроклиматик характеристиканы, җир рельефын, атмосферада индустриаль ташлауларның закончалылыгын, шулай ук атмосфераның пычрану потенциалын исәпкә алып сайлап алына.
6.2.10. I һәм II класслы зарарлы матдәләр белән пычрану чыганаклары булган җитештерү объектларын секундына 1 метрга кадәр тизлек белән, озак яки еш кабатлана торган штильләр, инверсияләр, томан белән (бер ел эчендә 30 - 40 процент, кыш дәвамында - 50 - 60 процент) җилләр күп булган районнарда урнаштырырга кирәк түгел.
6.2.11. Атмосфера пычрануның потенциалы (алга таба - ПЗА) - атмосфераның катнашмаларны чәчәргә сәләте. ПЗА СанПиН 2.1.6.1032-01 таләпләренә туры китереп, метеорологик параметрларның уртача еллык күрсәткечләре буенча билгеләнә.
6.2.12. I һәм II класслы предприятиеләрне югары һәм бик югары булган территорияләрдә урнаштыру Россия Федерациясенең Баш дәүләт санитар табибы яисә аның урынбасары тарафыннан индивидуаль тәртиптә хәл ителә.
6.2.13. Әйләнә-тирә мохиткә һәм кеше саулыгына йогынты ясау чыганаклары булган сәнәгать

объектлары, җитештерүләр һәм корылмалар өчен СанПиН таләпләре нигезендә санитар-яклау зоналары билгеләнә 2.2.1/2.1.1.1200-03 һәм әлеге нормативларны раслау. Санитар-саклау зоналарында торак төзелешен һәм әйләнә-тирә мохитнең нормалаштырыла торган сыйфат күрсәткечләре белән башка территорияләрне урнаштыру тыела. Санитар-саклау зонасы яки аның бер өлеше Резерв территория буларак карала алмый һәм җитештерү яки торак территорияне киңәйтү өчен файдаланыла алмый.
6.2.14. Атмосфера һавасын пычратудан саклауны СанПин 2.1.6.1032-01 таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк.

6.3. Су ресурсларын саклау

6.3.1. Су объектларын саклау халыкның сәламәтлегенә куркыныч тудыручы һәм массакүләм йогышлы, паразитар һәм йогышлы булмаган авырулар үсешенә, судан файдалану шартларының начараюына яки аның януына, эчә торган, хуҗалык - көнкүреш, дәвалау һәм рекреация максатларының юкка чыгуына ярдәм итүче өслек һәм җир асты суларының пычрануын булдырмау һәм бетерү өчен кирәк.
6.3.2. Әгәр судан файдалану пунктларында су составы һәм үзлекләре күрсәткечләре хуҗалык эшчәнлегенең, көнкүреш кулланылышының турыдан-туры яки турыдан-туры йогынтысы астында үзгәрсә һәм халыкның судан файдалану өчен өлешчә яки тулысынча яраксызга әйләнсә, эчәргә яраклы, хуҗалык-көнкүреш һәм рекреацион судан файдалануның су объектлары пычранган дип санала.
6.3.3. Химик матдәләр микъдары су объектларында гигиеник рөхсәт ителгән концентрацияләрдән һәм рөхсәт ителгән матдәләрнең якынча рөхсәт ителгән дәрәҗәләреннән артмаска тиеш, алар ГН 2.1.5.1315-03 һәм ГН 2.1.5.2307-07 ГН 2.1.5.5.2307-07 ГН.
6.3.4. Су объектларын саклау чараларын Россия Федерациясе Су кодексы, Татарстан Республикасы норматив хокукый актлары, билгеләнгән тәртиптә расланган санитар һәм экологик нормалар, шулай ук әлеге нормативлар таләпләре нигезендә күздә тотарга кирәк. Шул ук вакытта, хуҗалык-эчәргә яраклы су белән тәэмин итү, халык ялы өчен файдаланыла торган су объектларында, шулай ук торак пунктлар чикләрендә урнашкан рекреация үзәкләрендә, шул исәптән санатор-курорт зоналарында, рекреация үзәкләрендә, пычраткыч матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясен үтәп, су объектларының пычрануын кисәтүне тәэмин итәргә кирәк.
6.3.5. Хуҗалык яки башка объектларны урнаштыру, проектлау, файдалануга тапшыру һәм эксплуатацияләү һәм су объектларының су сыйфатына йогынты ясарга сәләтле теләсә нинди эшләр башкарганда, СанПин 2.1.5.980-00 һәм СП 2.1.5.1059-01 билгеләнгән нормативларны үтәү мәҗбүри.
6.3.6. Торак, иҗтимагый-эшлекле, катнаш һәм рекреацион зоналарны юынты сулар чыгаруга карата су объектлары агымы буенча югарырак урнаштырырга кирәк.
6.3.7. Хуҗалык-эчәргә яраклы һәм мәдәни-көнкүреш суларыннан файдалану чыганаклары буларак файдаланыла торган сусаклагычларны һәм аларның түбән бьефларын эксплуатацияләүне сусаклагычларны проектлауга, төзүгә һәм эксплуатацияләүгә санитар һәм экологик таләпләрне исәпкә алып башкарырга кирәк.
6.3.8. Су объектлары ярларында урнашкан ял итү зоналарында су саклау чаралары ГОСТ 17.1.5.02-80 таләпләренә җавап бирергә тиеш.
6.3.9. Табигый сулыкны яки сулыкны үзгәртү яки төзекләндерү эшләре аның табигый чыгышын саклау шарты белән башкарыла.
6.3.10. Порт корылмаларын урнаштыруны таләп итүче предприятиеләрне селитет территориясенә карата су агымы буенча түбәнрәк итеп 200 метрдан да ким булмаган ераклыкта урнаштырырга кирәк.
6.3.11. Предприятие, склад хуҗалыклары, хуҗалыклар һәм башка объектлар территорияләреннән өске су чистарту корылмаларында, нигездә, җитештерү ихтыяҗларына чистартылган сулардан файдаланып чистартылырга тиеш.
6.3.12. Су объектларына юынты һәм дренажлы суларны агызу тыела, анда табигый дәвалау ресурслары бар;
аеруча саклана торган су объектларына кертелгән;
эчәргә яраклы һәм хуҗалык-көнкүреш су белән тәэмин итү чыганакларын санитар саклау зоналары чикләрендә урнашкан;
дәвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларны санитар (тау-санитар) саклау округларының I, II зоналары чикләрендә, туризм, спорт һәм халык күпләп ял итә торган урыннарда урнашкан;
балык саклау зоналары, балык хуҗалыгы тыюлыклары чикләрендә урнашкан зоналары.
6.3.13. Эчәргә яраклы һәм хуҗалык өчен файдаланыла торган су объектлары өчен-2.1.4.110-02 СанПиН нигезендә санитар саклау зоналары билгеләнә. Санитар саклау зоналары территориясендә санитар төзекләндерү буенча чаралар үтәргә кирәк. Җир асты суларының химик пычрану куркынычын

тудыручы объектларны урнаштыру санитар саклау зонасының III поясы чикләрендә, Татарстан Республикасы буенча Роспотребнадзор идарәсе бәяләмәсе булганда гына, су горизонтын пычратудан саклау буенча махсус чаралар үтәлгән очракта гына рөхсәт ителә.
6.3.14. Уңай гидрологик режимны саклау, санитар торышны яхшырту, өске су объектларыннан рациональ файдалану өчен су саклау зоналары һәм яр буе саклау полосалары куела, алар кысаларында хуҗалык итү өчен махсус режим регламентлана. Гражданнарның су объектларына иркле үтеп керүен тәэмин итү максатларында яр буе полосасы билгеләнә.
6.3.15. Су саклау зоналары, яр буе саклау һәм яр буе полосалары, шулай ук аларны саклау һәм хуҗалыктан файдалану режимнары Россия Федерациясе Су кодексы белән билгеләнә.
6.3.16. Өске суларны пычратудан саклауны СанПин 2.1.5.980-00 таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк. Җир асты суларын пычратудан саклауны СП 2.1.5.1059-01 билгеләнгән таләпләргә туры китереп башкарырга кирәк.

6.4. Туфракны саклау

6.4.1. Җирне саклау буенча таләпләр пычранган туфракларның кеше сәламәтлегенә һәм яшәү шартлары мөмкин булган территорияләргә куела һәм туфракның спецификасын, территориянең туфрак - климат үзенчәлекләрен, химик кушылмаларның һәм элементларның фон эчтәлеген исәпкә алып билгеләнә.
6.4.2. Туфракларның торышын бәяләү СанПиН 2.1.7.1287-03 таләпләренә туры китереп, нормативтан тыш пычрану участокларын ачыклау максатыннан үткәрелә.
6.4.3. Кеше өчен потенциаль куркыныч булган химик һәм биологик матдәләр, биологик һәм микробиологик организмнар туфракларында тоту, шулай ук радиация фонының дәрәҗәсе билгеләнгән ПДК (дәрәҗәләрдән) артмаска тиеш.
6.4.4. Туфрак сыйфатына гигиеник таләпләр, беренче чиратта, мәктәпкәчә белем бирү һәм гомуми белем бирү оешмалары, спорт, уен, балалар мәйданчыклары, торак төзелеше, ял итү мәйданчыклары, рекреацион зоналар, эчә торган су чыганакларын санитар саклау зоналары, су саклау зоналары һәм яр буе саклау полосалары, санитар - яклау зоналары өчен билгеләнә.
6.4.5. Объектларны урнаштыру өчен мәйданчыкны сайлау туфракның физик-химик үзенчәлекләрен, аларның составын исәпкә алып башкарыла;
табигый-климат характеристикасы (җил Роза, явым-төшем күләме, температура режимы);
туфракларның ландшафтлы, геологик һәм гидрологик характеристикалары; хуҗалык кулланылышы төрләре.
6.4.6. Татарстан Республикасы буенча Роспотребнадзор идарәсе бәяләмәсеннән башка төзелеш өчен җир кишәрлекләре бирү рөхсәт ителми.
6.4.7. Торак урыннардагы туфракның санитар-эпидемиологик яктан куркыныч дәрәҗәсе буенча пычрану дәрәҗәсе буенча 5 категориягә бүленергә мөмкин: чиста, рөхсәт ителгән, уртача куркыныч, куркыныч һәм гадәттән тыш куркыныч.
Химик һәм эпидемиология күрсәткечләре буенча туфракка карата таләпләр әлеге нормативларга 6 нчы кушымтаның 1 нче таблицасында күрсәтелгән.
6.4.8. 2.1.7.1287-03 СанПиН нигезендә авыл хуҗалыгы кулланылышындагы туфрак химик матдәләр белән пычрану дәрәҗәсе буенча түбәндәге категорияләргә бүленергә мөмкин: рөхсәт ителгән, уртача куркыныч, куркыныч һәм гадәттән тыш куркыныч (әлеге нормативларга 6 нчы кушымтаның 2 нче таблицасы).
Пычрануга бәйле рәвештә туфрактан файдалану буенча рекомендацияләр 6 нчы кушымтаның 3 нче таблицасында әлеге нормативларга китерелгән.
6.4.9. Туфракны саклау буенча чаралар һәр конкрет очракта, пычрану категориясен исәпкә алып эшләнә һәм күздә тотарга тиеш:
махсус куллану режимнарын кертү; максатчан билгеләнешен үзгәртү;
туфракны рекультивацияләү һәм мелиорацияләү, уңдырышлылыкны торгызу.
6.4.10. Торак зоналарда, транспортның йогынтысы зоналарында, күмелгән сәнәгать калдыклары (полигоннарга якын-тирә территорияләр туфраклары), сәнәгать һәм коммуналь калдыклар җыелу урыннарында, авыл хуҗалыгы җирләре, санитар-яклау зоналары территорияләрендә туфракның торышына мониторинг үткәрелергә тиеш. Тикшеренүләрнең күләме һәм мониторинг вакытында өйрәнелә торган күрсәткечләр исемлеге, кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек федераль хезмәтенең Татарстан Республикасы буенча идарәсе белән килешү максатларын һәм бурычларын исәпкә алып, һәр конкрет очракта билгеләнә.
Җирләрне деградацияләүне булдырмау, туфракның уңдырышлылыгын һәм пычранган

территорияләрне торгызу максатларында җирләрне әйләнештән алу белән консервацияләргә рөхсәт ителә.
6.4.11. Радиоактив һәм химик пычрануга дучар булган җирләр авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрдән файдалануда чикләнергә, алардан төшереп калдырылырга тиеш һәм аларны ат-сервацияләү өчен запас җирләренә күчерелергә мөмкин. Мондый җирләрдә авыл хуҗалыгы продукциясен җитештерү һәм сату тыела. Җирләрне консервацияләү тәртибе Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә.

6.5. Тавыш һәм вибрациядән саклау

6.5.1. Торак пунктларны планлаштыру һәм төзүне тавыш бирүнең рөхсәт ителгән дәрәҗәләрен исәпкә алып башкарырга кирәк.
6.5.2. Нормалаштырыла торган территорияләр өчен тавыш бирүнең рөхсәт ителгән шартлары, тышкы тавышның төп чыганакларының тавыш характеристикалары, көтелгән тавыш дәрәҗәсен билгеләү тәртибе һәм исәп-хисап нокталарында аларны киметү таләп ителә торган шартларны 51.13330.2011 СП нигезендә кабул итәргә кирәк.
Төрле территорияләрдә кеше өчен тавыш йогынтысының максималь дәрәҗәләре әлеге нормативларга 6 нчы кушымтаның 4 нче таблицасында күрсәтелгән.
6.5.3. Тышкы тавыш чыганакларыннан саклау объектлары булып торак һәм җәмәгать биналары, торак төзелеше территорияләре, җитештерү предприятиеләренең эш урыннары тора.
6.5.4. Гамәлдәге аэропортлар янында һәм гамәлдәге территорияләрдә яңа проектлана торган аэропортлар, аэродромнар, вертодромнар янында торак төзелешенең гамәлдәге территорияләрендә авиация тавышы дәрәҗәләре ГОСТ 22283-88 билгеләнгән күрсәткечләрдән артмаска тиеш.
6.5.5. Торак пунктларны тавышлы саклау чараларын СП 51.13330.2011 таләпләренә туры китереп карарга кирәк.
6.5.6. Ешлыкларның ешлыгы - 20 Гц ешлыктан түбәнрәк булган тавыш тирбәлешләре һәм дулкыннары. Инфраструктураның техноген чыганаклары түбәндәгеләрдән гыйбарәт булырга мөмкин: ешлыгы белән секундына 20 циклдан ким булган җиһазлар, транспорт, аэродинамик һәм бәрелү гамәлләре сәнәгать җайланмалары, су асты һәм җир асты шартлаулары һ. б.
Инфразвукның рөхсәт ителгән күрсәткечләре нормалары СН белән регламентлана 2.2.4/2.1.8.583-96 алар әлеге нормативларга 6 нчы кушымтаның 5 нче таблицасында китерелгән.
6.5.7. Инфразвукка каршы көрәшнең иң нәтиҗәле ысулы - чыганакта технологик җиһазларның эш режимнарын үзгәртү, аэродинамик процессларның интенсивлыгын киметү (тизлекне чикләү) юлы белән аны киметү.
җылылык электростанцияләрен ташлау Системалары һ. б.). Инфразвукның кимүе аны тарату юлында интерференцион типтагы глушительләр куллану юлы белән мөмкин.
6.5.8. Торак пунктларда яңа төзелеш һәм реконструкция территорияләре вибрация параметрлары буенча, СН таләпләре буенча бәяләнергә тиеш 2.2.4/2.1.8.566-96 к
6.5.9. Торак һәм җәмәгать биналарында, торак төзелеше территориясендә вибрация чыганаклары булып инженер челтәрләре һәм корылмалар, җитештерү предприятиеләрен урнаштыру һәм җиһазлау, эш вакытында зур динамик йөкләмәләр тудыра торган транспорт чаралары тора ала, алар грунтта һәм төзелеш конструкцияләрендә вибрация таралуга китерә, шулай ук сейсмик активлыкка китерә. Вибрации булырга мөмкин сәбәбе барлыкка килү тавыш та керми.
Торак һәм җәмәгать биналарында, торак төзелеше территориясендә, эш урыннарында вибрация дәрәҗәсе гамәлдәге норматив документлар белән билгеләнгән күрсәткечләрдән артмаска тиеш.
6.5.10. Вибрациядән саклау буенча чаралар түбәндәгеләр күздә тота: биналарны һәм корылмаларны вибрация чыганакларыннан бетерү;
биналарны һәм корылмаларны проектлаганда вибрация чыганагы барлыкка килә торган динамик йөкләнешне киметү чаралары.

6.6. Электромагнит кырлардан саклау

6.6.1. Җирлек территорияләрен электромагнит кырлар йогынтысыннан саклау өчен, шулай ук электромагнит нурланышларның санитар-яклау зоналары күләмнәрен билгеләгәндә гамәлдәге норматив документларга таянып эш итәргә кирәк. Радиотапшыручы радиотехник объектлар өчен санитар-яклау зоналары күләмен билгеләү радиоешлык диапазонының электромагнит нурланышлары буенча гамәлдәге нормалар һәм радиоешлыкларның интенсивлыгын исәпләү методикалары нигезендә гамәлгә ашырыла.
6.6.2. Электромагнит кырлардан, нурланышлардан һәм нурланышлардан саклау буенча махсус таләпләр куела::

барлык типтагы стационар радиотехник объектларның (радиоүзәкләр, радио - һәм телевизион станцияләр, радиолокацион һәм радиорелей станцияләрен дә кертеп) һ. б. катнашты.;
электромагнит энергиясен алучы башка объектларның, югары көчәнештәге ВЛ һәм башка объектлар;
кәрәзле элемтә системалары элементлары һәм башка хәрәкәтчән элемтә төрләре.

6.6.3. Радиоешлык диапазонының тышкы электромагнит кыры йогынтысына дучар ителгән Торак, иҗтимагый һәм җитештерү биналары эчендә радиоешлыклы радиотехник объектлар (алга таба - ПРТО) тарафыннан төзелә торган электромагнит кырының дәрәҗәсе халык өчен билгеләнгән СанПиннан артмаска тиеш. 2.1.8/2.2.4.1383-03 СанПиН 2.1.8/2.2.4.1190-03 - СанПин 2.1.2645-10 һәм 6 нчы кушымтаның таблицасында китерелгән 6 нчы кушымтаның икенче нурланышын исәпкә алып, әлеге нормативларга туры килә.

6.6.4. 3-30 МГц диапазонындагы антенналар радиостанцияләре һәм 26,5 - 27,5 МГц ешлыкларының гражданнар диапазоны радиостанцияләре урнаштыру СанПиН таләпләренә туры китереп башкарыла 2.1.8/2.2.4.1383-03 к

6.6.5. Халыкны ПРТО антеннары тарафыннан төзелә торган электромагнит кырлар йогынтысыннан саклау максатларында, ПРТОНЫҢ перспективалы үсешен исәпкә алып, санитар-саклау зоналары һәм төзелешне чикләү зоналары билгеләнә (бинадан читтә 10 Вт артмаган эффектив нурланышлы бер стационар радиостанцияне урнаштыру очракларыннан тыш). Санитар-яклау зонасы чикләре әлеге нормативларга 6 нчы кушымтаның 6 нчы таблицасында күрсәтелгән җир өслегеннән 2 метр биеклектә билгеләнә.

6.6.6. Корылманы чикләү зонасы тышкы чикләрдә җир өслегеннән 2 метрдан артык биеклектә элеккеге тромагнит кырлары ПДДАДАН артып киткән территориядән гыйбарәт. Төзелешнең чикләү зонасының тышкы чиге перспективалы төзелеш биналарының максималь биеклеге буенча билгеләнә, аларның өске каты биеклегендә электромагнит кырларының дәрәҗәсе ПДДАДАН артмый.

6.6.7. Торак төзелеше территориясендә урнашкан 100 кВт артык тапшыручылар егәрлеге белән санитар-яклау зонасы чикләре Россия Федерациясенең Баш дәүләт санитар табибы яисә аның урынбасарының карары белән билгеләнгән тәртиптә билгеләнә.

6.6.8. Санитар-яклау зонасы һәм төзелешне чикләү зонасы торак төзелеше территориясе сыйфатында һәм әйләнә-тирә мохитнең нормалаштырыла торган сыйфат күрсәткечләре булган башка объектлардан файдалана алмый, шулай ук предприятиенең резерв территорияләре буларак карала һәм сәнәгать мәйданчыгын киңәйтү өчен файдаланыла алмый.

6.9. Халыкны ВЛ төзелә торган электр кырының йогынтысыннан саклау максатларында, СанПин 2.2.1 таләпләренә туры китереп./2.1.1.100-03 санитар өзеклекләр куела. 12.1.051-90 ГОСТ нигезендә ВЛ өчен шулай ук сак зоналары билгеләнә.

6.10. Халыкны электромагнит кырлардан, нурланышлардан һәм нурланышлардан саклау чаралары үз эченә алырга тиеш:
электромагнит кыр чыганакларын рациональ урнаштыру һәм саклау чараларын куллану;
киметү излучаемой егәрлек передатчиков һәм антенна;
нурланыш чыганакларына, шул исәптән икенчел нурланыш чыганакларына (челтәрләргә, биналар конструкцияләренә, коммуникацияләренә)керү мөмкинлеген чикләү;
югары вольтлы идәннәрдән санитар өзекләр урнаштыру.

6.7. Радиацион куркынычсызлык

6.7.1. Җирлек территориясендә радиацион куркынычсызлыкны тәэмин итү буенча таләпләр 1996 елның 9 гыйнварындагы 3-ФЗ номерлы «халыкның радиацион куркынычсызлыгы турында» гы Федераль закон, СанПин 2.6.1.2523-09 (РРБ-99/2009), СП 2.6.1.2612-10 (ОССРБ-99/2010) белән билгеләнгән һәм нурланышның җайга салынулы табигый чыганакларына: радон изотоплары һәм аларның һавада таралу продуктлары.,
төзелеш әйберләрендә булган табигый радионуклидларның гамма-нурланышы, эчәргә яраклы суда, ашламаларда һәм файдалы казылмаларда табигый радионуклидлар.

6.7.2. Халыкның радиацион куркынычсызлыгы тәэмин ителә:
радиацион контроль һәм радиацион хәл турында мәгълүмат системасын оештыру;
халыкны, шулай ук әйләнә-тирә мохит компонентларын Радиацион авария булган очракта да планлаштыру һәм үткәрү нәтиҗәлелеге.

6.7.3. Төзелеш өчен Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре территорияләрен бүлеп бирер алдыннан, СП 2.6.1.2612-10 (ОСПОРБ-99/2010), СанПиН 2.6.1.2800-10 һәм СП 11-102-97 таләпләренә туры китереп, радиацион хәлгә бәя бирергә кирәк.

6.7.4. Торак һәм иҗтимагый биналар төзү өчен территорияләрне сайлаганда гамма-нурланышның

эквивалент дозасы 0,3 МкВ/сәгатьтән дә ким булмаган һәм грунт өслегеннән радон агымы тыгызлыгы 80 мБк/(кв. метр) артмаган участоклар сайлап алына. Биналар һәм корылмалар урнаштырганда, гамма-нурланышның эквивалент дозасы 0,6 МкВ/сәгатьтән артмаган территорияләрне сайлыйлар, ә корылма контурасы чикләрендә радон өслегеннән грунт агымының тыгызлыгы 250 мБк/(кв.метр) тәшкил итә. Әлеге Параметрлар арткан очракта, проектта бинаны гамма - нурланыш һәм радонның югары дәрәҗәләреннән саклау системасы каралырга тиеш.

6.7.5. Радиоактив пычратуларны эзләү барышында ачыкланган төзелеш участоклары дезактивацияне (радиацион реабилитация) инженерлык эзерләү барышында булырга тиеш.

6.7.6. Радиация объектын урнаштыру урынын сайлаганда объект категориясен, аның потенциаль радиацион, химик һәм халык һәм әйләнә - тирә мохит өчен куркыныч булуын исәпкә алырга кирәк. Яңа төзелә торган объектның мәйданы төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, проектлау нормалары һәм СП 2.6.1.2612-10 таләпләренә туры килергә тиеш.

6.7.7. Нурланыш объектыннан яклауны проектлаганда объект территориясеннән читтә халык өчен эквивалент дозаның егәрлеге 0,06 мкЗв/С дан артмаска тиеш, ә персонал һәм объект территориясендә һәм территориясендә халык өчен әлеге норматива 6 нчы кушымтаның 7 нче таблицасы нигезендә билгеләнә.

6.8. Микроклиматны көйләү

6.8.1. Торак пунктлар территорияләрен планлаштыру һәм төзегәндә Горизонт яклары буенча яктылык проеммаларын һәм проектлана торган биналар өчен яктылык климаты коэффициентын билгеләү 83 таблица буенча кабул ителергә тиеш.

83 нче таблица

Горизонт һәм проектлаштырыла торган биналар өчен яктылык климатының коэффициенты ягыннан яктылык проемналарын билгеләү

Яктылык системалары	**Яктылык проемнары ориентациясе**	**Яктылык климаты коэффициенты**
биналарының тышкы	С, СВ, СЗ, З, В, ЮВ, ЮЗ, Ю	1
турыпочмаклы һәм трапецевид фонарьларда	С - Ю, В - З, СВ - ЮЗ, ЮВ - СЗ	1
"Шед" тибындагы	С	1
Зенит фонарьларында	-	1
Искәрмә: 1. Төньяк-көнчыгышка таба; төньяк-көнчыгышка таба; Төньяк-Көнбатышка таба; төньяк-көнчыгышка таба; көньяк-көнчыгышка таба; көньяк-көнбатышка таба; Төньяк - Көнбатышка таба; Төньяк-Көньяк-Көньяк-көньякка таба; Көньяк - көнбатышка таба, көньяк - көнбатышка таба, көньяк - көнчыгышка таба, көньяк - көнчыгышка таба, көньяк-көнбатышка таба. 2. СНИП нигезендә, дәвалау учреждениеләрендә яктылык ягыннан яктылык проемларын кабул итәргә кирәк.		

6.8.2. Биналар һәм территорияләр инсоляциясе дәвамлылыгын исәпләү билгеләнгән тәртиптә расланган инсоляция графиклары буенча, СанПиН таләпләренә туры китереп башкарыла 2.2.1/2.1.1.1076-01 к
Инсоляциянең озынлыгы түбәндәге торак биналарда регламентлана;
мәктәпкәчә белем бирү оешмаларында;
белем бирү оешмаларында, балаларга өстәмә белем бирү оешмаларында, һөнәри белем бирү оешмаларында, интернат-мәктәпләрдә, балалар йортларында һ. б.;
дәвалау-профилактика, санатор-сәламәтләндерү һәм курорт учреждениеләре;
социаль хезмәт күрсәтү учреждениеләре (инвалидлар һәм өлкәннәр өчен интернат-йортлар һ. б.).
6.8.3. Торак һәм җәмәгать биналары өчен өзлексез инсоляция дәвамлылыгы биналарның тибына һәм функциональ билгеләнешенә, шәһәрнең планлаштыру зоналарына бәйле рәвештә дифференцияләнә һәм 22 марттан 22 сентябрьгә кадәр бер көнгә кимендә 2,0 сәгать тәшкил итәргә тиеш.
6.8.4. Торак биналарда инсоляция дәвамлылыгы бер бүлмәдә 1 - 3 бүлмәле фатирлар һәм 4 һәм аннан да күбрәк бүлмәләр булган ике бүлмәдә булырга тиеш. Инсоляция дәвамлылыгының өзелүе рөхсәт ителә, шул вакытта бер чор 1,0 сәгатьтән дә ким булмаска тиеш. Шул ук вакытта нормалаштырыла торган инсоляциянең суммар озынлыгы 0,5 сәгатькә артырга тиеш.
6.8.5. Инсоляциянең озынлыгы 0,5 сәгатькә, 2 - 3 бүлмәле фатирларда һәм 3 бүлмәдән дә ким булмаган бүлмә инсоляцияләнә торган күп бүлмәле фатирларда (4 һәм аннан да күбрәк бүлмә), шулай ук аеруча катлаулы шәһәр төзелеше шартларында төзелеш урнаштырганда кимергә рөхсәт ителә.
6.8.6. Балалар өчен уен мәйданчыклары, спорт мәйданчыклары, торак биналар, мәктәпкәчә оешмаларның төркем мәйданчыклары, спорт зонасы, гомуми белем бирү мәктәпләре һәм мәктәп-интернатларның ял итү зоналары, стационар тибындагы дәвалау - профилактика учреждениеләренең ял зоналары территорияләрендә инсоляция дәвамлылыгы җир кишәрлегенең 50 процентында кимендә 3 сәгать тәшкил итәргә тиеш.
6.8.7. Инсоляциянең артык җылылык йогынтысын чикләү буенча таләпләр аерым фатирларның торак бүлмәләренә яки коммуналь фатирларның бүлмәләренә, гомуми белем бирү мәктәпләре, мәктәп - интернатлар һәм башка урта махсус уку йортлары, дәвалау - профилактика, санатор - сәламәтләндерү һәм социаль тәэмин итү учреждениеләренең көньяк-көнбатыш һәм Көнбатыш юнәлешенә ия булган бүлмәләренә кагыла.
6.8.8. Елның эссе вакытында инсоляцияләрнең һәм территорияләрнең артык җылы йогынтысын чикләү биналарның планлаштыру һәм юнәлеш бирү, территорияләрне төзекләндерү белән тәэмин ителергә тиеш, ә биналарны кояштан саклау мөмкинлеге булмаганда, кояшны саклауның конструктив һәм техник чараларын күздә тотарга кирәк. Инсоляция территорияләренең җылылык йогынтысын чикләү биналарны кысу, махсус затеняющие җайланмалар һәм рациональ яшелләндерү белән тәэмин ителергә тиеш.
6.8.9. Инсоляциянең артык җылылык йогынтысын чикләү чаралары биналарны табигый яктырту нормаларын бозуга китермәскә тиеш.

6.9. Җитештерү һәм куллану калдыклары белән эш итү

6.9.1. Торак пунктлар территорияләрен планлаштыру һәм төзегәндә әйләнә-тирә мохитнең җитештерү һәм куллану калдыклары белән пычрануын булдырмау буенча чараларны күздә тотарга кирәк.
6.9.2. Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре территориясендә барлыкка килә торган калдыкларны җыю, транспортлау, эшкәртү, утильләштерү, зарарсызландыру һәм урнаштыру системасын оештыруны Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләрен санитар чистартуның генераль схемаларына һәм Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләрен төзекләндерү кагыйдәләренә туры китереп күздә тотарга кирәк.
6.9.3. Проект документациясен эшләгәндә җитештерү һәм куллану калдыкларының барлыкка килү, җыю, куллану, зарарсызландыру, транспортлау һәм урнаштыруга анализ ясалырга тиеш, шул исәптән калдыклар барлыкка килүнең иң куркыныч чыганакларын һәм оештырылмаган чүплекләрне ачыклау да.;
калдыклар барлыкка килү күләмнәрен киметү, аларны утильләштерү һәм зарарсызландыру өлкәсендә потенциалны бәяләү;
проектны төзү һәм эксплуатацияләү чорында калдыклар барлыкка килү һәм эш итү, чыгару һәм зарарсызландыру күләмнәре фаразы.

6.9.4. Калдыкларны урнаштыруның һәм утильләштерүнең экологик куркынычсыз шартларын булдыру чаралары комплекслы рәвештә (калдыклар барлыкка килү чыганагыннан алып утильләштерү, урнаштыру урынына кадәр) эшләнергә тиеш. Торак пунктларның төркемнәре өчен үзәкләштерелгән җирлекара полигоннарны проектлау тәкъдим ителә.
6.9.5. Полигоннарны урнаштыру рөхсәт ителми:
су белән тәэмин итү чыганакларын санитар саклау зоналары территорияләрендә; дәвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларны санитар (тау-санитар) саклау округларында;
өске су объектларының су саклау зоналарында; ярыкланган токымнарның өслегенә чыгу урыннарында;
су күтәрүче горизонтларны туплау урыннарында;
халык күпләп ял итә һәм сәламәтләндерү учреждениеләре урнашкан урыннарда.
6.9.6. Калдыкларны утильләштерү, термик йогышсызландыру һәм урнаштыру объектлары төзелеше өчен җир кишәрлекләрен сайлау, гамәлдәге санитар нормаларга (СанПиН) туры китереп, әлеге максатларда территорияне куллану мөмкинлекләрен бәяләүдән чыгып башкарылырга тиеш 2.2.1/2.1.1.1200-03(СанПиН 2.1.7.1322-03).

6.10. Үсемлекләр һәм хайваннар дөньясын саклау

6.10.1. «Әйләнә-тирәлекне саклау турында» 2002 елның 10 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә шәһәр округлары һәм җирлекләрнең Яшел фондын саклау яшел фондны саклауны һәм үстерүне тәэмин итә торган һәм экологик хәлне нормальләштерү һәм уңайлы әйләнә-тирә мохит булдыру өчен кирәкле чаралар системасын күздә тота.
6.10.2. Яңа төзелешне проектлауны һәм гамәлдәге төзелешне заманча торышын һәм гамәлдәге яшел үсентеләрне максималь рәвештә саклауны исәпкә алып башкарырга кирәк. Бер үк вакытта Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләренең Яшел утыртмаларын булдыру, саклау һәм карап тоту кагыйдәләре таләпләре дә үтәлергә тиеш.
6.10.3. Кыйммәтле үсемлекләр дөньясы объектларын фәнни һәм хуҗалык мөнәсәбәтләрендә саклауны тәэмин итү максатларында аеруча саклаулы табигать территорияләре һәм акваторияләр бүлеп бирелергә мөмкин, алар өчен махсус сак режимы билгеләнә.
6.10.4. «Хайваннар дөньясы турында» 1995 елның 24 апрелендәге 52 - ФЗ номерлы Федераль закон таләпләренә туры китереп, объектларны урнаштыру, проектлау һәм төзүдә һәм хуҗалык эшчәнлегенең башка төрләрен тормышка ашырганда, хайваннар дөньясы объектларының яшәү тирәлеген һәм аларның үрчү, нагула, ял итү һәм миграция юлларын саклау, шулай ук территорияләрнең һәм акваторияләрнең саклау участокларының кагылгысызлыгын тәэмин итү буенча чаралар каралырга һәм үткәрелергә тиеш.
6.10.5. Хайваннар дөньясы объектларының хуҗалык һәм фәнни яктан кыйммәтле булган яшәү урыннарын саклау максатларында, аларның яшәү циклларын (үрчетү, үрчетү, яшь үрчетү, нагул, ял итү, миграция һ.б.) тормышка ашыру өчен кирәкле территорияләр һәм акваторияләрнең саклау участоклары бүлеп бирелә. Территорияләрнең һәм акваторияләрнең саклау участокларында хуҗалык эшчәнлегенең аерым төрләре тыела яки аларны үткәрү вакыты һәм технологияләре регламентлана, әгәр алар хайваннар дөньясы объектларының тормыш циклларын бозалар икән.

6.12. Тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен саклауга уртак таләпләр

6.12.1. Тарихи-мәдәни билгеләнештәге җирләрнең категорияләре һәм алардан файдалану режимнары Россия Федерациясе Җир кодексының 99 статьясы таләпләренә туры китереп билгеләнә.
6.12.2. Мәдәни мирас объектлары (тарихи һәм мәдәни ядкәрләр) җирләрендә эшчәнлекне җайга салу «Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) турында» 2002 елның 25 июнендәге 73-ФЗ номерлы Федераль закон, «Татарстан Республикасында мәдәни мирас объектлары турында» 2005 елның 1 апрелендәге 60-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм алар нигезендә нәшер ителгән норматив хокукый актлар таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.
6.12.3. Хәрби һәм граждан җеназәләре җирләрендәге эшчәнлекне җайга салу 1996 елның 12 гыйнварындагы 8-ФЗ номерлы «җирләү һәм җирләү эше турында» гы Федераль закон, «Ватанны саклаганда һәлак булучыларның истәлеген мәңгеләштерү турында» 1993 елның 14 гыйнварындагы 4291-1 номерлы Россия Федерациясе Законы, әлеге нормативларның «махсус билгеләнештәге зоналар» бүлеге таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

Җирләнгән очракта, мәдәни мирас объектлары булып санала, шул исәптән:
объектлар турында " 2002 елның 25 июнендәге 73-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләре;
Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирасы (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре)
Федерация».

Мәдәни мирас объектларын саклау

6.12.4. «Мәдәни мирас объектларын (тарихи һәм мәдәни һәйкәлләрне) саклау " бүлеге, Мәдәни мирас объектларын ачыклау, исәпкә алу, өйрәнү, аларның җимерелүенә яки зыян китерүенә юл куймау, мәдәни мирас объектларының сакланышын һәм кулланылышын контрольдә тоту максатыннан, территориаль - риаль планлаштыру документларын эшләү өчен (яки процессында) эшләнә. Мәдәни мирас объектларын саклау таләпләре шәһәр төзелеше регламентларына һәм проект документларына кертелә.

6.12.5. Мәдәни мирас объектының сакланышын тәэмин итү максатларында аның белән бергә территориядә мәдәни мирас объектын саклау зоналары: сак зонасы, төзелеш һәм хуҗалык эшчәнлеген җайга салу зонасы, саклана торган табигать ландшафты зонасы билгеләнә. Шәһәр төзелеше һәм табигый-ландшафт ситуациясенә карап, мәдәни мирас объекты аталган зоналарның барлык төрләренә дә ия булырга мөмкин.

6.12.6. Мәдәни мирас объектын саклау зоналарының кирәкле составы мәдәни мирас объектын саклау зоналары проекты белән билгеләнә. Мәдәни мирас объектларын саклау зоналары проекты - Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләренең территориаль - территориаль планлаштыру документларының бер өлеше.

Саклау зоналары проекты мәдәни мирас объектлары территорияләре чикләрен, җирләрдән файдалану режимнарын һәм әлеге зоналар чикләрендә шәһәр төзелеше регламентларын билгели.

Искәрмә:

Мәдәни мирас объектын саклау зоналары проектын эшләү табигый, тарихи-архитектура, тарихи-шәһәр төзелеше, архив һәм башка тикшеренүләргә нигезләнә, аларның нәтиҗәләре мәдәни мирас объектларын саклау зоналары проектының мәҗбүри состав өлеше булып торган тарихи-мәдәни терәк план документлары комплексында теркәлә.

Мәдәни мирас объектын саклау зоналары проекты дәүләт тарихи-мәдәни экспертизасы узарга тиеш.

Саклау зоналары территорияләре чикләре җир биләмәләренең һәм җирдән файдалануның гамәлдәге һәм (яисә) гамәлдә булган чикләре белән туры килмәскә мөмкин.

6.12.7. Җирләрдән файдалану режимы һәм шәһәр төзелеше регламентлары тарихи һәм мәдәни ядкарьләрне саклау зоналары чикләрендә шәһәр төзелеше эшчәнлеген гамәлгә ашырганда планировканы, төзелешне, композицияне, табигый ландшафтны, масштаблы, стиле, материаллары, төсе һәм декоратив элементлар белән берләштерелгән биналарның һәм корылмаларның күләмле-киңлек структурасын саклауны, табигый һәм булдырылган кеше белән бәйләнешне саклауны тәэмин итәргә тиеш.

6.12.8. Билгеләнгән сак зоналары чикләрендә җирләрдән файдалану режимнарын һәм шәһәр төзелеше регламентларын шәһәр төзелеше һәм хуҗалык эшчәнлеген башкарганда үтәү мәҗбүри. Җирләрдән файдалануның билгеләнгән режимнары һәм шәһәр төзелеше регламентлары турындагы мәгълүматлар муниципаль берәмлекләрнең төзелеш кагыйдәләренә кертелә. Мәдәни мирас объектын саклау зоналарының булуы турындагы белешмәләр Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектларының бердәм дәүләт реестрына, дәүләт шәһәр төзелеше кадастрына һәм дәүләт җир кадастрына кертелә.

Искәрмә:

Тарихи-мәдәни кыйммәткә ия объектлар чикләрендә ачыкланган һәм ачыкланган мәдәни мирас объектларын мәдәни мирас объектларының бердәм дәүләт реестрына керткән саен, мәдәни мирас объектларын саклау зоналары проектына үзгәрешләр кертелергә тиеш.

6.12.9. Мәдәни мирас объектларын саклау зоналары чикләре (Россия Федерациясе халыкларының аеруча кыйммәтле мәдәни мирас объектларын һәм Бөтендөнья мирасы исемлегенә кертелгән мәдәни мирас объектларын саклау зоналары чикләреннән тыш), шулай ук җирләрдән файдалану режимнары һәм шәһәр төзелеше регламентлары мәдәни мирас объектын саклау зоналары проекты нигезендә раслана:

федераль әһәмияттәге мәдәни мирас объектларына карата - Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты тарафыннан мәдәни мирас объектларын саклау буенча федераль орган белән килештерү буенча;

региональ һәм җирле (муниципаль) әһәмияттәге мәдәни мирас объектларына карата - «мәдәни һәм

тарихи кыйммәтләрне саклау һәм алардан файдалану турында» Татарстан Республикасы Законында билгеләнгән тәртиптә.
6.12.10. Тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен саклау зоналары чикләрендә җир төзелеше, Җир, төзелеш, мелиорация, хуҗалык һәм башка эшләр башкару тыела, бу һәйкәлне һәм аның бөтенлеген бозмый торган һәм аларга зыян китерү, җимерелү яки юк итү куркынычы тудырмый торган хуҗалык эшчәнлегенең билгеләнгән төрләрен саклау эшләреннән тыш.
6.12.11. Һәйкәл яки ансамбльне һәм (яки) аларның территорияләрен, шул исәптән җир төзелеше, Җир, төзелеш, мелиорация, хуҗалык һәм башка эшләрне саклау буенча һәм тарихи һәм мәдәни һәйкәлләрне саклау зоналарында эшләр башкару проектлары мәдәни мирас объектларын саклау буенча тиешле органнар белән килештерелергә тиеш.
Күрсәтелгән эшләрне башкарганда, хуҗалык үзләштерелергә тиешле территориядә мәдәни мирас объекты билгеләре булган (Реестрга кертелгән яки ачыкланган) объектларның булмавы турында, шулай ук дәүләт тарихи - мәдәни экспертизасы һәм дәүләт экология экспертизасының уңай бәяләмәләрен алган төзелеш процессында әлеге объектларның сакланышын тәэмин итү буенча эшләр башкару проектларында дәүләт тарихи-мәдәни экспертиза бәяләмәләре булу мәҗбүри.
6.12.12. Мәдәни мирас объектларында мәдәни мирас объектының физик сакланышын тәэмин итүгә юнәлдерелгән ремонт - реставрация эшләре рөхсәт ителә, шул исәптән: мәдәни мирас объектын консервацияләү, һәйкәлне ремонтлау, һәйкәлне яки ансамбльне реставрацияләү, мәдәни мирас объектын заманча файдалану өчен җайлаштыру, шулай ук фәнни - тикшеренү, эзләнү, проект һәм җитештерү эшләре, фәнни - методик җитәкчелек, техник һәм авторлык күзәтчелеге.
Искәрмә:
1. Аерым очракларда археологик мирас объектын саклау астында, билгеләнгән тәртиптә, Археологик табылдыклардан тулысынча яки өлешчә тартып алынып, коткару археологик кыр эшләре аңлана.
2. Объектның махсус тарихи, архитектура, фәнни, сәнгать, шәһәр төзелеше, эстетик яисә башка әһәмияте булганда һәм аны торгызу өчен кирәкле җитәрлек фәнни белешмәләр булган очракта, юкка чыккан мәдәни мирас объектын торгызу рөхсәт ителә (аерым очракларда).
6.12.13. Физик һәм юридик затлар мәдәни мирас объекты территориясендә хуҗалык эшчәнлеген башкарырга, җир кишәрлегеннән (яки су объекты участогы) файдаланырга хокуклы һәм әлеге территориядән файдалану режимын һәм «Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарихи һәм мәдәни ядкярләр) турында» 2002 елның 25 июнендәге 73-ФЗ номерлы Федераль закон, Россия Федерациясе җир законнары һәм «Татарстан Республикасында мәдәни мирас объектлары турында»2005 елның 1 апрелендәге 60-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән таләпләрне үтәргә тиеш.
6.12.14. Мәдәни мирас объектлары төрле максатлар өчен кулланыла ала (объект милекчесе теләге буенча), әгәр бу күрсәтелгән объектларның торышын начарайтмаса, әйләнә-тирә тарихи-мәдәни мохиткә зыян китермәсә, шулай ук башка затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаса, бу очракта таләпләрнең үтәлеше мәҗбүри булып тора:
реестрга кертү өчен нигез булып торган, аның үзенчәлекләре нигезендә тарихи-мәдәни мирас җирләрен карап тоту режимы; объектның тышкы күренеше һәм интерьерының үзгәрмәүчәнлеге;
«Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарихи һәм мәдәни ядкярләр) турында» 2002 елның 25 июнендәге 73-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән тәртиптә мәдәни мирас объектында яисә аның җир кишәрлегендә эшләрне проектлау һәм үткәрү;
мәдәни мирас объектларын саклау органнары белән килештереп урнаштырылган объектка керү шартларын тәэмин итү. Искәрмә:
Әлеге объектның сакланышын һәм гражданнарның законлы мәнфәгатьләрен тәэмин итү максатларында, Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан, әлеге чикләүләрне кертү өчен нигез булып торган шартларны тулысынча бетергәнчегә кадәр гамәлдә булган әлеге объекттан файдалану чикләүләре билгеләнергә мөмкин.
6.12.15. Мәдәни мирас объектын һәм аның территориясен куллану тыела:
складлар һәм шартлаткыч һәм янгын куркынычы булган материаллар, складлар һәм материаллар җитештерү өчен, мәдәни мирас объектлары интерьерларын, аларның фасадларын һәм территорияләрен, әйләнә-тирә табигать мохитен пычратуга китерә торган материаллар җитештерү өчен,
зарарлы пар газсыман һәм башка бүлеп чыгаруларга мөмкинлек бирә торган складлар һәм материаллар җитештерү өчен,
бөртекле, яшелчә, терлекчелек продуктларын, шулай ук терлекләрне хуҗалык максатларында тоту өчен биналарны саклау һәм җитештерү өчен,

транспорт чаралары, авыл хуҗалыгы һәм башка үзйөрешле машиналарның гаражлары һәм тукталышлары,
мәдәни мирас объектлары конструкцияләренә динамик һәм вибрацион йогынты ясый торган станоклар, җайланмалар һәм башка механик двигательләр белән тәэмин ителгән производстволар (егәрлекләренә бәйсез рәвештә),
һәйкәл өчен уңайсыз булган температура-дымлылык режимлы һәм химик актив матдәләр булган җитештерү һәм лабораторияләр булдыру өчен.
6.12.16. Мәдәни мирас объектларыннан транспорт һәм инженерлык коммуникацияләренә кадәрге аралар түбәндәгечә кабул ителергә тиеш:
тиз йөрешле һәм туктаусыз хәрәкәт итүче магистральләрнең йөрү өлешләренә кадәр: катлаулы рельеф шартларында - 100 метр;
яссы рельефта - 50 метр;
суүткәргеч, канализация һәм җылылык белән тәэмин итү челтәрләренә кадәр (аерылып китүчеләрдән тыш) - 15 метр;
башка җир асты инженерлык челтәрләренә кадәр-5 метр.
Реконструкция шартларында инженерлык челтәрләренә кадәр күрсәтелгән араларны киметергә, ләкин ким дигәндә, кабул итәргә мөмкин:
су суырткыч челтәрләргә кадәр - 5 метр, су күтәрмәүчеләр - 2 метр.
Шул ук вакытта мәдәни мирас объектларының сакланышын тәэмин итү бүлеген эшләүне һәм аның нигезендә эшләр башкарганда мәдәни мирас объектларының сакланышын тәэмин итү буенча махсус чаралар үткәрүне тәэмин итәргә кирәк.
6.12.17. Ачыкланган мәдәни мирас объектларына карата реестрга кертү турындагы мәсьәләне хәл иткәнче, реестрга кертелгән мәдәни мирас объектларына карата да шундый ук чаралар карала.
6.12.18. Россиянең рәсми расланган тарихи җирлекләре исемлегенә керүче тарихи җирлекләрдә шәһәр барлыкка китерүче барлык тарихи кыйммәткә ия объектлар: планировка, төзелеш, композиция, табигый ландшафт, археологик катлам, төрле шәһәр киңлекләре (ирекле, төзелгән, яшелләндерелгән) арасындагы бәйләнеш, күләмле-күләмле структура, фрагментар һәм җимерелгән шәһәр төзелеше мирасы, масштаб, күләм, структура, стиль, материал, төс, декоратив элементлар белән берләштерелгән биналар һәм корылмаларның формасы һәм тышкы күренеше, табигый кеше тарафыннан булдырылган һәм барлыкка килгән кеше белән бәйләнеш, тарихи җирлекнең төрле функцияләре, шулай ук тарихи үсеш процессында барлыкка килгән башка кыйммәтле объектлар дәүләт тарафыннан сакланырга тиеш.
6.12.19. Тарихи җирлектә шәһәр төзелеше, хуҗалык һәм башка эшчәнлек мәдәни мирас объектларының һәм тарихи кыйммәтле шәһәр төзелеше объектлары сакланышын тәэмин итүне исәпкә алып һәм Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы, «Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарихи һәм мәдәни ядкәрләр) турында» Федераль закон һәм «Татарстан Республикасында мәдәни мирас объектлары турында» Татарстан Республикасы Законы нигезендә аерым җайга салынырга тиеш.
6.12.20. Тарихи җирлектә шәһәр төзелеше эшчәнлеген аерым җайга салу мәдәни мирас объектларын саклау органнары һәм башкарма хакимият органнарының мәдәни мирас объектларын саклау буенча чаралар комплексын җайга салу өлкәсендә шәһәр төзелеше эшчәнлеген җайга салу өлкәсендәге контрольлеге аша гамәлгә ашырыла.:
тарихи җирлек чикләрендә тарихи-архитектура, тарихи-шәһәр төзелеше, архив һәм археологик тикшеренүләр нигезендә тарихи-мәдәни терәк план төзү;
биналар һәм корылмаларның күләменә һәм пропорцияләренә, төзелеш материалларын куллануга, чәчәкләр чишелешенә, автостоянкалар, реклама, элмә такталар урнаштыруны тыюга яки чикләү һәм мәдәни мирас объектларының һәм тарихи мохитнең сакланышын тәэмин итүнең башка шартларына кагылышлы шәһәр төзелеше регламентларын эшләү.
Искәрмә: тарихи-мәдәни терәк планнардагы мәгълүматлар, мәдәни мирас объектлары территорияләре чикләре, аерым җайга салу объектлары һәм мәдәни мирас объектларын саклау зоналары чикләре турында Белешмәләр Дәүләт шәһәр төзелеше кадастрына кертелергә тиеш.
6.12.21. Тарихи җирлекләр өчен эшләнелә торган территориаль планлаштыру документлары һәм мәдәни мирас объектлары территорияләре һәм аларның саклау зоналары чикләрендә билгеләнә торган шәһәр төзелеше регламентлары Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә мәдәни мирас объектларын саклау федераль органы һәм Россия Федерациясе субъектының мәдәни мирас объектларын саклау өлкәсендә вәкаләтле башкарма хакимият органы белән Татарстан Республикасы Законында билгеләнгән тәртиптә мәҗбүри килештерелергә тиеш.

6.13. Аеруча кыйммәтле җирләр

6.13.1. Аеруча кыйммәтле җирләрнең категорияләре һәм билгеләнеше Россия Федерациясе Җир кодексының 100 статьясы таләпләренә туры китереп билгеләнә.
6.13.2. Аеруча кыйммәтле җирләрдә аларның максатчан билгеләнешенә туры килми торган теләсә нинди эшчәнлек тыела.

6.14. Инженерлык-экологик эзләнүләр

6.14.1. Территорияне планлаштыру һәм төзү буенча документларны, шулай ук проект документларын әзерләгәндә, капиталь төзелеш объектларын төзегәндә, реконструкцияләгәндә инженерлык-экологик эзләнүләрне башкару зарур.
6.14.2. Төзелеш өчен инженер-экологик эзләнүләр комплекслы инженерлык эзләнүләренең иң мөстәкыйль төре булып тора һәм әйләнә-тирәлекнең заманча торышын бәяләү һәм тискәре экологик һәм алар белән бәйле социаль, икътисадый һәм башка нәтиҗәләрне булдырмау, минимальләштерү һәм халыкның оптималь яшәү шартларын саклау максаты белән, антропоген йөкләнеш йогынтысында мөмкин булган үзгәрешләрне фаразлау өчен башкарыла.
6.14.3. Инженерлык-экологик эзләнүләр үткәрү Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексының 47 статьясы, Россия Федерациясе хөкүмәтенең 2006 елның 19 гыйнварындагы 20 номерлы карары белән, капиталь төзелеш объектларының проект документларын әзерләү, төзү, реконструкцияләү, капиталь ремонты өчен инженерлык эзләнүләре төрләре исемлеген һәм инженерлык эзләнүләрен үтәү турындагы нигезләмәнераслый.
Инженерлык-экология тикшеренүләрен оештыру һәм үткәрү тәртибенә карата гомуми нигезләмәләр һәм таләпләр «Төзелеш өчен инженерлык тикшеренүләре» СНиП 11-02-96 8 бүлегендә билгеләнде. Төзелеш өчен инженерлык-экологик тикшеренүләр уздыруның төп кагыйдәләре һәм тәкъдим ителә торган процедуралары СП 11-102-97 «Төзелеш өчен инженер-экологик тикшеренүләр» нигезендә регламентлаштырыла.
6.14.4. Инженерлык-экология эзләнүләрен тәэмин итәргә тиеш:
территориянең табигый һәм техноген шартларын, аның хуҗалык - хуҗалык кулланылышын һәм социаль сферасын комплекслы өйрәнү;
әйләнә-тирәлекне саклау һәм экосистемалар вакытында аерым компонентларның хәзерге экологик торышын, аларның техноген йогынтыларга тотрыклылыгын һәм яңадан торгызуга сәләтен бәяләү;
объектны төзегәндә, эксплуатацияләгәндә һәм бетергәндә табигый (табигый-техник) системаларның мөмкин булган үзгәрешләренең фаразын эшләү;
экологик куркыныч һәм хәвеф-хәтәрне бәяләү;
инженер-хуҗалык эшчәнлегенең зарарлы һәм кирәкмәгән экологик нәтиҗәләрен булдырмау буенча тәкъдимнәр эшләү һәм экологик хәлне саклау, торгызу һәм савыктыру буенча табигатьне саклау һәм компенсация чараларын нигезләү;
җирле халыкның социаль-икътисади, тарихи, мәдәни, этник һәм башка мәнфәгатьләрен саклау буенча чаралар эшләү;
проект алды һәм проект эшләре этапларына туры килә торган локаль экология мониторингын оештыру һәм үткәрү буенча тәкъдимнәр һәм (яисә) программалар эшләү.
6.14.5. Инженерлык-экологик эзләнүләр түбәндәге документация төрләре өчен проектлаштыруның билгеләнгән тәртибе нигезендә башкарыла:
территорияне планлаштыру һәм төзү буенча документлар;
проект документациясе - төзелеш проектлары, предприятиеләрнең, биналарның һәм корылмаларның эш документациясе.
Искәрмә: территориаль планлаштыру документларында (муниципаль берәмлекләрне территориаль планлаштыру схемаларында, җирлекләрнең һәм шәһәр округларының генераль планнарында) территорияләрне тотрыклы үстерүне, экологик иминлекне, халык сәламәтлеген саклауны тәэмин итү, табигать ресурсларыннан нәтиҗәле файдалану мәсьәләләре «Әйләнә-тирә мохитне саклау» бүлегендә карала.
6.14.6. Территорияне планлаштыру һәм төзү буенча документларны экологик нигезләү өчен инженер-экологик эзләнүләр максаты булып территорияләрнең тотрыклы үсешен, халыкның экологик куркынычсызлыгын, шәһәр төзелеше һәм башка проект карарларының оптимальлеген тәэмин итү тора.
6.14.7. Территорияне планлаштыру һәм төзү буенча документларны экологик нигезләү өчен инженер-экологик эзләнүләр үз эченә алырга тиеш:

атмосфера һавасының, туфракның, грунтларның, җир асты һәм җир өсте суларының сәнәгать объектлары, транспорт чаралары, җитештерү һәм куллану калдыклары белән пычрануын, махсус сакланылучы табигать территорияләре булуын исәпкә алып, территориянең гамәлдәге экологик торышын бәяләү;
физик йогынтыларны (тавыш, вибрация, электр һәм магнит кырларын, табигый һәм техноген чыганаклардан ионлаштыручы нурланышларны) бәяләү;
аның структур оешмасы буенча билгеләнгән карарларны гамәлгә ашырганда территориянең функциональ әһәмиятен һәм экологик шартларын фаразлау;
әйләнә-тирәлекне саклау һәм экологик мониторинг чараларын оештыру буенча тәкъдимнәр һәм рекомендацияләр.
Искәрмә: шәһәр округларының һәм җирлекләрнең Татарстан Республикасы Экология һәм табигый ресурслар министрлыгы белән килештерелгән расланган генераль планнары, аерым территориаль зоналарны төзү буенча проект документациясен һәм генераль план белән каралган аерым биналарны төзү проектларын нигезләү өчен инженер-экологик тикшеренүләр үткәрелми.
6.14.8. Башкарылган инженер-экологик эзләнүләр материаллары «әйләнә-тирә мохитне саклау» бүлегенең территорияне планлаштыру һәм төзү проектларын эшләүне тәэмин итәргә тиеш.
6.14.9. Капиталь төзелеш объектларын төзүнең, реконструкцияләүнең проект документациясен нигезләү өчен инженер-экологик тикшеренүләрнең бурычлары түбәндәгеләр:
объектны эксплуатацияләүнең нормаль режимын, шулай ук залп һәм аварияле ташлауларны һәм пычраткыч матдәләр ташлауны исәпкә алып, объектның сайлап алынган вариантында проект документациясен экологик нигезләү өчен кирәкле һәм җитәрлек материаллар алу;
территориаль планлаштыру документларын һәм территорияне планлаштыру һәм төзү документларын әзерләгәндә алынган әйләнә-тирә мохит торышы буенча материалларны һәм мәгълүматларны ачыклау, йогынты зонасы чикләрен аныклау.
6.14.10. Инженерлык-экология тикшеренүләре материаллары эш проектының «Әйләнә-тирә мохитне саклау чаралары исемлеге» бүлеген эшләүне тәэмин итәргә тиеш.
6.14.11. Проект документациясен нигезләү өчен инженер-экологик тикшеренүләр түбәндәгеләрне үз эченә алырга тиеш:
объектны төзи башлаганчы әйләнә-тирә мохит компонентларының торышын бәяләү, пычрану фон характеристикасы;
экосистемаларның торышын, аларның йогынтысына тотрыклылыгын һәм яңадан торгызуга сәләтен бәяләү;
фаразланган йогынтыларга сизгер булган табигый шартларның төп компонентлары буенча тәэсир итү зонасы чикләрен аныклау;
объектны төзегәндә һәм эксплуатацияләгәндә корылманың йогынтысы зонасында әйләнә - тирә мохитне үзгәртүне фаразлау өчен кирәкле параметрларны алу;
табигатьне саклау чараларын оештыру, шулай ук әйләнә-тирә мохитне торгызу һәм савыктыру чараларын оештыру буенча тәкъдимнәр;
объектны төзү, эксплуатацияләү һәм бетерү чорында локаль һәм махсус экологик мониторинг программасына тәкъдимнәр.
6.14.12. Инженер-экологик тикшеренүләр составында аерым эш төрләрен һәм тикшеренүләрне билгеләү һәм кирәклеге, аларның үзара алышыну шартлары, проектлана торган биналарның һәм корылмаларның төренә, характерына һәм җаваплылыгына, табигый-техноген хәл үзенчәлекләренә, территориянең экологик өйрәнелешенә һәм проект эшләренең стадиясенә бәйле рәвештә билгеләнә.
Инженерлык-экологик тикшеренүләрне башкару өчен кирәкле объектлар исемлеге әлеге бүлеккә кушымтада күрсәтелгән һәм дәүләт экспертизасына тиешле барлык объектларны үз эченә ала.

7. Халыкны һәм территорияләрне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау

7.1. Гомуми таләпләр

7.1.1. Халыкны һәм территорияләрне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр йогынтысыннан яклау Татарстан Республикасы территориясен һәм халкын табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр барлыкка килгәндә, шулай ук хәрби гамәлләр алып барганда яисә шушы гамәлләр нәтиҗәсендә хәвеф-хәтәрләрдән яклауны тәэмин итүгә юнәлдерелгән чаралар җыелмасыннан гыйбарәт.
7.1.2. Гражданнар оборонасы чаралары «Гражданнар оборонасы турында» 1998 елның 12 февралендәге

28-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләре нигезендә Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләренең җирле үзидарә органнары тарафыннан эшләнә.
7.1.3. Халыкны һәм территорияләрне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау чаралары «халыкны һәм территорияләрне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау турында» 1998 елның 21 декабрендәге 68-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләре нигезендә, Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләренең җирле үзидарә органнары тарафыннан, ГОСТ Р 22.07-95 таләпләрен исәпкә алып эшләнә.
7.1.4. Төзелгән территорияне тәэмин итү өчен билгеләнгән инженерлык, социаль һәм коммуналь-көнкүреш инфраструктуралары объектларын реконструкцияләүне исәпкә алып, төзелгән территориянең генераль планын әзерләүне СНиП 22-02-2003, СНиП II-7-81*, СНиП 2.01.51-90, СНиП II-11-77, СНиП 21-01-97*, СНиП 2.01.02-85*, ППБ 01-03, СП 11-112-2001, СП 11-107-98, Россия Федерациясе Гражданнар оборонасы эшләре, гадәттән тыш хәлләр һәм табигый бәла-казалар нәтиҗәләрен бетерү министрлыгының, Россия Федерациясе Мәгълүмати технологияләр һәм элемтә министрлыгының һәм Россия Федерациясе Мәдәният министрлыгының 2006 елның 25 июнендәге 422/90/376 номерлы һәм 12.09.2006 №8232 боерыклары нигезендә «Гидротехник корылмалар иминлеге турында» 1997 елның 21 июлендәге 117-ФЗ номерлы Федераль законның, әлеге нормативларның 7.3 һәм 7.4 бүлекләренең Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2003 елның 25 октябрендәге 1544-р номерлы күрсәтмәсе нигезендә халыкка хәбәр итү системасы турындагы нигезләмәләр таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк.

7.2. Инженерлык әзерләү һәм территорияне саклау
7.2.1. Гомуми таләпләр
7.2.1.1. Шәһәр төзелеше карарларын кабул итү инженер-геологик хәл һәм гамәлдәге экзодинамик процессларны җентекләп анализлау нәтиҗәләренә нигезләнергә тиеш. Соңгы карарны, инженерлык әзерлеге буенча чараларның комплексы бәясен, конструктив карарлар һәм эксплуатация чыгымнарын, шулай ук кабул ителгән вариантның иминлеген исәпкә алып, техник-икътисади чагыштыру вариантларыннан соң кабул итәргә кирәк.
Нигез грунтларының исәп-хисап гидрогеологик режимын үтәүне тәэмин итәргә, шулай ук табигый шартларны теләмәүгә һәм үзләштерелә торган территорияне бозуга китерүче эрозия һәм башка физик-геологик процессларның үсешен булдырмаска кирәк.
7.2.1.2. Территорияләрне планлаштырганда һәм төзегәндә гамәлдәге норматив документлар (СНиП 22-01-95, СНиП 11-02 - 96, СНиП 33-01-2003, СНиП 2.06.15-85 һ.б.) һәм Россия территориясен куркыныч процесслардан инженерлык яклавының гомуми схемасы нигезендә табигый риск факторларыннан инженерлык ягыннан яклауны күздә тотарга кирәк.
Инженерлык әзерлеге буенча чараларны инженер-геологик шартларның үзгәрүен фаразлауны, территорияне куллану һәм планлаштыруны исәпкә алып башкарырга кирәк.
Территорияне инженерлык ягыннан әзерләү төзелеш алып барылырга тиешле территорияләрне шәһәр төзелеше ягыннан үзләштерү мөмкинлеген тәэмин итәргә тиеш.
Инженерлык әзерләү һәм яклау төзелешләрнең, инженерлык инфраструктурасы системасының, ландшафтлы һәм су объектларының, шулай ук яшел массивларның рациональ эшләве өчен уңай шартлар тудыру максатыннан үткәрелә.
7.2.1.3. Инженерлык ягыннан яклау зарурлыгы Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше Кодексының Татарстан Республикасы территориясен үстерү өлешендә нигезләмәләре нигезендә билгеләнә:
яңа төзелә һәм реконструкцияләнә торган территорияләр өчен - территориаль планлаштыру документлары проектларында, планлаштыру һәм техник карарларның вариантын исәпкә алып, территорияне планлаштыру буенча документлар проектларында, табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрнең ихтимал булган тискәре нәтиҗәләрен киметүдә;
төзелгән территорияләр өчен-гамәлдәге планлаштыру карарларын һәм табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрнең ихтимал булган тискәре нәтиҗәләрен исәпкә алып, объектны төзү, реконструкцияләү һәм капиталь ремонтлауны гамәлгә ашыру өчен проект документларында катнашу.Төзелеш өчен бүлеп бирелә торган территорияләр утырту калынлыгының минималь тирәнлеге булган участокларда, деградацияләнгән утырту грунталары булган участокларда, шулай ук утырту калынлыгы аз кысыла торган грунтларга туры килә торган участокларда урнашкан.
Махсус грунтларда урнашкан территорияләрне планлаштыру һәм төзүне СНиП 2.01.09-91 таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк.
7.2.1.4. Инженерлык яклавын проектлаганда тәэмин итәргә (алдан уйларга) кирәк:

саклана торган территорияләргә, биналарга һәм корылмаларга тискәре йогынты ясауның рөхсәт ителгән дәрәҗәсенә кадәр киметү, бетерү яки киметү мөмкин булган куркыныч процессларны булдырмау;
эшләрне гамәлдәге геологик процессларның яңа һәм (яки) интенсификациясенә китерми торган ысуллар белән җитештерү;
тыюлык зоналарын, ландшафтларны, тарихи объектларны саклау һ. б.; инженерлык саклау корылмаларын тиешле архитектура белән бизәү; әйләнә - тирә мохитне саклау чаралары белән яраштыру; кирәкле очракларда-яклана торган территорияләрнең һәм объектларның торышын һәм төзелеш һәм эксплуатация чорында инженерлык саклау корылмаларының эшен системалы күзәтү (мониторинг).
7.2.1.5. Куркыныч геологик процесслардан саклау корылмалары һәм чаралары СНиП 22-02-2003 таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш.
Кораллар төзегәндә һәм инженерлык яклау чараларын гамәлгә ашырганда бозылган территорияләрне рекультивацияләүне һәм төзекләндерүне ГОСТ 17.5.3.04-83 * һәм ГОСТ 17.5.3.05-84 таләпләрен исәпкә алып башкарырга кирәк.

7.2.2. Су басудан саклау өчен корылмалар һәм чаралар

7.2.2.1. Инженерлык яклавы кирәк булганда, су басудан территорияләрне һәм аерым объектларны, төзелеш, функциональ файдалану һәм эксплуатацияләү, әйләнә-тирә мохитне саклау һәм/яисә су басуның тискәре йогынтысын бетерү таләпләренә бәйле рәвештә, су басуны булдырмый калуны тәэмин итә торган чаралар комплексын күздә тотарга кирәк.
7.2.2.2. Су басудан яклау түбәндәгеләрне үз эченә алырга тиеш:
язгы-көзге чорда, су ташу вакытында халыкны ташу белән бәйле куркыныч күренешләрдән саклау;
биналарны, корылмаларны, нигез грунтларын локаль яклау һәм төзелгән территорияне тулаем яклау;
табигый ландшафтларны яклау, аеруча фәнни яки мәдәни кыйммәткә ия булган табигый системаларны саклау, су бүлү;
дренаж суларын утильләштерүгә (чистартуга); җир асты һәм өслек сулары режимына, су бүлү коммуникацияләрендәге чыгымнарга (агымнарга) һәм басымнарга, нигезләргә, биналарга һәм корылмаларга деформация ясауга, шулай ук инженерлык саклау корылмаларына мониторинг системасы.
7.2.2.3. Су басудан яклау түбәндәгеләрне тәэмин итәргә тиеш:
төзелгән территорияләрнең, җитештерү-техник, коммуникацион, транспорт объектларының һәм аларның аерым корылмаларының өзлексез һәм ышанычлы эшләве һәм үсеше;
халык яшәешенең норматив санитария-гигиена шартлары; яклана торган территорияләрнең санитария-гигиена, социаль һәм рекреацион шартлары.
7.2.2.4. Су басу характерына бәйле рәвештә (локаль - аерым биналар, корылмалар һәм участоклар; мәйданчык) локаль һәм/яки территориаль инженерлык саклау системалары проектлана.
Локаль инженерлык яклау системасы аерым биналарны һәм корылмаларны яклауга юнәлдерелергә тиеш. Ул үз эченә ала дренажа, противофильтрационные завесы һәм экраны.
Территориаль система төзелгән территорияне (участокларны) гомуми яклауны тәэмин итәргә, эшкәртү дренажларын, фильтрларга каршы завесларны, өске агымны оештыру белән территорияне вертикаль планлаштыруны, ачык сулыкларны һәм табигый дренировкалауның башка элементларын чистартуны, яңгыр канализациясен, су объектлары режимын җайга салуны, микроклиматик, агролесомелиоратив һәм башка шартларны яхшыртырга тиеш.
Яңгыр канализациясе территориаль системаның элементы булып торырга һәм инженерлык яклауның гомуми системасы составында яисә аерым проектланырга тиеш.
7.2.2.5. Су басудан инженерлык яклавы системасы аерым участокларның һәм объектларның барлык локаль системаларын берләштерә торган территориаль бердәм булып тора. Шул ук вакытта ул муниципаль районнарны территориаль планлаштыру схемалары, шәһәр округының һәм җирлекләрнең генераль планнары, шулай ук территорияне планлаштыру буенча документлар белән үзара бәйләнештә булырга тиеш.
7.2.2.6. Су басудан саклау корылмалары һәм чаралары СНиП 22-02-2003 һәм СНиП 2.06.15-85 таләпләренә туры китереп проектлана.
7.2.2.7. Грунт суларының югары торышы булган территорияләрдә, сазлыклы участокларда капиталь төзелеш зонасында ябык дренажлар урнаштыру юлы белән грунт сулары дәрәҗәсе кимүне күздә тотарга кирәк.

Азкатлы төзелешләр территориясендә, шулай ук гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләрдә, спорт яссылык корылмалары территорияләрендә ачык киптерү челтәрен проектларга рөхсәт ителә.

7.2.2.8. Төзелергә тиешле торф ятмаларында, грунт сулары дәрәҗәсенең түбәнәюе белән беррәттән, өслеген минераль грунт белән каплауны да күздә тотарга кирәк, ә тиешле нигезләнгәндә, юып алу рөхсәт ителә. Минераль грунтлар белән йөкләнеш катламының калынлыгы торф утырмасын һәм территорияне өске агымны урнаштыру өчен кирәкле читләтүне исәпкә алып билгеләнә.

7.2.2.9. Территорияне су басудан инженерлык ягыннан яклауны гамәлгә ашырганда яклана торган территориянең һәм янәшәдәге акваториянең рекреацион потенциалын киметү рөхсәт ителми.

Су астында калган сулыкларның һәм сулыкларның яр буе территорияләрен рекреация өчен куллануны табигатьтән файдалануның башка төрләре һәм су хуҗалыгы комплекслары булдыру белән беррәттән карарга кирәк.

7.2.3. Су басудан саклау өчен корылмалар һәм чаралар

7.2.3.1. Яр буе участокларында урнашкан торак пунктлар территорияләре су басудан, җил ярдәмендә су басудан һәм грунт сулары белән су басудан (су басудан) яисә өеп түгүдән сакланырга тиеш. Җимерелгән территориянең кашларын билгеләүне, җил нагоны вакытында дулкын биеклеген исәпкә алып, югары суларның исәп-хисап горизонтыннан кимендә 0,5 метрга югарырак кабул итәргә кирәк. Исәп-хисап дәрәҗәсе өстеннән дамбаның ишү дәрәҗәсен арттыруны СНиП 2.06.15-85 һәм СНиП 33-01-2003 буенча корылмалар классына бәйле рәвештә билгеләргә кирәк.

Исәп-хисап горизонты өчен иң югары дәрәҗәдәге су тамгасын кабул итәргә кирәк: 100 елга бер тапкыр - торак һәм җәмәгать биналарында төзелүче яисә төзелергә тиешле территорияләр өчен; 10 елга бер тапкыр - яссы спорт корылмалары территорияләре өчен.

7.2.3.2. Су басудан инженерлык яклавының төп чаралары сыйфатында каралырга тиеш:

су объектлары ягыннан территорияләрне җимерү;

ясалма арттыру рельефы территориясендә кадәр неопопопаемых планировочных;

су басу, вакытлыча су басу территорияләре һәм Түбән бозылган җирләрдән ташландык һәм дренаж суларын агызып чыгару, җайга салу, бүлеп бирү;

инженерлык яклау корылмалары, шул исәптән җимерелү дамбалары, дренажлар, дренаж һәм су агызу челтәрләре һәм башкалар.

Инженерлык яклавының өстәмә чаралары буларак, табигый системаларның һәм аларның компонентларының табигый үзлекләрен кулланырга кирәк.

Территорияне инженерлык ягыннан яклау проекты составына язгы ташуларны һәм яңгыр ташкыннарын үткәрүне күздә тоткан оештыру-техник чараларны кертергә кирәк.

7.2.3.3. Үзләштерелә торган территорияләрне инженерлык ягыннан яклау территориаль һәм локаль корылмаларның һәм чараларның бердәм системасын булдыруны күздә тотарга тиеш.

7.2.3.4. Су басудан инженерлык яклавын төзегәндә, су белән тәэмин итүне һәм су белән тәэмин итүне, сәнәгать һәм коммуналь объектларны эксплуатацияләүне, шулай ук энергетика, транспорт, рекреация һәм табигатьне саклау максатларында, корылмаларны һәм инженерлык саклау системаларын бер үк вакытта куллану мөмкинлеген һәм максатчанлыгын билгеләргә кирәк.

7.2.3.5. СНиП 22-02-2003 һәм СНиП 2.06.15-85 таләпләре нигезендә су басудан саклау корылмалары һәм чаралары проектлана.

7.2.4. Яр саклау корылмалары һәм чаралар

7.2.4.1. Елгаларның, күлләрнең, сусаклагычларның, диңгезләрнең ярларын инженерлык ягыннан яклау өчен 85 нче таблицада китерелгән корылмалардан һәм чаралардан файдаланалар.

85 нче таблица

Корылма төре һәм чаралар	Корылма һәм чараларны билгеләү, аларны куллану шартлары
Локаль кишәрлекләрдә инертлы материаллар кертү (таш банкетлар, комлы кушылмалар һ.б.)	Сусаклагычларда, чагыштырмача сөзәк яр буйларында
Аркылы (мола, шпора (гравитацион, свайлы һ.б.))	Сусаклагычларда, елгаларда табигый һәм ясалма пляжлар төзегәндә һәм нығытканда
Махсус	
Рельефның табигый формаларын имитацияләүче материаллар	Сусаклагычларда яр процессларын көйләү өчен
Нанослар запасын яңадан төзү (яр буйларын күчерү, су асты корылмаларын куллану һ.б.)	Сусаклагычларда нанослар балансын көйләү өчен
Идарә итүче: таш дамбалар рәсеме	Елгаларда елгаларның ярларын һәм елга үзәннәренең ярлары юылудан тайпылуны саклау өчен
Грунт белән идарә итүче дамбалар	агым тизлеге түбән булган елгаларда күчәрнең читкә тайпылуы өчен
Катлаулы шпорлар яки ярымтыюлар	Шул ук
Нығытма (сөнге грунтын ясалма беркетү)	Дулкыннар биеклеге 0,5 метрга кадәр булган сусаклагычларда, елгаларда, жир корылмаларында, катламнарында

Корылманың төре һәм чаралар	Корылманы билгеләү һәм чаралар һәм аларны куллану шартлары
Дулкынлы	
Яр буе: монолит һәм җыелма бетон, тимер-бетон, таш, ряжей, свайдан торган дулкынны кире кагу профильле яр буе диварлары	I һәм II класслы биналарны һәм корылмаларны, автомобиль һәм тимер юлларны, кыйммәтле җир биләмәләрен саклау өчен сусаклагычларда, күлләрдә һәм елгаларда
Тимер-бетон һәм металл шпунт диварлары	Нигездә, елгаларда һәм сусаклагычларда
Террасалар нигезен нығытуга корылган баскычлы-баскычлы нығытмалар	Сусаклагычларда ярларның текәлеге 15° тан артык
Массив дулкынсындыргычлар	Сусаклагычларда су тотрыклы булганда
Откослы (сөзәклекле): бетоннан, асфальт-бетоннан, асфальт монолит өслекләр	Сусаклагычларда, елгаларда, тигез җир корылмаларында аларның статистик тотрыклылыгы җитәрлек булганда
Җыелма плиталардан капламалар	2,5 метрга кадәр дулкыннар булганда
Таш белән тутырылган челтәр блоклардан һәм сыгылмалы түшәмнәрдән капламалар	Сусаклагыч,елга һәм жир корылмаларында (сөзәк ярлар һәм биек булмаган (0,5-0,6 метрдан кимрәк) дулкыннар булганда)
Синтетик материаллардан һәм икенчел чималдан капламалар	Шул ук
Дулкынсүндергеч	
Яр буе (үтеп керә торган һәм дулкынсүндергеч камералы) корылмалары	Сусаклагычларда
Откослы (сөзәклекле): Таштан Наброска	Рекреацион куллану булмаганда, сусаклагычларда, елгаларда, жир корылмаларында
Фасонлы блоклардан күчерү яки укладка	Сусаклагычларда рекреацион файдалану булмаганда
Ясалма ирекле пляжлар	Сөзәк ярлы сусаклагычларда (10° тан да ким булмаганда) наносларның йомшаруы һәм суның дәрәҗәсе тотрыклы булу шартларында
Пляжны ныгытучы	
Яр буе (бетон, бетон блоклардан, таштан ясалган су асты банкетлары) корылмалары	Сусаклагычларда су бераз дулкынланганда пляжны ныгыту өчен

7.2.4.2. Яр саклау корылмалары һәм чаралары төрен яисә аларның комплексын сайлап алуны, тиешле очракларда суднолар йөреше, урман эретмәсе, судан файдалану таләпләрен исәпкә алып, яр буеның яклана торган кишәрлегенең билгеләнүенә һәм аннан файдалану режимына бәйле рәвештә башкарырга кирәк.

7.2.4.3. Саклау корылмалары СНиП 22-02-2003 таләпләре нигезендә проектлана.

7.2.5. Противокарст чаралары

7.2.5.1. Противокарст чараларын территорияләрдә биналарны һәм корылмаларны проектлаганда, аларның геологик төзелешендә эрүчән тау токымнары (известьташлар, доломитлар, акбур, карбонат

цементлы ватык грунтлар, гипслар, ангидритлар, таштан тоз) һәм җир өслегендә карст күренешләре (бүрәнкәләр, казанлыклар, карст-эрозия чокырлары һ.б.) һәм (яисә) грунт массивының тирәнлегендә (грунтларның тыгызлыгы, полосалары, мәгарәләре һ.б.) булуын күздә тотарга кирәк.

7.2.5.2. Биналарны һәм корылмаларны карсттан инженерлык яклавы өчен түбәндәге чаралар яисә аларның ярашуы кулланыла:

планлаштыру;

су яклау һәм фильтрационга каршы; геотехник (нигезләрне ныгыту);

конструктив (аерым яисә геотехник комплекслар белән);

технологик (технологик җиһазларның һәм коммуникацияләрнең ышанычлылыгын арттыру, аларны кабатлау, аларның читкә таралуын тикшереп тору, авария участокларын вакытында сүндерү мөмкинлеген тәэмин итү һ.б.);

эксплуатацияләү (грунтларның торышын мониторинглау, биналарның һәм коралларның деформацияләнүе).

Каршылыкка каршы чараларны ачыкланган һәм фаразлана торган карст күренешләренең, карстук токымнарының төрен, аларның йөрү шартларын һәм проектлана торган яклау һәм саклана торган территорияләр һәм корылмалар үзенчәлекләре белән билгеләнә торган таләпләрнең характерына бәйле рәвештә сайларга кирәк.

7.2.5.3. Каршы чаралар:

активлашуны булдырмый калырга, ә кирәк булганда карст һәм карст-суффозия процессларының активлыгын киметергә;

тиешле дәрәҗәдә грунт катламнарының карст һәм карст-суффозия деформацияләрен төшереп калдырырга яисә киметергә;

җир асты биналарына һәм тау эшләнмәләренә карст куышлыкларыннан суның югары фильтрлануын һәм алга китешен булдырмаска;

карст күренешләренә кертелгән территорияләрне, биналарны һәм корылмаларны нормаль эксплуатацияләү мөмкинлеген тәэмин итәргә.

7.2.5.4. Планировка чаралары тоткарланган территорияләрдән рациональ файдалануны һәм карстовка каршы яклауга чыгымнарны оптимальләштерүне тәэмин итәргә тиеш. Алар әлеге районның үсеш перспективаларын һәм карстны үстерү шартларына каршылыклы саклану йогынтысын исәпкә алырга тиеш.

тиешле дәрәҗәдә грунт катламнарының карст һәм карст-суффозия деформацияләрен төшереп калдырырга яисә киметергә;

җир асты биналарына һәм тау эшләнмәләренә карст куышлыкларыннан суның югары фильтрлануын һәм алга китешен булдырмаска;

карст күренешләренә кертелгән территорияләрне, биналарны һәм корылмаларны нормаль эксплуатацияләү мөмкинлеген тәэмин итәргә.

7.2.5.5. Су саклау һәм фильтрга каршы көрәш чаралары карстның куркыныч активлашуын булдырмый калуны тәэмин итә биналар һәм корылмалар төзелеше һәм алардан файдалану чорында гидрогеологик шартларның техноген үзгәрешләре йогынтысында аның белән бәйле суффозион һәм проваль күренешләр түбәндәгеләргә юнәлдерелергә тиеш:

өске, сәнәгать һәм хуҗалык-көнкүреш суларының грунтка инфильтрациясен максималь кыскарту, шул исәптән сәнәгать һәм хуҗалык-көнкүреш суларын агызу белән көрәш;

җир асты суларының дәрәҗәләрен арттыруны булдырмау (бигрәк тә түбәнге сулы горизонтларның дәрәҗәләре түбәнәю белән ярашканда), ярык-карст һәм сулы горизонтларда суларның хәрәкәт тизлеге арту һәм шулай ук карстны активлаштыруга китерергә мөмкин булган гидрогеологик шартларның башка техноген үзгәрешләрен арттыру;

җир өслеген җентекләп вертикаль планлаштыруны эшләүне һәм төзелә торган кишәрлекләрдән читкә суларны бүлеп, ышанычлы яңгыр канализациясе җайланмасын;

казаннарда һәм төзелеш чорында җир өсте сулары тупланууга юл куймау, гидроизоляция, су агызу коммуникацияләрен һәм продуктүткәргечләрне салу, куен казаннарын салу эшләрен катгый контрольдә тоту.

7.2.5.6. Сусаклагычларның, җир асты су коймаларының һәм башка су асты корылмаларының һәм төзелешле һәм төзелүче территорияләргә җайланмаларның йогынтысын чикләргә кирәк.

7.2.5.7. Сусаклагычларны, каналларны, шламосаклагычларны, су белән тәэмин итү һәм канализация системаларын, дренажларны, котлованнардан һәм башка корылмалардан су агызу системаларын проектлаганда карстның гидрологик һәм гидрогеологик үзенчәлекләре исәпкә алынырга тиеш. Кирәк

булганда фильтрлыкка каршы пәрдәләр һәм экраннар, гидротехник корылмаларның һәм җайланмаларның эш режимын җайга салу һ.б.лар кулланыла.
7.2.5.8. Геотехник чараларга түбәндәгеләр керә:
җир өстендә табылган карст куышлыкларын һәм ярыкларны казаннарда һәм тау эшләнмәләрендә тамга салу;
закарст токымнарын һәм (яисә) югарырак ятучы грунтларны цементацион эремәләр инъекциясе яки башка ысуллар белән беркетү;
фундаментларны ышанычлы чакырылмаган яки беркетелгән грунтларга таяну.
7.2.5.9. Әгәр геотехник чаралар кулланып карст һәм карст-суффозия деформацияләрен төзү мөмкинлеге тулысынча кире кагылмаса, шулай ук аларны куллануның техник мөмкинлеге булмаган яисә максатка ярашлы булмаган очракта, карст деформацияләре барлыкка килүне исәпкә алып, корылманың фундаментлары һәм конструкцияләре исәбеннән билгеләнгән конструктив чаралар каралырга тиеш.
7.2.5.10. Каршылык чаралары СНиП 22-02-2003 таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

7.2.6. Грунтларны салкын куркытудан саклау чаралары

7.2.6.1. Грунтларның салкын (криоген) пучениесеннән инженер яклавы аз катлы җиңел биналар һәм корылмалар, линия корылмалары һәм башка муникацияләр (торбаүткәргечләр, электр ппередачалары линияләре, юллар, элемтә линияләре) өчен кирәк.
7.2.6.2. Җир асты чараларына түбәндәге төрләргә аерыла: инженер-мелиорация (җылылык мелиорациясе һәм гидромелиорация); конструктив;
физик-химик (тозлау, грунтларны гидрофобизацияләү һ.б.); катнаш.
Җылылык мелиоратив чаралар фундаментны җылылык изоляцияләүне, җир асты коммуникацияләренең тышкы периметры буенча фундамент янында җылылык бүлеп бирүне күздә тота.
Гидромелиоратив чаралар грунт сулары дәрәҗәсен киметүне, сезонлы-туңган катлам чикләрендә грунтларны киптерүне һәм җир өслеген атмосфера һәм җитештерү сулары белән туендырудан, ачык һәм ябык дренаж системаларыннан файдалануны күздә тота.
Конструктив каршылыклы чаралар пучинодлы грунтларда фундаментлар һәм корылмалар эшенең нәтиҗәлелеген арттыруны күздә тота һәм фундаментны өйрәнүче көчләрне киметү, фундаментларны һәм корылманың җир өсте өлешен пучинистый грунтларның тигез булмаган формацияләренә җайлаштыру өчен билгеләнгән.
Физик-химик шытымнарга каршы чаралар туфракны бәйләгеч һәм тотрыкландыручы матдәләр белән специаль эшкәртүне күздә тота.
7.2.6.3. Кирәк булганда, кулланыла торган чараларның ышанычлылыгын һәм нәтиҗәлелеген тәэмин итү өчен мониторинг ясау күздә тотыла. Дымлылык, туфракны туңдыру режимы, кышкы чор азагында корылмаларны куркыту һәм деформацияләү белән күзәтү үткәрү зарур. Күзәтүләрнең составын һәм режимын инженер-геокриологик шартларның катлаулылыгына, кулланыла торган фундаментларның типларына һәм үзләштерелә торган территориядә суык җибәрү процессларының потенциаль куркынычына бәйле рәвештә билгелиләр.
7.2.6.4. Грунтларны салкын куркытудан саклау чараларын СНиП 22-02-2003, СНиП 33-01-2003 һәм СНиП 2.06.15-85 таләпләре нигезендә тикшерергә кирәк.
2-2001 МОДН таләпләрен исәпкә алып, юл өслеге конструкциясен салкын куркытудан саклау чараларын башкарырга.

7.2.7. Акча эшли торган территорияләрдә һәм утырту грунтларында яклау чаралары

7.2.7.1. Акча эшли торган территорияләрдә һәм утырма грунтларда биналарны һәм корылмаларны проектлаганда түбәндәгеләрне күз алдында тотарга кирәк:
планлаштыру чаралары;
биналарны һәм корылмаларны яклауның конструктив чаралары;
тигез булмаган явым-төшемне киметә торган һәм биналарның һәм корылмаларның креннарын аларны тигезләүнең төрле ысулларын кулланып бетерә торган чаралар;

җир өслегенең деформациясен киметә торган тау эшләре тәртибен күздә тота торган тау саклау чаралары;
нигезләрнең деформацияләренең тигез булмавын киметә торган төзелеш мәйданчыкларын инженерлык әзерләү;
утырту грунтлары тупланган территорияләрдә су яклау чаралары; тышкы эксплуатацияне һәм онык-лыкларны тәэмин итүче чаралар;
нигезнең тигез булмаган деформацияләре күрсәтелгән чорда инженерлык челтәрләре, лифтлар һәм башка инженер һәм технологик хезмәт күрсәтүләр;
җир өслегенең деформацияләрен, шулай ук биналарны һәм корылмаларны, кирәк булганда һәм төзелеш чорында инструменталь күзәтүләр.
7.2.7.2. Эшләнә торган территорияләрдә һәм утырту грунтларында яклау буенча чараларны СНиП 2.01.09-91 таләпләре нигезендә проектлаштырырга кирәк.
7.2.7.3. Файдалы казылмалар ятмалары территориясен планлаштырганда һәм төзегәндә җир асты байлыклары турындагы законнар таләпләрен үтәргә кирәк.
Файдалы казылмалар ятмалары мәйданнарын төзү җир асты байлыкларыннан файдалану буенча федераль агентлык яисә аның территориаль органнары рөхсәте белән рөхсәт ителә. Шул ук вакытта файдалы казылмаларны җир куеныннан чыгару мөмкинлеген тәэмин итә торган чаралар каралырга һәм гамәлгә ашырылырга тиеш.
7.2.7.4. Төзелеш дигәндә, беренче чиратта түбәндәге территорияләрдән файдаланырга кирәк:
сәнәгать булмаган файдалы казылмалар ята;
файдалы казылмалар эшләнде һәм җир өслеген деформацияләү процессы тәмамланды;
эшләнмә проектлана торган объектларны амортизацияләү срогы тәмамланганнан соң көтелә.
Файдалы казылмалар запаслары булган территорияләрне төзү өчен сайлаганда, билгеләнгән төзелешнең максатка ярашлы булуы биналар һәм корылмалар урнаштыруның мөмкин булган вариантларының чагыштырмача икътисадый нәтиҗәлелеге исәпләүләре белән расланырга тиеш.
7.2.7.5. Территорияне планлаштыру документларын әзерләгәндә аның составына төп сызымнарның масштабларында башкарылган тау-геологик чикләүләр схемаларын кертергә кирәк. Схемаларда төзелеш шартлары буенча территорияләрнең категориясе күрсәтелергә тиеш: шәһәр яны, чикләнгән, яраксыз, торак районнарда һәм микрорайоннарда төзелеш өчен вакытлыча яраксыз.
Территорияләрне категорияләргә бүлүне СНиПның 9 нчы кушымтасы 2.01.09-91 нигезендә башкарырга кирәк.
7.2.7.6. Алда фаразлау буенча проваллар ясалырга мөмкин булган, шулай ук оползнемәгариф мөмкин булган урыннарда биналарны һәм корылмаларны проектлау рөхсәт ителми.
Фаразлаулар буенча I һәм 1к төркемнәре буенча иң чик күрсәткечләрдән арткан җир өслегенең деформацияләнүе көтелә торган өстәмә территорияләрдә (1 1 һәм 2 СНиП 2.01.09-91 таблицалары), биналарны һәм корылмаларны проектлауга махсуслаштырылган оешма төзү һәм тиешле техник-икътисадый нигезләү булу буенча аерым очракларда кертелергә мөмкин.
7.2.7.7. Төзелеш өчен бирелә торган территорияләрдә утырма катламнарның минималь тирәнлеге, деградацияләнгән утырма грунтлары булган кишәрлекләрдә, шулай ук утырма катлам аз кысыла торган грунтлар урнашкан кишәрлекләрдә өстенлек итә.
7.2.7.8. Урынның текә ярлары рәвешендә төзелешле территорияне планлаштыруны террасалар белән башкарырга кирәк.
7.2.7.9. Җир асты суларының биеклеге югары булган участокларда, шулай ук утыру катламын түшәүче дренировкалаучы участокларда күрсәтелгән биналарны һәм корылмаларны 3.10 СНиП 2.01.09-91 таләпләре нигезендә урнаштырырга кирәк.

7.2.8 Көнбагышка каршы көрәш корылмалары һәм чаралары

7.2.8.1. Инженер яклавын гомерлек процесслардан проектлаганда, әлеге процессларны булдырмый калуга һәм стабильләштерүгә юнәлдерелгән түбәндәге чараларны һәм чараларны куллануның максатка ярашлылыгын карарга мөмкин:
сөзәклекнең рельефын аның тотрыклылыгын арттыру максатларында үзгәртү - тиешле текә бирү һәм сөзәклекне (откос) тергезү, тотрыксыз грунтларны алып ташлау яисә алыштыру, ныклы призма (контрбанкет) итәгенең аскы өлешендә коеп ташлау;
территорияне вертикаль планлаштыру һәм җир өсте су отводы системасын төзү ярдәмендә өске суларның агышын җайга салу - өске суларның каршылыксыз агып төшүен тәэмин итү, агымсыз кишәрлекләрдә сулар утыруны һәм авыш территориясеннән сулар авышуына эләгүне төшереп

калдыру;
грунтка һәм эрозия процессларына су инфильтрациясен булдырмау - текә тау битләрендә грунтны сүлпән материаллар белән сеңдерү, тау битләренең горизонталь һәм сөзәк өслекләрендә - асфальт-бетоннан һәм битум-минераль катнашмалардан каплану рөхсәт ителә;
җир асты суларының биеклеген ясалма киметү;
агроурманмелиорация (үсемлек капламын торгызу) - күпьеллык үләннәр чәчү, күпьеллык үләннәр һәм куаклар утырту;
грунтларны беркетү: армирлау - ачык битләрне (откосларны) чыгару, вываллар һәм сыпылдыклар ясалудан саклау; цементация, смолизация, силикатизация, грунтларны электрхимик һәм термик беркетү - йомшак һәм ярык грунтларда;
оползнец про- цессларын булдырмау өчен тотып тору корылмалары - идән асты стеналары, эретеп ябыштыру конструкцияләре һәм баганалары, стеналарны, контрфорсларны, опояскаларны (терәп торучы пояслар) төзү;
башка чаралар (җылылык саклау җайланмалары һәм өслекләр ярдәмендә җылылык процессларын җайга салу, туңдыру һәм эретү процессларының зарарлы йогынтысыннан яклау, саклау зоналарын билгеләү һ.б.).
7.2.8.2. Әгәр 7.2.8.1 пунктчасында күрсәтелгән актив яклау чараларын һәм корылмаларын актив яклау чаралары кулланылса, тулысынча оползнея барлыкка килү мөмкинлеген кире какмый, шулай ук актив яклауның техник яктан мөмкин булмавы яисә максатка ярашсызлыгы очрагында пассив яклау чараларын күздә тотарга кирәк:
яклана торган корылмаларның аларны ишелдерүгә җайлашуы; башка чаралар.
7.2.8.3. Төзелеп беткән территорияләрдән, машина юлларыннан һәм мәйданнардан (яклана торган зонадан тыш) оползнеопасной зонага салынган су юлларын һәм яңгыр суларын махсус нигезләгәндә генә җыю рөхсәт ителә.
оползнекуркыныч зонада чистарту корылмаларын төзү рөхсәт ителми.
Сулыклардан су чыгаруны ачык сулыкларга һәм елгаларга, шулай ук агып төшүче суларны чистарту таләпләрен үтәгән һәм эрозиягә каршы җайланмаларны мәҗбүри гамәлгә ашырганда һәм сазлыкка һәм әйләнә-тирә мохиткә зыян салуның башка төрләренә каршы чараларны үтәгән чокырлар тальвагына кертүне күздә тотарга кирәк.
7.2.8.4. Кисемтәләргә каршы корылмаларны һәм сулыклар һәм су агымнары ярларында чараларны проектлаганда, регион саклау корылмаларына карата таләпләрне өстәмә рәвештә үтәргә кирәк.
7.2.8.5. Саклау чараларын һәм корылмаларны һәм аларның комплексларын сайлаганда, тау битендәге (откос) мөмкин булган деформацияләрнең төрләрен, сакланган объектларның җаваплылык дәрәҗәсен, аларның конструктив һәм эксплуатация үзенчәлекләрен исәпкә ала.
7.2.8.6. Койма полосалары СНиП 22-02-2003 таләпләре нигезендә проектлана.

7.3. Янгын куркынычсызлыгы

7.3.1. Янгынга каршы таләпләрне «Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент» 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль законның «Шәһәр төзелеше эшчәнлеге каршындагы янгын куркынычсызлыгы таләпләре» 15 бүлеге таләпләре, шулай ук Россия Федерациясе законнарында һәм норматив-техник документларында бәян ителгән һәм күрсәтелгән Федераль законның таләпләренә каршы килми торган янгын куркынычсызлыгы буенча башка таләпләр нигезендә кабул итәргә кирәк.
7.3.2. Җирлек территорияләрен планлаштыру һәм төзү әлеге Федераль законда билгеләнгән янгын куркынычсызлыгы таләпләрен исәпкә алучы җирлекләрнең генераль планы нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш. Җирлекләр һәм шәһәр округлары территорияләренең янгын куркынычсызлыгын тәэмин итү чараларын үткәрүгә кагылышлы нигезләмәләрне тасвирлау һәм нигезләү җирлекләр һәм шәһәр округлары территорияләрен планлаштыру проектларын нигезләү материалларына керергә тиеш.
7.3.3. Норматив документларда янгын куркынычсызлыгы таләпләренең саклану объектына карата таләпләре булмаганда яисә, тиешле янгын куркынычсызлыгы дәрәҗәсенә ирешү өчен, янгын куркынычсызлыгы буенча норматив документларда каралган карарлардан аермалы булган техник чишелешләр кулланылса, “Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент” 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләре нигезендә янгын куркынычсызлыгын тәэмин итү үзенчәлеген чагылдыра торган һәм тиешле инженер-техник һәм оештыру чаралары

комплексын үз эченә алган махсус техник шартлар эшләнергә тиеш. Махсус техник шартларны эшләү һәм килештерү Россия Федерациясе Региональ үсеш министрлыгының 2008 елның 01 апрелендәге 36 номерлы боерыгы белән билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

Ут ныклыгы дәрәҗәсенә һәм аларның конструктив янгын куркынычы классына бәйле рәвештә торак, иҗтимагый һәм аднистратив биналар, биналар, корылмалар һәм сәнәгать оешмалары арасында янгынга каршы араларны 86 нчы таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.

86 нчы таблица

Ут чыдамлыгы дәрәҗәсенә һәм янгын куркынычының конструктив классына бәйле рәвештә биналар, корылмалар һәм корылмалар арасындагы янгынга каршы ераклык аралары

Бинаның ут куркынычсызлыгы дәрәҗәсе	**Конструктив янгын сүндерү куркынычы классы**	**Ут чыдамлыгы дәрәҗәсендәге минималь ераклык һәм бүлмәләрнең янгын куркынычы конструктив классында, корылмалар һәм биналар, метрлар**		
		I, II, III C0	**II, III, IV C1**	**IV, V C2, C3**
I, II, III	CO	6	8	10
II, III, IV	C1	8	10	12
IV, V	C2, C3	10	12	15

7.3.5.Биналар, корылмалар һәм төзелешләр арасындагы янгынга каршы ераклык тышкы диварлар яисә биналарның, корылмаларның һәм корылмаларның конструкцияләре арасындагы ераклык буларак билгеләнә. Чыгыш ясаучы биналарның, корылмаларның һәм төзелмәләрнең янучан материаллардан ясалган 1 метрдан артык конструкцияләре булганда, әлеге конструкцияләр арасындагы ераклыкны алырга кирәк.

7.3.6. Биналарның, корылмаларның һәм корылмаларның диварлары арасындагы янгынга каршы ераклыкларын тәрәзә уемнарыннан башка, янмаучан материаллардан түбә корылган очракта 20 процентка киметү рөхсәт ителә, моңа утка чыдам булуның IV һәм V дәрәҗә янгын куркынычсызлыгы классындагы С2 һәм С3 биналары керми.

Янгынга каршы конструктив СО классының утлы чыдамлылыгы классының I һәм II дәрәҗә биналары арасындагы янгынга каршы араларны 50 процентка киметергә мөмкин. Бу вакытта һәр бина, корылма һәм корылма биналарының 40 проценттан артыгы янгын сүндерү җайланмалары белән җиһазландырылган.

7.3.7. Ут чыдамлыгы V дәрәҗә каркас һәм щит конструкциясенең ике катлы биналары, корылмалары һәм корылмалары өчен, шулай ук янучан материаллардан түбәле биналар, корылмалар һәм корылмалар өчен янгынга каршы ераклыкны 20 процентка арттырырга кирәк.

7.3.8. Биналар, корылмалар һәм төзелешләр арасындагы янгынга каршы ераклыкларны янгын чыдамлылыгы дәрәҗәсе 3,5 метрга кадәр киметеп була, бу очракта башка бина, корылма һәм корылма каршында урнашкан югарырак бина, корылма һәм корылма стенасы янгынга каршы 1 типтагы янгын сүндерү тибындагы дивар булып тора.

7.3.9. Ут янындагы җир кишәрлегендә бер үк, ике фатирлы торак йортлардан һәм хуҗалык корылмаларыннан (сарайлардан, гаражлардан, мунчалардан) күрше кишәрлекләрдә торак йортларга һәм хуҗалык корылмаларына кадәр янгынга каршы араларны таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.

Бер-берсенә караган биналарның стеналары тәрәзә уемнарында булмау, яраксыз материаллардан башкарылган яки ут саклауга дучар булу, ә түбәләре һәм кәрнизләре яраксыз материаллардан башкарылган булу шарты белән, биналарның күрсәтелгән типлары арасындагы янгынга каршы араны 6 метрга кадәр киметергә мөмкин.

7.3.10. Торак, иҗтимагый һәм административ биналардан (Ф1, Ф2, Ф3, Ф4) һәм II дәрәҗәдәге янгын

куркынычының функциональ куркынычы классыннан алып җитештерү һәм склад биналарына, корылмаларына һәм төзелешләренә (Ф5 номерлы янгын куркынычының функциональ куркынычы классыннан) ким дигәндә 9 метр тәшкил итәргә тиеш (Ф5 янгын куркынычының функциональ куркыныч классы биналарына һәм С2, С3 - 15 метр), III дәрәҗәдәге утлы чыдамлык дәрәҗәсе - 12 метр, IV һәм V дала ут ныклыгы 15 метр тәшкил итәргә тиеш. Торак, иҗтимагый һәм административ биналардан (Ф1, Ф2, Ф3, Ф4) IV һәм V дәрәҗәдәге янгын куркынычының функциональ куркынычы классларыннан җитештерү һәм склад биналарына, корылмаларга һәм төзелмәләргә (Ф5 функциональ янгын куркынычы классына) кадәр ераклыклар 18 метр тәшкил итәргә тиеш. III дәрәҗәдәге күрсәтелгән биналар өчен алар арасындагы ераклык 12 метрдан да ким булмаска тиеш.

7.3.11. Вакытлы корылмаларны, ларекларны, киоскларны, лапасларны һәм башка шундый корылмаларны урнаштыру 87 нче таблицада билгеләнгән таләпләр нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.

7.3.12. Тараны саклау мәйданчыкларының киртәләре булырга һәм биналардан, корылмалардан һәм корылмалардан кимендә 15 метр ераклыкта урнашырга тиеш.

7.3.13. REI 150 дән ким булмаган утлы дивар, I - III дәрәҗәдәге ут ныклыгы булган биналар, корылмалар һәм корылмалар арасындагы янгынга каршы ераклыклар, моңа мәктәпкәчә белем бирү оешмалары, стационар типтагы дәвалау учреждениеләре (Ф1.1, Ф4.1) биналары һәм автомобиль пассив күчереп йөртелә торган күпкатлы гаражлар керми.

7.3.14. Шәһәр торак пунктларын төзү чикләреннән урман массивларына кадәр янгынга каршы ераклык кимендә 50 метр булырга тиеш, ә бер-, ике катлы индивидуаль төзелеш чикләреннән урман массивларына кадәр кимендә 15 метр булырга тиеш.

Янгын сүндерү деполары һәм тышкы янгын сүндерү сууткәргече системасы булмаган җирлекләрдә теләсә нинди янгын сүндерү урыннары булган күрше урман массивларына кадәр ераклыкны 50 процентка арттырырга кирәк.

7.3.15. Юлламаларны һәм җәяүлеләр юлларын проектлаганда янгын сүндерү машиналарын торак һәм җәмәгать биналарына, шул исәптән төзелгән-кушып төзелгән биналарга үтү мөмкинлеген һәм янгын автобаскычларыннан теләсә кайсы фатирга яисә бинага керү мөмкинлеген тәэмин итәргә кирәк.

Бинаның стеналарына кадәр ара, кагыйдә буларак, 10 катка кадәр бина өчен 5 - 8 метр һәм 10 каттан артык бина өчен 8 - 10 метрны кабул итәргә кирәк. Бу зонада коймалар, электр үткәргечләрнең һава линияләрен урнаштыру һәм агачлар утырту рөхсәт ителми.

7.3.16. Җитештерелә торган куркыныч җитештерү объектлары эшкәртелә, эшкәртелә, саклана, саклана, транспортлана, янгын куркынычы булган матдәләр һәм материаллар юкка чыгарыла һәм алар өчен эшкәртү мәҗбүри.

Сәнәгать куркынычсызлыгы турындагы декларацияләр (алга таба - шартлау-янгын куркынычы янаган объектлар) җирлекләр һәм шәһәр округлары чикләрендә, әгәр бу мөмкин булмаса яки максатка ярашлы булмаса, шартлау куркынычы булган объект территориясеннән читтә булган кешеләрне, биналарны һәм корылмаларны янгын куркынычы факторлары һәм (яисә) шартлау нәтиҗәсендә яклау чаралары эшләнергә тиеш. Территорияләрендә А, Б һәм В категорияләре биналары һәм корылмалары урнашкан, шартлату-янгын куркынычы һәм янгын куркынычы буенча башка җитештерү объектлары җирлекләр һәм шәһәр округлары чикләрендә дә урнаштырылырга мөмкин. Шул ук вакытта янгын куркынычының исәп-хисап әһәмияте янгын куркынычының мөмкин булган күрсәткеченнән артмаска тиеш. Шул ук вакытта янгын куркынычының исәп-хисап әһәмияте янгын куркынычының мөмкин булган күрсәткеченнән артмаска тиеш, 2008 елның № № 123-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән "Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент".

Шартлау куркынычы булган объектларны җирлекләр һәм шәһәр округлары чикләрендә урнаштырганда янгынның куркыныч факторларының күрше саклау объектларына, климат һәм географик үзенчәлекләргә, урынның рельефына, елгалар агымы юнәлешенә һәм өстенлек итүче җилгә йогынтысын исәпкә алырга кирәк. Шул ук вакытта җитештерү объектының җир кишәрлеге чикләреннән Ф1 - Ф4 функциональ куркынычы класслары биналарына кадәр, мәгариф һәм мәктәпкәчә мәгариф оешмаларының, гомуми белем бирү оешмаларының, медицина оешмаларының һәм ял учреждениеләренең җир участоклары чикләре 50 метрдан да ким булмаска тиеш.

7.3.17. Сыекландырылган табигый газлар комплекслары торак пунктлардан җил ягыннан читтә урнашырга тиеш. Сыекландырылган углеводород газлары һәм җиңел янып китүчән сыеклыклары складлары торак пунктларның торак районнарга карата өстенлек итүче юнәлештәге торак пунктларының торак зонасыннан читтә урнашырга тиеш.

7.3.18. Сыекландырылган углеводород газлары һәм җиңел үсә торган сыеклыклар складларын төзү

күрше торак пунктлар территорияләре, гомуми челтәрдәге тимер юллар оешмалары һәм юллары билгеләре белән чагыштырганда түбәнрәк дәрәҗәдә булган җир участокларында урнашырга тиеш. Күрсәтелгән складларны күрше торак пунктлар, оешмалар һәм тимер юллар юллары территорияләре тамгасы белән чагыштырганда 300 метрдан артык булган җир кишәрлекләрендә урнаштыру рөхсәт ителә.

100 метрдан 300 метрга кадәр ераклыкта урнашкан складларда, торак пунктлар, оешмалар территорияләрендә һәм гомуми челтәрдәге тимер юллар юлларында сыеклыкны булдырмый торган чаралар (шул исәптән икенче җимерелү, авария сыйдырышлылыгы, отводный каналлар, траншеялар) каралырга тиеш.

7.3.19. Торак төзелешләр зоналары чикләрендә, иҗтимагый-эшлекле зоналарда һәм җирлекләрнең һәм шәһәр округларының рекцион билгеләнешендәге зоналарда А, Б һәм В категорияләре биналары һәм корылмалары булмаган территорияләрдә янгын куркынычы буенча производство объектларын урнаштыру рөхсәт ителә. Шул ук вакытта җитештерү объектының җир кишәрлеге чикләреннән торак биналарга, мәгариф һәм мәктәпкәчә мәгариф оешмалары, гомуми белем бирү оешмалары, медицина оешмалары һәм ял учреждениеләре чикләренә кадәр ара 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы “Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент” Федераль законы таләпләре нигезендә билгеләнә.

7.3.20. Торак төзелеше зонасы чикләрендә урнашкан янгын һәм янгын куркынычы янаган факторларның торак биналарына йогынты ясау һәм шартлау куркынычы булган объектларда шартлау мөмкин булмаган очракта, көчләрне киметүне, оешмаларны яисә аерым производствоны үзгәртүне яки оешманы торак төзелеше чикләреннән күчерүне күздә тотарга кирәк.

7.3.21. Биналар, корылмалар арасындагы янгынга каршы аралар янгынның күрше биналарга, корылмаларга таралмавын тәэмин итәргә тиеш. Әлеге нормативларга 10 нчы кушымтаның 1, 2, 3, 4, 5 һәм 6 нчы таблицаларында күрсәтелгән янгынга каршы ераклыкларны биналардан, корылмалардан һәм технологик җайланмалардан алар белән чиктәш саклау объектларына (торак, иҗтимагый биналардан, балалар һәм спорт мәйданчыкларыннан тыш) карата 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы “Янгын куркынычсызлыгы турында техник регламент” Федераль законның 37 статьясында каралган янгын сүндерү кирткәләрен кулланганда киметүгә юл куела.

Шул ук вакытта янгын куркынычының исәп-хисап әһәмияте күрсәтелгән Федераль законның 93 статьясында билгеләнгән янгын куркынычы күрсәткеченнән артмаска тиеш.

7.3.22. Янгынга каршы аралар янгынның таралмавын тәэмин итәргә тиеш:

1) урманчылыкларда (урман паркларында) урман утыртмаларыннан алып түбәндәге биналарга һәм корылмаларга кадәр:

а) урманчылыклар (урман парклары) территорияләреннән тыш; б) урманчылыклар (урман парклары) территорияләрендә;

2) урманчылыклардан (урман-парклардан) тыш урман утыртмаларыннан алып биналарга һәм корылмаларга кадәр.

7.3.23. Россия Федерациясенең милли иминлеге өчен аеруча кискен әһәмиятле объектларыннан урман утыртмалары (урман парклары) чикләренә кадәр янгынга каршы ераклыклар, әгәр Россия Федерациясе законнары белән башкасы билгеләнмәгән булса, кимендә 100 метр булырга тиеш.

7.3.24. Нефть һәм нефть продуктлары складлары территорияләрендә урнашкан А, Б һәм В категорияләре биналарыннан һәм корылмаларыннан янгын куркынычы янаган янгынга каршы ераклыкны алар белән чиктәш саклау объектларына кадәр әлеге нормативларга 10 нчы кушымтаның 1 нче таблицасы нигезендә кабул итәргә кирәк.

7.3.25. Әлеге нормативларга карата 10 нчы кушымтаның 1 нче таблицасында күрсәтелгән ераклыкларны җәяләрдә гомуми сыйдырышлылыгы 50 000 куб метрдан артык булган II категория складлары өчен кабул итәргә кирәк. Әлеге нормативларга 10 нчы кушымтаның 1 нче таблицасында күрсәтелгән ераклыклар түбәндәгечә билгеләнә:

1) биналар һәм корылмалар арасында - тышкы диварлар яисә биналарның һәм корылмаларның конструкцияләре арасындагы ераклык кебек;

2) катнаш җайланмалар - тимер юлның күчәреннән лайлачы эстакадалар белән;

3) автомобиль цистерналарның, насослар, тарлар өчен - бу мәйданчыкларның чикләреннән агып төшүче мәйданчыклардан (ачык һәм түбә астында);

4)технологик эстакадтан һәм торба үткәргечләрдән - иң кырый торба үткәргечтән;

5) факел җайланмаларыннан - факел көпшәсеннән.

7.3.26. Нефть һәм нефть продуктлары складлары биналарыннан һәм корылмаларыннан алып торфның

ачык ятмасы кишәрлекләренә кадәр янгынга каршы араларны ике тапкырга киметү рөхсәт ителә торфның ачык ятмасы нефть һәм нефть продуктлары складлары биналарыннан һәм корылмаларыннан ким дигәндә 0,5 метр калынлыктагы җир катламы белән капланган очракта, әлеге нормативларга 10 нчы кушымтаның 1 нче таблицасында күрсәтелгән ераклыктан әлеге нормативларга кадәр.

7.3.27. Нефть һәм нефть продуктларын саклау складларыннан алып катнаш токымнарның (ылыслы һәм яфраклы) урман үсентеләре (урман парклары) чикләренә кадәр ераклыкны ике тапкырга киметү рөхсәт ителә. Шул ук вакытта урманчылыкларның (урман-паркларның) нефть һәм нефть продуктларының складлары булган урман утыртмалары чикләре буйлап кимендә 5 метр киңлектәге җир өслеге үз өслегендә ут салмый торган материаллардан яисә җир полосасыннан каралган булырга тиеш.

7.3.28. резервуар парклардан һәм нефть продуктларының резервуар парклары урнашкан мәйданнарда күрше торак пунктлар, резервуар парктан 200 метрга кадәр ераклыкта урнашкан гомуми челтәрнең тимер юллары оешмалары һәм юллары билгеләре белән чагыштырганда югарырак тамгалы нефть һәм нефть продуктларын урнаштырганда, шулай ук елга ярлары янындагы нефть һәм нефть продуктлары складларын су уременнән 200 метр ераклыкта (максималь дәрәҗәдә) урнаштырганда торак пунктлар, оешмалар, тимер юллар яисә сулыкларда нефть продуктларын аеру резервуарларын һәлакәттә киметә торган өстәмә чараларны күздә тотарга кирәк. Нефть һәм нефть продуктлары складлары территорияләре 2 метрдан да ким булмаган биеклектәге янмый торган материаллардан эшләнгән койма белән чикләнергә тиеш.

7.3.29. Торак йортлардан һәм җәмәгать биналарыннан гомуми сыйдырышлылыгы 2000 куб метрга кадәр булган нефть һәм нефть продуктлары складларына, котельныйлардагы дизель электр станцияләрендә һәм торак һәм иҗтимагый биналарга хезмәт күрсәтүче башка энергия объектларында булган янгынга каршы ераклыклар әлеге нормативларга 10 нчы кушымтадагы 7 нче таблицада китерелгән ераклыклардан ким булмаска тиеш.

7.3.30. Нефть һәм нефть продуктлары складлары категорияләре әлеге нормативларга 10 нчы кушымтаның 8 нче таблицасы нигезендә билгеләнә.

7.3.31. Торак пунктлар территорияләрендә ягулык һәм авария резервуарларын, җир өсте җиһазларын саклау өчен янгынга каршы ераклыкларны (кан тамырларын) урнаштырганда ягулык һәм (яисә) аның парларын саклау өчен ягулык һәм (яисә) аның парларын йөртүче җир өсте җиһазларын, ягулык һәм авария резервуарларын саклау өчен җир асты резервуарларының сулыш арматурасыннан, ягулык-тарату колонкасы корпусларыннан һәм сыекландырылган углеводород газларның яисә сыекландырылган табигый газларның вакланган колонкаларыннан, автоцистерналар һәм технологик колодлар өчен мәйданчыклардан, технологик чистарту корылмалары стеналарыннан, ягулык һәм авария резервуарлары саклана торган складлардан, ягулык һәм һәлакәт резервуарларыннан саклау өчен җир асты резервуарларының сулыш арматурасыннан, ягулык һәм авария резервуарлары резервуарлары саклана торган биналардан, ягулык салу станцияләрендә яисә парлашкан табигый газларның сыекландырылган колонкалардан килгән җиһазлар белән җиһазландырылган станцияләрдән түбәндәгеләрне билгеләргә кирәк:

1) мәктәпкәчә мәгариф, гомуми белем бирү оешмалары, интернат типтагы гомуми белем бирү оешмалары, стационар типтагы дәвалау учреждениеләре, бер фатирлы торак биналарның җир кишәрлекләре чикләренә кадәр;

2) тәрәзә яисә ишекләргә кадәр (торак һәм җәмәгать биналары өчен).

7.3.32. Мотор ягулыгы АЗСтан күрше объектларга кадәр янгынга каршы ераклыклар кушымтаның 2 нче таблицасында билгеләнгән таләпләргә туры килергә тиеш.

Әлеге нормативларга карата № 10. Торак пунктлар территорияләрендә урнашкан АЗСларның җир өсте резервуарларының гомуми сыйдырышлылыгы 40 куб метрдан артмаска тиеш.

7.3.33. АЗСтан алып катнаш токымнарның (ылыслы һәм яфраклы) урман үсентеләре (урман парклары) чикләренә кадәр ераклыкны ике тапкырга киметеп була. Шул ук вакытта урманчылыкларның (урман-паркларның) урман утыртмалары чикләре буйлап АЗС белән кимендә 5 метр җир өсте өслеге буенча ялкын таратмый торган материаллардан яисә сөрелгән җир полосасыннан киңлеге күздә тотылырга тиеш.

7.3.34. Авыл хуҗалыгы культуралары утыртмаларына якын җирдә АЗС урнаштырганда, алар буенча ялкын таралырга мөмкин булган авыл хуҗалыгы культуралары мәйданнары янында, утыртуга якын җирдә АЗС чикләре янында, ялкынны үз өсләре буйлап таратмый торган материаллардан ясалган, яисә киңлеге кимендә 5 метр булган җир полосасы каралган.

7.3.35. сыек ягулыкны саклау өчен җир асты резервуарлары булган АЗСтан алып мәктәпкәчә белем бирү, гомуми белем бирү оешмаларының, интернат тибындагы белем бирү оешмаларының, стационар

типтагы дәвалау учреждениеләренең җир асты резервуарлары булган янгынга каршы ераклыклар кимендә 50 метр тәшкил итәргә тиеш.

7.3.36. Бина һәм корылмалар, шулай ук оешмалар һәм торак пунктлар территорияләрендә янгыннарны сүндерү өчен янгынга каршы су белән тәэмин итү чыганаклары булырга тиеш.

7.3.37. Янгынга каршы су белән тәэмин итү чыганаклары буларак табигый һәм ясалма сулыклардан, шулай ук эчке һәм тышкы суүткәргечләрдән (шул исәптән эчә торган, хуҗалык-эчә торган, хуҗалык-эчә торган, хуҗалык һәм янгынга каршы) файдаланырга мөмкин.

7.3.38. Ясалма сулыклар урнаштыру, табигый сулыклардан файдалану һәм янгынга каршы суүткәргечне урнаштыру зарурлыгы, шулай ук аларның параметрлары 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнә.

"Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент".

7.3.39. Янгынны сүндерү максатыннан файдаланылырга мөмкин булган елгаларга һәм сулыкларга кимендә 12 метр зурлыктагы су җыю өчен юлларны корырга кирәк.

7.3.40. Җирлекләр һәм шәһәр округлары территорияләрендә янгын саклау бүлекчәләренең дисслокациясе шәһәр җирлекләрендә һәм шәһәр округларында чакырылу урынына беренче бүлекчә килү вакыты 10 минуттан артмаска, авыл җирлекләрендә - 20 минуттан артмаска тиеш дигән шартлардан чыгып билгеләнә.

7.3.41. Янгын сүндерү автомобильләре саны Россия Федерациясе Эчке эшләр министрлыгының Дәүләт янгынга каршы хезмәтенең Баш идарәсе тарафыннан расланган «Янгын сагы объектларын проектлау нормативлары» 101-95 НПБ буенча кабул ителә.

7.4. Гражданнар оборонасының инженер-техник чаралары һәм шәһәр төзелешен проектлаганда гадәттән тыш хәлләрне кисәтү

7.4.1. Гражданнар оборонасының инженер-техник чаралары һәм гадәттән тыш хәлләрне кисәтү түбәндәге очракларда каралырга тиеш:

Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы таләпләре нигезендә Татарстан Республикасын территориаль планлаштыру схемасын әзерләү;

Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләрен территориаль планлаштыру документларын әзерләү (муниципаль районнарны территориаль планлаштыру схемасы, шәһәр округларының, җирлекләрнең генераль планнары);

территорияне планлаштыру документларын эшләү (территорияне планлаштыру проектлары, территорияне ызанлау проектлары, җир кишәрлекләренең шәһәр төзелеше планнары);

төзелеш (техник-икътисадый нигезләү, техник-икътисадый исәпләүләр), шулай ук капиталь төзелеш объектларын төзүгә һәм реконструкцияләүгә проект документациясен әзерләүне.

ә зарарлы стоклар һәм ташлаулар.

7.4.2. Җирлекнең генераль планын әзерләгәндә түбәндәгеләрне исәпкә алырга кирәк: проектлаштырганда планлаштырылган һәм торак районнарның халык саны

СНиП 2.01.51-90 таләпләренә туры килергә тиеш (4 нче таблица);

торак пунктның торак районнары һәм микрорайоннары (кварталлары) халкының максималь тыгызлыгы, кеше/гектар, проектлаштырганда СНиП 2.01.51-90 таләпләренә туры килергә тиеш (5 нче таблица);

торак пунктның торак зоналарын төзегәндә биналарның катлары 10 каттан артмаска тиеш.

7.4.3. Территорияләрне планлаштыру документларын әзерләгәндә, шулай ук төзелгән территорияләрне үстергәндә, территорияне зоналаштыруның заманча чаралары һәм аларның икенчел зарарлау факторлары йогынтысы буенча зоналарын исәпкә алып, «сары сызыклар» планы эшләнә, шулай ук мөмкин булган аварияләр, һәлакәтләр һәм стихияле бәла-казаларның характерын һәм масштабларын, башка торак пунктлардан, шулай ук аеруча мөһим объектларны.

"Сары линияләр"дән төзелешкә кадәр аермалар, төрле каттагы биналардан хәрабәләр таралу ихтималы булган зоналарны исәпкә алып, "Гражданнар оборонасының инженерлык-техник чаралары" 3 нче СНиП 2.01.51-90 кушымтасы таләпләре нигезендә билгеләнә.

Магистраль урамнарның ике ягында урнашкан биналар арасындагы ераклыклар аларның мөмкин булган хәрабәләр зоналарының тигез суммасына һәм "сары сызыклар" чикләрендә юлларның салынмый торган өлешенең киңлегенә тигез суммада кабул ителә.

Юлның төзелеп бетмәгән өлешенең киңлеген «сары сызыклар» чикләрендә кимендә 7 метр кабул итәргә кирәк.

7.4.4.4. Шәһәр округының һәм җирлекләрнең генераль планнарын әзерләгәндә территорияне планлаштыру документларын яшел утыртмалар (парклар, бакчалар, бульварлар) һәм территорияне төзүдән азат булган (сулыклар, спорт мәйданчыклары һ.б. һ.б.) күмәк территорияләргә 100 метрдан да ким булмаган киңлектәге селитеб.ны янгын сүндерү белән тәэмин итә торган бердәм системага бәйләргә кирәк.

II, II, III, IIа биналары һәм корылмалары төзелгәндә, 2,5 кв.километрдан артык булмаган киңлектә утлы чыдамлылык һәм 0,25 кв.километрдан да артык булмаган йортлар Шб, IV, IVа, V дәрәҗәдәге утлы чыдамлык биналары төзелгән.

7.4.5. Яшел үсентеләр һәм территорияләр төзүдән азат булган территорияләр системасы, шулай ук торак пункт җиңелгән очракта, халыкның урманнар яисә яшел утыртмалар биләгән зоналарга ирекле чыгуын тәэмин итәргә тиеш.

7.4.6. Торак пунктларның магистраль урамнары, алар буенча торак һәм җитештерү зоналарыннан кимендә ике юнәлештә транспорт чыгу мөмкинлеген тәэмин итүне исәпкә алып, проектланырга тиеш.

7.4.7. Автобуслар, йөк һәм җиңел автомобильләре өчен, урып-җыю машиналарының җитештерү-ремонт базалары, троллейбус деполары һәм трамвай парклары өчен билгеләнгән һәм башлыча торак пунктлар кырыйларында проектлаштырырга кирәк.

Проектлаштырганда янгын сүндерү депосы биналарын урнаштыру төп янгын сүндерү машиналарының 100 процентын урнаштыруны тәэмин итәргә тиеш.

7.4.8. Ял йортлары һәм базалары, шифаханәләр, ел әйләнәсе һәм кыска вакытлы хезмәт итүче спорт һәм яшьләр лагерьлары, сәнәгать предприятиеләренең ярдәмче хуҗалыклары, шулай ук бакчачылык, яшелчәчелек һәм дача берләшмәләре, кагыйдә буларак, торак пунктлардан читтә проектланырга тиеш.

Күрсәтелгән хуҗалыклар, учреждениеләр, бакчачылык, яшелчәчелек һәм дача берләшмәләре челтәрен үстерү халыкны сугыш вакытында торак пунктлардан күчерү һәм дәвалау учреждениеләрен җәелдерү өчен файдалануны исәпкә алып гамәлгә ашырылырга тиеш.

Эвакуацияләнә торган халыкны торак белән тәэмин итү бер кешегә гомуми мәйданның 2,5 кв. километры исәбеннән гамәлгә ашырыла.

7.4.9. Торак пунктларны яисә берничә торак пунктны, шулай ук аеруча мөһим объектларны туендыручы су белән тәэмин итүнең яңа проектлана һәм реконструкцияләнә торган системалары, шулай ук аеруча мөһим булган объектлар, су белән тәэмин итүнең бәйсез чыганакларына таянырга тиеш, аларның берсен җир асты сулары белән тәэмин итү күздә тотыла.

7.4.10. Баш корылмаларның суммар куәтен проектлаганда тыныч заман нормалары буенча исәпләргә кирәк. Бер төркем сафтан чыккан очракта, калган корылмаларның куәте предприятиеләрнең җитештерү-техник ихтыяҗларына авария режимы буенча су бирүне, шулай ук тыныч вакыттагы халык саны өчен тыныч вакытта бер кешегә 31 литр норма буенча хуҗалык-эчәргә кирәк булганда тәэмин итәргә тиеш.

Барлык баш корылмалар сафтан чыккан яки су белән тәэмин итү чыганаклары зарарланган очракта, халыкны эчәргә яраклы су запасының кимендә 3 тәүлеклек өлешен бер кешегә исәпләгәндә, резервуарларны проектларга кирәк.

7.4.11. Торак пунктта һәм торак пунктлардан читтә урнашкан аеруча мөһим объектларда проектлаганда, берничә мөстәкыйль сүүткәргечне (коммуналь һәм сәнәгать) күздә тотарга кирәк, суны, санитария нормаларын һәм кагыйдәләрен үтәп, бер сууткәргечтән икенчесенә тапшыру мөмкинлеген күздә тотарга кирәк.

7.4.12. Янгынга каршы гидрантлар, шулай ук категорияле шәһәр яисә категорияле шәһәрдән читтә урнашкан махсус әһәмияткә ия объект сууткәргеченең зарарланган участокларын сүндерү өчен бикле урыннарны биналарны һәм корылмаларны җимергәндә төзелми торган территориягә урнаштырырга кирәк.

7.4.13. Халыкны һәм авыл хуҗалыгы хайваннарын су белән тәэмин итү өчен гамәлдә булган һәм проектлана торган шахта коелары һәм җир асты суларын алу өчен башка корылмалар аларга радиоактив явым-төшемнәр һәм тамчылы-сыек агулы матдәләр эләгүдән сакланырга тиеш.

Торак пунктларны һәм сәнәгать предприятиеләрен су белән тәэмин итү өчен гамәлдәге су җыю скважиналарының барысы да, шулай ук авыл хуҗалыгы җирләрен су белән тәэмин итү өчен, күчмә тарга су бирү юлы белән, хуҗалык ихтыяҗлары өчен кирәк булган җайланмаларга ия булырга тиеш, ә 5 литр дебитлы скважиналарга, моннан тыш, янгын сүндерү машиналары белән су алу җайланмалары булырга тиеш.

7.4.14. Торак пунктларны электр белән тәэмин итү системаларын проектлаганда аларны берничә бәйсез һәм территориаль яктан төрле туклану чыганакларыннан электр белән тәэмин итүне күздә тотарга

кирәк, аларның бер өлеше мөмкин булган җимерелүләр зоналарыннан читтә урнашырга тиеш. Шул ук вакытта күрсәтелгән чыганаклар һәм аларның электр тапшыру линияләре бер-берсеннән бер үк вакытта сафтан чыгу мөмкинлеген юкка чыгара торган ераклыкта булырга тиеш. Электр белән тәэмин итү системалары электр үткәргечләрнең һава линияләре белән кыска вакытлы очышлар төзү хисабына җимерелгән объектларны урап узуга электр энергиясен транзитлаштыруны тәэмин итү мөмкинлеген исәпкә алырга тиеш.
7.4.15. Магистраль торбаүткәргечләрне (газүткәргечләрне, нефть үткәргечләрне, нефть продуктларын) тоташтыручы насос һәм ком- прессор станцияләрен проектлаучы электр белән тәэмин итү, кагыйдә буларак, мөмкин булган көчле җимерелүләр зоналарыннан читтә урнашкан электр подстанцияләрен һәм электр подстанцияләрен электр белән тәэмин итү чыганакларыннан гамәлгә ашырылырга, кирәк очракларда автоном резерв чыганакларны проектлаштырырга тиеш.
7.4.16. ТЭЦ, подстанцияләр, бүлү җайланмалары һәм электр тапшыру линияләрен проектлауны СНиП 2.01.05-90 (5 бүлек) таләпләрен исәпкә алып гамәлгә ашырырга кирәк.

8. Инженерлык тикшеренүләренә таләпләр

8.1. Территориаль планлаштыру документларын, җирлекнең генераль планын, территорияне планлаштыру документларын инженерлык эзләнүләренең тиешле төрләрен үтәмичә әзерләү рөхсәт ителми. Инженерлык тикшеренүләрен башкарганда СНиП 11-02-96 таләпләренә таянып эш итәргә кирәк.
8.2. Инженерлык тикшеренүләре гамәлдәге законнар таләпләренә җавап бирә торган затлар һәм оешмалар тарафыннан башкарылырга мөмкин.
8.3. Башкарылган инженер эзләнүләре материаллары Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексында каралган очракларда проект документациясе һәм норматив-техник документлар таләпләренә туры килүен билгеләү өчен дәүләт экспертизасын үткәрүгә җибәрелә.
8.4. Топографик төшерүләрне башкару һәм инженер-топографик планнар төзү фондта саклана торган инженерлык эзләнүләре материалларын кулланып башкарылырга тиеш.
8.5. Россия Федерациясе Региональ үсеш министрлыгының 2010 елның 13 декабрендәге 492 номерлы боерыгы белән расланган Җирлекләрнең һәм шәһәр округларының генераль планнарын әзерләү буенча төзелгән топографик планнарның элеккеге срогы һәм проект документациясен эшләү өчен яраклы документлар ике елдан артмаска тиеш. Башка очракларда территорияне тикшерергә һәм урындагы үзгәрешләр булганда булган топографик материалларны актуальләштерүне башкарырга, аннары материалларны инженер эзләнүләре фондына тапшырырга кирәк.
8.6. Шәһәр төзелеше документларын эшләү өчен инженер-геологик тикшеренүләр шәһәр төзелеше документациясе масштабына туры килә торган инженер-геологик төшерүне җентекләп (масштабларда) башкарырга кирәк.
8.7. Территорияне инженерлык ягыннан яклау зарурлыгы, СНиП 22-02-2003 нигезләмәләрен исәпкә алып, шәһәр төзелеше документларын эшләгәндә Татарстан Республикасы территориясендә ачыкланган куркыныч геологик процессларга: оползняларга, карстуга, су басуга, ярларны эшкәртүгә, пучениегә, су басуга карата билгеләнә.
8.8. Инженерлык яклавын проектлаганда инженерлык тикшеренүләре һәм төзелеш өчен грунтларны тикшерү өлкәсендә 11-102-97, СП 11-103-97, СП 11-104-97, 11-105-97 һәм дәүләт стандартлары нигезендә проект оешмасы йөкләмәсе буенча тикшеренүләр уздырырга кирәк. Инженерлык тикшеренүләре материалларының составы, эчтәлеге һәм детальләре (масштабы) кирәкле график материалларның тиешле масштабы белән билгеләнә. Инженерлык тикшеренүләре территориядә башкарылган барлык төр эзләнү эшләрен колачлаган мәгълүматны гомумиләштерүгә нигезләнгән булырга тиеш.
8.9. Эзләү нәтиҗәләре табигать һәм техноген факторларны исәпкә алып, исәп-хисап чорына инженерлык-геологик, гидрологик һәм экологик шартларның үзгәрүен фаразлый, шулай ук геологик иминлек бусагасы буенча территорияне территориаль бәяли (районлаштыра) һәм инженерлык яклавының принципиаль юнәлешләрен сайлау буенча тәкъдимнәр булырга тиеш.

Шәһәр төзелешен проектлауның җирле
нормативларына 1 нче кушымта

НОРМАТИВ СЫЛТАМАЛАР

Федераль кануннар

1. Россия Федерациясе Конституциясе;
2. Россия Федерациясенең шәһәр төзелеше кодексы;
3. Россия Федерациясе Җир кодексы;
4. Россия Федерациясе Торак кодексы;
5. Россия Федерациясе Су кодексы;
6. Россия Федерациясе Урман кодексы;
7. Россия Федерациясе Һава кодексы;
8. Россия Федерациясе эчке су транспорты кодексы;
9. «Җир асты байлыклары турында»1992 елның 21 февралендәге 2395-1 номерлы Россия Федерациясе Законы;
10. «Россия Федерациясенең дәүләт чиге турында» 1993 елның 1 апрелендәге 4730-1 номерлы Россия Федерациясе Кануны;
11. «Халыкны һәм территорияләрне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау турында» 1994 елның 21 декабрендәге 68-ФЗ номерлы Федераль кануны;
12. «Табигый урманнар, дәвалау-савыктыру урыннары һәм курортлар турында» 1995 елның 23 февралендәге 26 - ФЗ номерлы Федераль кануны;
13. «Аеруча саклаулы табигать территорияләре турында»1995 елның 14 мартындагы 33-ФЗ номерлы Федераль кануны;
14. «Хайваннар дөньясы турында» 1995 елның 24 апрелендәге 52-ФЗ номерлы Федераль кануны;
15. 1995 елның 2 августындагы «Өлкән яшьтәге гражданнарга һәм инвалидларга социаль хезмәт күрсәтү турында» 122-ФЗ номерлы Федераль кануны;
16. «Россия Федерациясендә архитектура эшчәнлеге турында» 1995 елның 17 ноябрендәге 169-ФЗ номерлы Федераль кануны;
17. «Экологик экспертиза турында» 1995 елның 23 ноябрендәге 174-ФЗ номерлы Федераль кануны;
18. «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 ноябрендәге 181-ФЗ номерлы Федераль кануны;
19. «Юл хәрәкәте иминлеге турында» 1995 елның 10 декабрендәге 196-ФЗ номерлы Федераль кануны;
20. 1996 елның 9 гыйнварындагы «Халыкның радиация куркынычсызлыгы турында» 3-ФЗ номерлы Федераль кануны;
21. «Күмү һәм күмү эше турында» 1996 елның 12 декабрендәге 8-ФЗ номерлы Федераль кануны;
22. 1997 елның 21 июлендәге «Җитештерү объектларының куркыныч сәнәгать иминлеге турында» 116-ФЗ номерлы Федераль кануны;
23. 1997 елның 18 декабрендәге 152-ФЗ номерлы «Географик объектларның атамалары турында» Федераль кануны;
24. «Гражданнарның коммерциягә карамаган бакчачылык, яшелчәчелек һәм дача берләшмәләре турында» 1998 елның 15 апрелендәге 66-ФЗ номерлы Федераль кануны;
25. «Җитештерү һәм куллану калдыклары турында» 1998 елның 24 июнендәге 89-ФЗ номерлы Федераль кануны;
26. «Гражданнар оборонасы турында» 1998 елның 12 декабрендәге 28-ФЗ номерлы Федераль кануны;
27. 1999 елның 30 мартындагы «Халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге турында» 52-ФЗ номерлы Федераль кануны;
28. «Россия Федерациясендә газ белән тәэмин итү турында» 1999 елның 31 мартындагы 69-ФЗ номерлы Федераль кануны;
29. «Атмосфера һавасын саклау турында» 1999 елның 4 маендагы 96-ФЗ номерлы Федераль кануны;

30. «Әйләнә-тирәлекне саклау турында»2002 елның 10 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы Федераль закон;
31. «Табигый урман-чебен ресурслары, дәвалау урыннары һәм курортлары турында»1995 елның 23 февралендәге 26 - ФЗ номерлы Федераль закон;
32. «Россия Федерациясендә туристлык эшчәнлеге нигезләре турында»1996 елның 24 ноябрендәге 132-

ФЗ номерлы Федераль закон;
33. «Атмосфера һавасын саклау турында»1996 елның 4 маендагы 96-ФЗ номерлы Федераль закон;
34. «Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең уңдырышлылыгын тәэмин итүне дәүләт җайга салуы турында»1998 елның 16 июлендәге 101-ФЗ номерлы Федераль закон;
35. «Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарихи һәм мәдәни ядкәрләр) турында»2002 елның 25 июнендәге 73-ФЗ номерлы Федераль закон;
36. «Россия Федерациясендә тимер юл транспорты турында»2003 елның 10 гыйнварындагы 17-ФЗ номерлы Федераль закон;
37. «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон;
38. «Җир кишәрлекләрен бер категориядән икенчесенә күчерү турында»2004 елның 21 декабрендәге 172-ФЗ номерлы Федераль закон;
39. «Россия Федерациясендә автомобиль юллары һәм юл эшчәнлеге турында һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында»2007 елның 8 ноябрендәге 257-ФЗ номерлы Федераль закон;
40. "Элемтә турында»2003 елның 7 июлендәге 126-ФЗ номерлы Федераль закон;
41. «Мәгариф турында»1992 елның 10 июлендәге 3266-1 номерлы Федераль закон;
42. «Югары һәм аннан соң-югары уку йортлары һөнәри белем турында»1996 елның 22 августындагы 125 - ФЗ номерлы Федераль закон;
43. «Техник җайга салу турында»2002 елның 27 декабрендәге 184-ФЗ номерлы Федераль закон;
44. «Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент»2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон;
45. «Биналарның һәм корылмаларның иминлеге турында Техник регламент»2009 елның 30 декабрендәге 384-ФЗ номерлы Федераль закон;
46. «Күчемсез мөлкәткә хокукларны һәм аның белән алыш-бирешләрне дәүләт теркәве турында» 1997 елның 21 июлендәге 122-ФЗ номерлы Федераль закон;
47. «Ягулык-энергетика комплексы объектлары иминлеге турында» 2011 елның 21 июлендәге 256 - ФЗ номерлы Федераль закон.

Берләшкән Милләтләр Оешмасының һәм Россия Федерациясенең башка норматив актлары

1. БМО Генераль Ассамблеясенең 2006 елның 13 декабрендәге 61/106 номерлы резолюциясе белән кабул ителгән Инвалидлар хокуклары турында Конвенция;
2. «Инвалидлар өчен уңайлы яшәү мохитен формалаштыру чаралары турында»1992 елның 2 октябрендәге 1156 номерлы Россия Федерациясе Президенты Указы;
3. «Россия Федерациясе халыкларының аеруча кыйммәтле мәдәни мирас объектлары турында» 1992 елның 30 ноябрендәге 1487 номерлы Россия Федерациясе Президенты Указы;
4. «Инвалидларның социаль инфраструктура объектларына һәм мәгълүматка тоткарлыксыз үтеп керүен тәэмин итү чаралары турында»1996 елның 7 декабрендәге 1449 номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте карары;
5. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2000 елның 17 февралендәге Карары
№ 135 «Россия Федерациясе Кораллы Көчләре, башка гаскәрләр, хәрби формированиеләр һәм органнар арсеналлары, базалары һәм складлары каршындагы тыю зоналарын һәм тыю зоналарын билгеләү турында Нигезләмәне раслау хакында»;
6. «Газ бүлү челтәрләрен саклау кагыйдәләрен раслау турында» 2000 елның 20 ноябрендәге 878 номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте карары;
7. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2003 елның 30 декабрендәге карары
№ 794 «гадәттән тыш хәлләрне кисәтү һәм бетерү буенча бердәм дәүләт системасы турындагы нигезләмәне раслау хакында»;
8. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2006 елның 20 июнендәге карары 384 «саклана торган объектлар зоналары чикләрен билгеләү һәм мондый зоналар өчен шәһәр төзелеше регламентларын Килештерү кагыйдәләрен раслау турында»;
9. «Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирасын (тарихи һәм мәдәни ядкарьләрне) саклау зоналары турындагы нигезләмәне раслау хакында» 2008 елның 26 апрелендәге 315 номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте карары;
10. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2010 елның 24 октябрендәге карары

№ 754 «халыкның сәүдә объектлары мәйданы белән минималь тәэмин ителеш нормативларын билгеләү Кагыйдәләрен раслау турында»;
11. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2006 елның 13 февралендәге Карары
Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының «капиталь төзелеш объектын инженер - техник тәэмин итү челтәрләренә тоташтыруның техник шартларын билгеләү һәм бирү кагыйдәләрен һәм капиталь төзелеш объектын инженер-техник тәэмин итү челтәрләренә тоташтыру кагыйдәләрен раслау турында»2007 ел, 8 нче июнь, 83 нче номерлы карары;
12. «Эчке су транспорты объектлары иминлеге турында техник регламентны раслау хакында» 2010 елның 12 августындагы 623 номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте карары;
13. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2010 елның 15 июлендәге карары
«Тимер юл хәрәкәте составының куркынычсызлыгы турында техник регламентны раслау хакында»;
14. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2010 елның 15 июлендәге карары
«Тимер юл транспорты инфраструктурасы иминлеге турында техник регламентны раслау хакында»;
15. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2010 елның 15 июлендәге карары
533 раслау Турында «техник регламент турында куркынычсызлык югары тизлекле тимер юл транспорты»;
16. «Янгынга каршы режим турында» Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2012 елның 25 апрелендәге 390 номерлы карары;
17. Янау турында халыкка үз вакытында хәбәр итүне тәэмин итү чаралары турында Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2003 елның 25 октябрендәге 1554-р номерлы күрсәтмәсе тыныч һәм сугыш вакытында гадәттән тыш хәлләр барлыкка килү турында;
18. «Стандартлаштыруның милли системасын үстерү концепциясе турында» 2000 елның 28 февралендәге 266-р номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте боерыгы;
19. «2020 елга кадәр чорга Россия Федерациясенең озак сроклы социаль-икътисадый үсеше концепциясе турында» 2008 елның 17 ноябрендәге 1662-р номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте күрсәтмәсе;
20. «Биналар һәм корылмаларның иминлеге турында Техник регламент» Федераль закон таләпләрен үтәү мәҗбүри нигездә тәэмин ителә торган Илкүләм стандартлар һәм кагыйдәләр җыелмасы (мондый стандартларның һәм кагыйдәләрнең бер өлеше) исемлеге турында»2010 елның 21 июнендәге 1047-р номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте боерыгы;
21. «Биналарны һәм корылмаларны проектлаганда, төзегәндә һәм реконструкцияләгәндә картлар һәм инвалидларның тормыш-көнкүрешен тәэмин итү буенча өстәмә чаралар турында»1994 елның 11 ноябрендәге 18-27/1-4403-15 номерлы Россия Федерациясе Төзелеш министрлыгы һәм Россия Федерациясе халыкны социаль яклау министрлыгының карары;
22. Россия Федерациясе Гражданнар оборонасы, гадәттән тыш хәлләр һәм табигый бәла - казалар нәтиҗәләрен бетерү министрлыгының 2006 елның 25 июлендәге 422 номерлы, Россия Федерациясе Мәгълүмат технологияләре һәм элемтә министрлыгының 90 номерлы, Россия Федерациясе Мәдәният һәм массакүләм коммуникацияләр министрлыгының 376 номерлы боерыгы;
23. «Хуҗалык эшчәнлеген һәм башка төр эшчәнлекне экологик нигезләү буенча Инструкцияне раслау турында» 1995 елның 29 декабрендәге 539 номерлы Россия Федерациясе Табигый байлыклар һәм экология министрлыгы боерыгы;
24. Россия Федерациясе Табигый байлыклар һәм экология министрлыгының 2010 елның 3 мартындагы 59 номерлы боерыгы «җир асты байлыкларыннан файдалану буенча федераль агентлык тарафыннан алда торган төзелеш участогы астында файдалы казылмалар булмау турында бәяләмәләр бирү һәм файдалы казылма ятмалары ятмалары мәйданнарын төзүне гамәлгә ашыруга рөхсәт бирү, шулай ук аларны яткан урыннарда урнаштыру буенча дәүләт хезмәте күрсәтүнең административ регламентын раслау турында җир асты корылмалары»;
25. «Капиталь төзелеш объектына проект документларын эшләү өчен махсус техник шартлар эшләү һәм килештерү тәртибе» Россия Федерациясе региональ үсеш министрлыгының 2008 елның 1 апрелендәге 36 номерлы боерыгы;
26. Россия Федерациясе Гражданнар оборонасы, гадәттән тыш хәлләр һәм табигый бәла - казалар нәтиҗәләрен бетерү министрлыгы, Россия Федерациясе Мәгълүмати технологияләр һәм элемтә министрлыгы һәм Россия Федерациясе Мәдәният һәм массакүләм коммуникацияләр министрлыгының «халыкка хәбәр итү системалары турында Нигезләмәне раслау хакында» 2006 елның 25 июлендәге 422/90/376 номерлы боерыгы;
27. «Торак пунктларны инженерлык яклавы корылмаларыннан файдалану» кагыйдәләре.

Россия Федерациясенең дәүләт стандартлары (РФДС)

1. РФДС 17.0.01-76* «табигатьне саклау һәм табигый ресурслардан файдалануны яхшырту өлкәсендә стандартлар системасы. Төп нигезләмәләр»;
2. РФДС 17.1.04-80 «табигатьне саклау. Гидросфера. Җир асты суларын судан файдалану максатлары буенча классификацияләү»;
3. РФДС 17.1.3.06-82 «табигатьне саклау. Гидросфера. Җир асты суларын саклауга гомуми таләпләр»;
4. РФДС 17.1.3.13-86 «табигатьне саклау. Гидросфера. Өслек суларын пычратудан саклауга гомуми таләпләр»;
5. РФДС 17.1.5.02-80 «табигатьне саклау. Гидросфера. Су объектларын рекреацияләү зоналарына гигиеник таләпләр»;
6. РФДС 17.5.3.01-78 * «табигатьне саклау. Җир. Шәһәрләрнең яшел зоналары составы һәм күләме»;
7. РФДС 17.5.3.02-90 «табигатьне саклау. Җир. Дәүләт урман фонды җирләрендә тимер һәм автомобиль - автомобиль юллары буенда урманнарны саклау полосаларын бүлеп бирү нормалары»;
8. РФДС 17.53.03-80 «табигатьне саклау. Җир. Гидроле-сомелиорациягә карата гомуми таләпләр»;
9. РФДС 17.5.3.04-83 * «табигатьне саклау. Җир. Җирләрне рекультивацияләүгә карата гомуми таләпләр»;
10. РФДС 17.6.3.01-78 * «табигатьне саклау. Флора. Саклау һәм рациональ файдалану - урманнарны, яшел зоналарны куллану. Гомуми таләпләр»;
11. РФДС 9238-83 «колея 1520 (1524) мм тимер юлларның төзелмәләрен һәм хәрәкәт составын якынайту габаритлары»;
12. РФДС 9720-76 «колея 750 мм тимер юлларының төзелмәләрен һәм хәрәкәт составын якынайту габаритлары»;
13. РФДС 20444-85 «тавыш. Транспорт агымнары. Ысуллары үлчәү шумовой характеристикасы»;
14. РФДС 22283-88 «тавыш авиация. Торак төзелеше территориясендә тавыш бирүнең рөхсәт ителгән дәрәҗәләре һәм аны үлчәү методлары»;
15. РФДС 23337-78* «тавыш. Селитет территориясендә һәм торак һәм җәмәгать биналары биналарында тавышны үлчәү методлары»;
16. РФДС 2761-84* «үзәкләштерелгән хуҗалык-эчәр су белән тәэмин итү чыганаклары. Гигиена, техник таләпләр һәм сайлау кагыйдәләре»;
17. «Гадәттән тыш хәлләрдә иминлек. Мониторинг һәм фаразлау»;
18. РФДС 25772-83 «баскычлар, балконнар һәм түбәләр корыч коймалар. Гомуми техник шартлар»;
19. РФДС Р 50681-2010 «туристик хезмәтләр. Туристик хезмәтләрне проектлау»;
20. РФДС Р 52108-2003 «ресурсларны саклау. Калдыклар белән эш итү. Төп нигезләмәләр»;
21. «Халыкка социаль хезмәт күрсәтү. Социаль хезмәт күрсәтүнең сыйфаты. Гомуми нигезләмәләр»;
22. РФДС Р 52282-2004 «юл хәрәкәтен оештыруның техник чаралары. Светофорлар юл. Типы һәм төп параметрлары. Гомуми техник таләпләр. Сынаулар алымнары»;
23. РФДС Р 52289-2004* «юл хәрәкәтен оештыруның техник чаралары. Юл билгеләрен, тамгаларын, светофорларны, юл коймаларын һәм юнәлешле җайланмаларны куллану кагыйдәләре»;
24. РФДС Р 52766-2007 «гомуми файдаланудагы автомобиль юллары. Төзекләндерү элементлары. Гомуми таләпләр»;
25. РФДС Р 54954-2012 «Ярашлылыкны бәяләү. Күчемсез милек объектларына экологик таләпләр».

Төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре (ТНһК)

1. ТНһК II-11-77* «гражданнар оборонасының саклау корылмалары»;
2. ТНһК II-35-76* «Котельные җайланмалары»;
3. ТНһК II-58-75 «җылылык электростанцияләре»;
4. ТНһК II-89-80 «сәнәгать предприятиеләренең генераль планнары»;
5. ТНһК III-10-75 «территорияне төзекләндерү»;
6. ТНһК 1.05.03. -83 «комплекслы төзелешне исәпкә алып, торак төзелешендә эш нормалары»;
7. ТНһК 21-01-97* «биналарның һәм корылмаларның янгын куркынычсызлыгы»;

8. ТНhК 2.01.05-85 «куркынычлык буенча объектлар категорияләре»;
9. ТНhК 2.01.09-91 «эшкәртелә торган территорияләрдә һәм утырту грунтларында биналар һәм корылмалар»;
10. ТНhК 2.01.28-85 «агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү полигоннары. Проектлау буенча төп нигезләмәләр»;
11. ТНhК 2.01.51-90 «гражданнар оборонасының инженер-техник чаралары»;
12. ТНhК 2.04.01-85* «эчке суүткәргеч һәм биналарны канализация»;
13. ТНhК 2.04.02-84* «Су Белән Тәэмин Итү. Тышкы челтәрләр һәм корылмалар»;
14. ТНhК 2.04.03-85 «Канализация. Тышкы челтәрләр һәм корылмалар»;
15. ТНhК 2.05.02-85* «автомобиль юллары»;
16. ТНhК 2.05.03-84* «күперләр һәм торбалар»;
17. ТНhК 2.05.06-85* «магистраль торбаүткәргечләр»;
18. ТНhК 2.05.07-91* «сәнәгать транспорты»;
19. ТНhК 2.05.09-90 «трамвай һәм троллейбус линияләре»;
20. ТНhК 2.05.11-83 «колхозларда, совхозларда һәм башка авыл хуҗалыгы предприятиеләрендә һәм оешмаларында Хуҗалык эчендәге автомобиль юллары»;
21. ТНhК 2.05.13-90 «шәһәр һәм башка торак пунктлар территорияләрендә салына торган нефть продуктлары";
22. ТНhК 2.06.04-82* «гидротехник корылмаларга (дулкынлы, бозлы һәм суднолардан) йөкләнеш һәм йогынты ясау»;
23. ТНhК 2.06.05-84* «грунт материалларыннан плотиналар»;
24. 2.06.07-87 «терәк диварлар, суднолар йөрү шлюзлары, Балык үткәрү һәм балык саклау корылмалары»;
25. ТНhК 2.06.15-85 «территорияне су басудан һәм су астыннан инженерлык яклавы»;
26. ТНhК 2.09.04-87* «административ һәм көнкүреш биналары»;
27. ТНhК 2.10.02-84 «авыл хуҗалыгы продукциясен саклау һәм эшкәртү өчен биналар һәм биналар»;
28. ТНhК 2.10.03-84 «ерлекчелек, кошчылык һәм җәнлекчелек биналары һәм биналары»;
29. ТНhК 2.10.05-85 «ашлык саклау һәм эшкәртү предприятиеләре, биналары һәм корылмалары»;
30. ТНhК 2.11.03-93 «нефть һәм нефть продуктлары складлары. Янгынга каршы нормалар»;
31. ТНhК 11 -02-96 «төзелеш өчен инженерлык эзләнүләре. Төп яңалыклар»;
32. ТНhК 11 -04-2003 «шәһәр төзелеше документларын эшләү, килештерү, экс - экспертиза һәм раслау тәртибе турында Инструкция»;
33. ТНhК 21-01-97* «биналарның һәм корылмаларның янгын куркынычсызлыгы»;
34. ТНhК 21 -02-99* «автомобиль кую урыннары»;
35. ТНhК 22-02-2003 «куркыныч геологик процесслардан территорияләрне, биналарны һәм корылмаларны инженерлык ягыннан яклау. Төп нигезләмәләр»;
36. ТНhК 23-01-99* «Төзелеш климатологиясе»;
37. ТНhК 23-02-2003 «биналарны җылылык белән саклау»;
38. ТНhК 23-03-2003 «яклау нче тавыш та керми»;
39. ТНhК 23-05-95* «табигый һәм ясалма яктырту»;
40. ТНhК 30-02-97 «бакчачылык берләшмәләре территорияләрен, биналар һәм корылмалар төзү һәм планлаштыру»;
41. ТНhК 31-01-2003 «күп фатирлы торак биналар»;
42. ТНhК 31-02-2001 «бер фатирлы йортлар»;
43. ТНhК 31-03-2001 «җитештерү биналары»;
44. ТНhК 31-04-2001 «склад биналары»;
45. ТНhК 31-05-2003 «административ билгеләнештәге иҗтимагый биналар»;
46. ТНhК 31-06-2009 «иҗтимагый биналар һәм корылмалар»;
47. ТНhК 32-01-95 «тимер юл колеялары 1 520 мм»;
48. ТНhК 32-03-96 «Аэродромы»;
49. ТНhК 32-04-97 «тимер юл һәм автомобиль юллары тоннельләре»;
50. ТНhК 33-01-2003 «гидротехник корылмалар. Төп нигезләмәләр»;
51. ТНhК 34-02-99 «Җир асты газ, нефть һәм азык-төлек саклагычлары»;
52. ТНhК 35-01-2001 «биналар һәм корылмаларның халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре өчен үтемлелеге»;
53. ТНhК 41-01-2003 «җылылык, вентиляция һәм кондиционерлау»;

54. ТНhК 41-02-2003 «җылылык челтәрләре»;
55. ТНhК 42-01-2002 «газ бүлү системалары».

Кулланма

1. ТНhК II өчен кулланма-60-75* «шәһәрләрдә һәм башка торак пунктларда җиңел автомобильләргә техник хезмәт күрсәтү предприятиеләрен, гаражларны һәм предприятиеләрен урнаштыру буенча кулланма». КиевНИИП, 1983 ел;
2. «Вокзалларны проектлау буенча кулланма» ТНhК II-85-80 өчен Пособие. ЦНИИПЦ, 1983 ел;
3. «Агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү полигоннарын проектлау буенча кулланма " ТНhК 2.01.28-85 буенча кулланма. СССР Дәүләт төзелеше, 1984 ел;
4. ТНhК га Пособие-2.07.01-89* «шәһәр һәм авыл җирлекләрен су белән тәэмин итү һәм канализация буенча Пособие. Инженерлык җиһазларының ЦНИИЭП", 1990 ел.

Проектлау һәм төзелеш буенча кагыйдәләр җыелмасы

1. ТК 1.13130.2009 «янгынга каршы саклау системасы. Эвакуация юллары һәм чыгу юллары»;
2. ТК 11-102-97 «төзелеш өчен инженер-экологик эзләнүләр»;
3. ТК 11-103-97 «төзелеш өчен инженер-Гидрометеорология эзләнүләре»;
4. ТК 11-106-97 / «гражданнарның бакчачылык (дача) берләшмәләре территорияләрен төзүгә проект-планлаштыру документларын эшләү, килештерү, раслау һәм составы тәртибе»;
5. ТК 11-107-98 «гражданнар оборонасының инженер - техник чаралары. Гадәттән тыш хәлләрне һәм төзелеш проектларын кисәтү буенча чаралар»;
6. ТК 11-112-2001 «Гражданнар оборонасының инженер - техник чаралары. Шәһәр һәм авыл җирлекләре, башка муниципаль берәмлекләр территорияләре өчен гадәттән тыш хәлләрне һәм шәһәр төзелеше документларын кисәтү буенча чаралар»;
7. ТК 30-102-99 «Азкатлы торак төзелеше территорияләрен планлаштыру һәм төзү»;
8. ТК 31-103-99 «Православие храмнары биналарын, корылмаларын һәм ком - комплексларын проектлау һәм төзү»;
9. ТК 31-102-99 «инвалидлар һәм башка аз хәрәкәтләнүче кешеләр өчен җәмәгать биналарыннан һәм корылмаларыннан файдалану таләпләре»;
10. ТК 31-107-2004 «күпфатирлы торак биналарның архитектура-планлаштыру чишелешләре»;
11. ТК 31-110-2003 «торак һәм иҗтимагый биналарның электр җайланмаларын проектлау һәм монтажлау»;
12. ТК 31-112-2004(1), «физкультура-спорт заллары. 1 өлеш»;
13. ТК 31-112-2004(2) – «физкультура-спорт заллары. 2 өлеш»;
14. ТК 31-112-2004(3) – «физкультура-спорт заллары. 3 өлеш. Ябык боз ареналары»;
15. ТК 31-113-2004 «йөзү өчен бассейннар»;
16. ТК 33-101-2003 «Төп исәп-хисап гидрологик характеристикаларын билгеләү»;
17. ТК 34-106-98 «Җир асты газ, нефть һәм аларны эшкәртү продуктлары саклагычлары»;
18. ТК 35-101-2001 «Халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре өчен һәркем файдалана алырлык булуын исәпкә алып, биналарны һәм корылмаларны проектлау. Гомуми нигезләмәләр»;
19. ТК 35-102-2001 «Инвалидларга уңайлы торак мохит»;
20. ТК 35-103-2001 «Аз хәрәкәтләнүчеләр файдалана ала торган җәмәгать биналары һәм корылмалары»;
21. ТК 35-105-2002 «Инвалидлар һәм халыкның башка аз хәрәкәтләнүче төркемнәре өчен үтемлелекне исәпкә алып, шәһәр төзелешен реконструкцияләү»;
22. ТК 35-106-2003 «Социаль хезмәт күрсәтү учреждениеләрен исәпләү һәм урнаштыру»;
23. ТК 35-107-2003 «Билгеле яшәү урыны булмаган затларны вакытлыча тору учреждениеләре биналары»;
24. ТК 35-116-2006 «Мөмкинлекләре чикләнгән балалар һәм яшүсмерләр өчен тернәкләндерү үзәкләре»;
25. ТК 35-112-2005 «Интернат-йортлар»;
26. ТК 35-117-2006 «Инвалид балалар өчен интернат-йортлар»;
27. ТК 4.13130.2008 «Янгынга каршы саклау системалары. Янгын саклау объектларында янгын чыгу очракларын чикләү. Күләмле-планлаштыру һәм конструктив карарларга таләпләр»;

28. ТК 411-04-2000 «Җылылык белән тәэмин итүнең автоном чыганакларын проектлау»;
29. ТК 41-08-2004 «газ ягулыгында җылылык генераторлары булган торак биналарны фатир саен җылылык белән тәэмин итү»;
30. ТК 42.13330.2011 СНиП 2.07.01-89* «Шәһәр төзелеше. Шәһәр һәм авыл җирлекләрен планлаштыру һәм төзү»;
31. ТК 42-101-2003 «Металл һәм полиэтилен торбалардан газ бүлү системаларын проектлау һәм төзү буенча гомуми нигезләмәләр».

Төзелеш нормалары (ТН)

1. ТН 441-72* «Предприятиеләр, биналар һәм корылмалар мәйданчыклары һәм участоклары коймаларын проектлаштыру буенча күрсәтмәләр»;
2.ТН № 452-73 «Магистраль торбаүткәргечләр өчен җир бүлеп бирү нормалары»;
3.ТН № 455-73 «Балык хуҗалыгы предприятиеләре өчен җир бүлеп бирү нормалары»;
4. ТН № 456-73 «Магистраль суүткәргечләр һәм канализация коллекторлары өчен җир бүлеп бирү нормалары»;
5. ТН 457-74 «Аэропортлар өчен җир бүлеп бирү нормалары»;
6. ТН № 461-74 «Элемтә линияләре өчен җир бүлеп бирү нормалары»;
7. ТН № 467-74 «Автомобиль юллары өчен җир бүлеп бирү нормалары».

Ведомство төзелеш нормалары (ВТН)

1. ВТН 01-89 «Автомобильләргә хезмәт күрсәтү предприятиеләре»;
2. ВТН № 33-2. 2. 12-87 «Мелиорация системалары һәм корылмалары. Насос станцияләре. Проектлау нормалары»;
3. ВТН 60-89 «Торак һәм иҗтимагый биналарның инженерлык җиһазларын элемтә, сигнализация һәм диспетчерлаштыру җайланмалары. Проектлау нормалары»;
4. ВТН 61-89(р) «Торак йортларны реконструкцияләү һәм капиталь ремонтлау. Проектлау нормалары»;
5. ВТН 62-91* «Гомуми белем бирү мохитен инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәрен исәпкә алып проектлау".

Тармак нормалары

ОДН 218.012-99 «Магистраль автомобиль юлларында урнашкан күпер корылмаларында киртәләү җайланмаларына карата гомуми техник таләпләр»
ОСН. № 3.02.01-97 «торак - коммуналь юллар өчен җирләрне проектлау нормалары һәм кагыйдәләре»;
ОСН АПК 2.10.14.001-04 «Терлекчелек, җәнлекчелек һәм кошчылык предприятиеләре һәм авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге башка объектлар өчен административ, көнкүреш биналарын һәм бүлмәләрне проектлау нормалары»;
ОСТ 218.1.002-2003 «Автомобиль юлларында автобус тукталышлары. Гомуми техник шартлар»;
Халык китапханәсе эшчәнлегенең 2008 елның 22 маенда кабул ителгән модель стандарты.

Санитар кагыйдәләр һәм нормалар (СанКһН)

1. СанКһн 1.2584-10 «Пестицидлар һәм агрохимикатларны куллану, саклау, ташу, сату, куллану, зарарсызландыру һәм утильләштерү процессларының куркынычсызлыгына гигиеник таләпләр»;
2. СанКһн 2.1.2882-11 «Зиратларны, биналарны һәм каберлекләрне карап тотуга гигиеник таләпләр";
3. СанКһН 2.1.2.1188-03 «Йөзү бассейннары. Су корылмасына, эксплуатациясенә һәм сыйфатына гигиеник таләпләр. Сыйфат контроле»;
4. СанКһН 2.1.2.1331-03 «Аквапаркларның су корылышына, эксплуатациясенә һәм сыйфатына гигиеник таләпләр»;
5. СанКһН 2.1.2645-10 «Торак биналарда һәм биналарда яшәү шартларына карата санитар-эпидемиологик таләпләр";
6. СанКһН 2.1.3.2630-10 «Медицина эшчәнлеген башкаручы оешмаларга карата санитар-эпидемиологик таләпләр";
7. СанКһН 2.1.4.1074-01 «Эчәргә яраклы су. Үзәкләштерелгән эчә торган су белән тәэмин итүнең сыйфатына гигиеник таләпләр. Сыйфат контроле»;

8. СанКһн 2.1.4.1110-02 «Су белән тәэмин итү чыганакларын һәм эчәргә яраклы суларны санитар саклау зоналары»;
9. СанКһН 2.1.4.1175-02 «Су сыйфатына карата гигиеник таләпләр. Чыганакларны санитар саклау»;
10. СанКһН 2.1.5.980-00 «Өслек суларны саклауга гигиеник таләпләр»;
11. СанКһН 2.1.6.1032-01 «Торак пунктларның атмосфера һавасының сыйфатын тәэмин итүгә гигиеник таләпләр»;
12. СанКһН 2.1.7.2790-10 «Медицина калдыклары белән эш итүгә карата санитар-эпидемиологик таләпләр»;
13. СанКһН 2.1.7.1287-03 «Туфрак сыйфатына карата санитар-эпидемиологик таләпләр»;
14. СанКһН 2.1.7.197-07 «Туфрак сыйфатына карата санитар-эпидемиологик таләпләр. Үзгәртү № 1 кСанПиН 2.1.7.1287-03»;
15. СанКһН 2.1.7.1322-03 «Җитештерү һәм куллану калдыкларын урнаштыруга һәм зарарсызлауга гигиеник таләпләр»;
16. СанКһН 2.1.8/2.2.4.1190-03 «Коры җирдә хәрәкәтле радиоэлемтә чараларын урнаштыруга һәм эксплуатацияләүгә карата гигиеник таләпләр»;
17. СанКһН 2.1.8/2.2.4.1383-03 «Тапшыручы радиотехник объектларны урнаштыру һәм эксплуатацияләүгә гигиена таләпләре»;
18. СанКһН 2.1.8/2.2.4.2302-07 «Тапшыручы радиотехник объектларны урнаштыру һәм эксплуатацияләүгә карата гигиена таләпләре»; үзгәрешләр СанКһН № 1 2.1.8/2.2.4.1383-03;
19. СанКһН 2.2.1/2.1.1.1076-01 «Торак һәм иҗтимагый биналар һәм территорияләрнең инсоляциясенә һәм кояштан саклау буенча гигиеник таләпләр»;
20. СанКһН 2.2.1/2.1.1.1200-03 «Санитар - саклау зоналары һәм санитар класс-предприятиеләрне, корылмаларны һәм башка объектларны сертификацияләү» (2010 ел);
21. СанКһН 2.2.1/2.1.1.2361-08 «Санитар-эпидемиологик кагыйдәләргә һәм нормаларга карата 1 нче номерлы үзгәрешләр «санитар - саклау зоналары һәм предприятиеләрне, корылмаларны һәм башка объектларны санитар классификацияләү". Яңа редакция»;
22. СанКһН 2.2.1/2.1.1.2555-09 «Үзгәртү № 2 СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03
«Предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар-саклау зоналары һәм санитар классификациясе. Яңа редакция»;
23. СанКһН 2.2.1/2.1.1.2739-10 № 3 СанКһНга үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү 2.2.1/2.1.1.1200-03 «Предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар-саклау зоналары һәм санитар классификациясе. Яңа редакция»;
24. СанКһН 2.2.1/2.1.1.1278-03 «Торак һәм җәмәгать биналарын табигый, ясалма һәм заманча яктырту буенча гигиена таләпләре»;
25. СанКһН 2.2.4.1191-03 «Җитештерү шартларында электромагнит кырлар»;
26. СанКһН 2.3.6.1079-01 «Җәмәгать туклануын оештыру, аларда азык-төлек продуктлары һәм азык-төлек чималын әзерләү һәм оборонага сәләтлелек буенча санитар-эпидемиологик таләпләр»;
27. СанКһН 2.4.121 - 03 «Социаль реабилитациягә мохтаҗ балигъ булмаган балалар өчен махсус учреждениеләрне урнаштыруга, карап тотуга, җиһазлауга һәм эш режимына гигиеник таләпләр»;
28. СанКһН 2.4.1.2660-10 «Мәктәпкәчә оешмаларда эш режимын булдыруга, карап тотуга һәм оештыруга карата санитар-эпидемиологик таләпләр»;
29. СанКһН 2.4.2.1178-02 «Гомуми белем бирү учреждениеләрендә уку шартларына гигиеник таләпләр»;
30. СанКһН2.4.3.1186-03 «Башлангыч һөнәри белем бирү учреждениеләрендә укыту-җитештерү процессын оештыруга карата санитар - эпидемиологик таләпләр» СанКһН2.4.3.1186-03;
31. СанКһН2.4.4.1204-03 «Шәһәр читендәге стационар балалар ял итү һәм сәламәтләндерү учреждениеләренең эш режимын булдыруга, карап тотуга һәм оештыруга карата санитар-эпидемиологик таләпләр» СанКһН 2.4.4.1204-03;
32. СанКһН 2.4.4.1251-03 «Балаларга өстәмә белем бирү учреждениеләренә (мәктәптән тыш учреждениеләр) карата санитар-эпидемиологик таләпләр»;
33. СанКһН 2.6.1.2523-09 (РРБ-99/2009) «Радиацион куркынычсызлык нормалары»;
34. СанКһН 2971-84 «Сәнәгать ешлыгының алмаш токының электр тапшыргычының һава линияләре төзелә торган электр кырыннан халыкны яклау буенча санитар нормалар һәм кагыйдәләр»;
35. СанКһН 3907-85 «Сусаклагычларны проектлау, төзү һәм эксплуатацияләү буенча санитар кагыйдәләр»;
36. СанКһН4060-85 «Дәвалау пляжлары. Җайланма, җиһазлар һәм эксплуатациянең санитар

кагыйдәләре»;
37. СанКhН2.4.2843-11 «Балалар шифаханәләрен төзүгә, карап тотуга һәм аларның эшен оештыруга карата санитар-эпидемиологик таләпләр»;
38. СанКhН 42-128-4690-88 «Торак урыннар территорияләрен карап тоту буенча санитар кагыйдәләр»;
39. СанКhН 983-72 «Җәмәгать җыештыру җайланмаларын урнаштыру һәм карап тоту буенча санитар кагыйдәләр".

Санитар нормалар (СН)

1. К 2.2.4/2.1.8.562-9 «Эш урыннарында, торак, җәмәгать биналарында һәм торак төзелеше территориясендә шау – шу»;
2. К 2.2.4/2.1.8.566-96 «Җитештерү вибрация, торак һәм җәмәгать биналары биналарында вибрация. Санитар нормалар».

Санитар кагыйдәләр (СК)

1. СК 2.1.5.1059-01 «Җир асты суларын пычрактан саклауга гигиеник таләпләр»;
2. СК 2.1.7.1038-01 «Каты коммуналь калдыклар өчен полигоннарны төзүгә һәм карап тотуга гигиеник таләпләр»;
3. СК 2.1.7.1386-03 «Җитештерү һәм куллану токсинлы калдыкларының куркынычлылык классын билгеләү буенча санитар кагыйдәләр»;
4. СК 2.2.1312-03 «Яңа төзелә һәм реконструкцияләнә торган сәнәгать предприятиеләрен проектлау буенча гигиена таләпләре»;
5. СК 2.3.6.1066-01 «Сәүдәне оештыруга һәм аларда азык-төлек чималы һәм азык-төлек продуктлары әйләнешенә карата санитар-эпидемиологик таләпләр»;
6. СК 2.3.6.1079-01 «Җәмәгать туклануы оешмаларына азык-төлек продуктлары һәм азык-төлек чималын әзерләү һәм әйләнешкә салу буенча санитар-эпидемиологик таләпләр»;
7. СанКhН 2.4.4.2599-10. «Каникуллар чорында балаларның көндезге торуы булган сәламәтләндерү учреждениеләрендә тәртип урнаштыруга, карап тотуга һәм режимны оештыруга гигиеник таләпләр. Санитар-эпидемиологик кагыйдәләр һәм нормативлар»;
8. СК 2.4.990-00 «Ятим балалар һәм ата-ана тәрбиясеннән мәхрүм калган балалар өчен балалар йортларында һәм интернат мәктәпләрдә эш режимын урнаштыруга, карап тотуга, оештыруга карата гигиена таләпләре»;
9. СК 2.6.1.2612-10 «Радиацион иминлекне тәэмин итүнең төп санитар кагыйдәләре (ОСПОРБ-99/2010)»;
10. СК 1567-76 «Физик культура һәм спорт буенча шөгыльләнү урыннарын урнаштыру һәм карап тоту буенча санитар кагыйдәләр»;
11. СК 4076-86 «Физик һәм акыл үсешендә кимчелекләре булган балалар өчен махсус гомуми белем бирү мәктәп-интернатларын урнаштыру, җиһазлау, карап тоту һәм режимының санитар кагыйдәләре».

Гигиена нормалары (ГН)

1. ГН 2.1.5.1315-03 «Хуҗалык-эчәргә яраклы һәм мәдәни-көнкүреш суларыннан файдаланудагы су объектларында химик матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК)» ГН 2.1.5.1315 - 03;
2. ГН 2.1.5.2280-07 «Хуҗалык-эчәргә яраклы һәм мәдәни-көнкүреш суларыннан файдаланудагы су объектларында химик матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК). 2.1.5.1315-03 номерлы Татарстан Республикасы Законына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында;
3. ГН 2.1.5.2307-07 «Хуҗалык-эчә торган һәм мәдәни-көнкүреш суларыннан файдаланудагы су объектларында химик матдәләрнең (бер) рөхсәт ителгән дәрәҗәләре» ГН 2.1.5.2307 - 07;
4. ГН 2.1.5.2312-08 «Хуҗалык-эчә торган һәм мәдәни-көнкүреш суларыннан файдаланудагы су объектларында химик матдәләрнең (бер) рөхсәт ителгән дәрәҗәләре. ГН 2.1.5.2307-07.;
5. ГН 2.1.5.2415-08 «Хуҗалык-эчәргә яраклы һәм мәдәни-көнкүреш суларыннан файдаланудагы су объектларында химик матдәләрнең (бер) рөхсәт ителгән дәрәҗәләре. Г. 2.1.5.2307-07.;
6. ГК 2.1.6.1338-03 «Торак урыннарның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе»;
7. ГК 2.1.6.1765-03 «Торак пунктларның атмосфера һавасындагы пычраткыч матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе. Өстәмә 1 ГН 2.1.6.1338-03»;

8. ГК 2.1.6.1983-05 «Торак пунктларның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең рөхсәт ителгән чик концентрациясе. 2.1.6.1338-03 ГК 2 нче өстәмәләр һәм үзгәрешләр;
9. ГК 2.1.6.1985-06 «Торак пунктларның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе. Өстәмә: ГН 2.1.6.1338 - 03.;
10. ГН 2.1.6.2326-08 «Торак пунктларның атмосфера һавасында пычратучы матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК). ГН 2.1.6.1338-03 ГК 4 өстәмә.;
11. ГН 2.1.6.2416-08 «Торак пунктларның атмосфера һавасында пычратучы матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК). 5 ГК 2.1.6.1338-03 өстәмә.;
12. ГН 2.1.6.2450 - 09 «Торак пунктларның атмосфера һавасында пычратучы матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК). Өстәмә: ГН 2.1.6.1338-03.;
13. ГН 2.1.6.2498 - 09 «Торак пунктларның атмосфера һавасында пычратучы матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК). Өстәмә: ГН 2.1.6.1338-03.;
14. ГН 2.1.6.604-10 «Торак пунктларның атмосфера һавасында пычратучы матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК). Өстәмә: ГН 2.1.6.1338-03»;
15. ГН 2.1.6.29-07 «Торак урыннарның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең (аяк киеме) йогынтысының якынча куркынычсыз дәрәҗәсе»;
16. ГН 2.1.6.2328-08 «Торак урыннарның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең (аяк киеме) якынча куркынычсыз дәрәҗәләре. № 1 ГН 2.1.6.29-07»;
17. ГТ 2.1.6.2414-08 «Торак пунктларның атмосфера һавасындагы пычраткыч матдәләрнең (аяк киеме) йогынтысының якынча куркынычсыз дәрәҗәсе. ГН 2.1.6.2309-07.;
18. ГН 2.1.6.2451-09 «Торак урыннарның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең (аяк киеме) якынча куркынычсыз дәрәҗәләре. ГН 2.1.6.29-07.;
19. ГН 2.1.6.2505-09 «Торак урыннарның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең (аяк киеме) якынча куркынычсыз дәрәҗәләре. 2.1.6.309-07 ГК 4 нче өстәмәләр һәм үзгәрешләр;
20. ГН 2.1.6.2577-10 «Торак пунктларның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең (аяк киеме) якынча куркынычсыз дәрәҗәләре. 5 нче өстәмә: ГН 2.1.6.29-07»;
21. ГН 2.1.7.2041-06 «Туфракта химик матдәләрнең рөхсәт ителгән концентрациясе (ПДК)»;
22. ГН 2.1.7.2511 - 09 «Туфракта химик матдәләрнең якынча рөхсәт ителгән концентрацияләре (ОДК)»;
23. ГН 2.1.8/2.2.4.2262-07 «Торак, җәмәгать биналары биналарында һәм авыл территорияләрендә 50 Гц ешлыгы булган магнит кырларының рөхсәт ителгән иң чик дәрәҗәләре»

Ветеринария-санитария кагыйдәләре

1. Россия Федерациясе Баш дәүләт ветеринария инспекторы тарафыннан 04.12.1995 ел, № 13-7-2/469 расланган биологик калдыкларны җыю, утильләштерү һәм юк итү буенча ветеринария-санитария кагыйдәләре.

Җитәкчелек документлары (ҖД, СО)

1. ҖД 34.20.185-94 (153-34.20.185-94) «Шәһәр электр челтәрләрен проектлау буенча Инструкция»;
2. ҖД 45.120-2000 (НТП 112-2000) «Технологик проектлау нормалары. Шәһәр һәм авыл телефон челтәрләре»;
3. ҖД 52.04.212-86 (ОНД 86) «Предприятиеләр чыгарган зарарлы матдәләрнең атмосфера һавасында концентрациясен исәпләү методикасы»
4. 153-34.21.122-2003 «Биналарны, корылмаларны һәм сәнәгать коммуникацияләрен яшен саклау буенча Инструкция».

Төзелештә җитәкче документлар (ТҖД)

1. ТҖД 11-201-95 «Төзелеш проектларына дәүләт экспертизасын үткәрү тәртибе турында Инструкция»;
2. ТҖД 30-201-98 «Россия Федерациясе шәһәрләрендә һәм башка җирлекләрендә Кызыл линияләрне проектлау һәм урнаштыру тәртибе турында Инструкция»;
3. ТҖД 35-201-99 «Инвалидлар өчен социаль инфраструктура объектларына үтемлелек таләпләрен гамәлгә ашыру тәртибе».

Төзелештә методик документлар (ТМД)

1. ТМД 32-1.2000 "Вокзалларны проектлау буенча тәкъдимнәр»;
2. ТМД 13.-15.2000 «Россия Федерациясендә яшел үсентеләрне булдыру, саклау һәм карап тоту кагыйдәләре»;
3. ТМД 15-2.99 «Шәһәр һәм авыл җирлекләрендә җирләрдән файдалануга һәм аларны саклауга дәүләт контролен гамәлгә ашыру тәртибе турында күрсәтмә»;
4. ТМД 30-1.99 «Шәһәрләр территорияләрен зоналаштыру схемаларын эшләү буенча методик рекомендацияләр»;
5. ТМД 35-1.2000 «Инвалидлар һәм халыкның башка аз хәрәкәтләнүче төркемнәре ихтыяҗларын исәпкә алып, әйләнә-тирә мохитне, биналар һәм корылмаларны проектлаштыру буенча тәкъдимнәр. Чыгарылыш 1. "Гомуми нигезләмәләр»;
6. ТМД 35-2.2000 “Инвалидлар һәм халыкның башка аз хәрәкәтләнүче төркемнәре ихтыяҗларын исәпкә алып, әйләнә-тирә мохитне, биналар һәм корылмаларны проектлаштыру буенча тәкъдимнәр. Чыгарылыш 2. «Шәһәр төзелеше таләпләре»;
7. ТМД 62-86 «РСФСРда гомумдәүләт һәм республика әһәмиятендәге атомобиль юлларында авто - сервис объектлары составын билгеләү һәм аларны урнаштыру буенча Методик күрсәтмәләр".

Янгын куркынычсызлыгы нормалары (ЯКН) һәм кагыйдәләре

1. ЯКН 88-2001* «Янгын сүндерү һәм сигнализация урнаштыру. Проектлау нормалары һәм кагыйдәләре»;
2. ЯКН 101 -95 «Янгын саклау объектларын проектлау нормалары»;
3. ЯКН 111-98* «Автозаправка станцияләре. Янгын куркынычсызлыгы таләпләре»
4. ЯКН 250-97 «Янгын сүндерү бүлекчәләрен транспортлау өчен лифтлар»
биналарында һәм корылмаларында. Гомуми техник таләпләр».

Куркынычсызлык кагыйдәләре (КК)

1. КК 09-540-03 «Шартлау куркынычы янаган химия, нефть химиясе һәм нефть эшкәртү производстволары өчен шартлату куркынычсызлыгының гомуми кагыйдәләре»;
2. КК № 12-529-03 «Газ бүлү һәм газ куллану системалары иминлеге кагыйдәләре»;
3. КК 12-609-03 «Сыекландырылган углеводород газларын кулланучы объектлар өчен куркынычсызлык кагыйдәләре».

Башка документлар

Тарихи торак урыннарның тарихи һәм мәдәни ядкярләрен саклау зоналарының тарихи-архитектура терәк планнарын һәм проектларын эшләү буенча Методик тәкъдимнәр. Мәскәү, 1990 ел;

Шәһәр һәм авыл җирлекләре чикләреннән урман кишәрлекләренә кадәр янгынга каршы тору чараларын урнаштыру тәртибе турында методик рекомендацияләр. Мәскәү, 20.03.2012;

Электр җайланмаларын урнаштыру кагыйдәләре (ПУЭ). Басма 7-нче, Россия Федерациясе Ягулык һәм энергетика министрлыгы, 2000 ел;

«ФСК ЕЭС» ААҖнең техник сәясәте турында нигезләмә, 02.06.2006;

Авиация-техник базаларны проектлау буенча кулланма. ВНТП II өчен кулланма-85. Дәүләт проект-тикшеренү һәм фәнни-тикшеренү институты «Аэропроек», 1986 ел;

Җылылык электростанцияләре, ВНИИГ П-78-2000 урнаштыру районында грунт сулары торышын тикшереп тору буенча тәкъдимнәр;

Эре шәһәрләрдә иҗтимагый-транспорт үзәкләрен (узелларны) проектлау буенча тәкъдимнәр. Россия Дәүләт Төзелеше. Шәһәр төзелеше буенча ЦНИИП. Мәскәү, 1998 ел;

Шәһәр һәм авыл җирлекләре урамнарын һәм юлларын проектлау буенча тәкъдимнәр. Шәһәр төзелеше буенча ЦНИИП. Мәскәү, 1994 ел;

Балалар спорт уен инфраструктурасын урнаштыру өлешендә йорт яны территориясен төзекләндерү буенча тәкъдимнәр (Россия Федерациясе региональ үсеш министрлыгының 14.12.2010 ел, № 42053-ИБ/14 хаты);

Россия Федерациясе региональ үсеш министрлыгының 20.05.2011 ел, № 13137-ИП/08 хаты

Линияле объектлар булмаган һәм капиталь төзелеш объекты составына керүче инженерлык - техник тәэмин итү челтәрләрен төзү, реконструкцияләү һәм капиталь ремонтлау өчен проект документлары турында.

Татарстан Республикасының норматив хокукый актлары һәм башка документлары

1. «Татарстан Республикасында мәдәни мирас объектлары турында»2005 елның 1 апрелендәге 60-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы;
2. «Татарстан Республикасында шәһәр-төзелеш эшчәнлеге турында»2010 елның 25 декабрендәге 98-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы;
3. «Татарстан Республикасының административ-территориаль төзелеше турында»2005 елның 7 декабрендәге 116 - ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы;
4. «Автомобиль юллары һәм юл эшчәнлеге турында»2009 елның 8 июлендәге 43-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы;
5. ТР законы № 21-ТРЗ, 09.04.2015 «ятим балаларны һәм ата - ана тәрбиясеннән мәхрум калган балаларны торак урыннары белән тәэмин итү турында һәм» Татарстан Республикасында халыкка адреслы социаль ярдәм күрсәту турында "Татарстан Республикасы Законының 8 статьясына үзгәреш кертү хакында " Татарстан Республикасы Законының 2 статьясына үзгәрешләр кертү турында";
6. «Татарстан Республикасының территориаль планлаштыру схемасын раслау турында»2011 елның 21 февралендәге 134 номерлы Татарстан Республикасы Министрлар кабинеты карары;
7. «Татарстан Республикасы территориясендә «көймәләр һәм балконнар пыяласы» территориаль Строй нормаларын куллану турында " 2001 елның 13 декабрендәге 885 номерлы Татарстан Республикасы Министрлар кабинеты карары.

2 нче кушымта
шәһәр төзелешен проектлаштыру
буенча җирле нормативларга

ТЕРМИННАРҺӘМ БИЛГЕЛӘМӘЛӘР

Антропоген йогынты-кеше эшчәнлегенең табигый мохиткә турыдан-туры яки турыдан-туры йогынтысы, ул нокталы, локаль яки глобаль үзгәрешләргә китерә.

Бизнес-инкубатор-кече, яңа төзелгән предприятиеләргә һәм яңа эш башлаучы эшмәкәрләргә ярдәм итү бурычларын хәл итүче оешма.

Буфер зонасы-төрле билгеләнештәге территорияләр (зоналар) арасында чик буе участогы, аны оештыру аларның үзара тискәре йогынтысын йомшартырга тиеш.

Су саклау зонасы - суларны пычратуны, чүпләнүне һәм агуны булдырмау өчен махсус режим салына торган акваторияләргә якын - тирә территория.

Әйләнә - тирәлеккә йогынты-әйләнә-тирә мохиткә тискәре яки уңай характердагы теләсә кайсы үзгәреш, тулысынча яки өлешчә Кеше эшчәнлегенең экологик аспектлары нәтиҗәсе булып тора.

Керү төркеме - бинаның тышкы һәм эчке өлешләрдән торган өлеше. Тышкы өлеше, гадәттә, җиһазландырылган навесом һәм водоотводом, үз эченә ала баскычлар, пандуслар, колонналар, коймалар. Эчке зона тамбур, вестибюль зонасы, коляска, гардероб, подъезд буенча дежур тору өчен бүлмәләр, сак посты, үткәрү бюросы һ.б. үз эченә ала.

Шәһәр төзелешен проектлау - территориаль планлаштыру документлары проектларын, шәһәр төзелеше зонасын формалаштыру документларын һәм территорияне планлаштыру документларын

әзерләү эшчәнлеге.

Торак пункт чиге-торак пункт җирләренең тышкы чиге, ул аларны башка Категория җирләрдән аерып тора.

Торак төркем - квартал (микрорайон) территориясе, ул торак йортларны, балалар бакчасын, гомуми файдаланудагы территорияләрне, торак төркемдә яшәүчеләргә хезмәт күрсәтү белән бәйле башка объектларны урнаштыру өчен билгеләнгән.

Торак район-микрорайоннар һәм (яки) торак төркемнәреннән торган шәһәр территориясенең бер өлеше, аерым торак йортларны, торак комплексларны урнаштыру һәм халыкны социаль инфраструктура объектлары комплексы һәм скверларны, бульварларны яки паркны үз эченә алган рекреацион территорияләр системасы белән тәэмин итү өчен.

Тыелган (куркыныч) зона-оешманың куркынычсызлыгын тәэмин итә торган территория һәм аның тышкы коймасына якын территория.

Яшел зона-шәһәрдән 150 км ераклыктагы саклау сани-гигиена һәм рекреация функцияләрен башкара торган беренче төркем урманнары категориясе. Яшел үсентеләр - билгеле бер территориядә агач, куак һәм үләнчел үсемлекләр җыелмасы.

Шәһәр һәм авыл җирлекләренең яшел фонды - әлеге җирлекләр чикләрендә агач-куаклар һәм үләнчел үсемлекләр белән капланган территорияләр җыелмасы. Шәһәр һәм авыл җирлекләренең яшел фондын саклау яшел фондны саклап калуны һәм үстерүне тәэмин итүче чаралар системасын күздә тота.

Җир кишәрлеге - чикләре федераль законнар нигезендә билгеләнгән җир өслегенең бер өлеше. Федераль законда билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә ясалма җир кишәрлекләре төзелергә мөмкин.

Ял итү зоналары - гомуми файдаланудагы су объектларының муниципаль берәмлекләр, торак пунктлар чикләрендә урманнар, шәһәр урманнары, скверлар, парклар, шәһәр бакчалары, күлләр, сусаклагычлар, пляжлар, яр буе полосалары булган зоналар, шулай ук гомуми файдаланудагы су объектларының ял итү, туризм, физик культура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен файдаланыла һәм билгеләнгән башка территорияләр чикләрендә.

Су объектларын рекреацияләү зонасы - ял итү өчен кулланыла торган су объекты яисә аның янәшәсендәге яры.

Инвалидлар - организм функцияләренең нык нык тайпылышлары булган, шул исәптән терәк-хәрәкәт аппаратының җиңелүе, тереклек эшчәнлеген чикләүгә китерә торган, ишетү сәләте җитешсезлекләре һәм аларны социаль яклау зарурлыгын китереп чыгара торган кешеләр.

Биналарның инженерлык җайланмасы - халыкның көнкүреше һәм хезмәт эшчәнлеге өчен уңай шартлар тәэмин итә торган техник җайланмалар комплексы. Инновацияләр инкубаторы - тикшеренүләрнең өстенлекле (эзләү) юнәлешләрен гамәлгә ашыручы һәм аларның старт үсешен тәэмин итүче зур булмаган предприятиеләр һәм фирмалар зонасы.

Тарихи-архитектура тыюлыгы территориясе - җирлек территориясе, ул һәйкәлләрне һәм аларның тарихи тирәлеген саклау һәм реставрацияләү белән бер үк вакытта аны музей экспонаты буларак түгел, ә хәзерге тормыш эшчәнлеге өчен яраклы мохит буларак куллану, дип фаразлана.

Яшәү тирәлегенә һәм кеше сәламәтлегенә йогынты ясау чыганаклары - сәнәгать мәйданчыкларыннан читтә төзелә торган пычрану дәрәҗәсе ПДК һәм/яки ПДУ дан һәм/яисә торак зоналарны пычратуга керткән өлеш 0,1 ПДКдан артып киткән объектлар.

Квартал - җирлек төзелешенең барлык зоналарын планлаштыру берәмлеге, ул кызыл сызыклар чикләрендә урамнар яки транспорт юллары белән бүленеп бирелә. Зурлыгы ягыннан зур булмаган (8 - 10 гектар), торак зонасы кварталы, кагыйдә буларак, көндәлек хезмәт күрсәтү тулы комплексына ия түгел.

Коммуналь-склад зонасы - коммуналь һәм склад объектларын, торак-коммуналь хуҗалык объектларын, транспорт объектларын, күпләп сату объектларын урнаштыру зонасы. Төзелеш тыгызлыгы коэффициенты - барлык катларның мәйданы һәм корылмаларның кишәрлек мәйданына мөнәсәбәте. Төзелеш коэффициенты - биналар һәм корылмалар астындагы мәйданның участок мәйданына карата мөнәсәбәте.\
\

Кызыл сызыклар - гомуми файдаланудагы территорияләрнең гамәлдәге, планлаштырыла торган (үзгәртелә торган, яңадан төзелә торган) чикләрен, электр тапшыру линияләре, элемтә линияләре (шул исәптән линия-кабель корылмалары), торбаүткәргечләр, автомобиль юллары, тимер юл линияләре һәм башка шундый корылмалар (линия объектлары) урнашкан җир кишәрлекләре чикләрен билдерә торган сызыклар. Урман опаркы - халыкның ялы өчен билгеләнгән төзекләндерелгән урман территориясе.

Линейлы объектлар - линия-озынча объектлар (электр челтәрләре, магистраль газүткәргечләр, нефть үткәргечләр һәм нефть продуктлары, элемтә линияләре, автомобиль юллары, тимер юллар), алар кызыл сызыклар чикләрендә урнашкан һәм элемтә, электр энергиясе тапшыру, газ, нефть һәм нефть продуктларын транспортлау, транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән. Капиталь төзелешнең ике һәм аннан күбрәк объектын тәэмин итүче инженер-техник челтәрләр аерым линия объекты буларак карала, аңа квартал газүткәргече һәм башка линия объектлары (суүткәргеч, канализация, линияле элемтә корылмалары һ.б.) керә.

Төзелешне җайга салу линиясе - биналар, корылмалар һәм корылмалар урнаштырганда, кызыл линиядән яисә җир кишәрлеге чикләреннән чигенеп билгеләнә торган төзелеш чиге (СП 42.13330.2011).

Халыкның кече төркемнәре - мөстәкыйль хәрәкәт иткәндә, хезмәт алганда, кирәкле мәгълүмат алганда яки пространствода ориентлашканда кыенлыклар кичерә торган кешеләр. Биредә халыкның аз хәрәкәтле төркемнәренә инвалидлар, вакытлыча сәламәтлеге бозылган кешеләр, йөкле хатын-кызлар, өлкән яшьтәге кешеләр һ.б. кертелгән.

Магистраль челтәр - ул махсус җылылык-энергетика челтәре, аның төп функциясе - җылылык энергиясен транспортлау һәм җылылык чыганагыннан микрорайонга, кварталга яки сәнәгать предприятиесенә кадәр җиткерү.

Магистральара территория - җирлекнең төзелеш системасында транспорт магистральләре бүлеп бирелгән территория. Конкрет шартларга бәйле рәвештә кварталларга кушылырга яки эре территориаль массив рәвешендә хәл ителергә мөмкин. Төзү характерына һәм вакытына карап, магистральара территориянең мәйданы - 30 - 1000 гектар.

Микрорайон - торак зонасының функциональ структурасының төп берәмлеге. Халыкка көндәлек мәдәни-көнкүреш хезмәт күрсәтү дәрәҗәсен тәэмин итә торган торак йортларны һәм якын урнашкан иҗтимагый учреждениеләрне дә кертә.

Музей-тыюлык - музей күрсәтү объекты буларак тарихи һәм мәдәни һәйкәлләр төркеме, анда тарихи-архитектура, сәнгать, ландшафт һәм табигый комплексның бөтенлеге саклана һәм кулланыла.

Фәнни парк - фәнни-тикшеренү институтларын һәм тәҗрибә производстволарын өстенлекле урнаштыру зонасы.

Гомуми файдаланудагы яшеллек территорияләре - шәһәр яисә муниципаль әһәмияттәге гомуми файдаланудагы территориянең төрле территориаль зоналарында урнашкан, яшелләндерү өчен һәм рекреацион һәм экологик максатларда файдалану өчен билгеләнгән һәм чикләнмәгән затлар даирәсе өчен мөмкин булган затлар, шул исәптән парклар, бакчалар, скверлар, бульварлар.

Махсус сакланучы табигать территорияләре - табигать саклау, фәнни, тарихи-мәдәни, эстетик, рекреацион, сәламәтләндерү әһәмияте булган территорияләр, алар чикләрендә саклауның махсус хокукый режимы билгеләнә.

Шәһәр төзелеше үсешенең перспектив территориясе - шәһәрнең киләчәк үсеше өчен бүлеп бирелә торган һәм социаль инфраструктура, җитештерү, инженерлык һәм транс-порт инфраструктурасы объектларын урнаштыру һәм халыкның рекреацион ихтыяҗларын тәэмин итү өчен файдаланыла торган территория.

Җәяүлеләр зоналары - җәяүлеләр йөрү өчен билгеләнгән территорияләр, бу территорияләргә хезмәт күрсәтүче махсус транспорттан тыш, транспорт хәрәкәте рөхсәт ителми.

Завод алды зонасы - җитештерү предприятиесенең иҗтимагый чараларын уздыру өчен ирекле пространство. Аны төп подъездлар һәм эшләүчеләрнең алымнары ягыннан урнаштырырга кирәк. Завод алды зонасы предприятие территориясеннән читтә урнашкан. Аны административ-көнкүреш билгеләнешендәге гомумзавод объектлары формалаштыра.

Йорт алды территориясе - билгеләнгән чикләрдәге һәм анда урнашкан торак йорт, күчемсез мөлкәтнең торак яисә башка максатлар (биналар) өчен билгеләнгән аерым өлешләре гражданнар, юридик затлар, Россия Федерациясе субъектлары, муниципаль берәмлекләр (йорт хуҗалары) - хосусый, дәүләт, муниципаль һәм милекнең башка рәвешләрендә урнашкан җир кишәрлеге, ә калган өлешләре (гомуми мөлкәт) алар милкендә.

Сәнәгать зонасы - әйләнә-тирә мохиткә йогынты ясауның төрле нормативлары булган җитештерү объектларын урнаштыру зонасы, кагыйдә буларак, 50 метрдан артык киңлектәге санитар-яклау зоналарын, шулай ук тимер юл юлларын төзүне таләп итә.

Сәнәгать үзәге - ярдәмче производстволарның һәм хуҗалыкларның гомуми объектлары булган предприятиеләр төркеме, инженерлык корылмалары, коммуникацияләр, көнкүреш һәм хезмәт күрсәтүнең бердәм системасы. Махсус рәвештә яисә сәнәгать зонасы составында аның структур өлеше буларак урнашырга мөмкин.

Тарту челтәре - магистраль челтәрләрдән биналарга җавап биргәнче транспортлау һәм җылылык энерготранспортлауны илтеп җиткерү.

Җирләрне реконструкцияләү - бозылган җирләрнең ктивлыгын һәм халык хуҗалыгы кыйммәтен торгызуга, шулай ук, җәмгыять мәнфәгатьләренә туры китереп, әйләнә-тирә мохит шартларын яхшыртуга юнәлдерелгән эшләр комплексы

Санитар-яклау зонасы - сәнәгать предприятиеләре, корылмалар һәм башка җитештерү һәм авыл хуҗалыгы объектлары һәм торак төзелеше, рекреация зоналары мәйданчыклары чикләре арасындагы, атмосфераның тиешле катламында пычраткыч матдәләр тотуның таләп ителә торган гигиена нормаларын тәэмин итү, предприятиеләрнең, транс-порт коммуникацияләренең, халыкка электр тапшыру линияләренең тискәре йогынтысын киметү өчен билгеләнгән территория.

Халыкны күчерү системасы - торак урыннарның территориаль ярашуы, алар арасында функцияләрне, җитештерү һәм социаль элемтәләрне төгәлрәк бүлү бар.

Яшәү мохите - кешенең тереклек эшчәнлеге шартларын билгеләүче әйләнә-тирә (табигый һәм ясалма) мохитнең объектлары, күренешләре һәм факторлары җыелмасы. Урта район - бертөрле яисә якын уртача характеристикалы (морфотиплар) кварталлар төркеме.

Җирлекнең территориаль зонасы - шәһәр төзелешеннән файдалануның өстенлекле төре зонасы.

Техник коридор - өлешчә туры килә торган яки бүлеп бирелгән полосалар яки саклау зоналары белән туры килә торган коммуникация (торбаүткәргечләр, кабельләр, электр тапшыру линияләре һ.б.) салынган җирлек участогы.

Технопарк - ярдәмче хезмәтләр кооперациясе белән чиктәш җир кишәрлекләрендә урнаштырылган индустрия объектлары, эшлекле, күргәзмә үзәкләре, фәнни-тикшеренү институтлары, уку йортлары, инженерлык һәм транспорт икесе системалары төркеме

Функциональ зоналар - территориаль планлаштыру документлары белән чикләр һәм функциональ билгеләнеш билгеләнгән зоналар. Бер фатирлы торак йорт участогы - бер гаиләнең бергә яшәү һәм аңа бәйле кешеләрнең туганлык җепләре яисә башка якын мөнәсәбәтләре өчен билгеләнгән торак йортны, һәм ял мәйданчыкларын, уен, спорт, хуҗалык мәйданчыкларын, гаражларны (стоянкаларны) урнаштыру өчен квартал территориясенең бер өлеше.

Экологик каркас - территорияне (антропоген каркас) экологик яктан чиста чолганышны шәһәр төзелеше үзләштерү системасын формалаштыручы төрле төрдәге яшел территорияләр системасы. Экологик каркас төрле категориядәге урман массивлары, махсус сакланылучы табигать территорияләре, урман яклау полосалары, сулыкларның саклау зоналары, җитештерү һәм инженерлык корылмаларының яклау зоналары хисабына төзелә һ.б.

3 нче кушымта
Шәһәр төзелешен проектлауның җирле нормативларына

ТЕРРИТОРИТОРИЙ ПОСЕЛЕНИЯСЕ
1 нче таблица

Халыкның уртача еллык саны (Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгы фаразы нигезендә)

Исеме	**2012 г.**	**2015 г.**	**2020 г.**	**2025 г.**	**2030 г.**	**2035 г.**
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**
Гомумән алганда, Татарстан Республикасы буенча Татарстан	3803,2	3832,9	3861,7	3871,4	3881,1	3890,8

2 нче таблица
Территориаль планлаштыру документларында күрсәтелә торган
объектларның тәкъдим ителә торган исемлеге

№ п/п	объектның төре	Объектлар	Муниципаль район	Шәһәр	Җирлек
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
1	Электр җайланмасы	Төшенүче станцияләр			
		ПС 550 кВ	+	+	+
		ПС 220 кВ	+	+	+
		ПС 110 кВ	+	+	+
		ПС 35 кВ	+	+	+
		ПС 10 кВ		+	+
		Электр тапшырулары линиясе:			
		550 кВ	+	+	+
		220 кВ	+	+	+
		110 кВ	+	+	+
		35 кВ	+	+	+
		10 кВ		+	+
		ГРЭС		+	
		ТЭЦ		+	
2	Газ белән тәэмин итү	Газ бүлү станцияләре	+	+	+
		Югары басымлы магистраль газүткәргеч	+	+	+
		Газ-бүлү пункты	+	+	+
		Югары басым газүткәргеч	+	+	+
		Урта басым газүткәргеч	+	+	+
3	Элемтә	Магистраль элемтә челтәрләре	+	+	+
		Автоматик телефон станциясе		+	+
		Элемтә барлыкка килү		+	+
		Телевизион ретранслятор		+	+
		Радиотрансляция станциясе		+	+

		Элемтә челтәрләре	+	+	+
4	Җылылык белән тәэмин итү	ГЭС, ГРЭС	+	+	+
		ТЭЦ		+	
		Котельный		+	+
		Магистральные есети		+	+
5	Су белән тәэмин итү	Водозабор	+	+	+
		Су чистарту корылмалары	+	+	+
		Насос станциясе		+	+
		Магистраль челтәрләр		+	+
6	Су басу	Канализация чистарту корылмалары		+	+
		Баш канализация станциясе		+	+
		Канализация насос станциясе		+	+
		Магистраль челтәрләр		+	+

7	Оешма ягулык	Газ саклагычы		+	+
		Газгольдер		+	+
		Ягулык складлары (күмер, утын)		+	+
8	Каты коммуналь, сәнәгать һәм биологик калдыкларны утильләштерү һәм урнаштыру	Каты коммуналь калдыклар полигоны	+	+	+
		Сәнәгать калдыклары полигоны	+	+	+
		Скотомогильник	+	+	+
		Чүп эшкәртү заводы	+	+	+
9	Автомобиль юллары	Федераль әһәмияттәге автомобиль юллары	+	+	+
		Региональ әһәмияттәге автомобиль	+	+	+
		Муниципаль район чикләрендә, торак пунктлар чикләреннән тыш җирле әһәмияттәге автомобиль юллары	+	+	+
		Шәһәр округы чикләрендә җирле әһәмияттәге автомобиль юллары		+	
		Торак пункт чикләрендә урамнар һәм		+	+
10	Тимер юллар	Тимер юл станцияләре, тукталыш платформалары	+	+	+
11	Мәгариф	Мәктәпкәчә мәгариф оешмалары	+	+	+
		Гомуми белем бирү оешмалары	+	+	+
		Башлангыч гомуми белем бирү оешмалары (башлангыч мәктәпләр)	+	+	+
		төп гомуми белем бирүнең (төп мәктәпләрнең) белем бирү оешмалары	+	+	+
		урта гомуми белем бирү оешмалары (урта мәктәпләр)	+	+	+
		Балаларга өстәмә белем бирү оешмалары	+	+	+
		Мәктәпара укыту-җитештерү комбинатлары	+	+	+
12	Сәламәтлек саклау	Лечеб-профилактика учреждениеләре, шул исәптән:	+	+	+
		Амбулатор-поликлиника учреждениеләре	+	+	+
13	Рекреация	Балалар ял лагерьлары	+	+	+
		Балалы гаиләләр өчен ял йортлары (пансионатлар) Балалы гаиләләр өчен	+	+	+
		Балалы гаиләләр өчен туристлык базалары	+	+	+
		Урман кисүчеләр	+	+	+
		Парк, бакча		+	+
		Сквер, бульвар		+	+
		Ял итү мәйданчыклары		+	+
		Аквапарк		+	+
		Пляж		+	+
		Яр буе		+	+
14	Көнкүрешкә хезмәт күрсәтү предприятиеләре	Көнкүрешкә хезмәт күрсәтү (халыкка турыдан-туры хезмәт күрсәтү) предприятиеләре	+	+	+

		Мунчалар		+	+
15	Сәүдә объектлары	Азык-төлек товарлары кибетләре	+	+	+
		Азык-төлек булмаган товарлар кибетләре	+	+	+
		Базар комплекслары	+	+	+
16	Туклану предприятиеләре	Җәмәгать туклануы предприятиеләре		+	+
17	Идарә оешмалары һәм учреждениеләре			+	+
18	Элемтә предприятиеләре	Почта элемтәсе бүлекләре	+	+	+
19	Торак инфраструктурасы	Социаль торак фонды		+	+
20	Китапханә	Авыл китапханәсе	+	+	+
		Китапханә пункты	+	+	+
21	Мәдәният объектлары	Клуб	+	+	+
		Театр	+	+	+
		Цирк	+	+	+
		Концерт залы	+	+	+
		Кинотеатр	+	+	+
		Музей	+	+	+
		дини-мәдәни билгеләнеш	+	+	+
22	Физкультурно-	Физкультура-спорт заллары	+	+	+
		Ачык яссы корылмалар	+	+	+
23	Җәмәгать	Хокук тәртибен саклауның сайлау	+	+	+
		Полиция участок пункты	+	+	+
24	Янгын сүндерүче	Янгын сүндерү өлеше	+	+	+
		Янгын сүндерү депосы		+	+
		Янгын пункты		+	+
25	Сакны булдыру, үстерү һәм тәэмин итү дәвалау-савыктыру урыннары җирле мәгънәсендәге курортлар	Санатор-курорт учреждениеләре	+	+	+
26	Җитештерү территорияләр	Сәнәгать предприятиеләре	+	+	+
		Коммуналь-склад объектлары	+	+	+
		Бизнес-инкубатор	+	+	+
		Технопарк	+	+	+
27	Балалар һәм яшьләр белән эшләү чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру	Яшьләр эшләре буенча органнар учреждениеләре	+	+	+

4 нче таблица
3 нче таблица
Иҗтимагый үзәкләрнең һәм иҗтимагый-эшлекле зона объектларының структурасы һәм типологиясе

Юнәлешләр буенча объектлар	Иҗтимагый үзәкләр төрләре һәм хезмәт күрсәтү төрләре буенча иҗтимагый-эшлекле зона объектлары	
	вакытлы хезмәт күрсәтү	көндәлек хезмәт күрсәтү
	Эре авыл торак пункты үзәге	авыл үзәге җирлек (авылара), урта авыл торак пункты
1	**2**	**3**
Административ-эшлекле һәм хуҗалык учреждениеләре	Административ хуҗалык хезмәте, элемтә бүлеге, полиция, банклар, юридик һәм нотариаль конторалар, ремонт-эксплуатация идарәләре	Административ хуҗалык бинасы, элемтә бүлеге, банк, торак-коммуналь хуҗалык предприятиеләре, тәртип саклау терәк пункты
Белем бирү оешмалары	Колледжлар, лицейлар, гимназияләр, балалар сәнгать һәм иҗат мәктәпләре һ.б.	Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары, гомуми белем бирү оешмалары, балалар иҗат мәктәпләре

1	2	3
Мәдәният һәм сәнгать учреждениеләре	Клуб тибындагы учреждениеләр, кызыксынулар буенча клублар, ял үзәкләре, өлкәннәр һәм балалар өчен китапханәләр	Киноҗайланмалар белән клуб тибындагы учреждениеләр, өлкәннәр һәм балалар өчен китапханә филиаллары
Сәламәтлек саклау һәм социаль тәэмин итү учреждениеләре	Участок хастаханәсе, поликлиника, ашыгыч медицина ярдәме күрсәтү пункты, даруханә	Фельдшерлык-акушерлык пункты, табиб амбулаториясе, даруханә
Физкультура-спорт корылмалары	Стадионнар, спорт заллары, бассейннар, балалар спорт мәктәпләре	Стадион, бассейнлы спорт залы, мәктәп белән бергә
Сәүдә һәм җәмәгать туклануы	Азык-төлек һәм сәнәгать товарлары кибетләре, җәмәгать туклануы предприятиеләре	Көндәлек азык-төлек һәм сәнәгать товарлары кибетләре, җәмәгать туклануы пунктлары
Көнкүреш һәм коммуналь хезмәт күрсәтү учреждениеләре	Көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, үзеңдә хезмәт күрсәтү-кер юу-химчисткалары, мунчалар, янгын деполары, бәдрәф гомумст.	Көнкүрешкә хезмәт күрсәтү предприятиеләре, кер юу-химик чистартуларның кабул итү пунктлары, мунчалар

4 нче таблица

Учреждениеләрнең һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләренең исәпләү нормалары һәм җир кишәрлекләренең күләмнәре.

Учреждение, предприятие, корылма	Үлчәү, үлчәү бердәмлеге	1000 кешегә тәкъдим ителә торган тәэмин ителеш (минимум чикләрендә) авыл җирлеге	Җир участогының күләме, кв.метр, аерым очракларда - гектарларда (га)	Искәрмә
1	**2**	**3**	**4**	**5**
I. Белем бирү оешмалары				
Мәктәпкәчә мәгариф оешмалары	1 урын	Җирлекнең, шәһәр округының демографик структурасына карап билгеләнә	Урнашкан урын 100 урынга кадәр - 40; 100 дән артык - 35; оешмалар комплексында 500 урыннан артык - 30. Җир кишәрлекләренең күләмнәре киметелергә мөмкин: реконструкция шартларында - 25%ка; авышлык белән рельефта урнашканда - 20 %тан артыгы - 15 %ка; торак пунктларда - яңа төзелешләрдә - 10 %ка (яшелләндерү мәйданын кыскарту исәбенә)	Балаларның мәктәпкәчә белем бирү оешмалары белән тәэмин ителеш дәрәҗәсе (1 - 6 яшь) шәһәр округы һәм шәһәр җирлекләре - 85 - 100%; авыл җирлекләре - 85 - 90%. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының "2019 елга кадәр җәмәгать инфраструктурасы, социаль хезмәт күрсәтүләр белән тәэмин ителешнең социаль гарантияләре дәрәҗәсен билгеләү турында" 2009 елның 26 гыйнварындагы 42 номерлы карары нигезендә мәктәпкәчә мәгариф оешмаларының төп төрләренең гомуми мәйданының чагыштырма күрсәткече арттырылган норматив түбәндәгеләрне тәшкил итә: шәһәр округлары һәм шәһәр җирлекләре - бер тәрбияләнүчегә 11,28 кв. метр; авыл җирлекләре - бер тәрбияләнүчегә 14,36 кв. метр

Төркемнәрнең инчик тулылыгы белән компенсацияләүче төрдәге мәктәпкәчә белем бирү оешмалары:	Гомуми мәйданы кв.метр 1 тәрбияләнүченең гомуми мәйданы	17,05 - 51,16	Проектлауга бирем буенча	Урнаштыруга карап, туры китереп Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының "Иҗтимагый инфраструктура, социаль инфраструктура белән тәэмин ителешнең социаль гарантияләре дәрәҗәсен билгеләү турында" 2009 елның 26 гыйнварындагы 42 нче карары белән 2019 елга кадәр хезмәт күрсәтүләр"
гомуми белем бирү учреждениеләре	1 урын	Җирлекнең демографик структурасына карап билгеләнә	Урнашканда: 400 урынга кадәр - 50; 400 - 500 урын - 60; 500 - 600 урын - 50; 600 - 800 урын - 40; 800 - 1100 урын - 33; 1100 - 1500 урын - 21; 1500 - 2000 урыннар - 17 (реконструкция шартларында 20%ка кимү мөмкин)	I - XI сыйныф укучыларының колачлау дәрәҗәсе - 100%. Гомуми белем бирү оешмасының спорт зонасы торак белемнең физкультура-савыктыру комплексы белән берләштерелергә мөмкин. Гомуми белем бирү оешмалары биналарының гомуми мәйданының чагыштырма күрсәткечләре нормативлары: шәһәр округы һәм шәһәр җирлекләре - 16,96 - 31,73 кв. метр, авыл җирлекләре - 10,07 - 22,25 кв. метр (сыйдырышлылыгына карап, Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 1996 елның 3 июлендәге 1063-р номерлы күрсәтмәсе нигезендә)

Балаларга өстәмә белем бирү оешмалары	1 урын	Мәктәп укучыларының гомуми санының 120% ы, шул исәптән биналар төрләре буенча, %: яшь туристлар станциясе - 0,4%; балалар-яшүсмерләр спорт мәктәбе - 20%; балалар сәнгать мәктәбе яки музыка, сәнгать, хореография мәктәбе - 12%	Проектлауга бирем буенча	Мәктәпкәчә яшьтәге балаларның билгеле бер колачы күздә тотыла. Авыл җирлекләрендә балаларга өстәмә белем бирү оешмалары өчен урыннар гомуми белем бирү оешмалары биналарында тәкъдим ителә. "2019 елга кадәр җәмәгать инфраструктурасы, социаль хезмәт күрсәтүләр белән тәэмин ителешнең социаль гарантияләре дәрәҗәсен билгеләү турында" Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 26.01.2009 № 42 карары нигезендә
Интернатлы оешмалар	1 урын	Проектлауга бирелгән бирем буенча - кимендә 0,6	Урнашканда: 200 - 300 урыннар - 70; 300 - 500 урын - 65; 500 һәм аннан күбрәк урыннар - 45	Интернат бинасы (йокы корпусы) җир кишәрлегендә урнашканда җир кишәрлеген 0,2 гектарга арттырырга кирәк.

Һөнәри белем бирү оешмалары	1 урын	Проектлауга бирем буенча, әмма кимендә 3,0	Әлеге кушымтаның 5 нче таблицасы буенча	Авыл җирлекләрендә урнаштырыла торган авыл хуҗалыгы профильле уку йортлары өчен җир кишәрлекләре күләме 50 %ка арттырылырга мөмкин. Төзекләндерү шартларында гуманитар юнәлештәге уку йортлары өчен 30%ка кимү мөмкин. Һөнәри белем бирү оешмаларының гомуми мәйданының чагыштырма күрсәткечләре нормативлары: һөнәри училищелар өчен 1 укучыга 17,35 кв. метр; Һөнәри лицейлар өчен 1 укучыга 22,51 кв. метр (Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының "2019 елга кадәр иҗтимагый инфраструктура, социаль хезмәт күрсәтүләр белән тәэмин ителешнең социаль гарантияләре дәрәҗәсен билгеләү турында" 2009 елның 26 гыйнварындагы 42 нче карары нигезендә).

2. Медицина оешмалары һәм социаль хезмәт күрсәтү оешмалары				
Фельдшер яки фельдшер-акушерлык пункты	1 объект	Бирем буенча проектлау	0,2 га	
даруханә		Проектлауга йөкләмә буенча, якынча	0,2 - 0,3 га объектка	Бәлки, барысы да көйләнгән. Авыл җирлекләрендә, кагыйдә буларак, амбулатория һәм ФАП янында
	1 учреждение	1 гә 6,2 мең Халык		
	Гомуми мәйданның	14,0		

Органнар учреждениеләре	кв. метр	25	Бирем буенча	Бәлки, күппрофильле учреждениеләр составында.

яшьләр эшләре буенча	гомуми мәйдан		проектлау	Учреждениене яшьләр сәясәте өлкәсенә кертүнең төп критерие - 12 яшьтән алып 12 яшькә кадәрге озак сроклы нигездә шөгыльләнүче 50%тан да ким булмаган 23 ел
	эш урыны	2 (педагог, тренер, социаль		
	1 урын	Бирем буенча проектлау	140 - 160	
Балалар лагерьлары	1 урын	0,05	150 - 200	

Туристик кунакханәләр	1урын	Бирем буенча проектлауга якынча 5-9	50 - 75	Иҗтимагый үзәкләрдә урнашкан туристлык кунакханәләре өчен җир кишәрлекләре күләме.-билгеләнгән нормалар буенча кабул итү рөхсәт ителә.
Туристик базалар	1урын	Шул ук	65 - 80	
Балалы гаиләләргә	1урын	Шул ук	95 - 120	
Шәһәр читендәге ял базалары, Балык тоту-аучылар-аларның базалары төнлә белән	1 урын	15	Задание буенча проектлау	
Төнге йокысыз		112		
Мотельләр	1 урын	3	75 - 100	
Кемпинглар	1 урын	9	135 - 150	
III. Мәдәният һәм сәнгать учреждениеләре				
Музеилар	1 учрежде ние	муниципальный районга 1-2	Шул ук	мәдәни-массакүләм һәм физкультура оешмалары-

Авыл җирлекләре һәм аларның төркемнәре клублары, мең кеше: 0,2 дән артык 1дән 3кә кадәр	1 место	кадәр 300 300 - 230	Шул ук	Клублар һәм китапханәләрнең азрак сыйдырышлылыгы зур җирлекләр өчен кабул итәргә тиеш

Авыл массакүләм китапханәләре 1 мең кешегә хезмәт күрсәтү зоналары (30 минутлык һәркем өчен мөмкин булганны исәпкә алып);: авыл җирлекләре һәм аларның төркемнәре, мен кеше: 1дән 3кә	мең берәмлек саклау берәмлеге урын	6 - 7,5 5 - 6	Шул ук	
			IV. Физкультура-спорт корылмалары	
Яссылык спорт корылмалары территориясе	мең кв. метр	1,95	Задание буенча проектлау	Гомуми кулланыштагы физкультура-спорт корылмаларын мәгариф мәктәпләренең һәм башка уку йортларының, ял һәм мәдәният учреждениеләренең спорт объектлары белән берләштерергә кирәк. Кече җирлекләр өчен залларны һәм бассейннарны исәпләү нормаларын, объектларның минималь сыйдырышлылыгын исәпкә алып, технологик таләпләр буенча кабул итәргә кирәк. Физкультура-сәламәтләндерү мәйданчыклары комплекслары һәр җирлектә карала. 2 меңнән 5 меңгә кадәр халкы булган җирлекләрдә 540 кв.метр мәйданлы бер спорт залын күздә тотарга кирәк. Шәһәр әһәмиятендәге физкультура-спорт корылмаларының үтемлелеге 30 минуттан артмаска тиеш. Торак районда урнашкан физкультура-спорт корылмаларының өлешен Кабул итәргә кирәк.
Спорт заллары, шул исәптән:	залның идән мәйданы кв. метр	350	По заданию на проектирование, но не менее указанного в примечании	
гомуми файдалану		60 - 80		

Балалар һәм яшүсмерләр спорт мәктәбе	залның идән мәйданы кв. метр	10	1,5 - 1,0 га объектка	

			14	төп норма, %: территорияләр - 35, спорт заллары - 50, бассейннар - 45
V. Сәүдә һәм җәмәгать туклануы				
Сәүдә объектлары, шул исәптән: киосклар, павильоннар, кибетләр, ваклап сату базарлары	сәүдә мәйданы кв. метр	486,6	Җирле әһәмияттәге сәүдә үзәкләре, шул исәптән хезмәт күрсәтүче халык саны, мең кеше-ловек: 4тән алып 6 - 0,4 - 0,6 объект; 6 яшьтән алып 10 - 0,6 - 0,8 объектка га; 10нан алып 15 - 0,8 - 1,1 объектка га; 15тән 15кә кадәр 20 - 1,1 - 1,3 га объектка. Кече шәһәр һәм авыл жирлекләренең сәүдә үзәкләре, халык саны, мең кеше: 1 - 0,1 - 0,2 га; 1дән алып 3 - 0,2 - 0,4 га; 3тән алып 4 - 0,4 - 0,6 га; 5-6 - 0,6-1,0 га; 7дән 10 га кадәр - [illegible]	Бакчачылык һәм дача берләшмәләре территориясендә азык-төлек кибетләре 1000 кешегә исәпләнгән сәүдә мәйданының 80 кв. метрын исәпкә алырга тиеш. Ваклап сату базарлары өчен 1 сәүдә урыны 6 кв. метр күләмендә кабул ителә
шул исәптән: азык-төлек товарларын сату буенча	сәүдә мәйданы кв. метр	148,5		
азык-төлек булмаган товарлар сату буенча	сәүдә мәйданы кв. метр	338,1	100 кв. метр сәүдә мәйданына 250 - 0,08 га кадәр; 250 - 650- 0,08 га кадәр; -	

			Сәүдә мәйданы 0,06 кв. метр; 650дән алып 1500 - 0,06 - 0,04 кв. метр сәүдә мәйданы; 1500 дән алып 3500 - 0,04 - 0,02 мәйданы 3500 - 0,02 кв. метрдан артык булган сәүдә мәйданы. Ваклап сату базарлары өчен - сәүдә мәйданының 1 кв. метрына 7-14 кв. метр; 14-комплексның сәүдә мәйданы янында 600 кв. метр; 7-комплексның сәүдә мәйданы 3000 кв. метрдан артык булганда	
Азык-төлек һәм яшелчә продукциясе базасы	кв. метр гомуми мәйданы		Задание буенча проектлау	
Җәмәгать туклануы предприятиесе	1 утырту урыны	40	Шул исәптән урыннар, га, 100 урынга: кадәр 50 - 0,2 - 0,25; 50дән алып 150 - 0,15 - 0,2; 150дән артык-0,1	Шәһәр-туризм үзәкләрендә җәмәгать туклануы предприятиеләре челтәрен вакытлыча халыкны исәпкә алып исәпләргә кирәк. Җитештерү предприятиеләрендә, учреждениеләрдә, оешмаларда һәм уку йортларында җәмәгать туклануы предприятиеләренә ихтыяҗ 1 мең эшләүче (укучы) норматив буенча максималь сменада исәпләнә. Авыл җирлекләренең җитештерү зоналарында һәм башка хезмәт кушымталары урыннарында, шулай ук эшчеләргә хезмәт күрсәтү өчен кыр станокларында 1 мең максатта эшләүче 1 мең кешегә 220 урын исәбеннән җәмәгать туклануы предприятиеләре каралырга тиеш.-

			16	Җәмәгать туклануы предприятиеләре норма буенча тәүлегенә 300 кг. га исәпләнә .
VI. Көнкүреш һәм коммуналь хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре				
Көнкүреш	1 эш урыны	4	10 эш урыны бар.	Встроенно-пристроенное

Мунча-сәламәтләндерү-	1 юдыргыч-	7	0,2 - 0,4 га объектка	Шәһәр округында һәм җирлекләрдә
Кунакханә	1 урын		Кунакханәнең урыннары саны: 25-100-55; 100 дән артык 500-30; 500-1000нән артык - 20; 1000 - 2000-15	
Янгын депосы	1 янгын автомобиле	0,4	0,5 - 2,0 га объектка	НПБ буенча исәп-хисап 101-95
Җәмәгать бәдрәфе	1 җайланма			Кешеләр күп була торган урыннарда
Зират	га	0,24	Бирем буенча:	Шәһәр округы, авыл җирлеге чикләрендә урнашкан
VII. Административ-эшлекле һәм хуҗалык учреждениеләре				
Административ идарә итү учреждениесе	1эш урыны	Бирем буенча:	Бинаның катлары:	

			3-5 кат - 54-30;	
Милиция бүлеге	1 объект	Задание буенча проектлау	0,3 - 0,5 га	Авыл җирлегендә хезмәт күрсәтә ала- авыл җирлекләре комплексы яшәү
Торак-коммуналь	1 объект		1 га	Шул ук

Бүлек,	1 объект	0,5	0,05 га-3 опера-	Встроенно-пристроенное
Операция бүлмәсе	1 объект	1 10-30 мең кешегә	0,2 га-2 операция бүлмәсе	Шул ук
Элемтә бүлеге	1 объект	1. 0,5-6,0	Микрорайон элемтә	Бүлекләрне, элемтә узелларын, почтамтларны
VIII.			дини объектлар	
Дини биналар.	объект	Бирем буенча:	Шул ук	

Кушымта № 4
шәһәр төзелешен проектлаштыру буенча җирле нормативларга

ТОРАК ЗОНАЛАР

Түбән Кама муниципаль районы халкының торак белән тәэмин ителешен фаразлау
(кв.метров/человека)

№ п/п	Исем	Җитешлек	
		2015 ел	2030 ел
1	2	3	4
1.	Түбән Кама районы	24,8	36,7

Кушымта № 5
шәһәр төзелешен проектлаштыру буенча җирле нормативларга

ҖИТЕШТЕРҮ ЗОНАЛАРЫ

Таблица 1
Җитештерү объектларының җир участоклары төзелешенең минималь тыгызлыгы күрсәткечләре

Җитештерү тармагы	**Предприятиеләр (җитештерү)**	Төзелешнең минималь тыгызлыгы, %
1	**2**	**3**
Җирле сәнәгать		
	1. Нәфис керамика	56
	2. Металл һәм таштан ясалган сәнгать	52
	3. Агачтан уенчыклар һәм сувенирлар	53
	4. Металлдан уенчыклар	61
	5. Тегү әйберләре:	
	ике катлы биналарда	74
	ике катлы биналарда	
	ремонт һәм җиһазлар ясау	60

Искәрмә:
1. Төзелеш мәйданы барлык төрдәге биналар һәм корылмалар биләп торган мәйданнар суммасы буларак билгеләнә, шул исәптән, элмәләр, ачык технологик, санитар-техник, энергетика һәм башка җайланмалар, эстакадалар һәм галереяләр, йөк төяү җайланмалары мәйданчыклары, җир асты корылмалары (резервуарлар, базы, сыену урыннары, тоннельләр, шулай ук биналар һәм корылмалар урнаша алмый торган ачык стоянкалар, машиналар, механизмнар һәм ачык складлар.
стоянкалар һәм складларның күләме һәм җиһазлары кабул ителгән очракта, төрле билгеләнештәге объектлар:предприятиеләрне технологик проектлау нормалары.
Төзелеш мәйданына объект территориясендә резерв участоклар кертелергә тиеш,
бирем нигезендә билгеләнгән биналар һәм корылмаларны (күрсәтелгән биналарның һәм корылмаларның габаритлары чикләрендә) проектлау өчен билгеләнгән.
Төзелеш мәйданына биналар һәм корылмалар тирәсендәге отмосткалар, тротуарлар, автомобиль һәм тимер юллар, тимер юл станцияләре, вакытлыча биналар һәм корылмалар, ачык спорт мәйданчыклары, хезмәт ияләренең ял итү мәйданчыклары, яшел үсентеләр (агач, куаклар, чәчәкләр һәм үләннәр), гражданнарга караган автотранспорт чараларының ачык стоянкалары, ачык су белән тәэмин итү һәм башка канаулар, терәк диварлар, җир асты биналары һәм корылмалары яисә аларның өлешләре белән мәшгуль булган мәйданнар кертелми.
2. Биналар һәм корылмалар биләгән мәйданнарны исәпләү аларның тышкы контурлары буенча җирнең планлаштырылган тамгалары дәрәҗәсендә башкарыла.
Галерейлар һәм эстакадалар биләгән мәйданнарны санаганда, төзелеш мәйданына башка биналар яки корылмалар урнаша алмый торган герьлар һәм эстакадаларның горизонталь мәйданына проект кертелә, калган участокларда бары тик галерея һәм эстакадаларның фундаментлары белән биләгән мәйдан гына исәпкә алына.
җирнең планлаштыру билгеләре дәрәҗәсе.
3. Объектлар төзегәндә 2 процент һәм аннан да күбрәк Төзелеш тыгызлыгын таблица нигезендә киметү рөхсәт ителә.
4. Төзелешнең минималь тыгызлыгын киметергә рөхсәт ителә (тиешле техник-икътисадый

нигезләмәләр булганда), әмма әлеге кушымта белән билгеләнгән 1/10 дан да артмаска тиеш:

Уклон җирлегендә, %	Төзелеш тыгызлыгын киметүнең төзәтү коэффициенты
2 - 5	0,95 - 0,90
5 - 10	0,90 - 0,85
10 - 15	0,85 - 0,80
15 - 20	0,80 - 0,70

Таблица 2

Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданнарын төзүнең минималь тыгызлыгы күрсәткечләре

Предприятиеләр		**Минимальная плотность застройки, %**
1		**2**
Мөгезле эре терлек мал-туар	Сыерларны бәйләгәндә сөт Сыерларның саны 50-60 % 400 баш сыерга 800 сыерга	 51*/45 55/50
	Сыерларның саны көтүдә 90 % 400 сыерга 800 һәм 1200 сыерга	 51/45 55/49
	Сыерларны бәйсез тотканда сөт 800 сыерга 1200 сыерга 2000 сыерга	 53 56 60
	Ит һәм ИТ репродукторлары 800 һәм 1200 сыерга	52**/35

1		2
	Яшь терлекләрне үстерү һәм симертү 6000 һәм 12 000 терлек сыйдырышлы	45
	Бозаулар үстерү, яшьләрне үстерү һәм симертү- 3000 баш терлеккә исәпләнгән	41 46
	Мөгезле эре терлек симертү 1000 баш терлеккә исәпләнгән 2000 баш терлеккә исәпләнгән 3000 баш терлеккә исәпләнгән 6000 баш терлеккә исәпләнгән	32 34 36 42
	Симертү мәйданчыклары 2 000 баш терлеккә исәпләнгән 4 000 баш терлеккә исәпләнгән	
	Нәселле	
	Сөтле 400 баш терлеккә исәпләнгән 800 баш терлеккә исәпләнгән	45 55
	Итле 400, 600 Һәм 800 сыер	40
	Үстерү, ремонт таналар 1000 Һәм 2000 баш терлеккә исәпләнгән 3000 баш терлеккә исәпләнгән 6000 баш терлеккә исәпләнгән	52 54 57
Дуңгызчылык	Товар Репродукторлары	
	4000 башка 8000 башка 12 000 башка	36 43 47
	Симертү 6000 һәм 12 000 баш	39
	Җитештерү циклы белән 2000 башка 4000 башка 6000 һәм12 000 башка	32 37 41
	Нәселле 100 ана 200 ана 300 ана	38 40 50
Сарыкчылык	Бер мәйданчыкта урнашкан йон, йон-ит, ит 2500 ана 5000 ана 4000 баш яшь терлек	55 60 66
	Ит-йонлы 2500 ана 2500 баш яшь терлек	66 62
	Шубные 1200 ана	56

1		2
	Симертү 2500 башка 5000 башка	 65 74
	Каракүлче алу өчен симертү мәйданчыклары 5000 башка	 58
	Көтү әйләнеше белән Ит-йон өчен 2500 баш	60
	Ит-йон-сөт 2000 һәм 4000 баш	 63
	Шубные 1600 баш	67
Кошчылык	Йомырка юнәлешләре 200 мең тавыкка йомырка сала торган тавык 300 мең тавыкка йомырка сала торган тавыклар	 28 32
	ИТ юнәлешләре 3 һәм 6 млн. бройлерга бройлерлар	27***/43
	Үрдәк 65 мең үрдәккә	 31
	Күркәчелек 250 мең күркәгә	 24
	Нәсел Йомырка юнәлешләре	
	50 мең тавыклык нәсел заводы: олы кошлар зонасы	25 28
	Ит юнәлешендәге 50 мең тавыклык нәсел заводы: олы кошлар зонасы	 25 25
Җәнлекчелек куянчылык	Җәнлекчелек	21
	Куянчылык	22

Таблица 3
Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданнарын төзүнең минималь тыгызлыгы күрсәткечләре

Предприятиеләр		**төзелешнең минималь тыгызлыгы,** %
Теплицаныкылар	Гомуми мәйданы булган күпьеллык теплицалар 6 гектар 12 гектар 18, 24 һәм 30 гектар	 54 56 60
	Гомуми мәйданы 5 гектарга кадәр булган берьеллык (ангар) теплицалар	41
Авыл хуҗалыгы техникасын ремонтлау буенча	Парклы хуҗалыклар өчен үзәк ремонт остаханәләре 25 тракторга 50 һәм 75 тракторга	 25 26

Предприятиеләр **төзелешнең минималь тыгызлыгы,**

	100 тракторга	31
	150 һәм200 тракторга	35
	Бригадага яки парклы хуҗалыклар бүлекчәләренә техник хезмәт күрсәтү пунктлары	
	10, 20 һәм 30 тракторга	30
	40 һәм күбрәк тракторга	38
Башка предприятиеләр	Авыл хуҗалыгы продукциясен эшкәртү һәм саклау буенча	50
	Катнаш азык	27
	Ордык һәм бөртек саклау буенча	28

Искәрмә:
** *Сызык өстендә китерелгән күрсәткечләр өчен биналар булмаса, чердак, астында чертой - белән ис - пользуемыми чердак.*
** *Тупас азыкны һәм асылмалы түшәмне саклаганда, сызым астында - скирдларда саклаганда күрсәткечләр дә сызык өстендә китерелгән.*
*** *Асылда - куыклы биналар, сызым астында-бер катлы биналар өчен күрсәткечләр китерелгән.*
·

1. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын төзүнең тыгызлыгы предприятие төзелеше мәйданының предприятие мәйданының гомуми күләменә мөнәсәбәте буларак процентларда билгеләнә.
Биналар һәм корылмалар биләп торган мәйданнарны исәпләү, аларның тышкы контуры буенча, жирнең планлаштырылган тамгалары дәрәҗәсендә, отмосткалар киңлеген исәнкә алмыйча башкарыла.
2. Предприятиенең төзелеш мәйданына барлык төрдәге биналар һәм корылмалар биләп торган мәйданнар, шул исәптән, элмәчләр, ачык технологик, санитар-техник һәм башка җайланмалар, эстакадалар һәм галерееяләр, төяү - бушату җайланмалары, җир асты корылмалары (резервуарлар, базы, сыену урыннары, тоннельләр, инженерлык коммуникацияләренең керү каналлары, шулай ук хайваннар, кошлар һәм җәнлекләр өчен урамда йөрү, автомобильләр кую өчен мәйданчыклар, авыл хуҗалыгы машиналары һәм механизмнары, төрле билгеләнештәге складлар, төрле билгеләнештәге складлар, шулай ук; урамнарның, автомобильләрне һәм ачык саклау складларын кую өчен мәйданчыкларның күләме һәм җиһазлары технологик проектлау нормалары буенча кабул ителә.
Төзелеш мәйданына шулай ук предприятие мәйданчыгындагы резерв мәйданнар да кертелергә тиеш, әлеге биремнәрдә күрсәтелгән биналар һәм корылмаларның икенче чираты биналарын һәм корылмаларын урнаштыру өчен проектлау (күрсәтелгән биналарның һәм корылмаларның габаритлары чикләрендә).

Галерейлар һәм эстакадалар биләгән мәйданнарны санаганда, төзелеш мәйданына күрсәтелгән объектларның горизонталь мәйданына бары тик башка биналар яки корылмалар урнаштыра алмый торган 8 участогы гына кертелә, ә калган җир өсте участоклары өчен бары тик җирнең планлаштыру билгеләре дәрәҗәсендә терәк конструкцияләре белән биләгән мәйдан гына исәпкә алына.
3. Төзелеш мәйданына биналар һәм корылмалар тирәсендәге отмосткалар, тротуарлар, автомобиль һәм тимер юллар, вакытлыча биналар һәм корылмалар, ачык спорт мәйданчыклары, хезмәт ияләренең ял итү өчен мәйданчыклар, яшел үсентеләр, гражданнарга караган транспорт чаралары өчен ачык мәйданчыклар, ачык су белән тәэмин итү һәм башка каналлар, терәк стеналар, җир асты корылмалары яисә аларның өлешләре белән билгеләнгән мәйданнар кертелергә тиеш түгел.

Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге объектлар өчен Классификация һәм санитар-яклау зоналары

I сыйныф - 1000 метр санитар-саклау зонасы

1. **Дуңгызчылык комплекслары**
2. **Кошчылык фабрикасында елына 400 меңнән артык тавык-йомырка сала торган һәм 3 млн. бройлер**
3. **Эре мөгезле терлек комплекслары.**
4. **. Тирес һәм помета саклагычлары ачык.**

II сыйныф-500 метр санитар-саклау зонасы

Дуңгыз фермалары 4 меңнән алып 12 мең башка кадәр.
1. Мөгезле эре терлек фермалары 1200-2000 сыердан алып 2000-гә кадәр һәм яшь терлекләр өчен 6000гә кадәр терлек урыны.
2. Фермалар җәнлекчелек фермалары (чәшкеләр, төлкеләр һ.б.).
3. Кошчылык фермалары 100 меңнән 400 мең тавыкка кадәр йомырка сала торган һәм 1дән 3 млн. бройлерга каәр елга.
4. Биологик эшкәртелгән сыек тирес фракциясенең ачык саклагычлары.

5. ның ябык саклагычлары.
Тирес 6. Агулы химикатларны саклау складлары 500 тоннадан артык.
һәм 7. Орлыкларны эшкәртү һәм агулау буенча җитештерү.
помета 8. Сыекландырылган аммиак складлары.

III сыйныф-300 метр санитар-саклау зонасы

1. Дуңгыз фермалары 4 мең башка кадәр.
2. Мөгезле эре терлек фермалары 1200 баштан да кимрәк (барлык белгечлекләр), атчылык фермалары.
3. 5-30 мең баш сарык фермасы.
4. Кошчылык фермалары 100 мең тавыкка кадәр йомырка сала торган һәм 1 млн.бройлерга кадәр.
5. Тирес һәм тиресне бораулау өчен мәйданчыклар.
6. Агулы химикатлар һәм минераль ашламалар саклау складлары 50 тоннадан артык.

7. Авыл хуҗалыгы җирләрен тракторларны кулланып пестицидлар белән эшкәртү (кыр чикләреннән алып торак пунктка кадәр).
8. Җәнлекчелек фермалары.
9. Йөк автомобильләрен һәм авыл хуҗалыгы техникасын ремонтлау, технологи
1. Дуңгыз фермалары 4 мең башка кадәр.
2. Мөгезле эре терлек фермалары 1200 баштан да кимрәк (барлык белгечлекләр), атчылык фермалары.
3. 5-30 мең баш сарык фермасы.
4. Кошчылык фермалары 100 мең тавыкка кадәр йомырка сала торган һәм 1 млн.бройлерга кадәр.
5. Тирес һәм тиресне бораулау өчен мәйданчыклар.
6. Агулы химикатлар һәм минераль ашламалар саклау складлары 50 тоннадан артык. Терлекчелек комплексларының авыл хуҗалыгы продуктларын эшкәртү буенча җитештерү предприятиеләре

Җитештерү предприятиеләренең исеме	Санитар-саклау зонасы, метр
Ит комбинатлары һәм ит-сөт ризыклары	1000
Вак хайваннар һәм кошлар, шулай ук тәүлегенә 50-500 тонна егәрлекле терлек сую объектлары	300
Ит эшкәртү производстволары	300
Сөт, май, сыр җитештерү	100
Җиләк-җимеш һәм яшелчә эшкәртү буенча җитештерү	50
Ит эшкәртү буенча кече предприятиеләр һәм цехлар-тәүлегенә 5 тоннага кадәр, сөт – тәүлегенә 10 тоннага кадәр.	50

Шәһәр төзелешен проектлаштыруның җирле нормативларына кушымта №6

ӘЙЛӘНӘ-ТИРӘ МОХИТНЕ САКЛАУ

1нче таблица

Пычрану дәрәҗәсе (категорияләр буенча)	Пычрану дәрәҗәсенең гомуми күрсәткече Zc	Туфрактагы микъдар саны , мг/кг нарда					
		I класс куркынычлылык		II класс куркынычлылык		III класс куркынычлылык	
		кушылма		кушылма		кушылма	
		органик	неорганик	органик	неорганик	органик	неорганик
Чиста	-	фоннан алып ПДКга кадәр	фоннан алып ПДКга кадәр	фоннан алып ПДКга кадәр	фоннан алып ПДКга кадәр	фоннан алып ПДКга кадәр	фоннан алып ПДКга кадәр
Рөхсәт ителгән дәрәҗәсе	< 16	1дән 2гә кадәр ПДК	фон күрсәткече 2дән алып ПДКга кадәр	1дән 2гә кадәр ПДК	фон күрсәткече 2дән алып ПДКга кадәр	1дән 2гә кадәр ПДК	фон күрсәткече 2дән алып ПДКга кадәр
Уртача куркыныч	16 - 32					ПДК 2дән алып 5 кә кадәр	ПДКдан алып Kmax га кадәр
Куркыныч	32 - 128	ПДК 2дән алып 5 кә кадәр	ПДКдан алып Kmax га кадәр	ПДК 2дән алып 5 кә кадәр	ПДКдан алып Kmax га кадәр	> 5 ПДК	> Kmax
Чамадан тыш куркыныч	> 128	> 5 ПДК	> Kmax	> 5 ПДК	> Kmax		

монда:
Kmax - зыянлылык күрсәткечләренең дүрттән бере буенча элементның рөхсәт ителгән дәрәҗәсенең максималь күрсәткече;
Zc - исәп-хисап торак урыннардагы туфракның сыйфатын гигиеник бәяләү буенча методик күрсәтмәләр нигезендә башкарыла.
ПДК - рөхсәт ителгән концентрациянең соңгы чиге.

Искәрмә:
Зарарлаучы химик матдәләр түбәндәге куркынычлылык классларына бүленә::
I - мышьяк, кадмий, терекөмеш, кургаш, цинк, фтор, 3,4-бензапирен;
II - бор, кобальт, никель, молибден, бакыр, сөрмә, хром;

III - барий, ванадий, вольфрам, марганец, стронций, ацетофенон.

Таблица 2
Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрне гигиеник бәяләү һәм аларны куллану буенча киңәшләр

Туфракның пычрану дәрәҗәсе (категорияләр буенча)	Туфракның пычрану характеристикасы	Территорияне куллану мөмкинлеге	Туфракны савыктыру буенча киңәшләр
Рөхсәт ителгән дәрәҗәсе	Туфракта химик матдәләрнең микъдары фоннан артып китә, әмма ПДК дан да югарырак түгел	Барлык культураларга куллану	Туфракның пычрану чыганакларының йогынтысын киметү. Үсемлекләр өчен токсикантларның үтемлелеген киметү буенча чараларны гамәлгә ашыру (известьлау, органик ашламалар кертү һ. б.)
Уртача куркыныч	Туфракта химик матдәләрнең микъдары гомуми - санитар, миграцион су һәм миграцион һава күрсәткечләре лимитлаштырыла, әмма транслокацион күрсәткеч буенча рөхсәт ителгән дәрәҗәдән түбәнрәк булганда аларның ПДКсыннан артып китә.	Авыл хуҗалыгы үсемлекләрен контрольдә тоткан очракта, барлык культураларга кулланыла	1нче категориядәге кебек чаралар. Миграцион су яки миграцион һава күрсәткечләре белән лимитлаштыручы матдәләр булганда, авыл хуҗалыгы эшчеләренең сулыш зонасында һәм җирле су чыганакларының суында бу матдәләрнең тотылуын контрольдә тоту үткәрелә
Куркыныч	Химик матдәләрнең микъдары зарарлы транслокацион күрсәткеч булганда аларның ПДсыннан артып китә	Техник культуралардан файдалану, авыл хуҗалыгы культураларыннан файдалану үсемлек концентраторларын исәпкә алып чикләнә	1нче категория өчен күрсәтелгән чаралардан тыш, үсемлекләрдә, азык - төлек продуктларында токсикантларның булуын контрольдә тоту. Үсемлекләр - азык - төлек продуктларын үстерү кирәк булганда, аларны чиста туфракта

			үстерелгән азык-төлекпродуктлары белән бутарга киңәш ителә. Терлек азагына, концентрат үсемлекләрне исәптә тотып,яшел массаны куллануны чикләү.
Чамадан тыш куркыныч	Химик матдәләр микъдары зарарлы матдәләрнең барлык күрсәткечләре буенча туфракта ПДКДАН артып китә	Техник культураларга куллану, яки авыл хуҗалыгы кулланышыннан төшеп кала. Урман саклау полосалары.	Пычрану дәрәҗәсен киметү һәм токсикантларны чикләү буенча чаралар

Таблица 3
Туфракның пычрануына бәйле рәвештә файдалану буенча киңәшләр

Туфракның пычрану категориясе	Туфракны куллану буенча киңәшләр
Чиста	Куллану даирәсе чикләнмәгән
Рөхсәт ителгән дәрәҗәсе	Югары куркыныч объектларыннан тыш, чикләүләрсез файдалану
Уртача куркыныч	Төзелеш эшләре барышында котлованнар һәм юдырмалар өчен, яшелләндерү участокларында, чиста грунт катламын салып, 0,2 метрдан да ким булмаган күләмдә файдалану
Куркыныч	Чиста грунт катламнары 0,5 метрдан да ким булмаган күләмдә капланган чокырлар һәм котлованнар өчен чикләнгән файдалану. Эпидемиологик куркыныч булганда-кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек федераль хезмәте органнары күрсәтмәсе буенча дезинфекция (дезинвазия) уздырганнан соң, аннан соң лаборатор контроль астында файдалану
Чамадан тыш куркыныч	Махсуслаштырылган полигоннарда чыгару һәм утильләштерү. Эпидемиологик куркыныч булганда-кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек федераль хезмәте органнары күрсәтмәсе буенча дезинфекция (дезинвазия) уздырганнан соң, аннан соң лаборатор контроль астында файдалану

Таблица 4
Тавыш басымының рөхсәт ителгән һәм рөхсәт ителгән иң югары дәрәҗәләре, тавыш дәрәҗәләре,

торак, иҗтимагый биналарда һәм торак территориясендә тавыш бирүнең эквивалент һәм төзелеш территориясендә тавышның максималь дәрәҗәсе

Биналар һәм территорияләр билгеләү	Тәүлек вакыты, сәгать	Тавыш дәрәҗәсе (тавышның эквивалент дәрәҗәсе)	Тавышның максималь дәрәҗәсе
1. Җитештерү предприятиеләренең административ-идарә персоналының, лабораторияләрнең эш урыннары, үлчәү һәм аналитик эшләр өчен бүлмәләр		60	75
2. Диспетчерлык хезмәтләренең эш урыннары, телефон аша сөйләшү элемтәсе белән дистанцион идарә итү һәм күзәтү кабиналары, төгәл җыю участоклары, телефон һәм телеграф станцияләре		65	80
3. Экспериментал эшләр үткәрү өчен лаборатория бүлмәләре, күзәтү кабиналары һәм телефон аша сөйләм элемтәсеннән башка дистанцион идарә итү бүлмәләре		75	90
4.Территориядә-80 95 предприятие даими эш урыннары белән тәэмин ителгән (1-3 позициясендә санап үтелгән эшләрдән тыш), җитештерү предприятиеләренең даими эш урыннары булган биналар		80	95
5. Хастаханә һәм шифаханә палаталары	7.00 – 23.00 23.00 – 7.00	35 25	50 40
6. Операция хастаханәләре, табиблар кабинетлары хастаханәләр, поликлиникалар, шифаханәләр		35	50
7. Сыйныф бүлмәләре, уку кабинетлары, уку йортлары аудиторияләре, конференц-заллар, китапханәләрнең уку заллары, клуб заллары, суд утырышлары заллары, гыйбадәт бүлмәләре, гадәти җиһазлы клубларның тамаша заллары.		40	55
8. Музыка класслары		35	50
9.Фатирларның торак бүлмәләре	7.00 - 23.00 23.00 – 7.00	40 30	55 45
10.Тулай торакларның торак бүлмәләре	7.00 - 23.00 23.00 – 7.00	45 35	60 50
11. Кунакханә номерлары: халыкара классификация буенча биш һәм дүрт йолдызлы кунакханәләр халыкара классификация буенча өч йолдызлы кунакханәләр халыкара классификация буенча өч	 7.00 - 23.00 23.00 – 7.00 7.00 - 23.00 23.00 – 7.00 7.00 - 23.00	 35 25 40 30 45	 50 40 55 45 60

йолдыздан ким булган кунакханәләр	23.00 – 7.00	35	50
12. Ял йортлары, пансионнар торак урыннары-картлар һәм инвалидлар өчен интернат-йортлар, балалар бакчасының һәм интернат-мәктәпләрнең йокы бүлмәләре	7.00-23.00 23.00-7.00	40 30	55 45
13. Административ биналар, конструктор , проект һәм фәнни-тикшеренү органнары биналарының кабинетлары, эш урыны бүлмәләре, офис бүлмәләре		50	65
14. Ресторан, кафе заллары	-		
15. Театрның фойе һәм концерт заллары	-		
16. Театр һәм концертларның тамаша заллары	-		
17. Күпмаксатлы заллар	-	55	70
18. "Долби» җиһазлы кинотеатрлар	-	45	*
19. Спорт заллары	-	30	*
20. Кибетнең сәүдә заллары , вокзал һәм аэровокзалларның пассажир заллары		35	*
21. Хастаханә һәм шифаханә биналары янындагы территорияләр	7.00 – 23.00 23.00 – 7.00	30	45
22. Торак биналар, ял йортлары, картлар һәм инвалидлар өчен интернат-йортлар янәшәсендәге территорияләр	7.00 - 23.00 23.00 – 7.00	45	*
23. Поликлиникалар, мәктәпләр һәм башка уку йортлары биналарына,мәктәпкәчә яшьтәге белем бирү биналары, микрорайон һәм торак йорт төркемнәренең ял итү мәйданчыклары янәшәсендәге территорияләр		60	75

* Әлеге биналарда тавышның максималь дәрәҗәләре нормалаштырылмый

Искәрмә:
1. 1, 5 - 13 позицияләрендә китерелгән бүлмәләрдәге тавышның рөхсәт ителгән дәрәҗәсе башка биналардан һәм читтән килеп чыккан тавышка гына керә.
2. 5 - 12 позицияләрендә китерелгән биналарда тышкы чыганаклардан тавышның рөхсәт ителгән дәрәҗәләре норматив һава алмашын тәэмин итү шарты белән билгеләнгән, ягъни мәҗбүри вентиляция яки һава кондиционирования системасы булмаганда, ачык форточкалар яки һава агымын тәэмин итүче башка җайланмалар шартларында үтәлергә тиеш. Норматив һава алмашын тәэмин итүче мәҗбүри вентиляция яки кондиционерлау системалары булганда, биналарның тышкы тавышының рөхсәт ителгән дәрәҗәсе (15-17) ябык тәрәзәләрдәге биналарда рөхсәт ителгән дәрәҗәләрне тәэмин итү исәбеннән арттырылырга мөмкин.
3. Җылләтү, кондиционерлау һәм һава җылыту системалары җиһазларыннан, шулай ук җылылык һәм су белән тәэмин итү системалары насосларыннан һәм сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләренең урнаштырылган (янкорма) суыту җайланмаларыннан алынган тавышның рөхсәт ителгән дәрәҗәләрен, тәүлекнең төнге вакыты өчен) 9-12 позициясеннән тыш, 5 дБ (дБА) түбәнрәк кабул итәргә кирәк. Шул ук вакытта тавышның тональлегенә төзәтмәне исәпкә алмыйлар.

Таблица 5
Эш урыннарында инфраструктураның рөхсәт ителгән иң чик дәрәҗәсе, торак һәм җәмәгать

урыннарында инфраструктураның рөхсәт ителгән дәрәҗәләреторак төзелеше территориясендә урнаштыру

№ п/п	Биналар билгеләү	Тавыш басымы дәрәҗәләре, дБ.октав полосаларында уртагеометриклы ешлыктагы күрсәткеч, Гц				Тавыш басымының гомуми дәрәҗәсе, дБ лин
		2	4	8	16	
1	Җитештерү предприятиеләре: төрле дәрәҗә авырлыктагы эшләр; интеллектуаль-эмоциональ-социаль киеренкелектә төрле дәрәҗәдәге эшләр;	100 95	95 90	90 85	85 80	100 95
2	Торак төзелеше территориясе	90	85	80	75	90
3	Торак һәм иҗтимагый биналар	75	70	65	60	75

Таблица 6

Халык өчен 30 кГц - 300 ГГц ешлык диапазонындагы электромагнит кырының рөхсәт ителгән чикле дәрәҗәсе

Ешлык диапазоны	**30 – 300 кГц**	**0,3 – 3 МГц**	**3 – 30 МГц**	**30 – 300 МГц**	**0,3-300 ГГц**
Нормалаштырылган параметр	Электр кырының көчәнеше, Е (В/м)				Энергия агымы тыгызлыгы, мкВт/см
Рөхсәт ителгән дәрәҗәләр	25	15	10	3	10 25 *

* Әйләнә-тирә күзәтү яки Сканерлау режимында эшләүче антеннадан нурланыш очраклары өчен.

Искәрмә: Таблицада китерелгән диапазоннар ешлыкның югары чиге китерелә, түбәнге чиге алынмый

Таблица 7

Тышкы ионизацияләштерүче нурланыштан саклауны проектлаштыруда кулланганда эквивалент дозаның егәрле

Нурланышлы зоналар категорияләре		**Территория һәм биналар билгеләре**	**Нурланыш вакыты озынлыгы, сәгать /ел**	**Эквивалент дозаның проек егәрлеге, мкЗв/сәг**
Персонал	А группасы	Персоналларның даими тору урыны	1700	6,0
		Персоналларның вакытлыча тору урыны	850	12
	Б группасы	Персонал торучы	2000	1,2

		радиация объекты биналары һәм санитар-яклау зонасы территориясе		
Халык		Башка торле биналар һәм территорияләр	8800	0,06

7 нче кушымта
шәһәр төзелешен проектлаштыру
буенча җирле нормативлар
Тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен саклау
Җирлекнең тарихи-мәдәни потенциалы

№ п/п	**Җирлек атамасы**	Археология һәйкәлләре			**Тарихи һәЙкәлләр**			Шәһәр төзелеше һәм архитектура һәйкәлләре			**Мәдәни һәйкәлләр**			**Барлыгы җирлек буенча**
		Саклау категориясе												
		Ф	**Р**	**М**	**Ф**	**Р**	**М**	**Ф**	**Р**	**М**	**Ф**	**Р**	**М**	
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**
1	Кармалы	-	4	--	-	-	-	-	1	-	-	-	-	5

Искәрмә:
1) Таблицада литерлар белән түбәндәге саклау категориясе күрсәтелгән:
Ф – федераль дәрәҗә **Р –** республика дәрәҗәсендә **М –** урынлы (муниципаль) дәрәҗә
В - ачыкланган археология объектлары
2) Мәдәни мирас объектлары саны вакыт аша күрсәтелә: алар арасында - комплекслар һәм объектлар саны, ә әһәмиятлеләрендә - объектлар саны.

Шәһәр төзелеше проектлаштыруның
җирле нормативларына № 8 кушымта
ТРАНСПОРТ ИНФРАСТРУКТУРАСЫ
Таблица 1
Халыкны шәхси милектә автомобильләр белән тәэмин ителеше (җиңел, йөк һәм автобуслар да кертеп)

Муниципаль район исеме	**2010 г.**	**2015 г.**	**2020**	**2035**
1	**2**	**3**	**4**	**5**
Түбән Кама	182,3	238,4	290,5	446,0

Шәһәр төзелеше проектлаштыруның
җирле нормативларына № 9 кушымта
ИНЖЕНЕРЛЫК ИНФРАСТРУКТУРАСЫ
Су белән тәэмин итү
Таблица 1
Халыкның хуҗалык-эчәргә яраклы ихтыяҗлары өчен тәүлеклек (бер елга) су куллану

Торак төзелеше районнарын төзекләндерү дәрәҗәсе	**Торак пунктларда бер кешегә уртача тәүлеклеклек (бер ел эчендә),**

	литр/тәүлеккә хуҗалык-эчәр су куллану
Эчке суүткәргеч һәм канализация белән тәэмин ителгән биналар төзү: ванналардан башка; үзәкләштерелгән кайнар су белән тәэмин итү белән тәэмин итү	125 - 160 160 - 230 230 - 350

Искәрмә:

1. Су җыю колонкаларыннан судан файдалану белән бәйле биналар төзү районнары өчен бер кешегә тәүлеклек уртача (бер ел эчендә) су кулลануны тәүлегенә 30-50 литр кабул итәргә кирәк.
2. Аерым су куллану җәмәгать биналарында хуҗалык - эчә торган һәм көнкүреш ихтыяҗларына (СНиП 2.08.02-89* кабул ителгән классификация буенча), ял йортлары, санатор - но - туристик комплекслар һәм балалар сәламәтләндерү лагерьлары өчен су чыгымнарыннан тыш, су чыгымнарын үз эченә ала.
3. Таблицада күрсәтелгән чикләрдә чагыштырма су куллануны сайлау климат шартларына, су белән тәэмин итү чыганагының егәрлегенә һәм су сыйфатына, төзекләндерү дәрәҗәсенә, төзелешнең катлы булуына һәм җирле шартларга бәйле рәвештә башкарылырга тиеш.
4. Халыкны азык - төлек белән тәэмин итүче сәнәгать ихтыяҗлары өчен су күләмен һәм исәпкә алынмаган чыгымнарны тиешле нигезләгәндә торак пунктның хуҗалык-эчәргә яраклы ихтыяҗлары өчен су чыгымының 10-20 проценты күләмендә өстәмә рәвештә кабул итү рөхсәт ителә.
5. Үзәкләштерелгән кайнар су белән тәэмин ителгән биналар төзелгән районнар (микрорайоннар) өчен җылылык челтәреннән тәүлеклек уртача алганда, хуҗалык-эчәргә яраклы су чыгымының 40 процентын һәм максималь су алу сәгатенә турыдан - туры кайнар суны алуны кабул итәргә кирәк. Катнаш төзелеш булганда күрсәтелгән биналарда яшәүче халык санынннан чыгып эш итәргә кирәк.
6. 1дән артык халкы булган торак пунктларда чагыштырма су куллану

Һәр аерым очракта нигезләнгән очракта 000 000 кешене арттырырга һәм дәүләт күзәтчелеге органнары белән килештерергә рөхсәт ителә

Таблица 2

Куллланучылар тарафыннан су чыгымы нормалары

Су кулланучылар	Үлчәгеш	Су чыгымы нормалары (шул исәптән кайнар), литр	
Фатир тибындагы торак йортлар: су белән тәэмин итү һәм канализация башка ванналар	1 торучы	95	120
газ белән тәэмин итү	1 торучы	120	150
суүткәргеч, канализация һәм каты ягулыкта эшләүче су җылыткычлы ванналар белән	1 торучы	150	180
суүткәргеч, канализация һәм газ җылыткычлы ванналар белән	1 торучы	190	225
тиз йогынтылы газ җылыткычы газ һәм	1 торучы	210	250

күпнокталы су колонкасы белән			
юдыргычлар, юу һәм душ белән җиһазландырылган үзәкләштерелгән кайнар су белән тәэмин итү	1 торучы	195	230
утыргычлы ваннами, җиһазландырылган душ белән	1 торучы	230	275
1500-1700 мм озынлыгындагы ванналар, җиһазландырылган душлар белән	1 торучы	250	300
уңайлыклары югары таләпләргә туры килгән һәм 12 каттан артык биеклектә булган үзәкләштерелгән кайнар су белән тәэмин итү	1 торучы	360	400
Тулай тораклар: гомуми душ бүлмәсе белән	1 торучы	85	100
барлык торак бүлмәләрендә душ бүлмәсе белән	1 торучы	110	120
бинаның һәр секциясендә торак бүлмәләренең каршында гомуми кухня һәм блоклы душ бүлмәләре белән	1 торучы	140	160
Кунакханәләр, пансионатлар һәм мотельләр уртак ванна һәм душ бүлмәләре белән	1 торучы	120	120
Шифаханәләр һәм ял йортлары: ванналы торак бүлмәләре	1 ятак	200	200
душлы торак бүлмәләре	1 ятак		
Поликлиникалар һәм амбулаторияләр	сменага 1 авыручы	150	150
Мәктәпкәчә			

оешмалар: көндезге:			
ярымфабрикатлар белән эшләүче ашханәләр	1 бала	21,5	30
чимал белән эшләүче ашханәләр һәм. автомат кер юу машиналары белән җиһазландырылган кер юу бүлмәләре	1 бала	75	105
Балалар лагерьлары (шул исәптән ел әйләнәсендә эшләүче): чимал белән эшләүче ашханәләр һәм автомат кер юу машиналары белән җиһазландырылган кер юу бүлмәләре	1 урын	200	200
үзәкләштерелгән прачечныйда кер юу һәм ярымфабрикатлар белән эшләүче ашханәләр	1 урын	55	55
Административ биналар	1 эшче	12	16
Гомуми белем бирү оешмаларында душ бүлмәләре белән гимнастик заллар һәм ярымфабрикатлар белән эшләүче ашханәләр	сменага 1 укытучы һәм 1 укучы	10	11,5
Шулай ук эшләүче озайтылган көн группасы	шул ук	12	14
Мәктәп-интернатлар: уку бүлмәләре (гимнастика заллары душ бүлмәләре белән)	сменага 1 укучы, 1укытучы	9	10,5
йокы бүлмәләре белән	1 урын	70	70
Даруханәләр:	1 эшләүче		

сәүдә залы һәм ярдәмче бүлмәләр		12	16
дарулар әзерләү лабораториясе	1 эшләүче	310	370
Җәмәгать туклануы предприятиеләре: ризык әзерләү өчен:			
аш залында сатыла торган	1 данә тәлинкә аш	12	12
ярымфабрикатлар чыгара:			
ит	1 тонна		6700
балык	1 тонна		6400
яшелчә	1 тонна		4400
кулинар	1 тонна		7700
Азык-төлек кибетләре:	сменага 1 эшләүче (20 кв/м сату залы)	250	250
Промтовар кибете	сменага 1 эшләүче	12	16
Чәчтарашханәләр	сменага 1 эш урыны	56	60
Клублар:	1 урын	8,6	10
тамашачылар өчен	1 урын	3	3
спортсменнар өчен (душ керүне исәпкә алып)	1 кеше	100	100
Мунчалар:			
эскәмиядә сабынлы суда тазда юу һәм душта чайкау өчен	1 килүче		180
шулай ук сәламәтләндерү процедураларын кабул итү һәм душта су керү өчен:	1 килүче		290
душ кабинесы	1 килүче		360
ванна кабинесы	1 килүче		540
Су сибү чыгымы: үлән капламы		3	3
футбол кыры		0,5	0,5
башка спорт корылмалары		1,5	1,5
яшел утыртмалар, газоннар һәм чәчәкләр		3-6	3-6
шугалак өслегенә су сибү		0,5	0,5

Искәрмә:
1. Су чыгымы нормалары төп кулланучылар өчен билгеләнгән һәм барлык өстәмә чыгымнарны үз эченә ала (хезмәт күрсәтүче персонал, хезмәт күрсәтүче персонал, килүчеләр өчен душ бүлмәләре һ.б.).
Көнкүреш биналарында һәм җитештерү предприятиеләре биналарында төркемләп душ керү

бүлмәләрендә һәм аяк ванналарында су куллануны, кер юу һәм җәмәгать туклануы предприятиеләрендә азык әзерләү, шулай ук хастаханәләр, шифаханәләр һәм сырхауханәләр составына керүче дәвалау процедураларына, күрсәтелгән ихтыяҗларга су тотуны үз эченә алган кулланучылардан тыш, өстәмә рәвештә исәпкә алырга кирәк.

2. Уртача тәүлеккә су чыгымы нормалары техник-икътисадый чагыштырмаларны үтәү өчен китерелгән.

3. Әлеге таблицада күрсәтелмәгән җитештерү ихтыяҗларына су чыгымын технологик биремнәргә һәм проектлау буенча күрсәтмәләргә туры китереп кабул итәргә кирәк.

4. Кер юу машиналарында автоматлаштырылмаган кер юу машиналарында һәм специфик пычрак белән керләнгән керне кер юу вакытында кайнар суның 1 кг коры кер юу нормасын 30 процентка кадәр арттыру рөхсәт ителә.

5. Су сибүгә киткән чыгым нормасы бер су сибү исәбеннән билгеләнгән. Тәүлек эчендә су сибүне климат шартларына карап кабул итәргә кирәк.

Таблица 3

Су белән тәэмин итү чыганакларын һәм су үткәргечләрне санитар саклау зоналары

№ п/п	Су белән тәэмин итүче чыганак исеме	Су белән тәэмин итү чыганагының санитар саклау зоналары чикләре		
		1 пояс	2 пояс	3 пояс
1	**2**	**3**	**4**	**5**
	Җир асты чыганаклары: а) скважиналар, шул исәптән: су саклагычлар, сулар; җитәрлек күләмдә сакланмаган сулар	30 метрдан ким түгел 50 метрдан ким түгел	Исәп буенча, Тм2) га карап шул ук	Исәп буенча, Тх 3) га карап шул ук
	Су алу җайланмасы Җир асты сулары запасын ясалма тулыландыру, шул исәптән инфильтрацион корылмалар (бассейннар, каналлар)	50 метрдан ким түгел 100 метрдан ким түгел1)	шул ук	шул ук
2	Оске чыганаклар: а) су агымы (елгалар, каналлар)	агымы буенча өскә таба 200 метрдан да кимрәк түгел; агымы буенча аска таба 100 метрдан да кимрәк түгел	су агымы өскә таба исәп буенча; агым буенча аска таба 250 метрдан да ким түгел;	II пояс чикләренә туры килә; II пояс чикләренә туры килә;
		ян-як - суның кимүе язгы, җәйге ызан сызыгыннан 100 метрдан да ким булмаган	ян-яктагылары, ким дигәндә,: тигез рельефлы 500 метр булганда; калкулыкта-750 метр булганда; текә	кушылдык белән берлектә су бүлү линиясе 3-5 км кысаларында

			калкулыкта-1000 метр булганда	
	б) Сулыклар (сусаклагычлар, күлләр)	өске чыганакларның акваториясенең барлык юнәлеше буенча һәм яр буенча җәй-көзге ызан вакытында су кисү линиясеннән 100 метрдан да ким түгел	өске чыганаклардан акватория буенча барлык якка 3-5 км; территория буенча: яр буенча ике якка да 3 - 5 км һәм нормаль терәк дәрәҗәсендә су киселешеннән 500 - 100 метр ераклыкта	II пояс чикләре белән тәңгәл килә
3	Сүүткәргеч корылмалар һәм сүүткәргечләр	Санитар-яклау полосасының чикләре запас һәм көйләүче сыешлыклар, фильтрлар һәм элемтә өчен яктырткычларның диварларыннан-30 метрдан да ким түгел 4.; суэтем башняларыннан - 10 метрдан да ким түгел.; калган биналардан (отстойниклар, реагент хуҗалыгы, хлор склады 6), насос станцияләре һ. б.) - 15 метрдан да ким түгел; сүүткәргечнең өске линияләреннән: грунт сулары булмаганда - 1000 миллиметрга кадәр һәм 1000 миллиметрдан артык диаметрлы 20 метрдан да ким булмаган күләмдә су үткәргечләрнең диаметры 10 метрдан да ким булмаган күләмдә, грунт сулары булмаганда-10 метрдан да ким түгел.; грунт сулары булганда-суның диаметрына карамастан, кимендә 50 метр		

Искәрмә:

1. Җир асты суларының инфильтрацион су алу җайланмаларының I поясы чикләренә су алу җайланмасы һәм өске сулык арасындагы яр буе территориясе кертелә.

2. Тмның II поясы чикләрен билгеләгәндә (җир асты сулары агымы белән су алу өчен микробларны пычрату вакыты) таблица буенча кабул ителә:

Гидрологик шартлар	**Тм (тәүлектә)**
1. Җир асты сулары (грунт сулары, шулай ук ачык сулык белән турыдан-туры гидравлик элемтәгә ия булган терәк һәм пластара сулар)җитәрлек дәрәҗәдә якланмаган.	400
2. Якланган җир асты сулары (ачык сулык белән турыдан-туры гидравлик элемтәсе булмаган терәк һәм пластара сулар)	200

3. Су катламын химик пычратулардан саклау өчен билгеләнгән өченче пояс чиге гидродинамик исәп-хисаплар белән билгеләнә. Шул ук вакытта химик пычрану вакытында су алу җайланмасына хәрәкәт исәп-хисап техникасы күбрәк булырга тиеш.

Тх су алу җайланмасын эксплуатацияләү срогы буларак кабул ителә (су алу җайланмасын эксплуатацияләүнең гадәти вакыты - 25-50 ел).

4. Хлорның чыгым склады булганда, санитар-саклау зоналары торак һәм иҗтимагый биналарга кадәр күләме хлор җитештерү, саклау, транспортлау һәм куллану вакытында куркынычсызлык кагыйдәләрен исәпкә алып билгеләнә.

5. Әлеге кушымтада «су белән тәэмин итү чыганакларын һәм эчә торган суларны санитар саклау зоналары " 2.1.4.1110-02 СанПиН белән билгеләнгән нормалар бар.

Таблица 4

Электркуллану нормалары

Коммуналь-көнкүреш кулланучыларының электр энергиясе чыгымының һәм электр йөкләнешен максимум куллану сәгатьләренең еллык санының эреләнгән күрсәткечләре

Торак пунктларың категорияләре	Стационар электр плитәләреннән башка торак пункт		Стационар электр плитәле торак пункт	
	электр энергиясенең чагыштырма расходы	максималь электр йөкләнешенең еллык сәгать саны куллану	электр энергиясенең чагыштырма расходы	максималь электр йөкләнешенең еллык сәгать саны куллану
Зур	2480	5400	3060	5600
Уртача	2300	5350	2880	5550
Кечкенә	2170	5300	2750	5500

Искәрмә:

1. Китерелгән зурайтылган күрсәткечләр торак һәм иҗтимагый биналар, коммуналь - көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, транспорт хезмәте күрсәтү объектлары, тышкы яктылык белән электр кулллануны күздә тота.

2. Китерелгән мәгълүматлар торак биналарда кондиционирлау, электр җылыту һәм электр утын кулллануны исәпкә алмый.

3. Электр нагрузкасын куллану сәгатьләренең еллык саны туклану үзәгенең 10 (6) кВ шиннарына китерелгән.

Таблица 5

Торак биналарның электр кабул итү бүлмәләренең чагыштырма исәп-хисап электр нагрузкасы

Электр энергиясен кулланучылар	Чагыштырма исәп-хисап электр нагрузкасы, кВт/фатир, фатирлар саны:													
	1 - 5	6	9	12	15	18	24	40	60	100	200	400	600	1000
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Плитәле фатирлар: табигать газында *	4,5													
Сыекландырылган газда (шул исәптән төркемле устлар яңалыклар һәм каты ягулык.)	6													
Электрика белән, егәрлек 8,5 кВт	10													

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Югары комфортлы фатирлар белән электр плитами егәрлеге кадәр 10,5 кВт**	14													
Бакчачылык ширкәтләре кишәрлекләрендә йортлар	4													

* Типлаштырылган проектлар буенча биналарда.

** Рекомендуемые әһәмияттәге.

Искәрмә:

1. Таблицада күрсәтелмәгән фатирлар саны өчен чагыштырма исәп-хисап йөкләмәләре интерполяция юлы белән билгеләнә.
2. Фатирларның чагыштырма исәп-хисап йөкләнеше гомумйорт бүлмәләрен (баскыч күзәнәкләре, подполийлар, техник катлар, чарлаклар һ.б.) яктырту йөкләнешен, шулай ук аз агулы Җайланмаларның һәм вак көч җайланмаларының йөкләнешен исәпкә ала.
3. Гомуми мәйданы 70 кв.метр булган (35 - 90 кв. метрлы фатирлар) һәм типик проектлар буенча 150 кв. метр (100-300 кв. метрлы фатирлар) биналарда индивидуаль проектлар буенча югары комфортлы фатирлар булган фатирлар өчен аерым исәп-хисап йөкләмәләре китерелгән.
4. Югары комфортлы фатирлар өчен исәп-хисап йөкләмәсен проектлауга бирелгән задание нигезендә яки билгеләнгән егәрлек һәм ихтыяҗ коэффициенты нигезендә, 31-110-2003 СП буенча билгеләргә кирәк.
5. Чагыштырмача исәп-хисап йөкләмәләре гаиләләрнең фатирда бүлмәле күченүен исәпкә алмый.
6. Гомуми йөкләнешнең чагыштырма исәп - хисап нагрузкалары гомумйорт көч нагрузкасын, җәмәгать билгеләнешендәге биналарның (янкорма) яктырту һәм көч йөкләнешен, реклама йөкләнешен, шулай ук фатирларда электр җылытуын, электр - җылыткычларны һәм көнкүреш кондиционерларын (элиталы фатирлардан тыш) куллануны исәпкә алмыйлар.
7. Таблицада китерелгән исәп-хисап күрсәткечләре җирле шартларны исәпкә алып конкрет куллану өчен төзәтмәләр кертергә мөмкин. Документ - мәгълүматлар һәм билгеләнгән тәртиптә расланган эксперименталь мәгълүматлар булганда йөкләнешләрнең исәп-хисапларын алар буенча башкарырга кирәк.
8. 10 кВтка кадәр булган иллюминацияләр йөкләнеше бинага кертелгәндә исәп-хисап йөкләнешендә исәпкә алынмаска тиеш.

6 нчы таблица

Электр кабул итү бүлмәләренең исәп-хисап электр йөкләнеше индивидуаль торак йортлар

Электр энергиясен кулланучылар	Шәхси торак йортлар саны булганда, исәп-хисап электр электр йөкләнеше, кВт/йорт									
	1 - 3									
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**
Табигый газда плиталы йортлар	11,5									
Табигый газда плиталы йортлар һәм һәм 12 кВт куәтле электр сауна йортлары	22,3									
Электр плиталары 10,5 кВт кадәр	14,5									
Электр плиталары 10,5 кВт һәм 12 кВт кадәр куәтле электр саулыгы булган йортлар	25,1									

Искәрмә:

1. Таблицада күрсәтелмәгән индивидуаль торак йортлары саны өчен исәп-хисап йөкләнеше интерполяция юлы белән билгеләнә.
2. Исәп-хисап йөкләнеше гомуми мәйданы 150 дән 600 кв. метрга кадәр булган индивидуаль торак йортлар өчен китерелгән.
3. Гомуми мәйданы 150 кв.метрга кадәр булган индивидуаль торак йортлар өчен электр саунасыннан башка исәп-хисап йөкләнеше табигый яисә сыекландырылган газдагы плиталы типик фатирлар яисә электр плиталары булган 1 нче кушымта таблицасы буенча билгеләнә.

7 нче таблица

Иҗтимагый биналарның зур булмаган чагыштырма электр йөкләнеше

Электр кабул итү бүлмәләренең исәп-хисап электр йөкләнеше индивидуаль торак йортлар

Электр энергиясен кулланучылар	Исәп-хисап электр йөкләнеше, кВт/д, индивидуаль торак йортлар
Табигый газда плиталы йортлар	
Табигый газда плиталы йортлар һәм 12 кВт кадәр куәтле электр саунасы	
Электр плиталары булган йортлар куәте 10,5 кВт	
Электр плиталары булган йортлар куәте 10,5 кВт һәм электричка кадәр 12 кВт кадәр куәтле сауна	

Искәрмә:

1. Таблицада күрсәтелмәгән индивидуаль торак йортлары саны өчен исәп-хисап йөкләнеше интерполяция юлы белән билгеләнә.
2. Исәп-хисап йөкләнеше гомуми мәйданы 150 дән 600 кв. метрга кадәр булган индивидуаль торак йортлар өчен китерелгән.
3. Гомуми мәйданы 150 кв.метрга кадәр булган индивидуаль торак йортлар өчен электр саунасыннан башка исәп-хисап йөкләнеше табигый яисә сыекландырылган газдагы плиталы типик фатирлар яисә электр плиталары булган 1 нче кушымта таблицасы буенча билгеләнә.
7 нче таблица

№ п/п	Бина	Үлчәү бердәмлеге	Ясалма йөкләнеш
1	**2**	**3**	**4**
Җәмәгать туклануы предприятиеләре			
1	Утырту урыннары саны 400 гә кадәр булган тулысынча электрлаштырылган	кВт/урын	1,04
2	Утырту урыннары саны: 400гә кадәр (газ ягулыгындагы плиталар белән) өлешчә электр үткәрелгән	шул ук	0,81

Иҗтимагый биналарның зур булмаган чагыштырма электр йөкләнеше

№	Бина	Үлчәү бердәмлеге	Ясалма йөкләнеш
Җәмәгать туклануы предприятиеләре			
	Утырту урыннары саны белән тулысынча электрлаштырылган: 400 кадәр		
	Утырту урыннары саны белән өлешчә электрлаштырылган (газ ягулыгындагы плитәләр белән): 400 кадәр		
Азык-төлек кибетләре			
	Һаваны кондицияләмичә		
	Һаваны кондицияләштерү белән		
Ирексез кибетләр			
	Һаваны кондицияләмичә		
	Һаваны кондицияләштерү белән		
Гомуми белем бирү мәктәпләре			
	Электр өстәлләре һәм спорт заллары белән		
	Балалар ясле-бакчасы		

Торак һәм иҗтимагый биналарның энергия чыгымнарының база дәрәҗәсен билгеләү таблицалары

Җылылык энергиясен җылытуга һәм аз катлы бер фатирлы һәм күпфатирлы йортларны, кунакханәләрне һәм тулай торакларны вентиляцияләүгә тотуның градус-тәүлекләргә кертелгән чагыштырма еллык күләменең база дәрәҗәсе чор

Йортларның җылытыла торган мәйданы, кв.метр	Катлар саны			
	1	**2**	**3**	**4**
60 һәм аннан да ким	42,0	-	-	-
100	34,7	37,5	-	-
150	30,6	33,3	36,1	-
250	27,8	29,2	30,6	-

Искәрмә:

1. 60 интервалында җылытыла торган йорт мәйданының ара-тирә кыйммәтләре булганда - Төп дәрәҗәдәге 1500 кв.метр линияле интерполяция буенча билгеләнергә тиеш.

2. җылытыла торган бер фатирлы йорт мәйданы дигәндә, эчке һаваның исәп-хисап температурасы 12 °С тан югары булган җылытыла торган биналар мәйданнарының суммасын аңлыйлар, блокланган йортлар өчен - бер блок фатирының гомуми баскычлы шакмаклы күп фатирлы йортлар өчен - җәйге бүлмәләрсез фатирлар мәйданнары суммасы.

3. 1500 кв.метр мәйданлы һәм аннан да күбрәк дүрт катлы йортлардагы бүлмәләрдән соң ике һәм

өч катлы йортларда күпфатирлы йортлар өчен мәгълүматлар китерелә, башка күрсәткечләр бер фатирлы аерым яисә блокланган йортлар өчен.

9 нчы таблица

Җылылык энергиясенең күпкатлы торак һәм аерым иҗтимагый йортларны җылыту һәм вентиляцияләү системасында тоткан еллык чагыштырма чыгымының нигез дәрәҗәсе биналар

Биналар типлары	Катлар саны							
	1	**2**	**3**					
Торак, кунакханәләр, тулай	8 нче таблица							
1,5 сменалы эш режимы белән 1,5 сменалы эш режимы белән клиникалар, дәвалау, мәгариф	33,8	32,8	31,8					
Балалар бакчалары	37,8	36,8	35,8			(	к	о

9 нчы таблицада аталмаган башка иҗтимагый биналарны җылылык энергиясенең чагыштырма еллык чыгымының һәм вентиляциясенең база дәрәҗәсе

Җылылык чорының градус-тәүлеке, °С	Уртача тәүлеклек эчке җылылык бүленеше, Вт/м2					
	5 - 10	**11 - 15**	**16 - 20**	**21 - 25**	**26 - 30**	**31 - 35**
2000	26,0	22,0	19,0	17,0	13,0	10,0
4000	26,2	22,4	20,0	18,0	14,5	12,0
6000	26,5	23,0	21,0	19,0	15,7	13,5

11 нче таблица

Торак биналарны кондицияләү системасына электр энергиясенең чагыштырма еллык чыгымының база дәрәҗәсе

(елына кВт сәг/кв.метр)

Тышкы йөк ташуның исәп-хисап температурасы елның җылы чорында рухын, °С	Уртача тәүлеклек эчке җылылык бүлеп чыгару			
	4 - 6	**7 - 9**	**10 - 12**	**13 - 15**
22 - 23	3,0	5,0	7,0	9,0
24 - 25	6,5	9,0	11,0	13,5
26 - 27	10,5	13,5	15,5	18,0
28 - 29	15,0	18,5	20,5	23,0
30 - 31	20,5	24,0	26,0	28,5
32 - 33	26,5	30,0	32,0	34,5
34 - 35	33,0	36,5	38,5	41,0
36 - 37	40,0	43,5	45,5	48,0
38 - 39	47,5	51,0	53,0	55,5
40 - 41	55,0	59,0	61,0	63,5

12 нче таблица

Иҗтимагый биналарны кондицияләү системасына электр энергиясенең чагыштырма еллык чыгымының база дәрәҗәсе

(елына кВт сәг/кв.метр)

Елның җылы чорында тышкы һаваның исәп-хисап температурасы, °С	Уртача тәүлеклек эчке җылылык бүлеп чыгару					
	5 - 10	**11 - 15**	**16 - 20**	**21 - 25**	**26 - 30**	**31 - 35**
22 - 23	6,0	8,0	9,5	11,0	12,0	12,5

24 - 25	10,0	12,0	13,5	15,0	16,5	18,0
26 - 27	14,0	17,0	19,0	21,0	22,5	24,0
28 - 29	20,0	23,0	25,5	28,0	30,0	31,5
30 - 31	27,0	30,5	33,0	35,5	37,5	39,5
32 - 33	34,5	39,0	41,5	44,0	46,0	48,0
34 - 35	42,5	46,5	50,0	52,5	55,0	57,5
36 - 37	51,0	55,5	59,0	62,0	65,0	67,5
38 - 39	60,0	64,5	69,0	72,5	75,5	78,0
40 - 41	70,0	75,0	79,5	83,0	86,0	89,0

13 нче таблица

Җылылык энергиясен кайнар су белән тәэмин итү системасына чагыштырма еллык чыгымның нигез дәрәҗәсе

(елына кВт сәг/кв.метр)

Биналар типлары	Фатирның мәйданы, кунакханә номерлары, тулай тораклар, елына 1 кеше/кв.метрга туры килә.				
	12 - 15	**16 - 20**	**21 - 25**	**26 - 30**	**31 - 40**
Торак	200	150	120	100	80
Кунакханә	150	112	90	75	60
Гомуми тормыш	180	135	110	90	70

14 нче таблица

Офис һәм административ биналарны кайнар су белән тәэмин итү системасына җылылык энергиясенең чагыштырма еллык чыгымының нигез дәрәҗәсе

(елына кВт сәг/кв.метр)

Эксплуатацияләү режимы, атнага сәгатьләр саны	Бер хезмәткәргә туры килә торган мәйдан бер кешегә кв.метр				
	6 - 8	**9 - 10**	**11 - 12**	**13 - 14**	**15 - 16**
40 - 60	6,0	4,5	3,5	3,0	2,5
61 - 80	8,5	7,3	6,0	4,7	3,5
81 - 100	11,0	9,5	8,0	6,7	4,5
101 - 120	13,0	11,0	9,5	7,5	5,5
121 - 140	15,5	13,3	11,0	8,7	6,5
141 - 168	18,0	15,5	13,0	10,5	7,5

16 нчы таблица

Иҗтимагый биналарны яктырту системасында электр энергиясенең чагыштырма еллык чыгымының база дәрәҗәсе

(елына кВт сәг/кв.метр)

Биналарны эксплуатацияләү режимы, атнага	Яктылыкның, лкның уртача дәрәҗәсе					
	100 - 150	**151 - 200**	**201 - 250**	**251 - 300**	**301 - 350**	**351 - 400**
40 - 60	38,5	56,0	70,0	87,5	90,5	119,0

61 - 80	42,0	67,0	84,0	105,0	126,0	143,0
81 - 100	54,0	78,5	98,0	124,5	147,0	166,5
101 - 120	61,5	89,5	112,0	140,0	168,0	190,5
121 - 140	69,5	101,0	126,0	158,0	189,0	214,0
141 - 168	77,0	112,0	140,0	175,0	210,0	238,0

17 нче таблица
Биналарны инженерлык белән тәэмин итү системасында электр энергиясенең чагыштырма еллык чыгымының база дәрәҗәсе

(елына кВт сәг/кв.метр)

Биналар типлары	Катлар саны				
Торак	**1 - 3**	**4 - 6**	**7 - 10**	**11 - 15**	**> 15**
Эксплуатация режимы белән иҗтимагый атнага сәгать: 40 - 60	10,0	10,5	11,3	12,0	13,0
61 - 80	12,0	12,6	13,4	14,3	15,5
81 - 100	13,7	14,5	15,5	16,7	18,2
101 - 120	15,2	16,0	17,3	18,8	20,4
121 - 140	16,6	17,6	19,1	20,8	22,7
141 - 168	18,0	19,2	20,5	22,0	25,0

18 нче таблица
Торак биналарны инженерлык белән тәэмин итү системасында беренчел энергиянең чагыштырма еллык суммар чыгымының база дәрәҗәсе
(кг.у.т./кв.метр елга)

Ягу чорының күрсәткече, градус-тәүлеке	Катлар саны					
	1 - 3					
2 000	46,0					
4 000	49,0					
6 000	53,0					
8 000	58,0					
10 000	64,0					
12 000	70,0					

19 нчы таблица
Иҗтимагый биналарны инженерлык белән тәэмин итү системасында беренчел энергиянең чагыштырма еллык суммар чыгымының база дәрәҗәсе
(Елына бер кг.у.т./кв.метр)

Ягу чорының күрсәткече, градус-тәүлеке	Биналарны эксплуатацияләү режимы, атнага сәгать						Би
	40 - 60	**61 - 80**	**81 - 100**	**101 - 120**	**121 - 140**	**141 - 168**	
2 000	61,5	68,0	74,5	81,0	87,5	940	
4 000	54,9	59,9	64,9	69,9	75,8	79,8	
6 000	61,3	65,0	68,7	72,4	76,0	79,6	
8 000	68,7	71,4	74,1	76,9	79,7	82,4	
10 000	75,5	77,4	79,3	81,2	831	85,0	
12 000	85,5	87,4	88,3	90,2	92,1	94,0	

янгын куркынычсызлыгы

Нефть һәм нефть продуктлары складлары территорияләрендәге биналардан һәм корылмалардан алар белән чиктәш саклау объектларына кадәр янгынга каршы ераклыклар

Нефть һәм нефть продуктлары складлары складлары биналары һәм корылмалары белән чиктәш объектларның аталышы	Биналардан һәм алар белән янәшә булган объектларның склад, метр категориясендәге янгынга янгынга каршы ераклыклары				
	I	**II**	**Ша**	**Шб**	**Шв**
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
Алар белән янәшә урнашкан җитештерү объектлары биналары һәм корылмалары	100	40 (100)	40	40	30
Урманнар (урман парклары) урман утыртмалары: ылыслы һәм катнаш токымнар; яфраклы токымнар	100 100	50 100	50 50	50 50	50 50
Урман материаллары, торф, җепселле янучан матдәләр, печән, салам складлары, шулай ук торфның ачык ятмасы участоклары	100	100	50	50	50
Гомуми челтәрнең тимер юллары (кисемгә кадәр) станцияләрдә; разъездларда һәм платформаларда; перегоннарда	150 80 60	100 70 50	80 60 40	60 50 40	50 40 30
Гомуми челтәрнең автомобиль юллары (юл йөрү өлешенең кыры): I, II һәм III категорияләр; IV һәм V категорияләр	75 40	50 30	45 20	45 20	45 15
Торак һәм иҗтимагый биналар	200	100 (200)	100	100	100
Гомуми файдаланудагы автозаправка станцияләренең өләшү колонкалары	50	30	30	30	30
Автомобильләр өчен шәхси гаражлар һәм ачык стоянкалар	100	40 (100)	40	40	40
Складка карамаучы канализация корылмалары һәм насос станцияләре	100	100	40	40	40
Складка карамый торган су-хокук корылмалары	200	150	100	75	75
резервуар парк өчен һәлакәт сыешлыгы (авария сыйдырышлылыгы)	60	40	40	40	40
Шартлау-янгын куркынычы һәм янгын куркынычы буенча А һәм Б категорияләренең технологик җайланмалары һәм газ яндыру өчен	100	100	100	100	100

Бензин һәм дизель ягулыгы автомобильләренә ягулык салу станцияләреннән алып алар белән чиктәш объектларга кадәр янгынга каршы ераклыклар

Янгынга каршы аралар билгеләнә торган торган объектлар исемнәре	Автозаправка станцияләреннән янгынга каршы ераклыклар		
	җир асты резервуарлар белән	җир өсте резервуарлары белән	
		гомуми сыйдырышлылыгы 20 куб метрдан артык.	гомуми сыйдырышлылыгы 20 куб метрдан артмый
1	**2**	**3**	**4**
Сәнәгать оешмаларының җитештерү, склад һәм административ-көнкүреш биналары һәм административ-көнкүреш биналары һәм корылмалары	15	25	25
Урманнар (урман парклары) урман утыртмалары белән: ылыслы һәм катнаш катнаш токымнар; яфраклы токымнар яфраклы токымнар	25 10	40 15	30 12
Торак һәм иҗтимагый биналар	25	50	40
Кешеләрнең массакүләм булу урыннары	25	50	50
Шәхси гаражлар һәм автомобильләр өчен ачык стоянкалар	18	30	20
Сәүдә киосклары	20	25	25
Гомуми челтәрнең автомобиль юллары (юл өлеше крае): I, II һәм III категорияләр; IV һәм категорияләр	12 9	20 12	15 9
Электрлаштырылган шәһәр транспорты маршруты (контакт челтәренә кадәр)	15	20	20
Гомуми челтәрнең тимер юллары (итәк астына кадәр буып сал яисә каш сызыгы)	25	30	30
Автозаправка станцияләренә карамаучы канализация корылмалары һәм насос станцияләре	15	30	25
I һәм II класслы куркыныч радиоактив һәм зарарлы матдәләр булган АН, БН, ГН категорияләренең технологик җайланмалары, биналар һәм корылмалар		100	
Урман материаллары, торф, җепселле янучан матдәләр, печән, салам складлары, шулай ук торфның ачык ятмасы участоклары	20	40	30

3 нче таблица

Составында гомуми сыйдырышлылыгы 10 000 куб. метрга кадәр булган резервуардан басым астында саклаганда яисә 40 000 кубометр саклаганда, изотермик ысул белән складка карамаган объектларның биналарына һәм корылмаларына кадәр саклаганда янгынга каршы ераклыклар

Бина һәм корылманың аталышы	Янгынга каршы ара, метр			
	Җир өсте резервлары басым астында, астында, шул шул исәптән ярымизотермик	Җир асты резервуарлары басым астында	Коры җирдә җирдә урнашкан изотермик резервуарлар	Җир асты изотермик резервуарлар ары
1	**2**	**3**	**4**	**5**
Трамвай юллары һәм троллейбус линияләре, гомуми челтәрнең тимер юллары (итәк астына кадәр буып сал яисә каш сызыгы)	100	75	100	75
Гомуми челтәрнең автомобиль юллары (юл өлеше крае)	50	50	50	50
Электр тапшыру линиясе (һава) югары киеренкелек (бөкләү табаныннан) табаныннан)	терәкнең биеклеге кимендә 1,5	терәкнең биеклеге кимендә 1,5	терәкнең биеклеге кимендә 1,5	терәкнең биеклеге кимендә 1,5
Катнаш оешмалар территорияләре чикләре (коймага кадәр)	300	250		
Торак һәм иҗтимагый биналар	Санитар-яклау чикләреннән тыш зоналар, ,әмма кимендә 500	Санитар-яклау чикләреннән тыш зоналар, әмма кимендә 300	Санитар-яклау чикләреннән тыш зоналар, әмма 500 дән дән кимрәк	Санитар-яклау чикләреннән тыш зоналар, әмма кимендә 300
Теплоэлектроцентраль	200	200	200	200
Урман материаллары һәм каты ягулык складлары	200	150	200	150

10 нчы таблица

Ылыслы токымлы урман утыртмалары (оешма яисә склад территориясе склад территориясе коймасы) белән урманнар (урман парклары)	100	75	100	75
Яфраклы урман утыртмалары (оешма (оешма яисә склад территориясе коймасы) белән урманнар (урман парклары)	20	20	20	20
Складка карамый торган Внутризаводск җир өсте һәм җир асты технологик торбаүткәргечләре	Тулаем күләмнән тыш, әмма 20 дән якын түгел	15 тән дә якынрак түгел	Тулаем күләмнән тыш, әмма 20 дән якын түгел	15 тән дә якынрак түгел
Резервуарлар, куб метрлар күләмендә җитештерү зонасында биналар һәм һәм корылмалар: 2000 - 5000; 6000 - 10 000	 150 250	 120 200	 150 200	 100 125
Факел җайланмасы (факел көпшәсенә кадәр)	150	100	150	200
Оешма (административ зона) территориясенә якын булган зонадагы биналар һәм корылмалар	250	200	250	200